# CURTII SPRENGEL
# INSTITUTIONES
## MEDICÆ
### IN XI. VOLUMINA DISTRIBUTÆ

*Prezzo del settimo volume*

| | |
|---|---|
| *Fogli* 23 *a cent.* 15. . . . . . . . | lir. 3 45 |
| *Legatura.* . . . . . . . . . . | ,, -- 15 |
| | lir. 3 60 |

NB. *I primi sei volumi importano lir.* 19 94.

# ALMANACCO

## *MILITARE*

## TEDESCO-ITALIANO

*per l'anno 1817.*

*Con 24 Figure.*

MILANO
PER GIOVANNI SILVESTRI
STAMPATORE-LIBRAJO
*agli scalini del Duomo, n.° 994.*

CURTII SPRENGEL

# INSTITUTIONES

# MEDICÆ.

VOLUMEN SEPTIMUM.

CURTII SPRENGEL

# INSTITUTIONES

# MEDICÆ.

*PATHOLOGIAE SPECIALIS*

VOLUMEN SECUNDUM.

MEDIOLANI

REIMPRIMEBAT JOHANNES SILVESTRI

MDCCCXVII.

# LIBER III.

# DE EXANTHEMATIBUS.

## CAP. I.

### SUMMATIM.

§. 325.

*Exanthemata* vocamus maculas pustulasve in cute efflorescentes, peculiari more terminatas atque per se ita subsistentes, ut fortuita symptomata alius morbi haud constituant. Etenim haec supra jam (*Path. gen.* §. 267 — 269) recensuimus, exposita etiam ratione ortus et decursus exanthematum generali (§. 263 — 266). Supersedere igitur huic expositioni licet, id duntaxat udmonituris, quod cum inflammationibus adfinitatem quamdam servent, singularibus maxime eventibus conspicuam.

## CAP. II.

### DE VARIOLIS.

A. Benigna earum et simplex forma.

§. 326.

Variolae exhibent exanthema contagiosum, pustulosum, ad suppurationem spectans, contagio per solum pus propagato: symptomatibus, si benignus est morbus, stato quodam ac fixo ordine ita

semet excipientibus, ut sexdecim dierum spatio totus morbus terminetur: stadiis quatuor, singulis quaternos dies comprehendentibus.

*Primum* igitur stadium praecedit exanthema ipsum: varium id est pro varia hominis aetate et constitutione. Infantes sani, cute gaudentes molliuscula, albida, capillis fulvis aut albidis meliuscule se habere solent, quam rigidi, qui nigris gaudent capillis et lurida cute rigidaque. Febris generatim accenditur frigore aut horroribus orsa, in aestum intestinum abiens, cum siti valida, cupiditate ciborum amissa, sapore oris amaro, lingua sordida, nausea, vomitibus, alvo dura, et colicis doloribus. Vesperi exasperata febre, inquietudo, jectigatio et deliria accedunt. Peculiares vero huic morbo sunt nervorum distensiones, eclampsiae et epileptici insultus ad exanthematis usque eruptionem persistentes; odor etiam mucidus ex ore: dolores axillarum, maxime post insitionem variolarum, aut tensiones per membra: postremo sternutationes frequentes convulsivae, nonnisi cum eruptione cessantes.

## §. 327. *Continuatio.*

*Secundum* stadium tertio aut quarto die inchoans maculas parvas molitur in facie et pectore, initio nec supra cutim elatas, nec facile a ruberrima reliqua cute distinguendas. Vigintiquatuor horarum spatio per totum corpus diffunduntur, crebriores, ubi stimulus aut plaga aut ulcus forte fuit. Dum erumpunt, dolere collum solent et oculi, urina intercipitur, alvus obstipatur. Altero die ma-

culae pustularum forma elevantur, oris rubidis, tumidis cinctarum eoque magis increscentium, quo pauciores adsunt. Perfecta eruptione, pustulisque rite elatis, febris desinit cum omnibus symptomatibus praegressis: cupiditas ciborum ipsaque hilaritas nonnunquam redeunt. Nihil fere queruntur, nisi dolores colli et oculorum satis tolerabiles, ardoremque cutis. Septimo circiter die pustularum apices albescere aut pallescere solent, ambitu adhuc rubro, calido, tumido.

## §. 328. *Continuatio*.

*Tertium* stadium cum suppuratione orditur. Ut sexto aut septimo die pustularum elatarum apices albescunt, spatia quae intersunt, inflantur cum febre recrudescente, pulsibus acceleratis, inquietudine et aestu auctis. Tumor ille suberysipelatosus faciem manusque inprimis deformat, cum palpebrae inflatae claudantur, nares ita tumescant, ut spiritus ducere, nisi ore aperto, nequeant. Sed salubris est congestio, quae hunc tumorem caussatur; ni enim is surrexerit, salivae cursus interdum vices gerit, neque tamen parem habet dignitatem, ut suppuratio promoveatur. Pustularum pallor sensim mutatur, die octavo et nono, in flavedinem: tensio autem, ardor et rubor interstitiorum superest, ut margaritas fere discretae pustulae referant. Die decimo solent primum in facie fuscescere pustulae, pruritu aucto, ut adsiduo scalpant loca et fricent, quo quartum denique stadium maturatur.

## §. 329. *Continuatio.*

*Quartum* stadium decimo fere die incipere solet, dum ruptae pustulae liquorem flavidum purulentum, blandum, vehiculum contagii, effundunt. Neque effuso semel pure pustula illico vacuatur, superstitibus semper duritie, rubore et tumore. Tumor ille erysipelatodes, in facie manibusque praeprimis manifestus, gradatim hactenus minuitur, ut oculi, palpebris ante tumidis clausi, iterum aperiantur; manus pedesque vero paullo diutius ob tumorem flecti nequeunt. Febris suppurationem comitans ex toto desinit: fusca superficies pustularum in crustas aut escharas abit, sub quibus pus stillare pergit. Tandem escharae solutae siccescunt, superstite colliculo ruberrimo ardente, seu pruriente per aliquot dies, qui post hebdomadam unam aut alteram in cicatrices seu vestigia variolarum praegressarum abit: sudoribus postremo calidis, nubecula urinae fundum petente atque pustulae cujusdam majoris effluxu purulento continuato morbum totum judicantibus.

## §. 330. *Continuatio.*

Paullo graviora urgent symptomata, dum variolae confluunt, ut singulae haud discerni possint, sed tumorem sistant aequabilem planum, monetae majoris ambitu. Solent autem nunciari anxietate majori, nervorum distensionibus, doloribus febreque gravioribus. Serius nonnunquam efflorescunt variolae, neque eo ordine, quo discretae; erysipe-

late interdum totam faciem obducente. Nec febris statim post eruptionem cessat, nec suppuratio ordinem suetum servat: pallida saltem aquosaque variolarum facie paullo diutius morante, salivae etiam cursu et alvo cita accedentibus. Febris suppurationem comitans vires magis prosternit, effluvio puris serosi nimis copioso, accedentibus etiam ulceribus late serpentibus, et novis pustulis surgentibus, cum priores jam subsiderunt. Exsiccantur magnis crustis et squamis: hinc cutis gravius adfecta morbis posthumis pluribus occasionem praebet.

### B. Epidemicae varietates.

### §. 331.

Anomala et variolarum facies, quam popularis constitutio inflammatoria producit, dignoscenda tum ex hac cognita, tum e symptomatibus gravioribus ex orgasmo ortis, tum inflammationibus accedentibus. Primum jam stadium febre ardentissima, continua, ingenti aestu intestino, rubore saturiori cutis ac oculorum, pulsibus validioribus, siti immani, lingua aridissima, ruberrima, urina flammea, delirio feroci et crusta phlogistica firma sanguinis e vena missi notatur. Interdum sanguinis fluxus accedunt, maxime e naribus, qui levare symptomata consuescunt. Magnum utique casum habent inflammationes pectoris aut fistulae spiritalis, vel cum ipsa febre variolosa ingruentes vel per metastasin accedentes. Impediunt enim ordinem, quo stadia sibi succedunt, eruptionem, maximeque suppurationem,

aucta gravitate symptomatum, accedentibus pectoris oppressione, doloribus pungentibus, tussi violenta clangosa, qua nonnisi albuminis aliquid ejicitur, voce stridula, strangulatione imminente et tumore utrinque ad laryngem elato, quo tandem suffocatio perficitur. Cadavera secta exhibent inflammationem gangraenosam fistulae spiritalis, pulmonum aliorumque viscerum.

## §. 332. *Continuatio.*

Verno tempore vel autumnali grassantes variolae catarrhalem anomaliam patiuntur, fortuito interdum natam, dum perfrigescit aeger, decubitu ad parietes humidos. Nunciatur haec varietas tussi et gravedine, lippitudine et raucitate, sternutatione frequenti et inflatione aquosa palpebrarum, febre etiam remittente. Retardatur tamen eruptio et suppuratio, si valida fuerit haec compositio: pus fere semper aquosum est: accedunt etiam varia symptomata casum habentia, ut pectoris oppressiones, virium jactura, oedemata interdum post morbum remanentia, quae, Hufelandio et Lentinio testibus, plura diuturna mala moliuntur.

Sordes biliosae adjunguntur variolis, vel per popularem constitutionem, vel per febrem ipsam, vel etiam, quia catarrhalis morbi indoles eas attrahit. His quoque suetum ordinem stadiorum turbari, suppurationem inprimis benignam impediri compertum habemus.

## §. 333. *Continuatio.*

Nervosae fiunt variolae, putridae aut malignae, si viget popularis constitutio, ubi virium jactura, perturbatio stadiorum et symptomata anomala, sibi non respondentia, accedunt.

Febris eruptionem antecedens plerumque mitis est, benignitatis colorem induens, aestu modico, pulsibus haud adeo crebris comitata. Sed aeger continuo algere, rigescere, horrere, obstupescere, sui non conscius esse, soporari solet, sensus hebescere: aut miro modo angi et partes internas omnes ardore continuo consumi. Perpetui tremores, crocidismi, labiorum motitationes, venarum jugularium palpitationes terrent pariter ac vox debilis, stridula loquelaque impedita et blaesa. Saepe cum pallore totius corporis et vultus distorsione deliria adsunt ferocia, lingua arida, gulae constrictio et sphincterum, oppressio pectoris summa. Nec idoneo tempore nec ordine sueto efflorescit exanthema: facies minus quam pectus aut membra etiam maculis obsidentur lividis, confluentibus, petechias aemulantibus; vel si pustulae surgunt, haud satis tolluntur, pure minus quam sanie, aut limpido latice, cruento etiam, implentur.

Gravissimi est momenti, symptomata praegressa post eruptionem nunquam silere, sed majore etiam atrocia ingravescere; deliria, nervorum distensiones, dolores, stuporem aestumque intestinum jungi: cutim etiam postea siccam esse, pulsum deprimi, duriorem fieri et magis irregularem, vo-

cem debiliorem, spirationes difficiliores. Odor halitus ex ore teter, halecum lixivium emulans: vomitus crebri, irriti et alvus cita exercent aegrum.

Variolae nunquam regularem formam apiscuntur. Vel enim morbillis aut ipsi erysipelati similes sunt, vel vesicas referunt oris neutiquam rubris cinctas, sed latice aquoso farctas, pallente interea cute et frigente: gula tandem aut labris constrictis aeger subito exstinguitur. Nonnunquam vibicum more, sine ulla elevatione, latescunt, mox livescunt, accedentibus sanguinis fluxibus: his vires penitus prosternuntur et sphacelo mors acceleratur. Interdum pustulae, miliarium forma, adsunt, paullulum elevatae, mox subsidentes, iterumque surgentes, foveola in apice livida aut lurida, oris pallidis aut liventibus. Nullum omnino pus concipiunt, sed virium jactura repente nec opinato aegrum interimit.

## §. 334. *Continuatio.*

Tandem ad complicationes veniendum est. Quarum prima et satis memorabilis est cum morbillis: hi ita sociantur, ut suum quilibet morbus decursum celebret, haudquaquam turbato altero (*Tarcy: in Kühns phys. med. journ.* 1801. p. 714. *Russel: in Samml. für prakt. aerzte*, 21. 11). Nec desunt exempla retardatae suppurationis per hanc complicationem, cum catarrhalia symptomata, morbillis familiaria, per se hoc efficiant. Multo pejus est connubium cum petechiis aut scarlatina, quibus non stadia solum retardantur ac perturbantur, sed

variolae etiam confluentes ichorem obtinent acerrimum, alvo cita et magnopere debilitante. Scabies, herpetes et ipsa syphilis simili ratione turbant regularem variolarum decursum.

### C. Prognosis.

### §. 335.

In praesagiis formandis ratio primum habenda est constitutionis, qua aegri gaudent. Etenim quo juniores infantes, quo integrius corpus, eo benignior est facies morbi, licet soli adspectui haud fidendum, siquidem roboris species saepius fallit (1). Sanissimi etiam infantes inflammationibus maxime obnoxii sunt. Quodsi vero viget popularis constitutio catarrhalis aut nervosa, debiles infantes, et qui scrofulis aut rachitide laborarunt, gravius adfliguntur: quanquam et scrofulae et tinea capitis variolis benignis solvi et tolli consuescant. Quando dentiunt infantes, tuti non sunt a gravioribus variolarum adfectibus, cum evolutio corporis nimis cita perturbationem virium producat. Alioquin sana dentitio nunquam variolarum regularem decursum impedit (*Vogler: in Hufeland's journal*, 10. St. 3. 27). Qui aetate processerunt, aut pubescunt, gravidae etiam et senes multo vehementius adfliguntur, quam infantes teneri.

---

(1) *Αἱ ἐπ' ἄκρον εὐεξίαι σφαλεραὶ, ἢν ἐν τῷ ἐσχάτῳ ἔωσιν.* Aph. 1. 3.

## §. 336. *Continuatio.*

Denique consilium ad symptomata cujusvis stadii transferendum est. Dum primum adest stadium, eventus haud praenosci potest, cum e facie potius exanthematis et aegri valetudine post eruptionem judicium aequum formetur. Circumspectissime tamen cavendum, benignitatis larva ne nos decipiat, siquidem gravissimus esse potest morbus periculique plenus, etiamsi febris satis blanda fuerit, nervorumque distensiones fere nullae. Satius est, uberrimam variolarum copiam enunciari vehementibus nervorum distensionibus et epilepsia, dummodo haec protinus silent ut eruptio contingit. Inquietudo summa et anxietas, sopores etiam et stupor, cum pulsibus semper magis depressis, horroribus continuis, vomitibus crebris, doloribus pectoris pungentibus, vocis debilitate, cum pallore cutis et frigore, pessimae sunt notae.

Eruptio quo precocior est, eo minus coctionem praegressam signat. Solet enim exanthema, si secundo jam die apparuerit, vel miliarium mox iterum subsidentium, vel petechiarum formam induere. Neque sine periculo est tardior justo eruptio, impedita nimirum compositione cum aliis adfectibus aut virium jactura. Maximi autem momenti instar habet valetudinis post eruptionem ratio: optimum praesagium formandum est, si silent symptomata; periculum extimescendum, si augentur aut eodem vigore morantur.

Summa rei complectitur suppurationis indo-

lem. Quae dum rite procedit, utique dum inflatio cutis inter pustulas persistit, optimae est notae: anceps est quaevis retardatio ejus processus, praeprimis cum tumores inter pustulas subsidunt, orae pallescunt et ambitus corporis perfrigescit. Repente tunc solet exitium sequi, dum aliquid in viscera nobilia abscessit.

Nec negligendum est ultimum stadium, quod quamvis mortem adferre non soleat, rite peractis prioribus stadiis, praesagit tamen posthumos morbos, si sine ordine exsiccantur variolae, nonnullis denuo surgentibus, cum aliae jam crustis obtegantur; si alvus continuo dura est, cutis arida et urina intercipitur; utique si ulcera remanent copiosam saniem effundentia.

## §. 337. *Continuatio.*

*Morbi variolarum posthumi* gravissimi sunt, maxime quod singulare illud virus, quod in variolis generatur, et eos morbos sustinet. Nascuntur enim ex impedita perfecta morbi solutione: timendi igitur, dum in ultimo stadio per cutem et alia organa copiosae excretiones reprimuntur (§. 336). Cutanei morbi sunt vulgatissimi; ulcera diuturna, ipsa caries: blennorrhoea lacrimalis et fistulae: oculorum inflammationes pervicaces, quas maculae corneae excipiunt (§. 206), aut hypopyon, suffusio etiam lentis: dein rheumatismi et oedemata membrorum, nervorum resolutiones: maxime vero pulmonum inflammationes diuturnae cum ulceribus ejus visceris et tussi violentissima.

### D. De indole morbi probabilia.

## §. 338.

Tropicis adnumerandum esse hunc morbum, patet tum e primis ejus vestigiis, quae saeculo sexto aerae nostrae in Abyssinia et Arabia inveniuntur; tum e Lichtensteinii nuperrimo testimonio, qui ad fluvium Arausiae (*Oranje-Rivier*) in interiore Africa variolas invenit, ex aequatoriali regione illuc delatas (*Reise ins südl. Afr.* 2. 405); tum denique e connubio cum peste, quod saeculo jam sexto, dein vero etiam decimoseptimo observatum fuit (*Gregor. Turon.* lib. 5. c. 31. 35. *Martini: ep.* p. 343). Habet etiam id commune cum aliis morbis tropicis, quod, dum populariter grassatur, viam suam pertinaciter legat, neque contagio propagetur. Olim enim in magnis urbibus semper adfuerunt sporadice variolae, populariter vero grassabantur quovis duntaxat quinquennio aut per longiores circuitus. In America meridionali 17 aut 18, in Islandia viginti annorum circuitus celebrant. Quodsi vero epidemicae sunt variolae, morbis intercurrentibus suum ingenium largiuntur, ut, Sydenhamo teste, febres quoque continuae inchoaverint doloribus similibus ceterisque variolarum symptomatibus, quibus cum et ii obnoxii essent, qui jam variolas habuerant, febris variolosa sine variolis neutiquam appellari poterat ejusmodi febris. Sic Huxhamius observavit (*Opp.* 2, 122), dum variolae grassarentur, febrem putridam, levatam

vesiculis ichore repletis, quae speciem quamdam variolarum confluentium prae se ferebant. Alioquin vero et id vulgare est, variolas participes fieri ingenii popularis aliarum febrium regnantium, ut inflammatoriae, biliosae, catarrhales et nervosae fiant, pro varia popularis morbi indole.

## §. 339. *Continuatio.*

Virus contagiosum ipsum aliis humoribus, praeter pus pustularum, haud utitur: namque C. L. Hofmanni et Haygarthi testimoniis compertum habemus, nec perspirabili cutaneo, nec sanguine aut aliis humoribus secretis contagium propagari. Quomodo vero possit simul alius morbus propagari per hoc virus, exponi nequit, licet exploratum sit, herpetes, scrofulas ipsasque dysenterias per insitionem transire ex altero in alterum corpus.

Cum pustulae formentur in corpore mucoso, glandulis abundante, haud adeo absona est C. L. Hofmanni sententia, variolas sedem figere in his glandulis, cum exigua tubercula corona radiata cincta inter duas corporis mucosi laminas in hominibus hoc morbo exstinctis reperiamus (*Autenrieth.* Physiol. 3, 330.). Et in ipsis variolis suppurantibus, dum foveolam exiguam in apice gerunt, filamentum deprehendimus e cuticula recta fundum petens, quod ductulum excretorium esse (*Phys.* §. 261) persuasum habeo.

Neque tamen e destructis per suppurationem hisce glandulis singulare id phaenomenon explicandum esse duco, quod variolae rarissime bis in eo-

dem homine recurrant. Etenim, dum paucae efflorescunt variolae, praecavent tamen a secunda infectione, etiam si plurimae intactae supersint: dum vero plurimae per totam cutim diffunduntur, e destructis iis glandularum acinis sequeretur, functionem cutis omnem perverti ac turbari. Ejus vero rei indicia in hominibus, qui variolas perpessi sunt, haudquaquam animadvertimus.

## §. 340. *Continuatio.*

Nolo hisce commentis diutius immorari, cum jam supra (*Path. gen.* §. 159) haec tetigerim: sed paullo uberius ipsum variolarum recursum ventilare placet. Et primum quidem dubia sunt varia de ea re testimonia, maxime Arabum, qui vulgarem eum recursum habuerunt et osorum insitionis: alia testimonia de irregulari et anomalo valent variolarum decursu, ubi vix siccescentibus pustulis prioribus aliae succederent, certe iidem infectioni tribuendae: postremo adsunt testimonia plurima de recursu, ubi variolae spuriae aut non perfectae praecesserant vel sequebantur. Conferantur prae aliis Mumssenii (*Act. soc. Havn.* 3. 33), Mülleri (*Baldingers. Magaz.* 5, 107.) et Tronchini (*Neue samml. auserles. Wahrnehm.* 1, 154) exempla.

Vera tamen praesto sunt neque neganda exempla variolarum verarum bis in eodem homine recurrentium, quorum viginti fere ex omni hominum memoria collegi. Citare loca hic placet, ubi a bonis observatoribus confirmatur is recursus: *Raim. Vieussens in hist. des malad. intern.* tom 1. p. 64 *Fried. Gal. Klärich im Hannöv. magaz.* 1766. N. 93;

*J. F. Bolten im neuen Hamb. mag.* 5, 296. *Servas. de Copello in Harlem. Verhandel.* tom. VIII. P. II. p. 209. 211; *Gualth. van Doeveren ib.* tom. XII. p. 192. 201. *Petr. Imman. Hartmann in Haenii rat. med.* P. IX. p. 266 et *Car. Krapf ib.* 269; *Jo. Pet. Büchner in halleri diss. pract.* vol. VI. p. 280; *G. H. Kannegiesser in act. nat. cur.* vol. VII obs. 7; *Caes. Marescotti de variol.* p. 128; *Theoph. Meza in compend. med. pract.* fasc. 1 c. 21; *Gaulard in Samml. medic. Wahrn.* 1, 160; *Aasheim in act. soc. Havn.* 3, 333; *Wittchovius in Junckers archiv wider die Pockennoth*, 5, 80; *Anonymus Petropolitanus in Hufelands journ.* 13, 3. p. 166; postremo *Harkenkeilius in Salzb. medic. zeit.* 1800. IV. 218. Reliqua omnia dubia sunt aut alio modo exponenda.

## §. 341. *Continuatio.*

Pus in variolarum pustulis generatum, a Jacobo Van Geuns examinatum, blandus est latex, albido-flavescens, sapore atque odore seri: coagulum format, aqua bulliente, alcohole et acidis mineralibus mixtum, ab alcalinis minus mutatur, succos plantarum coeruleos nullo modo mutat. Hinc sero adfinis is latex, neque acidus est, neque manifesto alcalinus; venenum autem, cujus vehiculum est, nequaquam reagentibus rebus cognoscitur. Globulis iisdem abundat, qui puri alii insunt (1).

(1) Vermiculos in pure veteri a Wallio (*Samml. für*

Etiamsi proximo contactu plerumque contagium propagetur, singulares tamen observationes docent, posse etiam in remota loca agere. Etenim neganda haudquaquam est infectio embryonum, cum vel cicatricibus nasci vel paullo post obsideri eos meminerimus (*Rosenstein: om barn-sjukdomar*, 150. *Jermyn: diss. de variolis a graviditate foetui traditis.* Leid. 1792). Cum vero nusquam vasa placentae uterinae proxime cum foetu cohaereant (*Phys.* §. 531) nec humores protinus e matre in foetum abire possint, nil superest, nisi actionem veneni in distans statuere.

Loca, quae virus accipiunt, plerumque cutim complectuntur: non desunt tamen, licet paucissima exempla deglutitae escharae, quae morbo producendo par esset (*Thuessin: im mus. d. Heil.* 3, 383). Internas etiam partes obsidere interdum variolas, extra omnis dubitationis aleam positum; explicatur e membranae mucosae progressum ad intestinorum faciem internam. Ni febris nascatur peculiaris, infectio vera haud contingit. Oritur autem id dierum 12 vel 14 post infectionem fortuitam, post artificialem die septima aut octava.

## §. 342. *Continuatio.*

Pustularum latex, verum vehiculum veneni, mutationes quasdam subire potest, quibus impeditur, quominus idem plane morbus sequatur. Dum

---

*prakt. aerzte*, 12, 70. repertos huc pertineri non credo: depravatum enim jam erat.

dispositio jam sublata est febris nulla per infectionem oritur, sed haec mere localis est, ut locales pustulae nascantur, quae, etiamsi veras variolas iterum producere possint, haud tamen febre illa peculiari junctae sunt, neque cavent ab infectione (*Covey: in samml. für prakt. aerzte*, 12, 64. 77. *Dawson: in arzneyk. abhandl.* 3, 285). Neque prohibet localem statuere infectionem universalis per cutem omnem eruptio, quae forte linteis et stragulis veneno contaminatis tribuenda erat (*Olivier: in neuer samml. med. Wahrn.* 1. 176).

Exoletum vetustate pus producatne variolas spurias, sive nullo modo inficiat, ambigendum est. Id enim exploratum habemus, ultra sex hebdomadas virus contagiosum vim haudquaquam servare.

In bruta transire infectionem, Viborgii praeprimis experimentis nititur (*Hufelands. Journ.* 12, 1. 184), quamlibet vaccinam variolam e variolis humanis in ubera insitis oriri Woodvillius neget.

## CAP. III.

### DE VARIOLIS SPURIIS.

### §. 343.

*Variolae spuriae* dicuntur exanthemata veris variolis similia, atque simul cum his, eadem regnante epidemia, grassantia, quae vero decursu ce-

leriori, recursu, benignitate majore et defectu potestatis cavendi a veris distinguuntur. Difficillimum hoc est discrimen, si solius externae similitudinis rationem habueris: namque et summus Dimsdalius (*Tracts on inoculation*, 161) et ordo medicorum philadelphicus (*Bonds. Vertheid. der Einpfropf. der blattern*, 71. 72) commutari facillime utriusque morbi faciem largiuntur.

Itaque ad stadiorum moram et rationem, ad indolem etiam pustularum consilium transferatur. Ante eruptionem vel nulla observantur symptomata, ut bene se valere homines perhibeant, vel febri laborant multo mitiore, catarrhali, ad quam accedunt somnolentia, dolores artuum, inquietudo, tussis, vomitus et animi quaedam morositas. Rariora sunt exempla (*Mumssen*, *Fritze*, *Hufeland*), quae referuntur de febre per triduum aegros occupante. Maxime vero incertum fit judicium, cum verae variolae, odorem initio specificum et alia graviora symptomata prodentes, dein in spurias mutantur (*Hufelands. Bemerk. über die nat. u. künstl. blattern*, 54). Odor autem singularis omnino deficit in variolis spuriis; axillarum quoque doloribus carent, qui adeo graves sunt in veris.

## §. 344 *Continuatio.*

Ordo eruptionis alius est in veris, in spuriis variolis alius. Illae enim primitus in facie et pectore, hae vero in dorso fere et membris nascuntur: illis, quae primum et perfecte eruperunt, aliae non succedunt, ni malignae fuerint, has autem so-

lent, dum jam exsiccantur, aliae sequi. Variolae spuriae discretae aut singulae sunt: nunquam confluere, nunquam numero satis frequentes esse consuescunt. Namque Heberdenius (*Arzneyk. Abhnald.* I. 338) ducentas numero excedere negat, nec plures quam duodecim in facie semet conspexisse memorat. Plerumque paucis horis, uno saltem die, omnis omnino eruptio absolvitur, cum verae variolae duos aut tres dies ad id negotium poscant. Quae ut brevitatem morbi jam indicant, ita orta subito saepe et paucis plerumque diebus exsiccatione totus morbus vel quinque vel octo diebus absolvitur.

Utplurimum pustulae surgentes pure expertes sunt; atque, vel nullo collecto humore, cito, primis fere diebus, cuticula rupta collabuntur (Varicellae flatuosae: *Windpocken* Germanorum): vel lymphatici humores congeruntur aut serosi, qui exhalati aut absorbti pustulae collapsum efficiunt (Varicellae aquosae: *Wasserpocken*): vel denique spissi humores et tenaces cumulantur, qui diutius persistentes nullam fere mutationem subeunt, doneo lente absorbeantur (Varicellae durae: *Steinpocken*, *Chicken-pox*). Itaque verum pus variolis spuriis inesse plerique boni observatores negant, exceptis fere Elsnero et Mumssenio, qui medium quoddam genus purulentarum, inter varicellas aquosas et variolas veras, constituunt. Neque tamen possum quin cum Heberdenio et Fritzio sentiam, lympham ejusmodi in pustulis collectam, licet flavicundo colore et tenaciore compage pus

aemuletur, minime tamen cum vero pure esse commutandam, siquidem in aliis morbis lympha paratur, puri simillima, sed tum reagentibus rebus aliter mutata, tum globulis illis carnes, quos puri proprios docuimus (§. 162).

Pustulae purulento humore repletae tandem, sed multo praecocius quam in veris variolis crusta obducuntur, qua delapsa macula rubra, citra ullam plerumque cicatricem, remanet.

## §. 345. *Continuatio.*

Origo variolarum spuriarum e veris quidem repetenda est, sed qui fiat, ut pus vere contagiosum ita mutetur, ut in pus variolarum spuriarum transeat, haud satis patefactum est. Id saltem compertum habemus, in initio epidemiae variolas fere spurias esse, atque eumdem characterem servare. Pus etiam corruptum aut vetustate exoletum spurias potius quam veras gignere variolas, e Razousii (*Tables nosologiques, dressées à l'hôtel de Nismes. Bâle* 1764. 4), Jacobi d'Apples (*Act. helvet.* 7. 9) et Elsneri (*Ein paar worte über die inoculation*, 50) observationibus patet. A veritate denique haud alienum videtur, variolas veras posse in decursu, per frigidum regimen et excretiones virus continentes, ita mutari, ut spuriae evadant. Cum Müllerus enim puero pus inseruisset per sex menses servatum, septimo die febris accessit, decimo duae pustulae in collo, unica vero in manu dextra apparuit: illae sine suppuratione evanuerunt, haec vero decimotertio die exaruit: ipso die, quo vario-

lae eruperunt, lotii crassi et odore varioloso conspicui copia ingens profluxit. Hoc quidem lotii fluxu interruptas et mutatas fuisse variolas veras probabile est, cum plures post annos idem puer veras iterum fortuito obtineret (*Baldingers: neues mag.* 5, 107. *Hufelands. Bemerk.* 54). Hinc quoque non deroganda est Muhrbekio fides, si in aëre aut ingenio popularis constitutionis rationem quaerit, cur virus, iners ad veras gignendas, sufficiens reddatur ad spurias variolas producendas.

# CAP. IV.

## DE MORBILLIS.

### §. 346.

Exanthema hoc, sui generis, pariter contagiosum, ac puerili aetati infestum, variolis hactenus adfine est, ut populariter cum iis grassetur, atque praecedat fere, tussi convulsiva stipatum. Interest vero inter utrumque, quod hoc neutiquam pustulas ad suppurationem spectantes, sed maculas exhibeat lenticulares, vix ac ne vix quidem super cutim elatas et secessu cuticulae per furfures et squamulas solutas. Hinc virus contagiosum volatilem magis indolem habere atque serosos fere cutis humores inficere solet; vias etiam aëriferas invadere tussimque et alia catarrhalia symptomata producere. Inseri posse hoc exanthema ope eorumdem serosorum humorum, etiamsi cruore mixtorum et fur-

furum, quae maculas obsidere solent, ex Homii aliorumque observationibus patet.

## §. 347. *Continuatio.*

Ubi benignus est morbus et regularis, tria format stadia, ternis singula diebus constituta: frequenter tamen haec in progressu epidemiae ita mutantur, ut vel praecocius vel tardius decurrant.

*Primum stadium*, ternis diebus comprehensum, eruptionem praecedit, catarrhalibus symptomatibus stipatum. Tussi incipit magis minusque violenta, quae singulari stridore conspicua est, raucitate vocis, doloribus et oppressione pectoris, interdum vera convulsiva tussis adest: plerumque gravedo cum lippitudine, oculorum inflammatione, capitis doloribus, palpebrarum tumore, sternutatione et fluxu acris laticis e naribus. Febris accedit, his adfectibus respondens, plus minusve continua, horroribus inchoans, in aestum abiens aridum, mox humectum, cum odore perspirationis cutaneae singulari subdulci, siti valida, inquietudine, pulsibus creberrimis, depressis et irregularibus, somnolentia, morositate, praecordiorum oppletione, interdum cita alvo, quae vero nil juvare solet.

*Secundum stadium* tertio die inchoat. Versus id tempus ingravescere symptomata solent, jactatio, aestus, nonnunquam desipientia, temulentia saltem et leves nervorum distensiones. Interdum et sanguinis fluxus e naribus praegredi solet eruptio-

nem et levare eam, maxime in hominibus sanguine abundantibus. Tum nascuntur maculae rubicundo-lividae, lenticulares, primum in facie, ibique discretae, dein in pectore aliisque partibus, ubi magis confluunt, ac tumorem interdum erysipelatosum exhibent. Perfecta eruptione, quod nychthemero peracto contingit, symptomata silent praegressa, citra catarrhalia. Lippiunt enim continuo oculi, lucem aversantur, palpebrae tumidae sunt; tussiunt infantes et gravedine ac sternutatione conflictantur.

*Tertium* denique *stadium* sexto die incipiens cognoscitur maculis pallescentibus et aquosum aliquid referentibus. Etsi vesicam proprie non sistant, nodulus tamen adest sub cuticula, ichore perlucido flavescente plenus, e quo pili prodeunt. Itaque videntur bulbilli pilorum sedem morbi constituere (*Phys.* §. 268). Pallidus interea color macularum perspiratione aucta et sudoribus calidis copiosis stipatus, pulsibus molliusculis febreque decrescente, crisin praenunciat. Tumores palpebrarum subsidunt, sputa magis cocta exscreantur, pectus oppressione liberatur: cuticula denique secedit furfuribus aut farinaceo pulvere, superstite saturrimo rubore, qui cum sensu cutis acutiori junctus, post aliquot dierum spatium tandem evanescit.

## §. 348. *Continuatio.*

Quodsi morbilli haut rite solvuntur, aut dum convalescentes vitia victus admittunt, posthumi

morbi extimescendi sunt, praecipue catarrhus diuturnus et pectorum morbi; nonnunquam quoque cutanei morbi, oedemata, leucophlegmatia et ulcera diuturna. Vidimus non raro infantes convalescentes, ubi perfrixit cutis, repente dolore laryngis atroci, tussi stridula et suffocatione corripi, laryngis igitur et fistulae spiritalis inflammatione exstingui. Tussis ipsa pertinax haemoptysin adferre aut sputa albuminosa consuescit.

## §. 349. *Continuatio.*

Quodsi popularis constitutio nervosa est vel putrida, respondere solent symptomata; nervorum distensiones, sopores, virium jactura, quibus eruptio retardatur. Cum ipsa eruptione angores perpetui, deliria, convulsiones, animi deliquia junguntur, quo perfectam solutionem impediunt et subitaneo exanthematis regressui ansam praebent. Maculae livescunt aut evanescunt, succedentibus viscerum nobiliorum spasmis et inflammationibus. Periculum etiam instat, dum ad morbillos scarlatina accedit aut miliare exanthema aut erysipelas.

Morbillorum, quos varii dicunt *spurios*, brevior est et levior decursus: secundo jam febris die exanthemata prodeunt; post vigintiquatuor horas pallescunt: die tertio aut quarto febris abit: desquamatio tandem latis cuticulae frustulis peragitur.

# CAP. V.

## DE RUBEOLIS.

### §. 350.

Medium quoddam inter morbillos et scarlatinam exanthema, pariter infantibus infestum ejusdemque antiquitatis ac variolae et morbilli, quod interdum pus continere videtur, *rubeolam* nominamus, *rubeolam varioloden* id Swediauerus vocat, Scotisque *Nirles* nomine venire adserit. Exploratum habemus, varietatem potius esse vel morbillorum, vel, ut Heimius, expertissimus vir, perhibet, *scarlatinae*.

Cum morbillis una populariter grassari solet hoc exanthema, interdum iidem infantes utroque exanthemate occupantur. Quodsi vero seorsim apparet, praecedunt dolores rheumatici, cum colli, gulae, uvulae et tonsillarum ardore, tumore et deglutitione difficili: odor etiam peculiaris, qualis e pergulis macellariorum spirat, ex ore sentitur. Febris adest magis minusve continua, haud magnopere valida.

Quae dum per unum aut duos dies viguit, maculae nascuntur, rarius in facie, quam in pectore aliisve membris, rubore saturrimo, monetae minoris ambitu, supra cutim haud elatae, nisi nimis aestuante forte corpore impetus humorum versus cutim augeatur. In ipsis maculis aspritudines tactu magis quam visu semet exhibent, quae granulis

similes, mox vesiculas minimas repraesentant, liquore albido farctas. Hae vero haud adsiduae sunt. Simulac macularum eruptio peracta est, desinunt symptomata graviora, dysphagia praesertim et dolores colli ac tonsillarum. Cuticula post aliquot dies secedit furfuribus et farinaceo pulvere: superstitibus, si solutio haud idonea est, oedematibus et tumoribus tonsillarum.

Quanquam haec forma vulgaris satis benigna est, non desunt tamen exempla perniciei, tum e regresso repente exanthemate, tum e maligna adjuncta constitutione epidemica.

## CAP. VI.

### DE SCARLATINA.

### §. 351.

*Scarlatina* dicitur exanthema contagiosum, cum febre ipsa, primo aut altero saltem nychthemero erumpens; maculis amplis, floridis per universam cutim efflorescentibus, quae dein solvuntur, cum cuticula in furfures aut farinaceum pulverem fatiscit. Junior est scarlatina ceteris exanthematibus, cum Sennertus primus tanquam morbillorum varietatem descripserit (*Medic. pract. lib.* 4. c. 12). Sydenhamio, Mortonio et Storchio sequentibus. E tribus autem fere lustris per Germaniam grassata est scarlatinae varietas, majoribus nostris fere ignota, iis saltem symptomatibus stipata, quae olim rarius observabantur.

Absonam cetero habeo explicationem frequentiae et nuperioris formarum alienationis e vaccinarum introductione, quae, dum variolae exterminantur, neutiquam relinquere aliquid in corpore possunt, unde morborum novorum ortus repetendus sit.

Aeque ineptum aestimo ratiocinium Reichii qui contagii expertem morbum atque impedita cutis per calorem nimium functione ortum habet, frigore igitur curandum, cum contagiosa indoles satis manifesta copiosisque testimoniis firmata sit.

## §. 352. *Continuatio.*

Complectitur morbus, ubi populariter grassatur, tria potissimum stadia, quorum primum brevissimum, bina sequentibus pluribus diebus comprehensa morbi moram ad duas fere hebdomadas extendunt.

*Primum stadium* horroribus inchoat, cum temulentia, stupore, capitis gravitate et sensuum hebetudine junctis, sequentibus aestu utplurimum flagrantissimo, aridissimo, siti ingenti, virium jactura, maxime vero odore tum oris tum perspirabilis cutanei peculiari, qualem pergulae macellariorum, qui haleces et caseum vendunt, edunt. Insigniter angitur aeger, pectoris oppressione torquetur, nervorum interdum distensionibus, vomitu irrito, ciborum fastidio, tendinum subsultu et floccorum lectione: aut soporibus sepultus, mussitat, creberrime et vehementer spirat, capite ma-

gnopere ardente, pulsibus spasticis, creberrimis, duris. Plerumque collum dolet, gula constringitur, vox tremula fit, extrinsecus ad collum tumores surgunt; oris ambitus, lingua et tonsillae maculis albidis, mucosis velantur. Nonnunquam loquela adeo impedita est, ut per nasum loqui videatur. Interdum sanguis e naribus stillat, quod levaminis aliquid adferre solet Quibus symptomatibus rite perpensis, non possumus non vasorum ingentem statuere irritationem, frigore externo, iisque praesidiis, quae contra orgasmum militant, debellandam.

## §. 353. *Continuatio.*

Elapsis vigintiquatuor horis facies etiam magis inflari, gula magis constringi, nervorum distensiones ingravescere, nonnunquam trismus accedere aut tussis convulsiva. Tum maculae per faciem, jugulum, pectus ac per omne fere simul corpus ruberrimae, confluentes, nec tamen super cutim elatae, cum ardore pruriente erumpunt. Deglutitio interea difficilis, gulae constrictio et anginosi adfectus vel minuuntur peracta eruptione vel eodem vigore pergunt. Si pergunt aut augentur, exitium inde praecipue metuendum est. Halitus ex ore teter cum dysphagia continuo aucta, tonsillarum escharae saniem profundentes, vox rauca et debilis, loquela impedita ac balbutiens, sudores in capite, collo et membris mortem annunciant, quae cum nervorum distensionibus et animi deliquiis consequitur. Neque exanthematis indoles ef-

ficaciam aliquam habere videtur ad mortem salutemve praenunciandam. Vidimus enim aegros subito extingui, dum scarlatina optime effloruerat: perniciem nonnullis vel sphacelus tonsillarum vel sanguinis cursus ominabatur, dum maculae jam in furfures fatiscere coeperant. Itaque prognosis in hoc insidiosissimo morbo maxime fallax: praecipue truculentae encephalitis, laryngitis, enteritis, quae subito enecant infantes. Auget denique periculum morbi, quod citra ullam exanthematis eruptionem interdum primo aut altero nychthemero aegri nervorum distensionibus ex tinguantur; cadaveribus demum vibices aut maculas monstrantibus scarlatinae aemulas.

## §. 354. *Continuatio.*

Melius cessurus est morbus, si febris decrescit postquam exanthema erupit, si sanguis e naribus stillat aut saliva fluit, caput temulentia liberatur et hebetudine, si apthae oris rubris et inflammatis cinctae surgunt, quo facto tonsillae purgantur. Tum solet etiam per tussim exscreari coctum aliquid, cutis vaporibus calidis humectari, ex urina desidere nubecula levis et albida; ex ore fluit latex spissescens blandusque. Exanthema desquamatur, pruriente cute, desidente tumore, cuticula fatiscente in pulverem farinaceum. Subinde et parotidum tumores, abscessus in extremis partibus nascuntur, quibus vel levamen adfertur, vel quibus trahitur morbus, ut tabescere ac emaciari aeger consuescat.

## §. 355. *Continuatio.*

Sicut morbus initio manifesto inflammatorius est, mox ingravescens nervosus fit, ita morbi scarlatinae posthumi nonnunquam eumdem characterem inflammatorium servant. Victus quidem vitia arguenda interdum sunt, frigus maxime corpore exceptum, aut impedita exanthematis solutio. Sed etiam, citra haec vitia, regerenda interdum est culpa in ipsam popularem morbi indolem, quae adeo favet his successionibus, ut, etiamsi optima victus ratio servetur, tamen sequantur. Metuendae sunt, si convalescentes aridam habent cutem, urinam crudam et turbidam, si carnium lotarum aquae simile est lotium, si praesertim convalescens dolores artuum rheumaticos, noctes inquietas, horrores crebros ac fastidium perpetuum queritur. Tum solet duplex potissimum genus tumorum oriri.

Etenim vel acuta ac febrilis, rubicunda et ardens oritur inflatio cutis, cum pulsibus concitatis, duris; siti gravissima; doloribus membrorum lancinantibus; urina rubra et arida; angoribus et oppressionibus pectoris; spirationibus crebris; palpitationibus cordis; urina parca et satura. Erysipelatis universalis speciem prae se fert nonnunquam haec inflatio: cui accedit febris valida cum pungentibus pectoris doloribus, delirio, nervorum distensionibus: cito interdum in gangrenam abit id erysipelas, visceribus inflammatione gangraenosa destructis.

Vel diuturna consequitur labes, habitu corporis laxo, pallido et frigido; pulsibus infirmis, tardis et vacuis: cupiditate ciborum prostrata, tumore corporis et artuum adeo flaccido, ut foveam digito impressam servet. Lente progreditur haec labes, donec tandem, nutritione penitus perdita, totum corpus extenuetur.

## CAP. VII.

### DE PEMPHIGO.

### §. 356.

*Pemphigus* dicitur exanthema vel febrile vel diutinum, vesicis aqua aut ichore aquoso repletis formatum, quod cuticulam relinquit plicatam et in crustas fatiscentem: diversum igitur ab urticaria seu essera (*Path. gen.* §. 267 n. 1), quacum Swediauerus conjungit.

Dum acutum est exanthema, variolis crystallinis simile est, sed differt contagii defectu et recursu frequentiori in eodem homine. Praecedit plerumque febris vel rheumatica vel biliosa, satis valida, cum colli doloribus et spasmis juncta; quae dum per biduum morata fuerit, maculae proveniunt protinus in collo, dein et in aliis corporis locis, ruberrimae, latescentes, mox abiturae in vesicas, nucum avellanarum mole, oris tensis et rubris cinctae, quae tensiones et dolores adferunt; mox latice aquoso, parum flavicundo implentur, qui vel subito iterum sorbetur, vel ad octavum

usque diem haud mutatus persistit, vel denique sanguinolentus fit. Varia corporis loca percurrunt, ut eodem loco, quo collapsae sunt, novae existant. Ni novae surrexerint, cutis plicas obtinet rugasve et crustas, superstitibus colliculis maculosis. Saepe quoque in ore, gula et partibus internis corporis provenire, compertum habemus. Langhansius (*Act. helvet.* 2. 260) parotidum tumores vidit adjunctos, salubria etiam inguinum et axillarum ulcera, cum pemphigus in Helvetia populariter grassaretur. Letales ejusmodi epidemias vidit non solum ipse sed Macbridius etiam in Hibernia (*System einleit.* 2, 613), et in tropicis regionibus, cum dysenteria junctam Bontius (*Medic. Indor.* 38).

Diuturnus est adfectus in hystericis et arthriticis, ubi post capitis dolores et artuum rheumaticos et spirationem difficillimam vesicae duriusculae surgunt, tuberculorum alborum similes, quae per noctem pruritum adferunt, diu persistunt, tandemque interdum in ulcera abeunt. *Phymatosis* Swediauero malum dicitur, minus bene a pemphigo separatum.

# CAP. VIII.

## DE ZOSTERE.

### §. 357.

Pustulosum sic vocatur exanthema, quod cinguli specie abdomen, pectus aut epigastrium ambit, integris linea alba et dorsi spina. Acutus est morbus, raro ultra hebdomadas duas morans, neque periculosus, ni forte gangraena accesserit.

Febris praegreditur ardens, vomitu, vigiliis, spasmis, horroribus nervorumque distensionibus juncta, tres dies fere persistens. Tum ardor et tensionis sensus in cute epigastrium velante ingravescunt ita, ut tolerari fere nequeant. Maculae nascuntur rubrae, latescentes in molem pisorum, cohaerentes aut confluentes, insulas formantes, quibus cutis obdurescit. Mox pustulae sive phlyctaenae existunt in iis maculis, nodulos acuum mole aequantes, ichore acri, limpido vel cruento farctae. Macularum earum, pustulis consitarum congeries cingulum format vel alterutrius vel utriusque lateris, intactis semper scrobiculo cordis et dorsi spina: angoribus interea et vomitu et turgore bilis valde auctis. Celerrima contingit ichoris vicissitudo, ut, qui modo limpidus esset, jam turbidus fiat, purulentus aut sanguinolentus, pustula ipsa demum nigrescat, rupta escharam formet, quae ulcuscula per hebdomadas plures persistentia attrahit.

Caussam agnoscit plerumque internam, vel sordes gastricas vel rheumatismos: caussa tamen, cur exanthema hanc formam potius servet, ac intactas linquat partes supra dictas, penitus nos latet.

# CAP. IX.

## DE SCABIE.

### §. 358.

Exanthema diuturnum, topicum, contagiosum e manuum potissimum aut pedum juncturis oriens, pustulasque formans et rubores valde prurientes, *scabies* vocatur. Intertrigo, quam supra (*Path. gen.* §. 267 n. 1) tetigimus, differt, quod non contagio propagetur, quod universali potius caussa nascatur, nec solis manuum juncturis infesta sit. Veteribus fere ignota adfectio fuisse videtur, cum a Galeno (*Meth. med.* 14. 17) descripta ex universali potius morbo nasceretur. Recipit autem id exanthema plura, pro aetate diversa, discrimina. Proprie dicta *scabies* et mere topica pueris pubescentibus aut adolescentibus familiaris est: in recens natis aut tenerrimis infantibus crustam potius serpiginosam, in senibus *psoriasin* facit, Swediauero dictam, *aridam*; utramque vero haud mere topicam, sed cutis functione impedita et nocturna inquietudine toti corpori noxiam eodemque contagio propagandam.

### §. 359. *Continuatio.*

Itaque primum veram puerorum scabiem humidam describamus, quae pruritu et scalpurigine juncturarum inchoat; noctu, calore externo, ciborum potuumque irritantium ingestione ingravescentibus. Loca prurientia rubescunt et tumescunt, ortis simul, postquam scalpta sunt, vesiculis exiguis

albidis, miliaribus, quae oras habent rubras et tumidas. Attritu hae rumpuntur, effuso latice, qui, qua effluit, pinguedinem quamdam cuti largitur et quaquaversum similes pustulas excitat. Insecta prope a pustula nidulantur in rimulis cutis; acarorum species exulceranti simillima, quae ovula in laticem pustulae deponit: hydrargyro muriatico enecanda (*Fabricius* apud *Swediauer* nosol. 2. 216. 217).

Species externa pustularum dein mutatur, ut latex flavescat et spissescat, scalpta pustula crustula obducatur, ad quam rimulae accedentes cutis deformant loca. Vetustiores pustulae, quae pus conceperunt, haud amplius pruritum eum ardoremque producunt, ac recentiores, limpidae. Interdum vesicae grandiusculae loco pustularum nascuntur, pure flavicundo viridiusculo plenae, foveola fusca in apice, quo signo differt a pemphigo (*Autenrieth's. Versuche* 2. 243). Nec pustulae unquam cicatrices linquunt, sed maculas fusco-rubras. Frigore externo, lunae phasibus et circuitibus ex ignota caussa minuitur molestia, cum subsidentibus pustulis, quae dein iterum resurgunt. Diffunditur exanthema a digitorum juncturis ad carpum, cubitum, axillas; a pedibus ad genua, femora et inguina: trunco ipsi et faciei fere nunquam infestum. Rarissimum casum scabiei in facie a contagio ortae refert Parat (*Samml. für prakt aerzte*, 21. 429).

Odor est singularis mucidus aut nidorosus. Nonnunquam et exulcerantur loca scabiei obnoxia: pervicacia ulcera oris crassis crustosis pustulisque rodentibus oriuntur, e quibus sanies ea nidorosa, subpinguis aut mucosa promanat.

## §. 360. Continuatio.

Differt *crusta serpiginosa* infantum recens natorum et lactantium, licet e contagio verae scabiei manifesto oriatur Est congeries vesicularum miliarium, non satis super cutim elatarum, coloris saturioris, quae cito rumpuntur, die noctuque immanem pruritum producunt neque verum pus concipiunt, neque ullam infantibus quietam permittunt. Faciem totam occupant, ipsasque palpebras, intacto tamen bulbo; nonnunquam capitis partem capillatam, dorsum, femora et extremas partes. Cum ingravescit malum, glandulae axillarum et inguinum inflantur: abscessus existunt nucum mole, ad truncum et membra, qui rupti saniem effundunt, ac more majorum pustularum scabiei maculas lividas relinquunt. Si macrescit infans, ab atrophia tamen infantum hactenus differt, quod abdomen non obdurescat neque infletur, alvus etiam fere naturalis fit.

Senilis quoque aut adultorum saltem scabies differt, quod aridior sit, nec pus verum concipiat sed crustas formet fuscas parvasque, ac, dum facies immunis est, crura potius infestet et brachia, quam digitos. Contagio nascitur e vera et humida scabie, pruritque immani inquietudinem nocturnam et maciem corporis producit. Interdum crustas format rigidas, sub quibus altius pus propullulat. Sociatur etiam id malum in senibus decrepitis cum exanthemate valde pruriente, quod urinae secretionem impeditam sequitur et oculorum inflammationes pruriginosas producit (§. 196).

Ulcera scabiosa succedunt scabiei adultorum, maxime si diutius jam corpus exercuerit, atque si aeger opifex est, sedili indulgens, textorum exemplo aut sartorum sutorumque. Pustulae ingentes primum nascuntur in pedibus, oris dolentibus et inflammatis, sed parum ad suppurationem spectantes: supra malleolos solent maxime in ulcera abire toto pede oedematoso. Oras habent pariter crassas crustosasque, fusco lividas; pustulis cinguntur exiguis pure aquoso repletis, quae gliscunt, rumpuntur et ulcuscula repraesentant. Sic saepe totam suram a malleolis ad genua usque devastant, nulli remedio cessura, nisi, quod virus scabiosum destruere potest.

## §. 361. *Continuatio.*

Maximi est momenti caterva malorum, e secundaria scabiosi miasmatis generatione in membranis mucosis intestinis nascentium. Originem debent haec mala perverso unguentorum usui aut perfrigescentibus membris, quae scabie occupantur. Frequentissima autem successio fistulam spiritalem et pulmones corripit, ubi pustulae numerosae, caseosa substantia, lympha coagulata et purulenta farctae, acinis similes nascuntur: hae superficiem et pulmonum et hepatis et mesenterii obsident. Interna vero fistulae spiritalis membrana spissa invenitur, livida, colliculis valleculisque arrosis constituta. Nonnunquam totam pulmonum compages ulceribus exesa invenitur (*Autenrieth's. Vers.* 2. 264).

Historia vero mali haec est: mox post reper-

cussam scabiem oppletio praecordiorum, ponderis sensus in medio sterno, spiratio difficilis, dum adscendit acclivia vel scalas, sentitur; cupiditas ciborum amittitur: tussis accedit et pedum singularis lassitudo. Dum tussis ingravescit et pectoris oppressio, vel parum sanguinis vel aquosum spumosumve aliquid, cum admixtis granulis aut nodulis purulentis, exscreatur. Singula loca pectoris dolent: febricula adjungitur cum sudoribus nocturnis, alvus dura et macies corporis. Cum tota compages pulmonum haud frequenter laborat, nec aestum eum circumscriptum volarum queruntur aegri nec angores eos, nec ruborem floridum malarum ostendunt, quibus insignes sunt aliae tabis pulmonalis species.

Puellae nubiles, si scabies repulsa est, chloroseos speciem patiuntur, spasmis hystericis, angoribus, ventriculi inflatione et aestu volatico faciei et vertiginibus junctam, quae martialibus remediis resistit, nec nisi antipsoricis debellanda est. Saluberrima praeprimis sunt ulcera scabiosa pedum recrudescentia. Singulare tamen est, ejusmodi aegros haud facile infici iterum, extrinsecus adhibito contagio.

Cetero innumera fere alia mala ineptam scabiei curationem et repressionem sequuntur: tumores genuum, hydropes articulorum: suffusiones et amauroses: vesania, melancholia et ipse furor: apoplexia et paralysis: inflammationes intestinorum et spasmi vehementissimi: praesertim epilepsia cum aurae epilepticae adscensu e pectore (*Autenrieth. l. c.* 405).

## §. 362. *Continuatio.*

Complicari scabiem cum variis morbis, post Gualdenerum et nos observavimus. Cum scrofulis et arthritide satis vulgare est connubium, illud in infantibus, hoc in viris. Ex utroque ulcera prava oris duris dolentissima et dolores osteocopi solent oriri. Complicatur quoque cum rheumatica et catarrhali constitutione, unde major curationis difficultas, facilior regressus et ulcera maligna nascuntur.

## §. 363. *Continuatio.*

Quod caussas attinet, acaros eorumque ovula haud sufficere arbitror ad contagium propagandum, cum pluribus argumentis eam sententiam jam exploserim (*Path. gen.* §. 190), augeri tamen pruritum doloresque facile largior. Favet vero contagii propagationi cutis maxime immundities, in orphanotropheis, nosodochiis, ergastulis et carceribus vulgaris. Balnea frequentia et lotio manuum aeque arcet infectionem ac equorum perspiratio, unde habitatio in stabulis cavere solet ab infectione. Neque neganda est dispositio magis universalis, quae vel atoniam viscerum vel stases abdominales complectitur, unde sartores sutoresque praeprimis obnoxios huic esse exanthemati arbitror: vel evolutione cita partium nititur, unde pubescentes pueri puellaeque facillime scabiem patiuntur. Denique memorabile est, montosa loca et vernam constitutionem maxime infectioni favere interdum etiam lunae efficaciam observatam esse (*Eph. nat. cur.* Dec. 3 *ann.* 9 obs. 205).

# CAP. X.

## DE HERPETIBUS.

### §. 364.

*Herpes* sistit diuturnum exanthema, vix ac ne vix quidem contagiosum, vesiculis exiguis et rubedine cutis valde prurientibus constitutum, quod circulatim per totum corpus proserpit, odore peculiari empyreumatico, cuticula demum vel in pulverem farinaceum fatiscente vel crustas albidas aut sordidas spissescente, aut etiam ulcerata.

Rarissime topicum est malum, sed universi corporis labem sociatam vel febre praecedente vel atonia partium abdominalium prodit. Plures autem complectitur species, sibi invicem adfines, ut in se transeant et simili modo curentur.

Mitissima est species *herpetis farinosi*. Cutis cum pruritu intumescit et exasperatur. Aspritudines, per lentem consideratae, vesiculas exiguas sistunt, in uvularum, anulorum formam congestas, attritu saniem glutinosam, nidorosam, quaquaversum partes rodentem effundentes, dein vero pulvere farinaceo tectas, cute interea rubente, in rimulas fissa, ac novas iterum vesiculas obtinente. Haec vero species leviores gignit molestias, nec adeo intestinas partes infestat.

## §. 365. *Continuatio.*

Secunda gravior est, κεγχρίας veteribus, *herpes miliaris, erysipelatosus, pustulosus* recentioribus dicta. Plerumque praegreditur febris rheumatica aut hectica, parce urina fluit aut penitus supprimitur. Quo facto rubedo nascitur pruriens in facie vel aliis partibus, vesiculis miliaribus cinereis aut flavicantibus consita, quae circinationem describunt, ruptae glutinosum ichorem emittunt, corii cremati odorem spirantem. Eum ichorem in crystallos salinas abire vidit Rousselius. Ex ea sanie congelascente squamulae nascuntur aut crustae sordidae, cutim insigniter deformantes. Scalpta cute delabuntur crustae, superstite rubore pruriente, continuoque existentibus vesiculis. Recrudescunt herpetes post esum acrium rerum aut potus spirituosos, dein in mulieribus, cum instat menstruus sanguinis cursus, vere etiam et aucto aëris calore. Lunae imperium, praesertim in tropicis regionibus, observatum est, ut crescente illa efflorescant, decrescente minuantur.

Quo magis diffunditur exanthema per corpus, eo plures oriuntur membranarum mucosarum adfectus. Vulgaris est sequela blennorrhoea verendarum partium in utroque sexu, quae tantum abest, ut solam herpetum repulsionem excipiat, ut potius a consortione membranarum mucosarum originem ducat: simili modo gravedo oritur molestissima et pervicax. Urina semper est turbida, uricae substantiae fere expers, et, quo subsidit, furfures

aemulatur. Alvus dura est et abdomen durum inflatumque: sic totius corporis labes patet.

## §. 366. *Continuatio.*

Tertia species rarior nostris temporibus multoque periculosior est prioribus, ἐσθιόμενος dicta, carbunculo seu anthraci Galliae Narbonensis quodammodo similis (§. 178). Ita oritur, ut postquam corpus exaestuavit, repente dolor vehemens alicubi sentiatur. Mox pustula accedit, nucis avellanae mole, quae furunculum in dolente loco minatur. Rupta pustula saniem stillat cruentam, cum indusio adeo firmiter cohaerentem, ut separato hoc cutis laceretur. Tum phlyctaenae rodentes, haud pessimi adspectus, circulatim diffunduntur, saniem cruentam stillantes, crustis sordidis obtectae et attritu in pulverem fatiscentes. Tetro foetore et rosione vehementi terrent ejusmodi ulcera, quae nonnunquam exitium brevi attrahunt (*Hufelands: journ.* II. 2. 183).

## §. 367. *Continuatio.*

Herpes exsiccatus, inepta curatione repulsus aut male perfectus plurimas atroces aut perniciosas sequelas adfert. Frequentissimae sunt stases abdominales, quae in mulieribus menstruis officiunt, in viris arthriticos adfectus producunt, aut icterum et hydropem. Spasmi etiam hysterici mulieribus, hypochondriasis viris infesta esse solent. Dein subitaneae intestinorum viscerum inflammationes, men-

tis etiam alienationes, sopores et apoplexia ex hoc fonte manant.

Salubria autem exanthemata sunt, dum universalem corporis labem in topica mala convertunt. Praevertere enim arthritidem et inflammationes diuturnas, tabem etiam visa sunt.

## §. 368. *Continuatio.*

Sedes herpetis in corpore mucoso est, ubi materies perspirabilis peculiari modo depravatur, ut azoticum emineat ( *Phys.* §. 271 ) et oleum empyreumaticum, ante absens, eliciatur. Azotico autem cum urica substantia praeprimis constituatur ( *Phys.* §. 291 ), impeditus lotii cursus insignem habet efficaciam ad herpetes producendos. Viscerum dein abdominalium status studiose circumspiciendus est: atonia enim, stases menstruorum, arthritica diathesis, haemorrhoïdalis morbus, tumores mesenterii favent herpetibus, atque ita eos sustinent, ut, nisi haec interiora vitia tollantur, herpetes curari nequeant. Dein sordes gastricae per consensum cutim irritare valent, ut materies perspirabilis depravetur: acrium esus aut nimis salitarum carnium, piperis, potus spirituosi, aqua fluviorum, ut Sequanae et Nili, eadem incitamenta praeternaturalia exhibent. Postremo animi perturbationes, iracundia praeprimis et indignatio vehemens simili modo agere possunt. Hinc per metastasin oriri ex internis vitiis non rarum est.

Contagium gravioribus speciebus denegandum non est: etiamsi nulla infectio in deficiente diathesi statui possit.

Postremo topici stimuli cutanei, unguenta et emplastra irritantia, impositus cortex mezerei, vesicatoria et fonticuli, monilia e crinibus facta, insectorumque variorum morsus accusari debent.

# LIB. IV.

## DE EXCRETIONIBUS ABNORMIBUS.

### SECT. I.

### DE FLUXIBUS.

## CAP. I.

## DE SANGUINIS FLUXIBUS.

### A. SUMMATIM.

### §. 369.

Cum vasorum sanguiferorum ultimi ramusculi secum confluentes clausum omnino sistant systema, nullibi patulum (*Phys.* §. 164. 189. 253); si foras sanguis prodit, necesse est rumpantur vasa capillaria, in quae impetu quodam praeternaturali sanguis irruit, vel is modo organico per parietes transsudet (*Phys.* §. 254). Naturalem autem menstrui sanguinis cursum supra (*Phys.* §. 518) exposuimus e vasorum capillarium cum villis uteri communione, quae facit, sine laceratione per eos villos, laxissima tela cellulari clausos, effundatur sanguis. Itaque, quas statuerunt olim differentias hemorrhagiarum, ut Bacchius Tanagrius, qui quatuor, eruptionis, putredinis, osculationis et expressionis assumsit, tres priores Erasistratus, duas Asclepiades; eae differentiae binae potissimum sunt, ut vel trans-

sudet sanguis parietes, vel rumpat eosdem. Namque dilatatio osculorum profecto nulla est.

Super hanc caussam concipi nequit sanguinis fluxus, ni majorem statuas impetum, quo fit, ut cruor ipse irruat in vasa capillaria. Itaque congestio cuivis subest sanguinis fluxui, eaque vel activa, vere auctam arteriarum energiam, vel passiva, solam sentiendi facultatem excitatam supponens (*Path. gen.* §. 77). Quibus rebus colligitur adfinitas inflammationum, exanthematum et haemorrhagiarum; sedes enim communis est in vasis capillaribus, eorum vi hactenus aucta, ut praeter vapores et particulas sanguinis propiores sanguinem ipsum accipiant, in haemorrhagiis etiam excernant.

## §. 370. *Continuatio.*

Activus sanguinis fluxus nunciatur vel orgasmi universalis (*Path. gen.* §. 75) vel congestionis activae symptomatibus (*ib.* §. 78). Homines adolescentes, optime valentes, sanguine abundantes, nullisque caussis debilitantibus obnoxii, sanguinis fluxibus activis potius quam passivis laborare solent. In nonnullis morbis febrilibus indicia esse vel coctionis vel ipsius solutionis, pluribus locis docuimus. Praeterea et per circuitus redire solent, et verno inprimis tempore salubria indicare naturae conamina, orgasmum, vernalis caloris pedissequum avertere. Pertinent huc etiam sanguinis fluxus aetatibus familiares: in infantibus impetus ejus caput maxime tendit, ut encephali formatio expe-

diatur (*Path. gen.* §. 37): hinc in pueris sanguinis fluxus e naribus ipsisque auribus frequentiores sunt et salubriores. In adolescentibus incrementum thoracis sanguinis impetum eo potissimum flectit, unde haemoptysis aetate adolescentum vulgaris est. Qui provectiores sunt, tardiori non raro sanguinis motu per portarum venam laborant, unde impetus major versus vasa hemorrhoïdalia exponendus est.

## §. 371. *Continuatio.*

Activus sanguinis fluxus nunciatur symptomatibus, quae vere auctam vasorum vim indicant. Itaque febris praegrediens valida, ardens, cum pulsibus dicrotis, et molliusculis (*Path. gen.* §. 253): insomnia terrifica, cum subita corporis jactatione et inquietudine (1): capitis gravitas et tensiones cervicis (2): lumborum dolores recursantes in caput, stupor manuum, aurium sonitus, scintillae ante oculos, tenues sudatiunculae circa partem quamdam cum rubore et ardore, eo potissimum sanguinis impetum tendere signant. Ad haec horrorum calorumque vicissitudines et sanguis e vena missus, crusta phlogistica obtectus, activam haemorrhagiam praesagire solent.

---

(1) Τὰ ἀγρυπνήσαντα ἐξαίφνης ἀλυσμῷ αἱμοῤῥαγεῖ. Praedict. l. 136.

(2) Οἱ καρηβαρικοι ἄγρυπνοι, αἱμοῤῥαγικοι. ἄλλωσ τε καὶ ἢν τε καὶ ἐν τραχήλῳ ἐντείνει. ib. 135.

Haec praesertim ad narium haemorrhagiam in febribus dijudicandum valent. Quodsi enim in febre ardente, ac constitutione corporis juvenili et vegeta, tensio praecordiorum ad cervicem propagatur, si gravitate capitis atque vel surditate vel aurium sonitu interno, vel visus hebetudine et marmarygis ante oculos, pervigiliis etiam et insomniis tumultuosis, quasi strangulentur, vexati, maculas rubras ad nares ostendunt, sanguinem salubriter e naribus erupturum esse (1). Tali sanguinis cursu solvuntur aut levantur saltem febres ardentes, deliria, nervorum ipsae distensiones, surditas et menstruorum defectus.

## §. 372. *Continuatio.*

Id tamen maxime monendum est in sanguinis fluxibus activis, nec nimis parcum, nec nimis profusum esse debere, si saluti collaturus est. Etenim pauculae duntaxat guttae sanguinis vel e naribus stillantes, vel tussi ejectae, tantum abest ut solvant morbum, ut potius saepe augeant impetum sanguinis in nobiliora viscera, unde vel inflammationes vel nervorum etiam distensiones nascuntur. Deinde et id maximi est momenti, cum sanguine haud semper id efferri, quod morbum effecerat: sunt potius sanguinis fluxus indicia remissarum et laxatarum partium, unde imitari eos ars haud semper potest. Vidimus e. g. in febribus rheumaticis san-

---

(1) Coac. 160. 168. 194. 195.

guinem quandoque salubriter e naribus stillare (§. 69): siquis vero imitaturus esset id profluvium venae sectione, is profecto plus nocuerit quam opitularetur.

## §. 373. *Continuatio.*

Neque negligenda sunt damna, quae e sanguinis amissione largiore fluunt. Etenim penuria oritur sanguinis, stimulus saltem partibus solidis detrahitur, unde inaequabilis nascitur imponderabilium per nervos dispensatio, inertia in his, nimia velocitas actionum in aliis: hinc et motricis facultatis et sentiendi et ipsa vegetativa vis labare et penitus demum prosterni solent (*Path. gen.* §. 54. 60. 62). Exponenda sunt ex hoc potissimum fonte, quae sanguinis nimios cursus excipere solent: languoris sensus et lassitudinis; horrores et frigus cum pallore totius corporis: sensuum hallucinatio et hebetudo: oculorum caligo: aures intus sonantes aut obsurdescentes: capitis temulentia et dolor obtusus: glaciei sensus in occipite: somnolentia, sopores et vesaniae: spasmi et nervorum distensiones, exaestuatio corporis per quemvis motum aut post pastum potumque calidiorem vel spirituosarum rerum: pulsuum frequentia ac debilitas: macies corporis cum inflatione oedematosa aut hydropibus. Quibus positis patet, quam locupletissimus sit malorum innumerorum fons sanguinis nimius fluxus.

In parte ipsa adfecta, necesse est ob laxatas partes sanguinis mixtio depravetur: partes ejus saltem propiores facilius secedunt, unde abundantia

lymphae coagulabilis serique existit ( *Path. gen.* §. 87. 89 ) et mucosa profluvia. Ipsa etiam debilitas partis opportunitatem constituit ad faciliorem haemorrhagiarum recursum.

Quae quamlibet plerumque detrimenti plurimum gignant: ea tamen est consuetudinis vis, ut corpus possit assuescere his nimiis sanguinis cursibus. Exstant enim plura exempla vehementium haemorrhagiarum, quae per plures annos circuitibus recurrentes, sine graviore sanitatis labe tolerarentur.

## §. 374. *Continuatio.*

In caussarum, quibus haemorrhagiae cientur, numero maxime collocanda est stasis sanguinis seu tardus ejus motus; namque qui per haec vasa libere fluere impeditur, alia irrumpit (*Path. gen.* §. 83). Hinc uteri haemorrhagiae et haemorrhoïdalis fluxus cum stasibus abdominalibus vulgo cohaerent.

Dein ad rationem laesam cordis magnorumque vasorum consilium est transferendum. Hoc interdum connatum vitium habituales caussatur sanguinis fluxus, in pueris e naribus, in adolescentibus e pectore contingentibus, saepe quoque cum aneurysmatibus et varicibus alternantes.

Voluminis vasorum diversa ratio efficitur etiam spasticis constrictionibus, quibus cum trunci forte vasorum adficiuntur, in ramos irruit majori impetu sanguis: unde in hystericis mulieribus praecipue hujus caussae respectus habendus est. Simili modo frigus agere, supra ( *Path. gen.* §. 126 ) posuimus.

Frequentissima vero est caussa passivarum haemorrhagiarum debilitas partium singularum, quae facillime cedunt sanguini irruenti, dum orgasmus adest universalis. Hinc, qui pulmones nimis exercuerunt, haemoptyses; qui visceribus abdominalibus infirmis laborant, haemorrhoïdes patiuntur. Hinc ipsa haemorrhagia, dum vasa infirmat, recursui novi sanguinis fluxus favet (*Path. gen.* §. 73. *Path. spec.* §. 373).

Laceratio vasorum locorumque, quibus sanguis continetur, vulneratio, mechanica est caussa et frequentissima (*Path. gen.* §. 195).

Postremo veniendum est ad caussas, quae volumen sanguinis nimis augent, ut facillime secedant particulae et citato cursu sanguis id locorum impleat, quod ante vapores vexerat et particulas serosas (*Path. gen.* §. 92). In febribus, quae putridae dicuntur (§. 105), sueta sanguinis profluvia pariter huic caussae tribuenda sunt ac in scorbuto.

## B. De haemoptysi.

## §. 375.

*Haemoptysis* dicitur sanguinis e fistula spiritali et pulmonibus per tussim rejectio. Eum autem e pulmonibus originem trahere docent symptomata praegressa et comitantia ac indoles ipsa cruoris.

Nisi orta fuerit e violentiis externis haemorrhagia, praecedunt symptomata, laesam rationem circuitus et impetum sanguinis versus vasa pulmo-

num notantia. Oppressio pectoris, molesta spiratio et cordis palpitatio, dum per acclivia adscenditur, aut dum acria ingesta sunt et exaestuantia: horrores cum caloribus fugacibus: dorsi dolores et tensionis pulsationisve sensus in praecordiis; motus spastici in abdomine: alvus dura: pulsus duri, irregulares: lassitudinis sensu in membris, quasi vapulassent: noctes inquietae: somnia turbulenta: tussis matutina, qua exscreatur dulce aliquid aut salsum, haec symptomata diu etiam praecedere solent.

Tum forte post leve corporis exercitium, animi perturbationem aut ingestionem acrium rerum et exaestuantium sequitur undabundus motus in alterutro pectoris latere: salivae salsus sapor: sanguinis impetus vehementior cum caloris in pectore adscendentis, oppressionis et angoris sensu: titillatio in fistula spiritali ac tussiendi cupiditas: tussis vehemens, arida, dolens, quam sequitur ejectio sanguinis floridi, spumosi (1) cum strepitu et rhoncho humorum adscendentium.

## §. 376. *Continuatio.*

Quae excipiunt haemoptysin, diversa sunt pro praegressa opportunitate et sanguinis rejecti copia. Quodsi nullum peculiare formationis vitium, neque ratio vasorum cordisque laesa praecesserint; si sola sanguinis copia, suppressis aliis sanguinis fluxibus consuetis, urget; si, praeter muci screatum,

(1) Aph. 5, 13. Coac. 433.

nulla molesta symptomata sequuntur; neque febricula adest, neque aestus post pastum, spes est, hanc haemorrhagiam sanitati haud valde nocituram esse. Compertum enim habemus, per plures annos recurrere solere, maxime in juvenibus, salva pulmonum integritate (1).

## §. 377. *Continuatio.*

Quodsi vero mala thoracis formatione vel manifesta vel occulta etiam, quippe quae ratione laesa cordis vasorumque nititur, si varicibus et aneurysmatibus jam ante laboraverit; si variis pectoris adfectibus aut ipsa pulmonam tabe conflictatus erat, haud sine periculo est haemoptysis, utique si plurimum sanguinis ejicitur. Tum enim remanent molestiae variae, dolores sub sterno obtusi; oppressiones et angores in adscensu, post pastum ac vesperi: anhelat dum scalas adscendit: horis antelucanis tussicula adest cum strepitu in fistula spiritali et salsis sputis: difficulter decumbit in alterutro latere, pectore oppresso et anxio: horret et incalescit vicissim. Quo facto sequuntur ea symptomata, quae laesam pulmonum functionem indicant: ipsaque haemoptysis per circuitus redire consuescit.

---

(1) *Τοῖσιν αἷμα πτύουσιν ἀπυρέτοις εἶναι συμφέρει, καὶ βήσσειν και πονέειν ἐλαφρῶς καὶ τὸ πτύαλον λεπτύνεσθαι πρὸς τὰς δὶς ἑπτά. πυρέσσειν δὲ καὶ βήσσειν καὶ πονέειν συντόμως, καὶ αἷμα πρόσφατον ἀεὶ πτύειν ἀσύμφορον.* Coac. 427.

## §. 378. *Continuatio.*

In caussis haemoptyseos primo loco nominanda est opportunitas, quae hereditate accepta esse potest. Cognoscitur ea thorace ita configurato, ut ratio vasorum ad cor laesa esse videatur. Thorax magis planus quam bene fornicatus, angustus etiam humeri alarum forma prominuli, brachia in longitudinem singularem porrecta, collum gracile, cujus venae turgent; malarum rubor floridus, sed ita circumscriptus, ut liliorum candor rosaceum colorem ambire videatur: dentes longiusculi, candidi aut lactei; haec omnia constituunt opportunitatem hereditate acceptam. Pejoris notae est conformatio rhachitica, qua sternum et dorsi spina curvantur, costae ab utraque parte angustantur, ut necessario pulmones comprimantur, vasaque majora ita flectantur et torqueantur, ut vel aneurysmata vel varices vel sanguinis cursus efficiantur (*Path. gen.* §. 215). Quodsi nec praeternaturalis haec, nec hereditaria illa formationis depravatio manifesta est, occulta tamen quaedam rationis vasorum cordisque laesio cognoscitur e frequentibus, dum pubescerent pueri, sanguinis cursibus e naribus, e turgore venarum habituali et pectoris oppressione, dum adolescunt, frequenti. Est enim id aetatis praeprimis obnoxium huic vitio, maxime cum pulmones, innumeris e duplici fonte ortis vasis percursi impetum e corde proxime accipiunt, unde nullum fere corporis viscus adeo favet sanguinis cursibus ac pulmones.

## §. 379. *Continuatio.*

Occasionem praebent violentiae externae, plagae, fractae costae, concussiones pectoris et validae irritationes pulmonum vociferando, tibiis cantando, currendo, tussiendo, vomendo et sternutando. Quinetiam contentio maxima in concubitu visa est hoc vitium excitare: dein pervigilium: animi perturbationes: abusus potuum exaestuantium, vini, coffeae et spirituosorum. Aëri etiam non levis caussa tribuenda, dum nimis frigidus est aut electricus, dum particulis irritantibus abundat, quali modo caecias praeprimis nocet pectori, quod non validum est: hinc et monticolis haemoptysis magis familiaris est. Super haec aër occlusus, vaporibus noxiis praegnans accusari merito potest: unde opifices, textores, pistores, molitores, lapicidae obnoxii sunt haemoptysi.

Praeterea ratio habenda est viscerum abdominalium. Stases enim abdominales et atonia vasorum ad portae venam pertinentium, ut alios ita et hunc sanguinis fluxum frequenter cient. Hinc suppressa menstrua, regressus fluxus haemorrhoïdalis, sedile, abusus ciborum difficulter digerendorum et male nutrientium, aerumnae continuae frequentem exhibent caussam, cui haemoptysis tribuenda est. Maximam habent vim alii pectoris morbi; nodi pulmonum et ulcera, colluvies aquosa et aneurysmata vasorum. Denique et cum cute consensus accusandus est, cum saepe animadversa sit haemoptysis exanthematibus repercussis et ulceribus praepostere exsiccatis tribuenda.

## C. De haematemesi.

### §. 380.

Sic vocatur ejectio sanguinis luridi vel atri per vomitum, praegressis plerumque molestiis variis et ventriculi et aliorum viscerum in epigastrio collocatorum. *Morbus niger* dicitur aut *melaena* dum gravior est. Simplex quidem sanguinis per vomitum rejectio, seu *haemorrhoea ventriculi* Swediauero dicta, fortuitas nonnunquam caussas agnoscit, deglutitas hirudines (*Galen.* loc. adf. 4, 5.) acria venena, plagas ventriculi et contusiones. Hic vero necesse est, morbum eum uberius describamus qui praegresso statu morboso vomitu cruento insignitur.

Status is morbosus comprehendit states viscerum abdominalium, hepatis, stomachique tumores et alia vitia diuturna. Plerumque diu jam laborarunt ictero, lurida saltem facie, cupiditate ciborum amissa, flatuum congerie, menstruorum et haemorrhoïdum suppressione, arthritide aut sequelis febrium intermittentium male curatarum.

### §. 381. *Continuatio.*

Spasticas in abdomine constrictiones, cardialgias, oppletionem praecordiorum, nauseam, cum salivae confluxu in ore, inflationem abdominis, flatuum congeriem, ructus tetros, saporem ingratum, acidum vel amarum, cupiditatis ciborum nimiam incitationem, ut et nauseosa appetant et

nunquam satiatam sentiant. Quibus accedunt angores, palpitationes cordis, vertigines, sonitus intra aures, oculorum caligo, animi deliquia: tristitia et somni inquieti cum caloribus et sudoribus frigidis, glutinosis, lotio etiam antelucano crudo et aquoso: praeterea languidus, pallens, luridus faciei adspectus; oculorum acies imminuta, halo circa oculos lividus, palpebrae tumidae: pulsus spastici, suppressi: dolores frequentes colici.

Magnopere ingravescit anxietas cum doloribus regionis epigastricae: vomituriunt aegri et anima deficiuntur: tandem ejiciunt cruentam massam, sed feculentam, luridam aut atram (*οἷον πολύπου θολός. Hipp.* de morb. II. 486), quae adeo acris et acida est, ut dentes obtusos reddat et oris superficiem adrodat. Nec tamen amara est haec massa, nec reliquas bilis propietates habet. Sanguis profecto est, sed, oxygenis aditu in stomacho prohibito, carbonicam indolem et hydrogeneam adeptus est. Interdum etiam mucus simul foetidus eliminatur. Vomendi conatus per intervalla recurrunt, anima frequenter aegri deficiuntur, spasmis agitantur, imo animam agere interdum videntur, cum tamen in diuturno statu salubris potius sit haec ejectio quam periculosa.

## §. 382. *Continuatio.*

Quamvis enim, dum iterum iterumque massam eam atram ejicit aeger, vires magnopere infringantur, vertigines adsint et caligo oculorum, quamvis oppletionem praecordiorum et rosionem

queri pergat, somno tamen denique placido mersus, ubi expergiscitur, plurimum levaminis sentit, evanidis angoribus, doloribus stomachi intestinorumque et spasticis adfectibus. Expedit igitur vomitus ille ad tollendas diuturnas aegritudines, icterum, colicos dolores ex haemorrhoïdibus subnatos et mesenterii tumores.

Neque tamen eo minus per circuitus recurrere solet adfectus, dum molestiae recrudescunt. Menstruam servat periodum in mulieribus a menstruo sanguinis cursu defectis, in viris etiam haemorrhoïdes aut arthritidem anomalam passis. Tunc diuturnam et irreparabilem fere virium jacturam attrahit, labem nutritionis et cachecticum statum. Magnum etiam casum habet, si ex ulcere forte aut pancreate carcinomatoso (*Van Doeveren*) aut ventriculi arrosione gangraenosa originem ducit.

## §. 383. *Continuatio.*

Cadavera secta locorum adfectorum cognitionem aperiunt. Vasa enim ventriculi turgida, atrum eum cruorem stillantia, manifesto testimonio sunt, ex his potissimum vasis sanguinem prodire (*Portal*: cours d'anat. méd. 5. 188). Cum vero vena coronaria major et gastro-epiploica sinistra in splenicam, vena coronaria minor et gastro-epiploica dextra in venam portarum confluant, patet, quanta sit efficacia splenis et venae portarum in hac aegritudine generanda. Lienem igitur praegrandem et tumidum cum Morgagnio (*Ep.* 36. 11) et Bangio (*Diar. nosoc. Hafn.* 2. 407. 408) plerique in-

venerunt. Cumque sanguis lienalis naturaliter sit lividior ac hydrogene abundantior ( *Phys.* §. 144 ), cum in vena portarum sanguis tardius moveatur, stases ibidem facilius nascuntur ( *Path. gen.* §. 81 ) quibus menstruorum et haemorrhoïdum suppressio etiam magis favet. Hinc, quidquid motum diutissime tardare valet per portarum venam, ansam huic morbo praebet Menstruorum et haemorrhoïdum suppressio, arthritis, hystericus morbus, qui diutinas spasticas constrictiones producit; graviditas ipsa, simili modo agens; hepatis aliorumque viscerum tumores; hernia ventriculi ( *Act. helvet.* 3, 10 ); aneurysma tandem arteriae coeliacae ( *Frank*: epitom. 5. 11. 204 ) morbum hunc generarunt.

## D. De haematuria.

## §. 384.

Mictus cruentus bene distinguendus est ab urina flammea, quae uricae substantiae insignem quantitatem continent ( *Path. gen.* §. 113 ) atque ab ea, quae rubra deponit ex esu fructuum cacti, ruborum idaeorum et balsami peruviani. Quodsi verus sanguis cum urina excernitur, cum Caelio Aureliano ( *Chron.* 5, 4. ) distinguenda sunt loca, e quibus prodit: sunt enim vel renes, vel vesica, vel denique urethra.

## §. 385. *Continuatio.*

E renibus provenire sanguinem cognoscitur primum ex intima cruoris cum lotio mixtione. E perfrigescente et quieta urina haud subsidit cruor, sed firmiter toti massae inhaeret. Praegressa sunt plerumque symptomata adfectorum renum: vel inflammationis aut suppurationis (§. 299. 302) vel dolores duntaxat, angores circa eam regionem, urinae difficilis et intercepta secretio. Obvia est ea haematuria in mulieribus a menstruo sanguinis cursu defectis, ubi vicem ejus naturalis fluxus gerit; in viris, quorum haemorrhoïdes suppressae sunt, praesertim si bibuli essent; in iis etiam, qui pondera graviora gestando aut equitando, aut, dum ingesserant acria diuretica, renes laeserunt; denique in febribus ardentibus et putridis, ubi dissolutum sanguinem signat (§. 100).

## §. 386. *Continuatio.*

Vesicam esse in mictu cruento adfectam cognoscitur eo, quod, dum calida est urina, cruor quidem intime mixtus est, deponitur vero protinus ut perfrixit; dein, quod praegressa sunt et comitantur symptomata adfecti ejus visceris, dolores atroces, urinae excretio dolentissima, spasmis intercepta et muco plerumque aut membranis filisve etiam mixta. Diutius laborarunt aegri jam haemorrhoïdibus non rite fluentibus, coecis; doloribus perinaei, lumborum et hypogastrii, colicis etiam et anxietate. Tum post tormenta vesicae graviora,

quae speciem calculosorum adfectuum nonnunquam prae se ferunt, excernuntur mucosa, cruenta, quae fundum urinae petunt. Id vitium *haemorrhoïdum vesicae* nomine venit, e communione venarum hypogastricarum declarandum. In venis enim vesicae turgidis varicosis non cruor solus congeritur, sed facillime etiam in partes propiores secedit, ut lympha coagulabilis muci forma excernatur. Ex eadem caussa tumores in vesicae parietibus generati aut polyposa concrementa venas vesicae comprimunt, ut sanguinis refluxus cohibitus hanc haemorrhagiam producat (*Swertner* in *Richters bibl.* 5, 551. *Frank.* Epitom. *l. c.* 264). Utero gravido similiter comprimi posse vesicae venas, Whyttius observavit (*Prakt. schriften*, 417). Ascarides etiam rarius in vesica nidulantes eandem haemorrhagiam ciere visae sunt (*Panzani* in *Weigels ital. bibl.* 1. 2. 15). Denique externae violentiae et diureticorum abusus interdum accusari debent.

## §. 387. *Continuatio*.

Postremo ex urethra profluere sanguinem judicatur eo, quod etiam citra mictum sanguis ex urethra stillat, quod ejus tubi pars quadam dolet, tactaque sanguinem profundit. Contingit id vitium tum in ulceribus urethrae, tum e coitu nimio et earum rerum abusu, quae stimulant eas partes.

## E. De morbo haemorrhoidali.

## §. 388.

*Haemorrhoïdes* vocamus sanguinis fluxum eum ex ano, qui, citra alvi excretionem, per circuitus contingit, atque e statu viscerum abdominalium praeternaturali originem ducit. Sine praegressis enim signis stasium abdominalium (*Path. gen.* §. 81) varicumque in vena portarum (*ib.* §. 205) et inaequabilis per nervos abdominales virium dispensationis (*ib.* §. 57) existere is fluxus haud solet. Per circuitus quidem redit, atque, dum vegetiores sunt homines, praevertere alios morbos consuescit; sed diu tamen trahit atque sensim minutus in muci fluxum atque in tumores venarum externarum transit, aut repente suppressus malorum catervam producit.

## §. 389. *Continuatio.*

Itaque protinus eam valetudinem describamus, quae nunciare fluxum haemorrhoïdalem solet. Cupiditas ciborum depravata, digestio labascens, sapor oris continuo mucidus aut stramineus, ructus acidi et ardor stomachi, qui *pyrosis* aut *soda* appellatur, remediis absorbentibus nequaquam cedens; oppletio praecordiorum et inflatio abdominis post pastum; flatus copiosi; lingua muco obducta; alvus dura; angores in abdomine cum cordis palpitatione, suspiriis, capitis temulentia et vertigine; urina mucosa: ea symptomata diuturna, quae vel sordibus

tribuuntur, vel fortuitae ventriculi infirmitati, nunquam tamen evacuantibus aut roborantibus remediis penitus debellanda. Eadem solent symptomata arthritidem notare aut hypochondriasin.

Quodsi forte apparatius coenant, aut quovis modo corpus exercent; impetus sanguinis versus singulares partes augescit. Capitis dolores et aestus, somnia tumultuosa, aures intus sonantes, scintillae ante oculos versantes, caligo etiam oculorum; gravedo continua absque manifesta caussa; spiritus difficiles, anhelantes, maxime post pastum et dum acclivia adscenduntur; palpitatio cordis cum pulsibus plenis et irregularibus; maculae rubrae per faciem et corpus sparsae; lassitudo membrorum et defatigatio; oscitatio et pandiculatio; sudores debilitantes post quemvis motum aut pastum orgasmum universalem notant, perperam interdum plethorae tributum, male etiam praesidiis invasum, quae sanguinem depleat aut impetum ejus minuunt.

Sequuntur *molimina* dicta *haemorrhoïdalia*: tractiones et tensiones dorsi lumborumque; sensus peculiaris, quasi guttae calidae delaberentur in anum; pruritus et ardor ani, cum sudoribus rodentibus perinaei aut herpeticis exanthematibus; cupiditas coitus, qui vero vires valde infringit; prurigo glandis; urinae difficultas aut interceptio, nonnunquam et rubrum aut cruentum sedimentum; tenesmus et dolores colici. Haec quidem symptomata fluxum ipsum praecedunt, minuuntur tamen etiam aliis sanguinis cursibus, inprimis sanguine e naribus stillante aut mictu cruento.

## §. 390. *Continuatio.*

Tum fluxus ipse haemorrhoïdalis ita se habet. Postquam alvus dura quaedam excreverit, superstitibus tenesmo anique tensione et ardore, stillant ex ano sanguinis aliquot guttae, aut quantum trulla capit vel cyathus. Protinus levantur symptomata praegressa, maxime flatus, angores, dolores colici; sed recurrunt per circuitus, utplurimum menstruos praeviis iisdem symptomatibus.

Nimius interdum fit, dum exaestuatum fuerit corpus aut nimis exercitatum, aut dum graviora sunt viscerum vitia, stases et tumores. Ani vasa laxantur, interna membrana prolabitur (*Path. gen.* §. 222). Totum corpus infirmatum maciei, tumoribus aquosis et tabi fit obnoxium.

Natura ipsa curatur totus is status, dum victu mutatur diuturna illa infirmitas viscerum, dum vicariae existunt excretiones sudoribus nocturnis, alvo cita, difficultate intestinorum: interdum quoque graviditate et ipsa aetate provectiore sublatum esse hunc fluxum observavimus. Obrigescentia enim vasa haud potis amplius sunt sanguinem effundere.

## §. 391. *Continuatio.*

Gravissimum est et summe memorabile vitium, quod suppressum fluxum haemorrhoïdalem comprehendit. Vidimus jam, dum diutius trahitur aegritudo, ex ipsa vasorum debilitate id vitium consequi: existit etiam e spasmis vasa constringentibus

atque varia victus vitia, refrigeria corporis, animi perturbationes, acrium rerum et exaestuantium abusum, excipientibus. Represso autem fluxu protinus congeritur sanguis in venis, quae profuderant; turgidae eae varices sistunt, seu tumores, initio molliusculos et prementi digito cedentes, lividos etiam; pisorum mole aut ovorum columbinorum. Occupant autem plerumque sphincterum ambitum, vehementer dolent, alvum cohibent et desidendi cupiditatem producunt. *Haemorrhoïdes* vocantur *coecae*, telae cellulari interdum infestae, in quam effundi potest sanguis.

Si diutius morantur ii tumores, secedere solet sanguis stagnans in partes propiores, unde lympha coagulabilis muci indolem adipiscitur. Tumores pallidiores exsudant laticem glutinosum, oleagineum, indusio adhaerentem: tandem obdurescentes condylomatum speciem prae se ferunt atque alvum penitus coërcent. Solet nonnunquam per circuitus effluere is mucus, ut vices ipsius haemorrhagiae habitualis gerere possit. Ita tamen hoc accidit, ut post pastum tenesmus oriatur et vesicae dolor, tum vero, citra alvi excretionem mucus ille, lacti similis aut chylo, excernatur.

Eo muci fluxu partes adfectae hactenus laxantur, ut procidentia ani et ipsa resolutio sphincterum sequantur. Interdum rupta etiam sunt vasa, unde haemorrhagia perniciosa contingit. Inflammationes non raro accedunt, ardore molestissimo ani, alvo continuo obstructa, anxietate incredibili et febre valida. Tum inflammatio ea, sphinctere sem-

per constricto et irritantibus alvi excrementis, abitura est in sphacelum (§. 185) aut in fistulas ani, parietibus callosis et effluxu sanioso.

## §. 392. *Continuatio.*

Nec rara sunt exempla aegritudinum, e suppressis haemorrhoïdibus per consensum cum aliis partibus ortarum.

Frequentissima fere sunt vitia organorum urinae se-et excretioni, generationi etiam dicatorum. Ischuria spastica, per circuitus recurrens; prurigo glandis; rosio et sudores ardentes perinaei cum herpeticis exanthematibus; mictus cruentus; maxime vero muci excretio cum urina, aut e glandulis urethrae quae blennorrhoeae pudendorum venereae satis similis, differt tamen ab ea, quod praegressa sunt symptomata haemorrhoïdum, quod alternat cum prurigine perinaei et cum ipso muci fluxu ex ano, utique quod per circuitus recurrit. Ardorem tamen urethrae inter mejendum pariter producit: inclinataque in scrotum materia, hydrops ejusdem, hydrocele et cirsocele frequenter nascuntur. Id etiam habet haec blennorrhoea commune cum syphilitica, quod ulcera attrahat urethrae, glandis, ipsiusque vaginae muliebris: differunt haec autem a syphiliticis cum callosis oris et lardaceo fundo careant, nec magnopere partes, quae juxta sunt, exedant, sed remediis vulgaribus, aqua calcis etc. curentur. Inguinum quoque glandulae intumescunt, ut bubonum venereorum suspicionem moveant, sed evanescunt, ubi restitutus est fluxus haemorrhoïdalis.

Id denique exploratum habemus, non colorem duntaxat calculosorum adfectuum induere has aegritudines, sed ex ipso morbo haemorrhoïdali mucum hactenus congeri in vesica, ut obdurescat et calculum ipsum sistat (*Path. gen.* §. 118).

## §. 393. *Continuatio.*

Tandem et in remotiores partes inclinato sanguinis impetu, innumera existunt vitia, haemorrhoïdes suppressas excipientia. Supra enim molestias e stasi abdominali oriundas, haematemesis (§. 382) fluxus qui *hepaticus* dicitur; dolores colici pertinaces atque inflammatione paecipitantes, ni fluxus haemorrhoïdalis restituatur. Oriuntur catarrhi per circuitus redeuntes, nec suetis remediis debellandi; accessus arthritici; icteri; asthmata et palpitationes cordis; haemoptyses et phthiseos accessus; vertigines et capitis dolores atroces; hallucinationis, animi deliquia, melancholia et apoplexia.

## §. 394. *Continuatio.*

Sedem morbi in venis haemorrhoïdariis et hypogastricis confirmant cadaverum sectiones: siquidem venam cavam adeò varicosam, ramosque hypogastricos et haemorrhoïdarios externos hactenus pansos viderunt Morgagnius, Rollinus et Sömmerringius, ut dubitari nequeat, in his potissimum vasis quaerendam esse sedem haemorrhoïdum. Tumores mesenterii, hepatis aliorumque viscerum, quos alii observarunt, venam portarum quidem ad-

fectam esse probant; communio tamen anastomotica, quam Winslowius jam ostendit inter externas et internas venas haemorrhoïdarias, communem utrique venoso systemati, et portarum et venae cavae, passionem probabilem reddit. Quodsi vero omnis sanguinis fluxus e vasis capillaribus vices arteriarum suscipientibus, potissimum explicandus est (§. 368), haec etiam proxime sanguinem fundere, dum nimis irritantur, credibile est, unde nec arteriosum nec venosum proprie sanguinis profluvium statui potest. Hinc etiam non adeo floridus est sanguis ac arteriosus, nec livido colore venosum aequat.

Naturalem esse hunc sanguinis cursum, nemo nostris temporibus facile contenderit, etiamsi olim Stahlius, et qui eum sectarentur, adseruerint, aeque necessarium virili aetati esse ac menstruum fluxum mulieribus. Quod quum erroneum sit, e praeviis probari potest symptomatibus, quae valetudinem adversam manifestant (§. 388). Neque refragatur salubritas fluxus ipsius, qui levare potest symptomata pariter ac aliae haemorrhagiae neutiquam naturales.

## §. 395. *Continuatio.*

Dein opportunitate et aliis caussis, quae occasionem huic fluxui praebent, elucet praeter naturam eum contingere. Etenim, si hereditaria est opportunitas, quae negari nequit, cum arthritica dispositione congruere videtur: acquiritur etiam luxu, potuum spirituosorum et exaestuantium vi-

norumque generosorum, acrium et aromaticarum rerum, remediorum etiam calidorum et balsamicorum abusu. Eo pertinent etiam sedile, coitus nimius, animi commotiones crebrae et virilis aetas quae sanguinis congestiones versus abdominis vasa et plethoram partialem caussari solet (*Path. gen.* §. 37. 73). Pueros et adolescentes enim huic morbo obnoxios esse, ambigendum est, cum sanguinis cursus ex ano aliis caussis tribuendus sit (*Haen. Thes. pathol. p.* 82). Nec mulieres facile pati eam aegritudinem possunt, ni forte suppressus fluxus menstruus aut uteri procidentia occasionem praebuerint (*Fabre*: in *Richters bibl.* V. 295). Plethora enim partialis et sanguinis congestio, in vasa inferiora menstruo potius fluxu levatur aut tollitur. Topicae caussae rarius accusandae sunt: quanquam Hemmanno fides habenda, qui e calculis vesicarum seminalium haemorrhoïdes observavit (*Richters.* Bibl. IV. 681).

## F. De metrorrhagia.

### §. 396.

Cum naturaliter uterus sanguinem per menstruos circuitus in sanis mulieribus, quae partum haud gestant, dein etiam post exclusum foetum, profundat: *metrorrhagia* vocandus est sanguinis cursus, qui citra ea tempora contingit, aut adeo copiosus est, ut symptomata plura adducat. Differt autem sanguinis fluxus pro vario mulierum statu: vel gravidae sunt, vel non gravidae, vel

parturiunt aut foetum enixae sunt. Quae discrimina maximi momenti instar habent ad haemorrhagiam hanc dignoscendam.

## §. 397. *Continuatio.*

Quae uterum non gestant, e variis caussis praeter naturam sanguinem e pudendis partibus profundunt. Praeter naturam autem sanguinem profundi cognoscitur tum e crebriori recursu (bis per mensem), tum e copia nimia sanguinis (libram superat); maxime vero e symptomatibus morbosis eum excipientibus. Namque nec copia nec crebrior reditus per se morbosum faciunt hunc sanguinis fluxum, cum exempla sint virginum sanguine abundantium, ceteraque sanarum, quae tum frequentius tum copiosius sanguinem menstruum profundunt, illaesa omnino sanitate.

Est vero opportunitas quaedam, educatione acquisita, praecipue accusanda. Puellae delicatiores, artibus variis librorumque lectione politiores ornatioresque, sedili adsuetae et conviviis muliebribus, quae theae infusum sorbillando celebrantur, sentiendi facultatem abnormem acquirunt, inaequabilem patiuntur virium dispensationem, atque, cum ad id aetatis pervenerunt, ubi pubere incipiunt, sanguinis circuitu irregulari, spasmis variis et viscerum abdominalium labe conflictantur. Hanc equidem caussam nimii sanguinis fluxus jam ante septemdecim annos exposui, Hohnbaumius Hildburgensis nuper uberius docuit (*Ueber eine besondere art des übermässigen monatsflusses.* Erlang. 1811).

Necesse igitur est, in habituali ea metrorrhagia ad educationis vitia et ad constitutionem puellarum consilium transferatur. Solet etiam ea causa prodi variis spasticis adfectibus, qui haemorrhagiam vel comitantur vel sequuntur. Pallor et frigus extremarum partium, pulsus durities et spastica indoles; tensio praecordiorum et vomitus irriti; angores et oppressio pectoris; palpitationes cordis; urina limpida spasmisque intercepta; horrores frequentiores et tremores; somnus inquietus et variae imaginationis turbae signant eum statum, quem hic accusandum esse duco.

Interdum solent immanes esse ab hoc vitio virgines: protinus vero ut nupserunt viro utique robustiori, maxime si crebriores partus semet excipiunt, si vel laboribus gravantur, vel potibus calidioribus et spirituosis adsuescunt, si aerumnis conflictantur et animi frequentibus commotionibus haud rarum est, in eam incidere aegritudinem, quae nimium adfert sanguinis fluxum.

## §. 398. *Continuatio.*

Ad haec et alia incitamenta partium adfectarum notanda sunt. Virgines aut mulieres laxiores, arthritidi praesertim obnoxiae, quae vel manibus stuprum committunt, vel complexibus venereis nimis gaudent, vel pessariis utuntur, vel acria ingeriunt exaestuantia, quae sanguinem violentius cient, vel calore externo nimio pudendas partes fovent, sanguinis fluxibus nimiis conflictantur. Hinc macellariae mulieres, quae in pergulis apertis pruna-

rum acervo per totum diem insident, sorbitionibus calidis aquosisque indulgentes, vel nimios sanguinis cursus vel fluorem album etiam patiuntur.

Dein et uteri aut partium finitimarum vitia circumspicienda sunt. Polypos uteri (*Path. gen.* § 108), procidentiam (*ib.* §. 223), inversionem et retroversionem uteri (*ib.* §. 224) haemorrhagiis hisce occasionem praebere, supra jam monuimus. Hinc et tumores scirrhosi (§. 311) aut steatomata (*Portal: cours d'anat. méd.* 5, 531) interdum accusari possunt.

Insuper et per consensum uterus nonnunquam incitatur, praesertim eo tempore, quo naturaliter sanguis id locorum irruit. Sordes gastricae et biliosae, verminosa colluvies, arthritis et stases abdominales in praecipuis caussis nominandae sunt, quae huic fluxui ansam largiuntur.

Variae epidemiae, inflammatoria, maxime putrida, tum etiam scarlatina popularis et febres intermittentes eo modo periculum adferunt, ut sanguinem ex uteri vasis nimia copia profundant.

Denique frequentissima caussa quaerenda est in scansili annorum lege, seu ea corporis muliebris dispositione, qua fit, ut, dum quadragesimum-quintum aut quinquagesimum attigerint annum, ordo menstruorum status cessat, atque, vel obrigescentibus vasis vel stagnante sanguine, modo impetus nascatur, modo interceptio cursus sueti. Interdum cum hemorrhoïdibus alternare aut cum fluore albo consuescunt tales haemorrhagiae: totum corpus labe adficitur, cum nutritio quoque labascat,

si sanguinis circuitus adeo turbatur. Animi corporisque quies, victus modicus, itinera et reliqua, quae serenum hilaremque animum reddere possunt, expeditissima sunt artis praesidia.

## §. 399. *Continuatio.*

Partum gestantes mulieres sanguinis cursibus obnoxias esse haud adeo rarum est. Quodsi enim sanguine abundant, aut si uterus gravidus vasa iliaca comprimit, irruere potest vasa colli uterini et vaginae, atque ex iis profluere. Casum non magnum habet, dummodo dolores nulli adsunt, neque os uteri aperitur (*Roederer*: *opusc.* 400; *Schröder*: *opusc.* I. 295).

Ut autem ad tertium graviditatis mensem ventum est, cum ossibus foetus conferventibus pondus ejus augetur, uterus magis pansus, fundo praeprimis turgente et mollito collo ac orificio (*Phys*. §. 545), sanguinis profusionem ancipitem pati potest, quae plerasque abortiones praegreditur. Si uteri obliquitas aut obliqua placentae adhaesio sociatur, ex hujus imperfecta solutione periculosae derivantur haemorrhagiae: quae, quod huic caussae tribuendae sint, cognoscitur e doloribus partum praesagientibus et in uteri os aperiendum agentes. Simul sedulo examinanda sunt cuncta ex utero secedentia sanguinis coagula, ut pateat, exilis foetus, placenta, vel membranacea quaedam lacinia, ex amnio forte dirupto, aut molae pars, aut tunicae deciduae mucosum fragmentum una excutiantur. Provoluto amnio, uterus idoneus iterum ad contractionem fit

qua sanguinis fluxus compescitur. Placenta etiam et grumi sanguinis obturamenta sistunt, quibus sanguis coërceri potest. Multo pejus agitur cum gravida, si placentae media forte pars solvitur, integro ambitu: tum enim sanguis necessario jugiter affluere atque letalem postremo sanguinis colluviem ciere debet. Obtusus oritur dolor in utero, inflatio ejus et ardor: virium jactura cum pallore cutis et frigore.

Sanguinis haec profluvia et abortio juncta existunt ab animi pathematibus violentis iisque omnibus, quae corpus concutere sanguinisque impetum ciere valent, ut placentae adhaesio solvatur. Concubitus justo frequentior aut violentior; ponderum gestatio; tractio brachiorum; cursus, vomitus, sternutatio, tussis aliaque id genus in teneris mulieribus accusanda saepius sunt. Epidemicae quoque febres idem efficiunt; namque et sordes gastricas et nervosam constitutionem et putredinem etiam humorum abortionibus ansam praebere haud rarum est.

## §. 400. *Continuatio.*

Dum ad ultima graviditatis tempore ventum est, nascuntur sanguinis periculosa profluvia e placentae ad inferius segmentum et ostium uteri adhaerentis separatione, dum subito ampliatur cervix et os uteri. Nisibus variis et doloribus, qui parturientibus familiares esse solent, incipit sanguinis profusio, per vices cessans atque demum magnopere ingravescens. Dilatato interea orificio tactu percipi-

tur placenta ac pone eamdem interdum amnios tunica renitens et pausa. Cessat quandoque haemorrhagia, dum densa ovi velamenta et infans ipse comprimunt placentam, ac denuo excluduntur, quamlibet exitus ille satis anceps sit. Acceleratio partus, quae arte fit, unicum praebet praesidium mortis. Neque tamen et haec ipsa citior justo foetus exclusio, ubi a violentiis aut a recto axis pelvis positu efficitur, sine culpa est. Doloribus enim nimis velociter semet excipientibus, os uteri nimis ampliatur, secundinae cum foetu excutiuntur, priusquam uterus rite contrahi possit. Nonnunquam etiam uteri fundus celerrime circa placentae partem contractus inferiorem liberam mittit, e qua continuo stillans sanguis cohiberi nequit, nisi contractione illa remissa.

## §. 401. *Continuatio.*

Per partum et brevi postquam enixa est mulier foetum, rumpitur interdum uterus, quod vitium cum supra (*Path. gen.* §. 200) tractaverimus, hic repetere non licet. Id tamen monendum, et vasis peculiaris cujusdam laesionem per ulcera praegressa aut per violentam foetus extractionem metrorrhagiae parturientium letali ansam praebere (*Boër: natur. medic. obstetr.* 308).

Bene distinguenda est laxitas seu atonia uteri, quae ingentia sanguinis profluvia caussatur, nec nisi fortioribus stimulis cedit. Ut uterus digitis exploratur, ostii et parietum laxitas manifesto sentitur; obvia praesertim in mulieribus, quae diu jam fluore albo aut procidentiis conflictatae erant.

Denique grumi sanguinis aut reliquiae secundinarum hactenus irritare valent vasa uterina, ut adsiduo sanguinem profundant. Baudelocquius vidit octo aut decem diebus post partum ex hac caussa haemorrhagias nasci.

G. De morbo maculoso-haemorrhagico.

§. 402.

Morbus febris expers, maculas efficiens lividas per corpus sparsas et sanguinis profluvia e gingivis et oris ambitu, *maculoso-haemorrhagicus* Werlhofio primo, Swediauero vero *peliosis* dicitur, commutatus cum morbo lienoso et coeruleo. *Morbus coeruleus* enim sine vitio cordis existere, nequit spirationis summam adferens difficultatem (*Path. gen.* §. 201). Lienis vitia quoque aliena sunt ab hoc morbo, qui summum vasorum capillarium laxitatem et atoniam telae cellularis supponit, a debilitate quidem universali ortam, sed diversam omnino a scorbuto, qui depravationem humorum singularem producit, asthmaticos etiam adfectus, dolores artuum et oedemata. A veritate non recedit, scorbuticas aegritudines varias, quae in mediterraneis regionibus observatae fuisse dicuntur, ad hunc potius pertinere morbum.

§. 403. *Continuatio.*

Qui in hunc incidunt morbum, egeni sunt, inopia, aerumnis, victu tenui aut praegressis aliis morbis fracti. Praecurrunt symptomata debilitatis

universalis, lassitudo membrorum, somnolentia et morositas. Febris plerumque deest; frigus potius in toto corpore queruntur, pulsibus vel tardis, vel crebrioribus, sed exilibus, languidis.

Tum nascuntur maculae purpureae, disco coeruleo, ambitu rubro, monetarum parvarum mole in trunci partibus variis: minores sparguntur per brachia et manus; minimae, pulicum morsus aequantes, in facie. Hae sine pruritu existunt: post potus vero exaestuantes pruritus cum aestu oritur, maculis floridioribus. Confluunt interdum; nonnunquam ita elevantur, ut tumores purpureos sistant, qui incisi sanguinem fundunt. Simul in oris ambitu, maxime in gingivis, maculae lividae fungosae apparent, quovis tactu aut motu oris linguaeque sanguinem copiosum profundentes. Obducuntur escharis, pariter cruorem lividum foetidum stillantibus: postquam vero deciderunt, sanguinis profusio cessat, neque cicatrix superest. Nec alia adsunt, sanguinis profluvia, nec e vena missus quiddam morbosi ostendit.

Interea aegri indies magis infirmi, cupiditatem ciborum et movendi facultatem amittunt. Pallescunt et frigent, membra contremiscunt, capitis dolores, temulentia et vertigines non raro in animi deliquia abeunt.

# CAP. II.

## DE ALVI ALIISQUE PROFLUVIIS.

### A. De dysenteria.

#### a. *Summatim*.

## §. 404.

*Dysentèria*, difficultas intestinorum, appellatur morbus torminibus intestinorum et tenesmo designatus, cum retenta naturali alvi excretione et secessu humorum mucosorum, cruentorum vel alio modo praeternaturalium. Populariter plerumque in zona temperata per adultam aestatem, quae in autumnum vergit, grassatur: nonnunquam tamen sporadica est, interdum diutius trahit.

Initia morbi, dum popularis est, varia sunt. Mox enim alvo cita ita incipit, ut limites fere finiri nequeant; vel inflatio abdominis cum spiritibus crebro elisis et torminibus ventris exordium constituit. Vel vomitus praecedit, cum nausea, lingua sordida flavaque et sapore amaro, pravo, putrido: quae vomitu excutiuntur, non satis acria sunt, sed vel ciborum reliquiae, vel pituita, vel fellis sinceri parva copia. Acidam tamen acrimoniam frequenter adesse patet tum e ructibus acidis, tum e pregraessis caussis, quae acorem contrahere valent, ut potus cerevisiae haud satis fermentatae, tum etiam e rosione intestinorum nonnunquam continua (*Radmacher: de dysenteria*, p. 151). Praecedunt vulgo horrores et tensiones e dorso orientes,

cum capitis dolore (*Zimmermann: von der rhur*, 18) et sensu compressionis in fronte: languor et defatigatio membrorum; morositas; cupiditas ciborum penitus amissa; rarius tamen viget; pulsus concitati, spastici, haud regulares.

## §. 405. *Continuatio.*

Adgreditur morbus ipse vel cum febre, vel etiam sine eadem. Febrem nonnunquam deesse, ut Akensidius et Pringlius observarunt, vel lenitati morbi vel fallaciae malignae adscribendum. Plerumque tamen adeo gravis est febris consideratio, ut primariam habuerint Sydenhamius et Hillarius: ea enim curata tolli etiam intestinorum adfectus, neglecta in gangraenam et pessimos exitus verti (*Hillary: über Barbados*, 251). Vulgaris dysenteria, quae popularis est et autumnalis morbus, febrem habet sociam remittentem rheumaticam, typo tertianario, cum halitu oris pravo, spiritibus continuo per alvum elisis et torminibus. Haec quidem palmarium constituunt symptoma, rarissime absens, tenesmo solo vicem gerente (*Lentins.* Beitr. 2, 33). Tormina haec haud uno tenore vigent, sed per intervalla augescunt et minuuntur: decubitus in dextro latere et adductis pedibus levare ea solet: recurrunt fere noctu et post pastum: simulac ingesserunt quiddam, sentiunt cibos velociter per intestina delabentes. Maximi interest, tormina haec brevi praecedant excretionem, sive diutius crucient aegrum, priusquam alvum deponat. Hoc enim, in tenuibus, illud, in plenioribus intestinis

morbum figi notat. Tenesmus constantior est ipsis tormentis, superest, dum alia silent symptomata, nonnunquam ardore urinae, interceptione etiam jungitur; in infantibus sequi solet procidentia ani.

## §. 406. *Continuatio.*

Quidquid alvo descendit, humores complectitur morbosos: rarissime interpositis e cibo recte coactis. Quae ubi cum flatibus praesertim dejiciuntur, mitigatam esse morbi vehementiam, indicio est. Cetero alvus esse consuescit vel mucosa vel cruenta, unde discrimen dysenteriae nonnulli repetierunt. Benignus satis est morbus, si cum muco intestinorum striae cruentae aut stercoris aliquid fusci excernitur. Inferiora intestina adfecta esse probabile est. Quodsi vero cruenta dejiciuntur, e superioribus intestinis deferuntur, sanguinemque sincerum aegro interitum minari, Sydenhamus jam perhibuit. Neque tamen eo minus frequentia sunt dysenteriae exempla, quae praecipitarent aegrum sine ulla cruenta dejectione, ubi vel mucosa e laxatis penitus intestinis, vel saniosa ex ulcusculis prodirent, vel nihil omnino ejiceretur.

Quo gravior morbus, eo magis e naturali indole recedunt, quae deponuntur. Interdum similia sunt albumini aut glutini limpido: nonnunquam sanies foetida excernitur; interdum caruncülae aut strigmenta sebacea, membranularum etiam fragmenta, pustulae, ulcusculorum reliquiae: quibus si accedit ciborum omnium aversatio et sitis ardens, pessima quaeque praesagienda sunt.

## §. 407. *Continuatio.*

Interea symptomata constantia perseverant: tormina ventris, tenesmus, febrisque vesperi exasperata. Somnus interpellatur, vires magis infringuntur; vomitus crebrior fit et magis irritus, aut acerrima ejiciens, aut spasmis vesicae, gulae aliarumque partium, singultu et palpitatione cordis jungitur; pulsus magis exiles fiunt, irregulares et spastici. Interdum sudor frigidiusculus, glutinosus per corpus funditur: miliaria exanthemata aut petechiae per corpus sparguntur, mox iterum subsidunt, neque quiddam boni adferunt. Pessimo omine aphthae surgunt per oris ambitum, vesicularum limpidarum, cinerearum, lividarum specie, oris pallidis saxisque cinctae, ad bonam suppurationem minime spectantes, sed vel brevi subsidentes vel partes finitimas exedentes.

Perniciem augurari licet, si manus algent, si pulsus frequentia cum debilitate increscit, si aeger a se exit atque vel desipit, vel soporatur, si carpit digitis stragula, si tendines subsiliunt, si facies pallet et collabitur, oculorum acies minuitur aut penitus deest, si singultus vehementior fit, nihilque omnino per alvum descendit, tenesmo tamen perseverante. Mirum est, in tanta virium prostratione tantillum tamen superesse, ut surgere e lecto et latrinam adire possint. Huic enim insidentes, desidendi cupiditate cruciati, nonnulli exstinguuntur.

## §. 408. *Continuatio.*

Bonum exitum praesagire licet, si cum febre mitiore tormina brevi in excretionem abeunt; si, quod deponitur, mucosum est, striis flavis, cruentis aut fuscis stercoribus mixtum; si levaminis plurimum ex hac excretione consequitur; si pulsus simul molliusculi, magis elati et pleniores fiunt, cum sudoribus calidis recreantibus, urina copiosa, e qua, quod desidit, leve est et coctum: si cupiditas ciborum restituitur, vomitu cessante, sanitas consequi potest septimo die aut nono. Interdum salutem attulit, maxime si sanguine abundarent aegri, menstruus sanguinis cursus; in gravidis etiam partus (*Mursinna: von faulfiebern und ruhren*, 62. 63); in hominibus arthritidi obnoxiis accessus hujus morbi (*Stoll: rat. med.* V. 440); in aliis alvus cita biliosa. Supersunt plerumque flatus copiosi et peculiaris fructuum horaeorum aversatio, quam sequuntur molestiae, quasi venenum sumsisset convalescens (*Vogler: von der ruhr*, 13).

Saepius accidit, tenesmum remanere diuturnum post dysenteriam, cum tuberculis ad anum et haemorrhoïdibus coecis; procidentias etiam ani cum resolutione membranae interioris; alvum pertinaciter obstipatam et choleram. Si constitutio epidemica eo inclinat, abit dysenteria etiam in sensuum hallucinationes, surditatem et coecitatem aut resolutionem singulorum membrorum. Saepissime oedemata et hydrops inter cutim, abscessus etiam glandularum et ulcera, intertrigo aut scabies spuria se-

quuntur. Interdum, cum inepta accedit curatio, celeriter aliquid abscedit in organa nobilia, ut anginae, pectoris inflammationes et deliria nascantur.

## §. 409. *Continuatio.*

Cadaverum sectiones in vulgari dysenteria, autumno crassante, alia viscerum vitia ostendunt ac eae, quae in tropicis aut aliis speciebus institutae sunt. Etenim glandulae tenuium intestinorum tumidae, ceterorum arrosae aut ulceratae aut cruentae, intestina ipsa crassa, anguillarum similia, gelatina obducta et vasis innumeris percursa, ut post enteritidem fit, conspiciuntur. Nonnunquam paries internus intestinorum quasi variolis aut pustulis consitus, pustulae caseosa substantia repletae, interdum tubercula mesenterii et abscessus, nonnunquam carunculae in ulceratis intestinis crassis inveniebantur. Varius intestina tenuia valde dilatata, aëre expansa: omentum quasi cera rubra injectum aut corruptum, colore depravato, erat. Cum mitissimus esset morbus, rectum duntaxat intestinum adfectum videbatur: id enim ulceratum erat atque erysipelate tumidum. Nonnunquam folliculus fellis vel vacuus erat, vel bilem paucam continebat, alioquin atram atque piceam. Ventriculus etiam subinde arrosus aut effuso cruore maculatus erat.

b. *Varietates et compositiones.*

α. Ratione aetatis et sexus.

## §. 410.

Infantium alii morbi cum dysenteria grassante singulari modo junguntur. Dum tussis convulsiva simul regnat, haec alvo cita et tormentis abdominis sociatur, nec propria tussis convulsivae symptomata ostendit, nisi febris prius cessaverit aut minuta fuerit. Variolae etiam et morbilli ad dysenterias accedunt, his ita nuptae, ut difficilius perficiantur. Praeter id connubium, infantes memini periclitari maxime, si dentiunt aut corpus alio modo evolvitur. A quinto anno ad decimum usque infantes frequentius succumbere dysenteriae, Hippocratis effatum est (*Praedict.* 2. 119). Ceterum propter acidam acrimoniam, cui infantes obnoxii sunt, in curanda dysenteria opio vel omnino abstinendum vel ita utendum est, ne alvus obstipetur et digestio labascat. Id denique animadversum est, infantes, dum totam noctem inquiete transigunt, per dies fere soporibus teneri.

Quodsi mulieribus dysenteria afflictis menstruus sanguinis cursus instat, interdum nulla omnino incommoda sentiuntur: alioquin vero graves contingunt ventris lumborumque dolores, parca plerumque sanguinis copia, atque supplente fere vices menstrui cursus dysenteria (*Rademacher: de dysenter.* 230). Quodsi gravidae hoc morbo corripiuntur, abortire rarum est. Nec lactantibus periculosus est,

si modo benignus fuerit; lac quidem minui ac tandem evanescere solet, neutiquam tamen in infantem transire morbum memoravimus.

β. Ratione popularis constitutionis.

## §. 411.

*Rheumatica* dysenteriae compositio adeo vulgaris est, ut ipsam multi pervellent *rheumatismum intestinorum* nuncupare. Nos vero, memores praecepti, quod Galenus edidit (*Meth. med.* 2. 47) perinde esse, sive *Theona* sive *Diona* appellaverit quispiam aegrum, dummodo rite morbum cognoscat ac idonea adgrediatur curatione; rheumaticam habemus potius compositionem dysenteriae, quae populariter per autumnum grassatur. Haec enim sequi rheumaticos tumores artuum atque in eos abire visa est. Id habet vero peculiare, quod frigus externum aeger difficillime ferat, tensiones queratur dorsi cervicisque, deglutiendi maxime difficultatem per totum etiam morbum, dolores dentium auriumque, gravedinem et tussim. Tormina noctu praeprimis ingravescunt, cum tenesmo et excretione muci striis cruentis mixti. Mictio plerumque dolens, spasmis intercepta: ventriculi etiam sensus acutissimus ex irrito vomendi conatu et prasina bile ejecta semet prodit. Nonnunquam ardorem ventriculi intestinorumque conqueruntur, saepe citra inflammationis suspicionem. Neque tamen deest ubique haec suspicio, quippe inflatio ventris dolentissima. impotentia stomachi ac intestinorum quidquam retinere et ischuria hanc augent.

Convalescentes ex hoc morbo, catarrho pulmonum conflictantur, aurium sonitu et difficili auditu: alii doloribus pectoris pungentibus cum oppressione pectoris. Nonnulli etiam exanthemate rodente et pruriente occupabantur, quo terminabatur dysenteria, quo etiam praevertebatur, si prius ingruerat. Voglerus vidit dysenteriam diuturnam cum tali exanthemate alternantem. Frequentiores sunt hydropes in convalescentibus, dolentissimi, nec tamen saluti valde noxii. Dein etiam laevitas intestinorum, quae *λειεντερία* dicitur, alvus biliosa et mucosa sequi dysenteriam consuescunt. Tutius est, si convalescentes ciborum cupidissimi sunt siccescente ore et palato, dolentibus etiam intestinis, quoties alvum deposituri essent.

Qui hac compositione decedunt, intestina habent incrassata ac corii ad instar obdurescentia: ulcera fere desunt.

## §. 412. *Continuatio.*

*Biliosam* esse dysenteriae compositionem haud rarum est, inprimis si aestiva etiamnum viget constitutio. Nascitur e febribus biliosis, in easdem transitura. Sordes gastricae atque biliosae praegrediuntur morbum, aut in ipso exordio jam adsunt; sapor oris amarus, continuum fastidium, lingua sordida, alvus biliosa: urina etiam crocea Vulgaria haec sunt symptomata in dysenteria tropica: quibus cum accedere soleant dolores regionis epigastricae dextrae et scapulae ejusdem lateris, icterus etiam et tussis clangosa, probabile est, dysen-

teriam tropicam jecinoris adfectioni maxime esse tribuendam (§. 265). Confirmatur id cadaverum sectionibus; namque jecur vel ulceratum, vel colluvie sanguinis et saniei exesum vel tumidissimum fuit: vesicula fellis etiam turgida ac splen tumidus et marcidus (*Boag: in medic. facts and. obs.* IV. 1).

## §. 413. *Continuatio.*

*Inflammatoria* compositio frequens est vel vere vel in junioribus, robustis sanguineque abundantibus, vel etiam, dum popularis constitutio eo inclinat. Febris multo validior, ardentior et magis continens est: tormina ventris atrociora, magis adsidua, cum anxietate incredibili, siti exstingui nescia, lingua arida et rubra, doloribus pectoris pungentibus, et sensu ventriculi adeo acuto, ut nihil ciborum ferant. Pulsus etiam creberrimi, pleni, fortes: habitus inflatus et ruber: tensio abdominis dolentissima: urina flammea et proclivitas ad sanguinis fluxus signant hanc compositionem. Desidendi cupiditas frequentissima minime proficua est: quod enim deponitur alvo, vel parum cruoris est, vel nihil omnino, unde *siccae dysenteriae* nomine venit. Perniciem minatur haec compositio, cum ad frequentissimos tenesmos summamque sentiendi facultatem abdominis et intestinorum singultus accedunt et faciei distorsiones, animi deliquia cum vomitu irrito aut porraceo; dum desipit aeger aut a se exit. Tum enim viribus prostratis gangraena et sphacelus intestinorum accelerantur.

Subinde sporadica haec est compositio, sueto-

rum sanguinis fluxuum suppressione orta. Namque quae a menstruo sanguinis cursu, a lochiis, aut viri, qui ab haemorrhoïdibus fluentibus deficiuntur, in dysenteriam hanc incidere possunt, minus perniciosam quam salubrem.

## §. 414. *Continuatio.*

Gravissima est et exitiosa saepius dysenteria *nervosa* seu *maligna*. Dum populariter grassatur febris ejusmodi, species morbi varia decipere nos nequit, siquidem symptomata varia esse possunt: nec e solis nervosis symptomatibus judicanda est haec compositio, nec e querelis aegri de lassitudine, quae in quavis graviore dysenteria sentitur. Id tamen ante omnia memorandum est, summam virium jacturam, quae voce debilissima, oculorum acie amissa, pulsibus variis, exilibus tamen et valde irregularibus cognoscitur, praecipue notare hanc compositionem. Tormina ventris vel validissima sunt, vel parum sentiuntur, cum aeger a se exit: tenesmus solus interdum urget cum ventre inflato et dolentissimo: emittuntur albuminosa, aut caruncula, aut lumbrici etiam, nonnunquam nihil omnino. Vomunt porracea, atra, sine ullo fructu aut levamine. Nervorum distensiones, singultus, ischuria spastica et dysphagia, floccorum lectio et tendinum subsultus aegrum torquent. Interdum accedunt exanthemata miliaria, petechiae et ecchymomata cruoris. Tandem sopores cum resolutionibus sphincterum adjungi solent, quibus exitium nunciatur. Sphacelum externarum partium criticum

in convalescentibus observavit Zimmermannus (*Von der ruhr*, 222). Putridam etiam depravationem ad hanc compositionem accedere posse in dysenteria castrensi, boni observatores experti sunt, Mursinna praeprimis et Pringlius.

## §. 415. *Continuatio.*

Tandem *diuturna* dysenteria peculiaris est ingenii. Nascitur ex acuta neglecta aut victu pravo tracta. Quod dum contingit, in longum saepe tempus porrigitur, sine gravioribus noxis et ipsarum mulierum gravidarum (1). Ex arthritide anomala dysenteriam existere, Stollii est observatio. Nonnunquam ad tabem, phthisin pulmonalem, hepatis ulcerationem et alias cachexias accedit, ubi vel ulceratas intestinorum tunicas vel summam eorum resolutionem, superstite sphincteris tenesmo, supponit.

### c. *De caussis dysenteriae.*

## §. 416.

Sentiendi facultatem aut receptivitatem intestinorum magnopere auctam esse in hac aegritudine, nemo negabit, qui symptomata secum reputaverit. Namque et tormina ventris et tenesmus,

---

(1) Καὶ ἐν γαστρὶ ἔχουσαι, καὶ αὗται περιγίνονται ἐς τοὺς τόκους τε καὶ ἐκ τῶν τόκων, καὶ τὰ ἔμβρυα διασώζουσιν, αἱμακτός τε καὶ ξύσματος διαχωρεόντων καὶ πολλοὺς μῆνας. Praedict. II. 122.

constantissimi comites, e quonam fonte, nisi ex aucta sentiendi facultate, momenti igitur utriusque, quo vis vitalis constituitur, ratione perturbata exponi possunt? Membranam mucosam, glandulasque, quibus abundat, peculiarem esse sedem hujus morbi, tum e secretionibus perversis, tum ex adfinitate cum rheumatismo, tum e cadaverum etiam sectionibus elucet. Naturalem autem stercorum excretionem sufflaminatam esse in hac aegritudine, necessarium est ob secretiones perversas, quae cum vasorum capillarium auctam irritabilitatem supponunt, vel cruorem ipsum effluere vel mucum e glandulis depravatum jubent. Cum secretiones gubernentur ac moderentur nervorum efficacia, gangliosorum etiam nervorum, qui provident intestinis, actionem esse perversam manifestum est: hinc organicus sensus a norma declinat, ac vel dolores atroces vel varias sensationes praeternaturales producit. Inflammatio intestinorum quamvis haud plane aliena sit ab hoc statu, differt tamen vasorum capillarium hactenus aucta receptivitate, ut, sublata eorum indifferentia, in arteriarum abeant naturam: quod sine singularibus exitus speciebus contingere nequit. Abire tamen nonnunquam dysentericum intestinorum statum in inflammationem, sociari etiam inflammatione aliorum viscerum, supra jam monui. Si velamenti, quo musculi distinguuntur et membranarum serosarum adfectionem rheumatismum esse probatum est (§. 74); alienus quidem hic est a dysenteriae natura, neque facile dici haec vel rheumatismus vel catarrhus intestino-

rum potest. Nasci tamen e rheumatismo, elucet e communione membranarum mucosarum cum serosis, inde etiam, quod membrana cutis mucosa facile particeps rheumatismi fiat, e qua igitur celeriter in intestina propagatur adfectio, propter consensum ac consortionem partium eadem compage insignium. Neque rheumatismus ad intestina abscedens semper dysenteriae nomine venit, nisi popularis indoles consentiat.

## §. 417. *Continuatio.*

Exposita interiore natura hujus aegritudinis, investigandae sunt caussae remotiores, quae intestinorum eum adfectum producere valent. In his autem potissimum numerandum est contagium: de quo licet contrariae sint medicorum sententiae, exploratum tamen habemus, nervosam et malignam dysenteriam omnino contagio propagari, licet *Zimmermanno* adsentiamur, non constantem, sed fortuitam esse infectionem atque nimiae humorum corruptioni tribuendam. Hinc Degnerus merito jam observavit, plures infici iis, qui morbo hoc exstinguerentur, quam aliis, qui morbo convaluerunt. Cumque contagium aëre libero facilius depellatur, in angiportis et vicis urbium angustis obscurisque saevius grassari solet dysenteria. Hinc patet, non solo contactu, sed per ipsum aërem etiam contagium propagari, cum hic corruptione eo inclinat Fomitibus adhaeret, stragulis, lodicibus et vestimentis: per latrinas quoque et lasana propagatur.

## §. 418. *Continuatio.*

Morbus est anniversarius, aestati ad finem vergenti et autumno per Europam temperatam familiaris: et, cum intra tropicos maxime dominetur, climatis tropici quasi migrationem in zonas temperatas nonnulli recentiores accusarunt. Quod quam longe alienum sit a veritate, e sequentibus patebit. Etenim tropica primum dysenteria eo differt a nostra, quod hepar primitus in illa adfectum sit, ad nostram vero secundario modo, fortuito tantum, hepatitis et biliosa colluvies accedunt (§. 412). Dein nec in tropicis regionibus ad calidissimum anni tempus nec in nostra zona ad solam aestatem flagrantissimam adstricta est. Hunterus enim vidit in Jamaica dysenteriam grassantem, cum aër jam, noctu inprimis, perfrigesceret. Idem quoque in Europa temperatiore accedit, Hippocratis jam testimonio, qui autumnalibus morbis potius quam aestivalibus nostrum accenset. Accedit et vere, et hyeme occurrere epidemias, nonnunquam etiam grassari nullo respectu ad anni tempora habito (*Akenside*: *in Schlegel thes.* I. 285).

Calor minime solus aëris, sed humida etiam ejus indoles et uliginosa et depravata accusanda est tum in tropica dysenteria, tum etiam in nostrate. Namque perniciosor est dysenteria in humidis regionibus Senegambiae et oris maritimis Jamaicae, quam in montibus: exitiosior versus finem aridae tempestatis, cum pluviae continuae regnant, quam dum aestus siccus dominatur. Nec exolevit memo-

ria tetrae illius dysenteriae, quae borussicum exercitum corriperet anno 1792, cum Campaniae paludes adgressus esset autumno. Et Hufelandius observavit Rudstadii, propter humilem situm et lacus viciniam gravissimas esse dysenterias: et Abr. Vaterus nebulae foetidae olim tribuit dysenteriam letalem. Quinetiam Hippocrates, dum ver fuerit pluviosum et australe, aut etiam dum post hyemem pluviosam et tepidam ver siccum fuerit et aquilonium, dysenterias pariter grassari observavit (*Aph.* III. 11. 12): inflammatorio forte charactere posterioris, putrido aut nervoso prioris. Itaque minus calori nimio atmosphaerae quam vicissitudinibus repentinis frigidi calidique aëris et vaporibus noxiis paludumque humidaeque telluris tribuenda est constitutio anniversaria.

## §. 419. *Continuatio.*

Neque sine culpa sunt vel cibi vel potus intestina irritantes et secretiones pervertentes. Fructus horaei immaturi, aut, dum corpus exaestuatum perfrigescit, nimia copia ingesti, aut *ῥοάδι* obnoxii, quae aphidum est congeries, melleis plantarum humoribus adlicita, dysenteriam caussantur (*Zinke: über die diesjährige ruhrepidemie.* Jen. 1801). Potus cerevisae, quae non satis fermentavit, vini e pomis aut piris parati, aquae impurae, e flumine Sequana, aut diutius servatae, haud immertio accusantur. Animi perturbationes violentae, dum viget popularis constitutio, praecipitare in hunc morbum valent. Neque demum negligen-

dus aliorum morborum transitus in hunc, dum intestina participant adfectus cutaneos aut aliorum viscerum.

## B. De cholera.

### §. 420.

Gravissimus est morbus et magnum recipit casum violentissima et creberrima humorum corruptorum biliosorum per os et anum excretio, quae multo magis aestati flagranti familiaris est quam dysenteria. Bilis enim corruptionem nasci e nimio calore, jam supra (*Path. gen.* §. 124) probavimus. Hinc etiam in climate tropico magnopere vulgaris est atque ex hepate inflammato pariter ortum ducit ac dysenteria tropica (§. 265). Cum agricolae et messores nostrarum terrarum eo morbo corripiuntur, non caloris solum et frigoris repentinae vicissitudines, sed potus etiam cerevisiae male paratae aut non satis fermentatae, vinorum e pomis paratorum sive acidorum, aquae frigidissimae; esus fructuum immaturorum aut qui nimis refrigerant, ut melonum, cucumerum, malorum persicorum, acrium etiam rerum et cupediarum saccharo et butyro conditarum, carnium nimis pinguium, casei et fungorum; ingestio denique purgantium remediorum aut emeticorum generare eum morbum valent.

Caussis quoque adnumerendae animi vehementes commotiones, suppressae aliae excretiones, per fonticulos, menstruum sanguinem et perspirationem

cutaneam. Arthritis postremo anomala interdum visa est hunc morbum producere.

Itaque summam virium muscularium, quibus ventriculus et intestina gaudent, incitationem, qua motus pervertitur et magnopere acceleratur, accusandam esse liquet. Hanc quoque jecur participat, unde secretio bilis nimis augetur et turbatur.

## §. 421. *Continuatio.*

Praeceduut interdum morbum symptomata sordium gastricarum; fastidium, sapor amarus, plenitudinis sensus in praecordiis, cardialgia, lingua sordida; ventris inflatio dolens. Urina solet esse turbida, saponis male soluti similis; pessime foetet; quod subsidit, lateritium est atque in superficie natat cuticula versicolor.

Nonnunquam tamen repente ingruit morbus doloribus intestinorum et ventriculi atrocissimis, anxietate, ardore partium intestinarum et algore extremarum. Ad haec sensu defatigati, tracti et lacerati corporis, animi desponsio, tremor manuum, pallor faciei, pulsus debiles, exiles, creberrimi; horrores cum caloribus alternantes; spiritus vehementes creberrime ducuntur; tum vomitus continui et alvi dejectiones, quibus bilis acris, porracea, foetida ejicitur, quibusque angores, virium jactura et nervorum distensiones increscunt.

## §. 422. *Continuatio.*

Remittere semet solet morbus post vigintiquatuor horas, cute madente, doloribus ventris et lumborum parum mitescentibus. Sed brevi recurrit accessus, frigore inchoans et capitis temulentia; cardialgia, inquietudine, vomitu et alvo cita magis auctis. Nonnunquam, quidquid in progressu morbi vomitur, velut creta est cum aqua molita, adeo tamen corruptum et acre, ut dentes orisque ambitus rodantur atque nigrescant, ut halitus oris incalescat et foeteat. Interea vires magis magisque prosternuntur, ardor viscerum gliscit, cum algore artuum; singultus accedit et nervorum distensiones, tendinum subsultus cum animi deliquiis: totum os et lingua nigrescunt, loquela impeditur: atque apoplexia postremo aut sphacelus finem morbo imponit.

Cum in tropicis regionibus vel hepar adfectum sit, vel aliae accedant varietates, non mirum est, faciem ita subinde mutare, ut, *mortis caninae* (*Mort de chien : mal de terre*) nomine, paucis horis interimat aegros: neque absona est indigenarum curatio, quam moxae ope instituunt, cum hepatis adfectiones cum surarum ulceribus germanitate quadam nectantur, stimulo igitur fortissimo, per consensum orto, possit incitatio jecinoris amoveri. Nonnunquam natura medetur huic malo, dum maturi sudores nascuntur, ac post maculas ad nares sanguis ex his ipsis stillat. Quodsi pulsus fiunt molliores et magis elati; si, quod egeri-

tur, coctam magis indolem et blandiorem adipiscitur, si erysipelas in cute accedit, non rarum est eo modo aegritudinem solvi: superstitibus tamen interdum gulae constrictione spastica, ischuria, alvi obstructione aut nervorum resolutionibus (§. 265).

### D. De lienteria.

### §. 423.

Mirabilis profecto est morbus, quem adgredimur, *laevitas intestinorum* dictus, quod ventriculus nihil omnino concoquere, intestina vero velocissime cibos minime mutatos emittere solent. Cujus phaenomeni caussas indagaturis obvium est, ventriculum et duodenum forte atonia, intestinorum autem quod reliquum est, convulsivis motibus, magnopere saltem aucta movendi facultate laborare. Confirmatur id judicium partim cadaverum sectionibus: praeter enim abscessus mesenterii et intestinorum ulcera, paralysis pylori et ventriculi resolutio ea, qua villosam tunicam plicasque ejus evanidas excepit, post mortem inventae sunt. Itaque pessimum exemplum inaequabilis virium distributionis hic morbus sistit.

Nec refragantur observationes de caussis remotioribus. Dysenteria abire solet in hanc aegritudinem, dum praesertim viscera abdominalia, splenis exemplo, adfecta sunt (*Aph.* VI. 43. VII. 76). Frequenter etiam accedere ad tabis varia genera consuescit, ut hydropem, scorbutum et phthisin pulmonalem (*Coac.* 466. 469).

## §. 424. *Continuatio.*

Orditur bulimo aut fame insatiabili, praecordiis tensis turgidisque, sensu autem vacui ventriculi, qui abit in molestiam plenitudinis, simulac quiddam ingestum est. Sapor est mucidus et stramineus, ciborum continuum fastidium, praesertim jusculorum et ciborum lactariorum. Dolores ventriculi absunt, praesto autem sunt colici dolores et tensiones intestinorum. Celerrime post pastum ejiciuntur cibi parum aut plane non mutati, haud olidi, muco duntaxat aut biliosis humoribus mixti. Vel nulli ructus flatusve molestant, vel, si mittuntur, neutiquam olent.

Sitim interea conqueri ardentem, cupiditatem ciborum nullam, languorem ingentem et inquietas noctes. Inflatio ventris gliscit cum tensionibus intestinorum: urina ardores excitat et parca copia mittitur: supernatantibus adipis ocellis aut cuticula versicolore. Cum nullo modo, quidquid ingeritur, corpus nutrire possit, cum ulcera viscerum abdominalium adsint, contabescit aeger febre hectica cum sudoribus infirmantibus, membris intumescentibus, capillis defluentibus et exanthematibus variis subnatis.

Sanescere potest aeger, dum nullum ulcerum in intestinis est vestigium: tum ructus acidus accedens et pyrosis cum urina cocta copiosa melius incipientis digestionis praesagium formant (*Aph.* VI. 1).

### D. Fluxus coeliacus.

### §. 425.

Si diarrhoea diuturna lactis similia emittit, corpore macrescente, *fluxus coeliacus* vocatur, satis diversus ab haemorrhoïdibus mucosis, quae citra alvi dejectionem fluere consuerunt. Hic autem omnis omnino alvi cursus lacteus est: unde nonnulli chylum esse, quidquid secedat, arbitrati sunt. A veritate autem maxime aliena est haec sententia; quum tanta chyli copia, quanta in hoc morbo per nychthemeron ejicitur, minime in tabido corpore, infirmo saltem, parari possit neque chyli similitudo nos decipere debet, propter speciem, quam lympha coagulabilis et in aliis morbis induit (§. 292). Comparatis iis, quae cadaverum sectiones docuerunt, glandularum mesaraicarum et intestinalium potissimum morbum esse elucet: earum enim tumores post mortem inventi sunt. Mucus intestinalis in glandulis paratus, ob laxata haec organa inspissatus seu alio modo mutatus, chylo similis fit aut lacti, atque nimia copia excernitur. Itaque, quae glandulas infirmant et lymphae absorbtionem impediunt, si diutius praesertim glandulas intestinales adficiunt morbo huic occasionem praebent. Hinc morbo scrofuloso, arthritico, stasibus quoque abdominalibus familiaris est haec aegritudo: hinc quoque ex haemorrhoïdali morbo eam varii observarunt. Quodsi Thilenius scabiem retropulsam abire in fluxum coeliacum animadvertit,

glandulas etiam tunicae mucosae morbum eum communicare persuasum habemus.

## §. 426. *Continuatio.*

Est autem diuturnus morbus, lente inchoans sensu ponderis in ventriculo, dolore obtuso utriusque hypochondrii, praecordiorum, umbilici et lumborum, cupiditate ciborum vel amissa vel nimis excitata. Ad haec ructus acidi, anxietas praecordiorum, inflatio ventris et tenesmus post quemvis pastum. Cum desidet, loco stercorum naturalium mucus albidus lacteus secedit: quoties aliquid ingerit, recurrit haec alvi dejectio, praevio tenesmo. Cum per plures horas nihil comedit, tempore imprimis matutino, levaminis plurimum sentit; sed regrediuntur molestiae, simulac aliquid voraverit. Nonnunquam adeo crebrescit alvus, ut fere hora quavis dimidia desidendi cupiditas cum torminibus ventris et excretione lactei humoris, quantum cochlear vulgare capessit, reiteretur; unde per nychthemeron duodecim et quod excurrit unciae ejiciuntur. Nonnunquam olet is humor, interdum secus. Saepe per aliquod dies silet, ingravescit vero post ciborum quorundam, aut vinorum austerorum, acidorumque potuum ingestionem.

Cum moratur morbus, a viribus deseritur aeger, nutritio labascit, noctes fiunt inquietae, febris accenditur hectica cum pulsu duro; sudoribus deliquescit corpus: intestina ardent, extremis partibus algentibus. Tandem tabe conficitur, neque meliorem facile exitum exspectare licet.

## E. De diabete.

## §. 427.

*Diabetis* vocatur crebra lotii excretio, quod caret urica animali substantia, quod igitur nec olet nec sapit ut naturalis urina, nec putrescit, sed fermentat ac tandem mucidum fit. Quam excretionem praeternaturalem semper tabes comitari solet.

Copia quidem enormis lotii missi a quibusdam auctoribus tanquam verissima et constans diabetis nota indicatur, ut etiam superare pondus ciborum potuumque dicatur. Nec desunt testimonia auctorum fide dignissimorum, Morgagnii et Frankii, qui quadraginta libras aut quinquaginta per nychthemeron excerni observarunt. Et Galli, Dupuytrenius et Thenardius rationem urinae diabeticae ad copiam ciborum potuumque, ut 10: 9 aut ut 56: 54 invenerunt. Neque tamen desunt exempla multo minoris copiae.

Alii antiquiores auctores potulenta haud mutata per lotium abire contenderunt, quod vero, a veritate alienum, exponi potest e serosa urinae indole, quae potus varios, cerevisiam tenuem aut vinum dilutum ac vendere fugiens aemulatur. Princeps tamen est praebent palmarium indicium diabetis, odor urinae acidulo-subdulcis, quem nonnulli cum violarum odore conferunt, sapor melleus, putredinis defectus ac fermentatio vinosa; namque Michaelis (*Hufelands*. Journ. XIV. 3. 50) post

plures menses urinam diabeticam vini claritatem servare vidit et mucida cuticula obductam.

## §. 428. *Continuatio.*

Quanquam recens lotium acorem praedominantem manifestat eo, quod succos plantarum coeruleos rubro colore imbuat; perfrigescens tamen odorem spirat ammoniacalem ac succos plantarum coeruleos viridi colore tingit, superstite urica substantia, maxime proclivi ad secessum et azotico abundante; insunt praeterea salium phosphoricorum vigintitres partes in centenis lotii, uricae vero substantiae vigintiduae (*Phys.* §. 292). Ab hac mixtione urina diabetica ita differt, ut melleam seu saccharinam substantiam, extractis plantarum similem contineat. Haec substantia complectitur kali oxalicum et calcem aceticam, juxta Klaprothii analyses; albuminisque abundantem copiam, quae in infantibus voracibus, atque iis, quorum ossa nondum conferbuerunt, scatet salibus benzoicis et oxalicis.

Hinc igitur necesse est, mutatio acidorum vegetabilium in phosphoricum impediatur in diabeticis; oportet etiam, obstet aliquid mutationi albuminis et extracti saccharini vegetabilis in azotico praegnantem uricam substantiam. Cum simile quiddam in infantibus voracibus contingat, adsimilatio eo modo labefactata esse videtur, ut chylus albuminosam suam pristinam et gelatinosam indolem retineat, partem fibrosam azotico scatentem haud accipiat (*Phys.* §. 148).

Itaque haud renum solorum sed totius compagis organorum, quae adsimilationem perficiunt, adfectio est diabetes. Neque magnopere obscura est natura hujus morbi, si phosphoricorum salium in ipsis plantis ortum e mutatione oxalicorum, aceticorum et benzoicorum consideramus, quippe cum azotici accessus solus ad eum transitum exigi videatur. Quidquid igitur hujus elementi accessum prohibet, adsimilationi hactenus officere atque animalem substantiam ita reprimere potest ad vegetabilem gradum, ut diabetes inde oriatur.

## §. 429. *Continuatio.*

Quodsi totam adsimilationis functionem affligi in hac aegritudine statuimus, necesse est, nec sanguis animalem suam indolem servet: pars saltem fibrosa, necessaria copia, evolvi nequit. Etiamsi Rollo sanguinem diabeticorum sanum invenisse testatur, desunt tamen chemica experimenta quibus evinci possit idonea partis fibrosae copia. Hanc autem neutiquam adesse patet ex odore subdulci sanguinis, e mixtione ejus cum chylo impedita, cum chylus seorsim in corde cadaverum observatus sit a Michaele. Nec negligendus est moschi odor, quem cadaver, ab eodem medico examinatum, spiravit. Eum enim in variis vegetabilibus, acido benzoico scatentibus, deprehendimus: memorabilis quoque laxitas musculorum et gelatinose indoles totius telae cellularis, quam ex absentia partis fibrosae explanare possumus. Quodsi igitur renes laxati et spongiosi aut ulceribus exesi reperiuntur, naturam

morbi interiorem id vitium dilucidare nequit, quippe quae altius collocata organis urinam secernentibus suum duntaxat characterem imprimit. Multo graviores sunt observationes Jo. Junckeri (*Apud* Kratzenstein *de diabete*, p. 4 de tumoribus mesenterii duris, nuces juglandum mole aequantibus; Darwini (*Samml. für prakt. aerzte*, VI. 288) de glandulis mesaraicis tumidis; Cawleyi (*ib.* XIII. 115) de calculis pancreatis in cadaveribus diabeticorum.

## §. 430. *Continuatio.*

Quae de dispositione et caussis occasionalibus memorantur, ratione hujus expositionis ventilanda sunt. States abdominales, arthritidem anomalam, hereditariam ipsam dispositionem accusarunt merito Mortonius, Brisbanius et Whyttius: a dentitione difficili in infantibus observavit Mortonius: unde patet, quam arcte cohaereat evolutio partium rapidior justo cum retardato sanguinis per abdomen cursu atque tumoribus mesenterii. Alii, et Angli praesertim, e potuum diureticorum, vini meracissimi lusitanici abusu originem aegritudinis repetierunt: quae vero caussa prius eum morbum excitare nequit, quam adsimilationis officium perturbatum fuerit.

## §. 431 *Continuatio.*

Morbi historia id ratiocinium confirmat. Etenim praegreditur fames canina cum pyrosi, ructibus acidis et ardore gulae: sitis extingui nescia noctu

maxime aegrum cruciat somnumque interpellat: quibus accedit crebra et dolentissima saepe mictio cum spasmis vesicae aut sensu peculiari, quasi guttae frigidae vesicam illabantur. Arida continuo est cutis et tensa. Gingivae tumescunt, saliva foetet, halitus oris mucidus est et acidulus. Nonnunquam penis glans tumida et smegmate quodam, quod saccharina est substantia e lotio deposita, obducitur. Quemadmodum in fluxu coeliaco, ita et hic lotii fluxus copiosior est post pastum et multo majorem continet melleae substantiae partem: mane vera ac dum jejunus est aeger, parcior copia magis naturalis urinae mittitur.

Febris nulla est; pulsus etiam tardiores justo. Aegritudo sibi commissa jugiter ingravescit, donec corpus contabescat, alvus accedat cita et oedemata membrorum, quibus mors acceleratur. Quae Rollous et Fourcroyus suaserunt, ammonium sulfureum et carnium esus, penitus tollere morbum nequeunt solis symptomatibus levandis idonea.

### F. De fluore albo.

### §. 432.

Fluxus is muci, seri aut purulenti liquoris e verendis potissimum mulierum partibus, *leucorrhoea* plerisque auctoribus, *medorrhoea* Frankio, *blennorrhagia vaginalis* ac *uterina* Swediauero dictus, sedem habet vel in sinus muliebris exterioribus partibus, folliculis nimirum glandulosis membranae mucosae, qua vagina vestitur, vel altius ex ipso utero descendit.

Levissimus gradus et omnino naturalis species est laticis mucoso-serosi e folliculis et sinibus vaginae effluxus, dum menstrua instant aut cessant (*Phys.* §. 517), atque dum summam in complexu venereo voluptatem sentiunt mulieres (*Phys.* §. 528). Lacunae autem et cryptae mucosae vaginae omnino fontem sistunt, e quo, dum valde laxatae illae sunt, benignum possimus et mitem medorrhoeam muliebrem derivare. Ut enim propter aetatem provectam a menstruo sanguinis cursu mulier deseritur, satis vulgare est, sanguinis loco nonnisi lympham aut mucum e pudendis partibus stillare. Idem contingit in mulieribus, educatione, aerumnis, abortionibus, complexibus crebrioribus justo enervatis, aut uterum gestantibus, aut gravedine vexatis, ubi manifesto videtur muci fluxus e vagina sola repetendus esse: namque in virginibus gravidisque os uteri connivet, ac symptomata nulla fere hunc fluxum comitantur, nisi quae laxatam vaginam indicant: nec foetor, nisi nidoris quaedam species, nec acrimonia ulla in hoc fluxu animadvertuntur. Haec est *blennorrhagia vaginalis*.

## §. 433. *Continuatio.*

Multo gravior est ea species, quae ex utero profluit, testantibus id vitiis manifestis uteri, polypis nimirum, tumoribus cysticis, scirrhis, ulceribus aut laxitate ea, quae variis symptomatibus cognoscitur. Menstrua sunt vel suppressa, vel etiamnum fluere pergunt: utrumque enim in medorrhoea

insonte, aliena a syphilitico contagio, contingit. Effluit initio mucus serosus, lintea et indusia conspurcans pallidis maculis: fit id noctu, dein etiam cum mane surgunt, cum alvum dejecerunt, corpus exercuerunt aut dapsilius convivatae sunt, maxime cum acria aut pinguia aut aromatica comederunt. Interdum per circuitus redire, nonnunquam vicem menstruorum gerere solet. Quodsi saepius rediit, acris fieri solet effluxus totumque corpus adfligere. Acrimonia proditur et in insonti medorrhoea odore nidoroso, imo foetore, rosione crurum et labrorum pudendorum atque colore viridiusculo, quo lintea contaminantur. Quod dum contingit, majore etiam copia manare solet, ut semilibram possit per nychthemeron perdere. Ingressio necesse est impediatur aut majores molestias efficiat, dum lumborum dolores et tensiones torquent aegram.

Accedunt prurigo verendarum partium aut ardor a rosione ortus, tumor partium earum et inflammatio, unde coïtum aversantur: subinde vero medorrhoea nil impedit, quominus et delectentur complexibus venereis et concipiant. Quodsi accidit, solent tamen abortire aut partum praecocius justo eniti: cum partes omnes hoc fluxu magnopere laxentur, ita ut et uterus profundius descendere, provolvi et osculum propius a vaginae introitu tangi soleat. Urinae fluxus vario modo turbatur: vel enim relaxationem participat ut diutius mingere et lentius cogantur, vel dum prurigo et inflammatîo vaginae contingit, urethra simili vitio

corripitur eoque modo urina intercipitur. Haec quoque, admisto medorrhoïco latice; turbatur ut jumentariae similis fiat: aut floccos habet vel fila admixta, vel, quod subsidit, spissum est ac mucosum.

## §. 434. *Continuatio.*

Haec omnia partium adfectarum passiones complectuntur. Pro diversitate caussarum locales hi adfectus vel soli manent, vel accedunt symptomata partium aliarum consensu nexarum aut totius corporis labem sequentia. Pleraeque mulieres, etiamsi cupiditas ciborum integra est, male tamen digerunt oppletionem pectoris sentiunt post pastum, nec, quae flatus gignunt, facile tolerant: alvo dura exercentur, ni frequentius corpus exerceant. Habitum vidi saepius integerrimum, quamvis obesae fiant et abdomen turgescat: in his frequenter exanthemata oriuntur, utique herpetes in facie, crustis tetris obtecti qui nullis saepe artis praesidiis debellantur, nisi iis, quae totam corporis constitutionem mutare valent. Plerumque tamen habitus depravatur, dum medorrhoea trahit aegram. Oculi humidi et quasi vitrei, cavi, halone plumbeo cincti, palpebrae tumidae, pallor faciei cum virescentibus angulis narium et oris. His accedere vidi animi singularem abiectionem, ut melancholiae etiam insultus subnascantur: lassitudo, desidiae amor, somnolentia, somnus tamen inquietus somniisque turbulentis interpellatus: cordis etiam palpitatio, anhelitus et oedemata artuum; chlorosis et tabes; en symptomata plera-

que, quae, dum inveterascit malum, illud comitari solent.

## §. 435. *Continuatio.*

Nexus ejus vitii cum aliarum partium adfectionibus eo praeprimis patet, quod glandulae membranaeque mucosae plerumque patiantur. Ex catarrho enim, sudore, rheumatismo, tussi pituitosa suppressis: e scabie, herpetibus aliisque exanthematibus repercussis leucorrhoea orta in eadem vitia abit ac cum iis alternat. Hinc etiam e supresso fluore albo ophthalmiae glandulosae, catarrhi pulmonum, exanthemata varia et scrofulosi adfectus observati sunt. E metastasi lactis oriri non rarum est. Sed praeprimis ad scrofulosam dispositionem consilium transferendum est, cum satis vulgare sit, mulieres, quae praecocius juxto pubuerunt, sanguinis dein cursibus obnoxias in fluorem eum incidere, quo non liberantur antequam consenuerint. Cohaeret arthritica dispositio, scrofulis saepius tribuenda, qua alternatim interdum conflictantur leucorrhoeae obnoxiae mulieres: quaque menstruus fluxus vel supprimitur vel superest etiam cum ipsa medorrhoea.

## §. 436. *Continuatio.*

Cautissime tamen distinguendae sunt eae caussae a graviori uteri vitio, corruptione ulcerosa aut carcinomatosa, quam fluorem album caussari supra (§. 311) monuimus. Distinguenda etiam infectio syphilitica, quod arduum est negotium, haud sal-

tem adeo facile, ac a quibusdam habetur. Namque falluntur qui credunt, si menstrua cum fluore albo pergant, si noctu ille animadvertatur, si sanus fuerit habitus, si latex effluens acris fuerit, indicia esse syphiliticae indolis. Equidem haec omnia in insonti leucorrhoea observari: nec aliud video auxilium, quo discrimen id statuatur, quam confessio mulieris, ardor urethrae in mingendo et rosio partium verendarum ea, quae ulcera venerea efficit.

## Sect. II.

### *Retentiones.*

## CAP. I.

### MENOSTASIA.

### §. 437.

Memorabilis et gravissima aegritudo aut potius malorum innumerorum caterva est, qua corripiuntur feminae, quibus sanguis per menstrua non respondet. Ingenium autem hujus morbi exponendum esse videtur tum e sanguinis retenti abundantia in vasis uterinis, atque e turgore et impetu ejusdem versus alia organa, quibuscum uterus consensu nectitur (*Path. gen.* §. 73. 77. 82); tum etiam ex halitibus et vaporibus illius sanguinis peregrino modo nervos adficientibus (*Phys.* §. 517). Quanquam enim venenatam sanguinis menstrui indolem e Laur. Jouberti inde temporibus negamus,

cogunt tamen nos tum odor ejus singularis tum varia symptomata menstrui sanguinis suppressionem excipientia, efficaciam halituum eorum in nervorum potentia mutanda statuere.

## §. 438. *Continuatio.*

Sequelae igitur menstrui fluxus suppressi comprehendunt tum genitalia partesque vicinas, tum alias consensu nexas reliquumque corpus. Locales adfectus nascuntur ex accumulato in vasis uterinis sanguine: cum enim non venae solum, sed etiam arteriae uteri magnopere laxari possint, quantus sit eorum vasorum subinde turgor, liquet. Quoniam praeter uteri venas et lumborum ossisque sacri plexus venosi et annulares venae medullae spinalis intra vertebras lumbales sitae in hypogastricas venas sanguinem revehant; exponuntur inde ponderis sensus in pube, dolores obtusi lumborum ossisque sacri et ingressio difficilis. Cum venae vesicae et haemorrhoïdales internae in easdem hypogastricas effundantur, mictus dolens difficilisque, dolor ani obtusus, alvus dura, turgor vasorum haemorrhoïdalium et sanguinis per haec cursus sequi solent. Antiquus Hippocraticae scholae auctor (*Hipp.* de morb. mul. 1. 591) varios et rariores quidem uteri partiumque adjacentium morbos ex hoc fonte repetit, quae a stasibus sanguinis et secessu particularum nascuntur: carunculae enim post diuturnam menostasiam interdum prodeunt, velut e foetus corruptione et grumi cruoris foetidi. Oriri etiam dicit in ilibus (*πρὸς τὴν λαπάρην*)

erysipelata, in ulcus abitura et sanguinem menstruum fundentia. Qui originem nescierint, secuisse eos tumores magno mulierum periculo. Vulgatissima autem sequela localis est fluor albus, quem jam tractavimus.

## §. 439. *Continuatio.*

Quae e consensu nascuntur, tum ex aucta uteri receptivitate per menstruam periodum atque vividiore in alia organa reactione (*Phys.* §. 519), tum ex vaporum, quos is sanguis exhalat, efficacia, tum denique ex aucta totius systematis nervosi vi exponenda sunt. Stases enim abdominales, inaequabilis per nervos gangliosos imponderabilium distributio, congestiones denique versus organa nobilia rationem eorum symptomatum manifestant. Ubi ventriculus adfligitur, fastidium ciborum, desideria singularia et pica, cardialgia (1), ructus pravi et vomitus, qualia in gravidis, oriuntur; ubi viscera reliqua abdominalia, alvus dura, flatus, angores et ventris inflatio; ubi pectus, oppressio ejus, dolores, palpitatio cordis spirandique difficultas; ubi caput et organa sensuum superiorum, dolores capitis, temulentia, vertigines, aures intus sonantes, scintillae et maculae ante oculos, somnus turbatus et somnia turbulenta, continua lassitudo et somnolentia, oculorum denique inflammationes inde nascuntur. Febrem denique hecticam, iis-

---

(1) Ἱμείρεται ἠδελφισμένως ὡς ἐν γαστρὶ ἔχουσα καὶ καρδιώσσει. Hipp. *morb. mul.* I. 691.

dem diebus exasperatam, quibus menstruus sanguinis cursus instaret, Hippocraticus auctor animadvertit.

## §. 440. *Continuatio.*

Naturae adminiculo saepius alia loca sanguinem effundunt, vicario cursu. Fertur e naribus, vasis haemorrhoïdalibus; ex ulceribus, menstruis dictis (§. 179); e vasis ventriculi seu vomitu cruento (380); e vasis pulmonum (§. 379). Rarius per lacrimas et oculos (*Dodon. observ. rar. exempl.* c. 15. *Helwig.* obs. 140. *Kehler: de fluxu mensium ex oculo.* Harderov. 1733); per os et gingivas (*Ruland. curat. empir.* 307); per aures (*Harder. apiar. obs.* 83), per mammas (*Laurent. hist. anat.* VII. qu. 11. *Marcell. Donat.* IV. 19); per umbilicum (*Rhod.* cent. III. *obs.* 49); per pedes denique aut digitos (*Bartholin. hist. anat. cur.* l. 13); postremo per sudores totum corpus inundantes (*Eph. nat. cur.* Dec. *II. ann.* 6. *app.* p. 54) menstruum sanguinem effundi observatum est. Nec tamen integritas corporis his vicariis sanguinis fluxibus servatur, cum totius corporis labes supersit. Haec vero indicatur stasibus sanguinis in vena portarum, malorumque caterva inde ortorum; arthritis inde et icterus, hydropes et morbi cutanei nascuntur. Inflammationes denique nobilium viscerum originem inde trahere gastritidis exemplo supra (§. 276) docuimus. Ita enim nervosi adfectus et mentis errores ex eodem fonte manant.

## §. 441. *Continuatio.*

Jam quae caussae arguendae sint, si sanguis per menstrua haud respondet, indicandum est. Protinus vero ab initio investigare expedit loca ipsa; occlusum sit partium verendarum ostium *Path. gen.* §. 102) an polypi (*ib.* §. 108), aut pravus uteri positus (*ib.* §. 224.) sarcomata denique, scirrhus (§. 311) et aquosa colluvies.

Quae vitia si non adsint, spasmorum ratio habenda est, qui adeo constringunt vasa, ut sanguinem sueto more profundere nequeant. Nascuntur ii spasmi ex animi perturbationibus vehementibus, perfrigerio corporis, stimulis gastricis et abdominalibus, vermibus, et quod Sieboldius observavit (*Chirurg. tageb.* 56), ex ipsa dentium carie.

Denique ad tardum sanguinis motum per abdominis vasa, ad stases ejus in vena portarum eamque labem consilium transferendum est, quae cum iis vitiis jungitur. Aerumnae, victus pravus, sedile; dispositio arthritica et scrofulosa saepius accusandae sunt in menostasia producenda.

# CAP. II.

## ISCHURIA.

### §. 442.

Retentio urinae duplex potissimum genus constituit: vel enim secretum jam lotium in vesica retinetur, vel secretio omnis in renibus impeditur. Utrumque vitium pariter symptoma aliorum morborum, ac primaria est aegritudo.

Caussa autem est retentio urinae gravissimorum malorum, quae e consensu renum cum aliis partibus atque particularum, quae lotium constituunt, in sanguine abundantia et in aliis visceribus aut partibus secretione explicanda sunt. In vetulis et senibus decrepitis si lotium parcius justo fluit, nascuntur oculorum glandulosae inflammationes (§. 198.), sudores lotium olentes et ulcera pertinacia, e quibus foetidus nonnunquam ichor urinosus excernitur. Si repente in acutis morbis urina supprimitur, sequuntur totius corporis validissima incitatio, febris ardens, sitis flagrans, pulsus duri et magnopere concitati, nervorum distensiones et tremores, vicaria quoque nonnunquam in aliis organis secretio.

### §. 443. *Continuatio.*

Agnoscit autem id vitium vel locales urethrae, vesicae urinariae, ureterum renumque ipsorum adfectus, quos indagare protinus nostri est officii. Urethrae inflammatio et spastica constrictio, ca-

runculae etiam ulceribus syphiliticis superstites, stenochoria denique, ex incrassatis tunicis (*Path. gen.* §. 109), quae vitia in ulterioribus pertractanda sunt, merito accusantur.

Vesica caussas varias ischuriae complectitur. Generatim vero in eo conceptaculo urinae quaerendam esse sedem mali, patet e tumore pubis, qui et digito in anum demisso occurrit. Is tumor, quo diutius persistit, eo amplius, panditur, ut totum nonnunquam abdomen hydrope pati videatur. Compresso eo tumore urinam reddendi cupiditas existit, ipsumque nonnunquam stillicidium. Tumida vesica et anum et vaginam comprimit, unde hernia vaginalis (§. 226) ac alvi obstructio pertinacissima; dolores quoque perinaei et pubis: nausea insuper et vomitus, insomnia et febris. Tandem vesica vel rumpitur (*Path. gen.* §. 220), vel tunica mucosa per muscularium fibrarum interstitia provolvitur, unde appendices botuliformes vesicae existunt, in quibus lotium collectum nunquam potest libere mitti. Differunt autem a congenitis, quae omnibus vesicae tunicis vestiuntur (*Walter: von den krankh. der Harnbl.* 33).

## §. 444. Continuatio.

Caussae ischuriae vesicalis quaerendae sunt tum in ipsa vesicae fabrica, tum in partibus adjacentibus. Senes enim et qui apoplexiam subierunt, aut vino lustrisque confecti, resolutione vesicae laborant aut inspissatione ea parietum, quibus urinae fluxus intercipitur. Solet id vitium continuo me-

jendi conatu junctum esse, nec satis retinere nec strenue extundere urinam potest sphincter, cum reliquae fibrae musculares haud opitulentur. Doloris absentia aut obtusa indoles indicio est, hanc potissimum caussam ischuriae subesse. Vesicae inflammatio, ulceratio, durities, varices etiam venarum suo loco ut caussae retentae urinae indicatae fuerunt (§. 304. 306). Frequenter solus spasmus accusandus est, qui, maxime e blennorrhoea ortus, diutius vesicam constringere et urinae fluxum intercipere potest. Rarius contingunt ascarides larvaeque insectorum in muco vesicae nidulantes, quae, Desaultio teste (*Wahrnehm*, IV. 92), dolentissimam urinae retentionem efficere possunt.

Externis caussis, quibus vesica urinaria comprimitur aut ita adficitur, ut reddere humorem naturalem nequeat, adnumeranda est potissimum prostatae durities, quae, plerumque blennorrhoeae syphiliticae pedissequa, a scrofulis tamen, ab exanthematibus repercussis et a senio ipso nascitur. Provecta enim aetate, praesertim epulonum et qui lustris vitam consumserunt, cum prostata etiam colli vesicae parietes spissescunt, ut recte et libere lotium excuti nequeat. Gradatim tamen ortum id vitium gliscit per plures saepe annos, ut urina, exordio duntaxat stillans, dein quidem radium, sed tenuissimum, filiformem et obliquum formet. Mejendi simul cupiditate vexantur, neque tamen urina unquam penitus effluit, remanente semper exigua copia. Ponderis sensum queruntur aegri in perinaeo, alvum etiam duram: catheter

intromissus obicem invenit ad introitum vesicae, ipsique digito in anum demisso idem obex occurrit, quem prostata tumida et dura exhibet, quoque stercorum columna latere antico excavatur. Neque desunt exempla abscessuum prostatae aut turgidorum vasorum ex haemorrhoïdibus suppressis ortorum (*Morgagni*: ep. 41. n. 11), nec calculorum ejusdem corporis ischuriam pariter caussantium (*Desaults, Wahrnehm.* 1. 33). Plica quoque membranae internae, qua collum vesicae vestitur, *capitis gallinaginis* nomine insignita, quae impedit quominus urina regurgitet in ductus seminales, tumida vasisque haemorrhoïdum suppressione inflatis turgescens, Morgagnio teste (*Qu.* 30 n. 13), ischuriam producere potest.

His quoque caussis extrinsecus comprimentibus accensendus est gravidus uterus (*Phys.* §. 546), polypi in eo generati (*Path. gen.* §. 108), procidentia et perversus ejus situs (*ib.* 223. 224), tumor peritonaei e metastasi lactea (§. 290), inflammatio denique uteri et ulcera (§. 309. 310).

## §. 445. *Continuatio.*

Ureterum nonnunquam ratio habenda est, licet ischuria ab eorum ductuum vitio oborta difficulter cognoscenda sit et cum variis aliorum viscerum vicinorum aegritudinibus commutari possit. Neque omnino cessat urinae fluxus, dum alter duntaxat ureter patitur, per alterum quippe liberum effluere adhuc potest humor secretus: solet tamen per consensum etiam alter adfici, altero spasmis

contracto. Cum nec vesica urinaria tumet, nec renum passiones praesto sunt, urina tamen retinetur, doloribus in imo ventre obortis, ureteres potissimum laborare cognoscitur.

Vulgatissima autem caussa quaerenda in colo intestino stercoribus farcto, quo ureteres comprimuntur, in inflammationibus intestinorum et flatibus ea distendentibus (§. 277). Pari modo psoarum musculorum uterique inflammatio et ulceratio ureteres adficere potest (§. 297. 309). Quinetiam in ultimo graviditatis tempore probabile est, utero maxime panso ureteres eodem morbo adfici. Spasmus continuus, in hystericis mulieribus satis vulgaris, adeo constringere potest ureteres, ut reddere humorem naturalem e renibus acceptum nequeant. Idem efficit calculus in ureteres descendens, valideque eos coarctans.

## §. 446. *Continuatio.*

Renum localis adfectio, ischuriam efficiens cognoscitur doloribus loca ea occupantibus, tumoris defectu in vesica urinaria atque lotii ipsius mixtione turbata. Etenim, dum inflammationem renum tractaremus (§. 299), proposita est nota constans ejus adfectus, urinae interceptio mixtioque turbata. Simili modo calculi renales agunt, qui dum in ischuria accusandi sunt, praecedere solet urina mucosa, floccosa, cum horroribus, spasmis, vomituritionibus missa, quae symptomata motu corporis et usu acrium diureticorum augentur. Ex haemorrhoïdum fluxu, per ponderum gestatio-

nem aliasque caussas externas suppresso varices vasorum renalium nascuntur, simili modo urinam intercipientes.

## §. 447. *Continuatio.*

Denique ischuria est symptoma morborum spasticorum eorumque, qui per consensum renes viasque reliquas urinae adficiunt. Nihil frequentius est spastica urinae retentione in diuturnis morbis nervosis, hystericis adfectibus, epilepsia ac arthritide anomala: in febrium etiam nervosarum vigore frequentissimam diximus (§. 91). Et Hippocratis est effatum, cum rigore, capitis dolore et nervorum distensionibus pessimum portendere eventum, ni aliquid ad aures abscesserit (*Coac.* 5. 25. *Praedict.* 1. 120).

Maxime vero haec ischuria e consensu cum ambitu corporis et exanthematibus aut sudoribus repressis declaranda est. In infantibus meminimus, propter majorem sentiendi facultatem, protinus ut corpus perfrigescit, subito saepius existere ischuriam, sublatam restituto cutis officio. A rheumatismis male solutis eamdem oriri diximus (§. 67). Hinc quoque satis vulgaris est sequela emplastrorum e cantharidibus paratorum.

Frequenter urina intercipitur iis omnibus, quae nervorum originem vel progressum infestant, ex capitis laesionibus et meningum inflammationibus (§. 187), ex ossium coccygis pararthremate (*Path. gen.* §. 215), e fractis ossibus pelvis (*Path. gen.* §. 208). et luxato femore (*ib.* §. 219).

Dein consensus cum ventriculo et intestinis ratio haberi oportet. Namque inflammationem eorum viscerum constanter ischuria junctum esse, supra (§. 271. 277) monuimus. Peritonaei etiam inflammatio et metastasis lactea accusandae interdum sunt (§. 286. 290). Denique in hominibus teneris et sentiendi facultate vigentibus observata est ischuria e sordibus gastricis et acrium esu (*Stoll.* Rat. med. II. 143).

# LIBER V.

## NERVORUM ADFECTUS.

---

### Sect. I.

*Dolores.*

## CAP. I.

### SUMMATIM.

### §. 448.

Cum jam in superioribus (*Path. gen.* §. 270—272) rationem dolorum generalem proposuerimus hic solummodo monendum ducimus, nos eos duntaxat dolores tractaturos esse, qui vere passiones primarias constituunt, abstinendum igitur esse ab omnibus iis, qui sola symptomata aliorum morborum exhibent. Qui quidem morbi, etiamsi partium adfectarum interior mutatio diversa sit, eo tamen consentiunt, quod symptomatum syndrome dolorem complectatur et ab eo pendeat (*Introit.* §. 2). Quod si negligitur, arthritis quidem posset vel inflammatoriis morbis cum Swediauero vel melius etiam nervosis adfectibus, stasibus abdominalibus et labi totius corporis adscribi adeoque peculiarem morborum classem constituere. Colici dolores, pro caussarum diversitate, variis tribuerentur morbis: sed, qui eadem symptomatum syndrome congruunt, sub eodem etiam morbi genere necesse est militent.

Finitimae sunt hae aegritudines nervosis adfectibus, quod organici sensus alienationem, ut essentiam, agnoscunt: diversae tamen eo, quod unico modo is sensus a norma aberret, quod nimirum nimis auctus aut alienatus contactus fugam efficiat. Transeunt autem facillime et dolores hi primarii in nervosos proprie dictos adfectus, hique in illos. Cum denique secretiones et ipsa nutritio nervorum efficacia gubernentur, labes nutritionis et cachexiae frequenter eos dolores diuturnos excipiunt (*Path. gen.* §. 271).

# CAP. II.

## DE ARTHRITIDE.

### A. Simplex morbus.

### §. 449.

*Arthritis* est morbus totius constitutionis, doloribus articulorum fixis et pertinacibus perfectus. A rheumatismo quomodo differat, iam supra (§. 65) monuimus. Alii artuum dolores diuturni vel ossium morbus, vel syphilidem, scorbutum reliquasque cachexias contagiosas, tanquam caussas, supponunt, nec evanescunt, nisi adhibitis praesidiis, quae miasma peculiare domant. Id autem deesse omnino in arthritide, infra docebitur.

## §. 450. *Continuatio.*

Gravissima est morbi universalis, qui praegreditur, consideratio. Eum interdum adeo obscurum meminimus, ut sub sensus neutiquam fere caderet, plerumque tamen sequentibus notis cognoscitur. Diutius jam, et sine manifesta caussa malam sensit homo digestionem, cupiditatem ciborum amissam, molestias varias ex esu acidorum eorumque ciborum, e quibus flatus eliciuntur. Oppletionem ventriculi continuam, ponderis sensum in stomacho, inflationem ventris, alvum duram, dolores dorsi lumborumque, calores nocturnos fugaces; sitim, dum jejunus est; dolores capitis et temulentiam; muci abundantiam in lingua, ore, excrementis et urina conqueritur: nonnunquam etiam febrem, pituitosae similem (§. 83).

Ad haec somnus interpellatus, haud recreans, somnolentia, desidiae amor, lassitudo, pandiculatio; animi ipsius abjectio, anxietas, graviorum morborum metus, hallucinationes sensuum per circuitus recurrentes. Mulieribus per menstrua sanguis non respondet: in viris molimina praesto sunt haemorrhoïdalia, aucta imprimis post pastum aut post potum meracioris vini. Interdum palpitationes cordis, tremores artuum pulsuumque spastica indoles, catarrhi etiam et tussis frequens ac irrita sociantur, mox iterum evanida.

Cum habitus nequaquam depravetur, neque constans sit febris, cum nonnunquam plenius fiat corpus, torosius, musculorumque robur augescere

videatur; nequaquam cum febris lentae nervosae initiis commutanda est (§. 78). Ad hypochondriasin autem ac ad praevium haemorrhoïdum statum omnino propius accedit, ut utrique familiarem esse digestionis labem, stases abdominales et inaequabilem per nervos abdominales vis distributionem, facile efficias. Neque necesse est, vera et perfecta arthritis sequatur, cum saepius hunc statum eae solummodo molestiae excipiant, quae ex impedita arthritidis formatione existunt.

## §. 451. *Continuatio.*

Quodsi autem perficitur arthritis, proxime praecedit insultum *εὐεξία* mirabilis ac hilaritas, cupiditas ciborum aucta, digestio melior, somnus quietus, e quibus nihil minus quam brevi imminentem morbi atrocem insultum augureris. Interea palpitationes cordis frequentes, aestus faciei, ardor partium extremarum cum pulsibus concitatis et irregularibus, cum lingua muco obducta, urina turbida ac mucosa, quae diutius acorem servat, statum, ne morbosum, valetudinarium saltem, indicant.

Jam solet subito saepe extremarum partium articulum invadere morbus; quod plerumque ita contingit, ut bene libenterque coenatus largiusque potus somno semet committat quieteque obdormiscat. Concubia vero nocte repente expergiscitur dolore atrocissimo, ardente hallucis aut alius digiti pedum: ad quem accedit inquietudo summa: jectigatio, febris valida cum aestu per totum corpus,

flagrante, pulsibus magnopere concitatis plenisque, rubore et siccitate totius ambitus, hallucinantibus sensibus superioribus, cum vertigine, eoque sentiendi facultatis augmento, ut ne levissimum quidem sonitum, neque exiguam temperiei vicissitudinem ferat. Alvus dura esse solet, urina nullum continere acorem Bertholletto dicitur. Qui dolor dum per duodecim aut vigintiquatuor horas viguerit, semet remittere solet tumore inflammatorio loci dolentis, venisque, quae juxta sunt, turgentibus.

Quod dum accidit, sudore calido madere locus adfectus et totum corpus, lingua etiam humectari, sordibusque purgari, pulsus molliusculi fieri et regulares consuescunt, alvus etiam cita et mucosa esse. Ex urina, quod subsidit, mucus est aut pituita, calcis phosphoricae insignem copiam continens, cujus ne vestigium quidem in lotio per insultus misso aderat, unde et hoc per plures menses in vase clauso servatum vix computrescere dicitur (*Link: analys. urin.* 55). Tussis quoque praecedere aut inesqui solet, sputis copiosis, mucosis, quibus levaminis plurimum adfertur.

## §. 452. *Continuatio.*

Primus et regularis accessus quamvis inflammationi similis est, propter circuitus quos celebrat, melius tamen cum febribus intermittentibus comparatur, unde, Hugonis mithii et Georgii Fordycii consilio, cortex cinchonae in intercapedine adhibitus expeditissimum sistit remedium. Etiamsi et

somnus et cupiditas ciborum, perspiratio cutanea et sensuum officia redintegrantur, superesse tamen in locis adfectis solent debilitatis sensus, torpor et tumor mollis, fluctuans, post quodlibet perfrigerium dolens.

Laevum latus frequentius et gravius dextro adfici, observatio docuit: pedes etiam magis adfligi quam manus. *Podagra* vocatur in pedibus, *chiragra* in manibus perfecta arthritis. Quo saepius recurrunt insultus, eo plures solent corripere artus: si plures primo jam insultu occupantur, consuescit is trahere aegrum per plures hebdomadas.

Posteriores accessus vel quotannis verno tempore, vel bis per annum, vere ac autumno, vel per menstruos circuitus redire solent. Interdum tamen haud regularis est reditus; miro modo sociatur morbus cum haemorrhoïdibus, calculorum adfectibus cum tartaro ad dentes apposito, aut urinae sedimento mucoso, arenoso. Tumores articulorum, dum vicariae nullae adfectiones contingunt, indies duriores fiunt, ut tandem osseam aut lapideam prae se ferant compagem, per annos, imo per totam vitam morantem. Nonnunquam tamen haec insignis durities non impedit repentinam solutionem, quae vel per urinae copiam mucosae, per calculos subortos, per haemorrhoïdum fluxum, per metastases denique arthritidis accidit. Solent tumores ii diuturni cartilaginea strata articulorum destruere: manticula etiam et cavea articuli impletur latice lacteo, flocculento, quo et bursae mu-

cosae panduntur et mobilitas articulorum praevertitur. Hinc tandem, latice eo quasi lapidescente, ancylosis articulorum nascitur, oriuntur etiam exostoses porosae fungosaeque. Differunt tophi arthritici a calculis vulgaribus defectu fabricae lamellosae, facillima solutione in synovia, cum qua laticem cremori lactis similem formant, et porosa indole. Watsonius, Vauquelinus et Wollastonius, qui chemice examinarunt ea concrementa, calcem phosphoricam et natrum uricum invenerunt. Ii autem sales ex humoribus depositi calculos etiam sistunt (*Path. gen.* §. 117).

## §. 453. *Continuatio.*

Curatur morbus naturae ope, dum vel haemorrhoïdes fluunt vel muci copia, calce phosphorica scatentis, cum urina profunditur, vel exanthemata surgunt varii generis, quae sudoribus copiosis juncta solvere possunt articularem morbum. Victus denique mutatione interdum ad sanitatem perduci potest. Quodsi secius accidit, si recursus accessuum crebriores vires debilitant, nutritio labascere incipit, febris accedit vel pituitosa vel hectica, quibus corpus extenuantur et consumitur.

### B. Arthritis atonica, vaga, anomala.

## §. 454.

*Atonica* dicitur *arthritis*, si perfecti accessus nulli oriuntur, sed praevius status morbosus perseverat (§. 450). *Vagari* dicitur arthritis, modo

hanc modo illam partem infestans, atque vel dolores excitans vel alio modo functiones laedens: *anomalae* autem nomine venit, si alienae nascuntur passiones in variis organis. Namque *vaga* semper dolores, *anomala* etiam alienissimas adfectiones producit. Arthritis vaga regulari proxima est ratione salutis aut detrimenti, quae inde exspectari possunt: *anomala* vero et *atonica* vel praecipitant aegrum vel in discrimen adducunt: maxime, si subito ex arthritidis perfectione repente suppressa nascuntur.

Arthritis atonica praeprimis ventriculo nervorumque centris infesta est. Super reiteratis iis symptomatibus quae perfectae arthritidis accessum praegredirentur, cardialgia sequitur cum pulsibus exilibus et animi deliquiis, quae subito saepe apoplexia aut sopor perniciosus excipit. Gulae proceres, qui in conviviorum gurgitibus vitam consumunt, dum vel praevia arthritidis mala vel arthritidis perfectae etiam accessum passi fuerunt, opinantur interdum, saluti sibi esse aromatica, sorbitiones spirituosas et fortiora stomachi incitamenta. His vero, et remediis acriter irritantibus, ut pulvere Portlandiae, saepe ita opprimitur vis, ut pernicies acceleretur.

## §. 455. *Continuatio.*

Vagatur arthritis per externum corporis ambitum, si neglectis etiam ossium articulis, dolores pertinacissimos capitis, dentium et lumborum caussatur. Capitis dolores nonnunquam dimidiam par-

tem capitis exacte occupant, unde *hemicraniae* nomen venit. Is adfectus maxime diuturnus homines torquet, qui vel a perfectione arthritidis deserti sunt, vel qui sola praevia symptomata passi sunt: nauseam nimirum, angores, oppressionem pectoris, flatus, vomitus et ructus acidos. Interdum fames canina praecessit. Horroribus infestantur vagis, lassitudine, defatigatione membrorum, pulsibus exilibus, spasticisque et sudoribus male olentibus. Dolor ipse acerbissimus vertiginem importat, oculorum caliginem, surditatem et faciei dimidiae acutissimum sensum. Quibus accedunt animi desponsio et imbecillitas, spasmi etiam musculorum faciei, gulae constrictio, ani et vesicae. Post breviorem longioremve moram silet dolor, lacrimarum profluvio orto aut salivae cursu, sudoribus quoque calidis foetentibus aut vomitu levante. Recurrit malum per circuitus; superstitibus tamen faciei resolutionibus et oedematibus, quibus vultus dimidia pars deformatur.

Dentium dolores etiamsi e nervis potissimum originem petant, a tartari tamen ad radices dentium depositione aut arrosione cariosa exasperantur, unde saepe vacillant et elabuntur.

*Ischias* frequentissima est forma vagantis arthritidis. Dolor atrocissimus, sine peculiari tumore partis adfectae, ischiadici nervi cursum sequitur ad malleolum usque, pedem facit fere immobilem, atque, dum diutius moratus saepiusque regressus est, ancylosin potest adferre aut lentam articuli luxationem, quae cum lymphae colluvie in

velamento nervi aut materiei mucosae abundantia in manticula juncta est (*Cotunni: de ischiade nervosa* in *Sandifort. thesaur.* tom. 2).

## §. 456. *Continuatio.*

Anomala fit arthritis, dum ob aetatem minus congruam regularis ejus morbi paroxysmus perfici nequit, aut dum ortus is frigore externo, victus vitiis aut imbecillitate virium subito interpellatur, quo facto varia existunt symptomata, a regulari arthritide aliena et ipsis articulorum doloribus soluta.

Et primum quidem, cum hereditarius sit morbus, infantes parentum arthriticorum achoribus infestari, catarrho habituali et tussi pertinaci consuescunt. Etenim ante virilem aetatem, atque antequam mulieres partum ediderint, regularis arthritis perfici nequit.

Dein senio confecti, atque qui creberrimos arthritidis insultus perpessi apparatius coenare, sorbitionibus meracis et exaestuantibus indulgere consuerunt, tandem potestatem amittunt, regularem perficiendi arthritidem. Hi igitur, et qui in ipso paroxysmo frigus externum admittunt, ut dolorem sedent, frigidâ membra arthritica lavant, aut qui animi perturbationibus vehementibus obnoxii sunt, anomala corripiuntur arthritide, quae personam aliorum morborum induit, dignoscenda potissimum eo, quod morbus articularis ante eos habuit, nulloque modo fugari possunt eae aegritudines, nisi foras expulsa arthritide.

## §. 457. *Continuatio.*

Pertinent huc primum febres lentae pituitosae, per circuitus arthritidi vulgares recurrentes, urina mucosa sudoribusque, e quibus sales phosphorici secedunt, solutae. Huc etiam febres intermittentes, quibus arthritici obnoxii sunt, sine ulla paludosi effluvii efficacia; quaeque diutius trahere solent aegrum.

Dein inflammationes partium omnium. Ophthalmiam et lippitudinem pertinacem, periodos arthritidis servantem Musgravius (*De arthritide anom.* p. 45); suffusionem ipsam lentis crystallinae Kortumius (*Hufelands.* Journ. XV. 4. 102) observavit. Catarrhi pertinaces, anginae, pulmonum inflammationes et tabes ipsa saepius occurrunt. Sputum est in his initio tenue, dein tenax albidum; quod dum copiose ejicitur paroxysmos regulares praevertit; dum intercipitur, strangulationem e pulmonibus infarctis minatur. Vel asthma oritur siccum aut humidum, per circuitus eosdem revertens, paroxysmis arthritidis regularibus solutum, atque, ni hoc fiat, trahens aegrum et in tabem conjiciens.

Nonnunquam profluvia varia vices arthritidis gerunt, utique haemorrhoïdes, ex eodem fonte manantes salubresque ubi ad arthritidem accedunt. In mulieribus satis vulgare est, menstrui sanguinis cursum nimium et leucorrhoeam habitualem ex arthritide oriri, quae praesidia artis fere omnia eludunt, nec curantur nisi corporis constitutione omni-

no mutata. Herpetes etiam rodentes et ulcera easdem mulieres torquere solent, solis paroxysmis arthritidis regularibus debellanda. Diarrhoeas ac dysenterias ex arthritica constitutione vulgares esse persuasum habemus: interdum saluti conducunt alioquin, si diutinae sunt, aegrum praecipitant (*Musgrave l. c.* p. 53.)

Denique nervosi adfectus varii frequentissimi sunt in imbecillibus, qui perficere arthritidem nequeunt. Namque et ipse morbus sedem figens in ganglioso nervorum systemate, hoc praeprimis infestat vires debilitando et perturbando: unde hallucinationes sensuum, vertigines pertinaces, syncope, animi desponsio, melancholica, paralyses, convulsiones, ipsaque apoplexia haud raro vel ex impedita hujus morbi perfectione, vel ex imbecillitate, diuturnam ejus moram excipiente consequuntur. Nihil demum frequentius est hysterica partium solidarum agilitate et mobilitate, quae ad arthriticam dispositionem in mulieribus accedere atque invictam fere ejus pervicaciam producere solet.

### C. Epilogismus.

## §. 458.

Ratiocinia nostra de arthritidis indole necesse est proficiscantur ab opportunitate, seu dispositione, quae, totum corpus complectens, in viscerum tamen abdominalium imbecillitate et inaequabili nervosae vis per ea dispositione sedem habet. He-

reditaria dispositio ad hunc morbum exploratissima est, neque aliter exponi potest quam e partium solidarum vel atonia vel teneritate, quae irregularem virium dispensationem caussatur (*Path. gen.* §. 42. 57). Acquiritur ea opportunitas vitae genere luxurioso, quod epulis, sedili, complexibus venereis, vino, aerumnis etiam consumitur: maxime si labores corpus firmantes cum ignavia hebetante commutantur. Virilis aetas, a trigesimo inde ad sexagesimum annum, praeprimis proclivis est ad hunc morbum, ipseque sexus sequior, dum ad id aetatis pervenit, ubi a menstruo sanguinis cursu deficitur.

Caussae occasionales haud valde manifestae sunt; vigente enim opportunitate, levissima quaeque victus vitia potis sunt in hanc conjicere aegritudinem (*Path. gen.* §. 26). Id tamen frequenter animadversum est, rheumaticos insultus crebriores occasionem huic morbo praebere.

## §. 459. *Continuatio.*

De indole autem arthritidis atque interna natura ita ratiocinamur. Inaequabilis vis nervosae dispensatio et debilitas dicta officinae digestionis cum diutius porrigitur, vicariam molitur congestionem atque secretionibus auctis insignitam efficaciam in velamentis serosis, quae manticulam articulorum et bursas mucosas vestiunt. Que sympathica et secretionibus efficax congestio e consensus generali lege (*Phys.* §. 74) optime exponitur. Nec absunt ab effectibus stagnationum aliae con-

gestiones ( *Path. gen.* §. 83 ). Nec veram atoniam cum Cullenio nuncupaverim eum statum internum viscerum abdominalium, cum ea activas congestiones procreare nequeat: nec unquam miasmatis cujusdam arthritici cum Musgravio aliisque rationem habuerim, quippe cui refragatur et hereditaria opportunitas et alia omnia hujus morbi phaenomena. Quae secernuntur aucta in articulis congestione, tantum abest ut peregrina sint, ut potius sales inquilinos phosphoricos complectantur: hos autem remanere in corpore ante insultum, neque per solitas vias eliminari, effectus est inaequabilis vis nervosae, secretionibus praefectae dispensationis. Ex hac profecto caussa adfinitas arthritidis cum haemorrhoïdibus febribus intermittentibus, hypochondriasi aliisque morbis nervosis elucet. Ab infantili aetate et sequiori sexu aliena est arthritis, propterea quod in iis, si quae adsunt stases abdominales, alia agitant et moliuntur nervosa symptomata: in mulieribus autem sanguinis cursu menstruo praevertitur adfectus arthriticus.

Medendi methodus optima hoc ratiocinio stabilitur: siquidem superflua esse debent remedia omnia vel miasmati cuidam commentitio opposita, vel symptomatibus levandis idonea. Unica spes ponenda est in ea methodo, quae corpus firmare, aequabilem virium distributionem restituere atque excretiones salutares promovere valet.

# CAP. III.

## DE PROSOPALGIA.

### §. 460.

De dolore praecepturus sum, qui singulari modo faciem infestare solet, atque vel arthriticam caussam vel virus venereum, si Masio fides habenda est, agnoscit.

Equidem, qui saepius ea tormenta diuturna observavi, nonnisi in hominibus vidi, antea arthritide cruciatis, aut qui ad id aetatis pervenerant, ubi perfici arthritis nequiret, sive qui haemorrhoïdibus conflictati erant, in mulieribus demum a sanguine menstruo defectis aut leucorrhoea tortis et herpetum foeditate. Non inficior, remedia, quae in arthritide celebrantur, nullius saepe usus in hac aegritudine esse: inde tamen effici nequit, nihil habere commercii cum arthritica dispositione, quippe in qua plerumque frustra adhibentur praesidia artis, ex officinis petita. Nervos autem faciei eodem modo occupari hoc morbo arbitror, ac ischiadicum in malo, quod nomen istud gerit.

### §. 461. *Continuatio.*

Accessus format haec aegritudo vel periodicos vel irregulares, excitos perfrigerio, animi perturbationibus, victus vitiis, et levioribus subinde caussis; eo pertinent praesertim contrectatio molliuscula locorum quorumdam vel faciei vel alio-

rum etiam quae nervorum habent plexus superficiem legentes: fortis vero compressio neutiquam dolorem excitat. Nonnunquam is sine ullo praevio symptomate ingruit; interdum tensionem aeger ante percipit in palato, titillationem et μυρμηκισμὸν in fronte et superciliis, contremiscente musculo orbiculari palpebrarum. Manducando, ridendo, labra movendo cruciatus vel redit vel augescit.

Incipit autem dolor, vel qua nervus infra orbitalis prodit, in omnes ejus ramos diffusus, vel e plexu anserino nervi facialis vel etiam e ganglio spheno-palatino. Est vehementissimus, quasi lancinans et dilacerans faciei partes, electrico modo per omnes nervorum frondes discurrens, cunctos musculorum motus arbitrarios impediens, ut nec moveri labra aut lingua, nec sumi, manducari aut deglutiri cibi possint. Interdum musculi convelluntur aut contremiscunt, quo quadantenus levatur tormentum. Facies inflata esse solet et magnopere rubere, turgere venae jugulares, pulsare arteriae temporales et maxillares: in fronte et radice nasi vibices aut striae cruentae apparere. Pulsus exiles, spastici, tardi sunt, spirationes rarae, spasmis interceptae: lippiunt oculi et saliva profluit. Tandem, si horae per quadrantem aut longiorem etiam moram torserit aegrum, silet, fragore quodam peculiari, quasi rotae machinae subito decurrerent, intra aures sonante.

## §. 462. *Continuatio.*

Ab exordio inde solet alterutrum faciei latus laborare, sed regressus crebrior utrumque adfligit. Convulsi faciei musculi retinent eam agilitatem, ut continuo fere vibrent et palpitent. Oedemate quoque facies tumescere solet, quo levaminis nonnihil adfertur. Visus etiam est lacrimarum et salivae cursus diutissime porrigi, ut inde imbecillitas et nutritionis labes exciatur. Mentem in progressu morbi pati necessarium est, cum cruciatus perpetuo eam angant atque dejiciant.

Vere et autumno ingravescere solet morbus et exasperari. Alvus indies durior fit, urina parcius mittitur et impeditius, extremae partes frigescunt, facies inflatur, rubet et musculi distorquentur: tandem corpus extenuatur et tabescit. Quodsi regulares articularis morbi accessus forte contingunt, sive dysenteriarum species, solvi potest morbus aut saltem levari.

Occultum cancrum nequimus in hoc morbo detegere: adfinitas potius cum ischiade manifesta sufficere videtur ad declarandam naturam et hujus adfectus.

# CAP. IV.

## DE STERNODYNIA SYNCOPALI.

### §. 463.

Diuturnum hunc adfectum cum Sluisio optime sic nominari arbitramur, cum nec *anginae pectoris* nomen ab Heberdenio et plerisque auctoribus, nec *arthritidis diaphragmaticae*, a Buttero, nec *asthmatis dolorifici*, a Darwino, nec *syncopes anginosae*, a Parryo, nec *pnigophobiae*, a Swediauero, nec *stenocardiae* denique nomen, a Brera impositum satis congruere cum natura aegritudinis videatur. Arthritidi quidem cognatum habeo adfectum, atque anomaliae ejus morbi plerumque tribuendum, neque tamen eumdem semper statum internum morbosum esse autumo, cum cadaverum sectiones varia ostenderint partium internarum vitia. Communem tamen habet symptomatum syndromen, e qua hypotyposin morbi sequentem formandam esse puto. *Sternodynia syncopalis* est dolor per sternum et scapulas saeviens atrocissimus, strangulationem minitans et in animi defectionem transiens ac sine stato ordine recurrens.

### §. 464. *Continuatio.*

Qui huic succumbunt morbo, mediae aetatis sunt viri, qui ante vel rheumaticis doloribus aut ipsi morbo articulari obnoxii fuerunt, vel laborarunt prodromis arthritidis (§. 450) vel arthritide

atonicae (§. 454). Plerumque proxime ante insultum specie valetudinis secundae decipiuntur, cum habitus floreat, digestio vigeat, motus agiles sint, et corpus bene nutriatur ac obesitate quadam praeditum sit.

Insultus post pastum, post animi perturbationes, vociferationes, in adscensu per acclivia aut ingressu contra ventum ingruunt. Protinus autem dolore strangulante pectoris et faucium corripiuntur, quo spiratio dolens fit, sed haud plane impeditur. Ponderis sensum queruntur sterno incumbentis aut dolorem pungentem, in laeva sterni parte aut sub papilla sinistra pectus transigentem atque in scapulas humerosque pertingentem, tensionum tormentis per brachia sociatis, quasi dilaniarentur, funibus constringerentur, aut electrico torrente percurrerentur: iis doloribus et ipsi digiti adfliguntur, obstupentibus inde brachiis. Tormentorum vehementia coguntur mensa aut alia re semet fulcire, ne collabantur, neque loqui prae dolore possunt. Singulare levamen percipiunt, si manus supra caput elatas suspendunt transtro aut pariete: alii sedentes sellae dorso nituntur, ut levaminis aliquid percipiant. Nihilominus spiritus per dolores tantum abest, ut cohibeantur ut altius etiam et longius ducantur: tussis fere nunquam adest.

## §. 465 *Continuatio.*

Primi quidem insultus brevi transeunt, quiete mitigati aut sublati. Sed inveterascit morbus, saepius recurrens sine manifesta caussa. Vicissitudines

tamen temperiei, frigus aut aestus modum excedens, digestio et nox imminens ciere insultus consuescunt. Quo saepius recurrit, eo graviores fiunt accessus. Aegros vidi humi procumbentes, doloribus et suffocationis metu adeo tortos, ut cogerent adstantes, pugnis pectus ferire, ut ad se redeant: alios memini eo angore vexari, perinde ac si crimen infandum commisissent; alios a se exire, anima defici et sensibus et motus facultate, pulsibus imbecillibus, vix percipiendis, sudoribus frigidis per corpus diffusis, capite antrorsum pendulo, pallente toto ambitu. Alii nauseare, alii vomiturire, alii demum flatibus torqueri, qui ut excutiuntur, accessum tollunt. Supersunt tremores et lassitudo corporis, variaeque molestiae, que hypochondriacis adfectibus vulgo tribuuntur: graviores tamen indies insultus, donec accedat, qui vitae finem imponit.

Nonnunquam versus finem morbi insultus debiliores fiunt et rariores: interdum tussis accedit et spirationis ea difficultas, ut nonnisi semierecti spiritus ducere possint. Alii continuo dormitare, alii laevum latus inprimis convelli ac palpitare versus finem queruntur. Nonnulli hactenus infirmantur, ut nec e lecto surgere nec tantillum semet movere possint, nisi punctiones violentissimas sub laeva papilla ac per brachia recurrentes ingravescere voluerint. Dum vero quiete cubant, omnia sese remittunt.

Itaque ab asthmate oppido differt spiratione liberiore et anhelitus tussisque plerumque defectu; a polypis cordis, doloribus lancinantibus, qui do-

sunt in illo vitio (*Path. gen.* §. 107) atque in enormitate cordis, alioquin huic aegritudini simili, palpitationes tamen enormes exciente, quae absunt a sternodynia.

## §. 466. *Continuatio.*

Cadaverum sectiones haud eumdem, sed varium revelant viscerum in pectore collocatorum statum. Osteogeneses praeternaturales in valvulis vasorum magnorum, in tunicis aortae et arteriae pulmonalis plerique observarunt (*Path. gen.* §. 109). Citra tamen id tralatitium vitium cordis ipsius substantia laborabat, ut vel pinguedine abundanti obvolutum (*Wall: in arzneyk: abhandl.* III. 13. *Black: mem. of the med. soc. of. Lond.* VI. 45); vel ulceribus extenuatum aut enorme (*Jahn*: in *Hufel. Journ.* XXIII. 3. 81. *Johnstone*: in *Abhandl. der med. gesellsch. in London*, I. 160); vel flaccidum ac marcidum appareret. Neque tamen ita junguntur ea vitia cum hac aegritudine, quin alia longe symptomata osteogenesis praeternaturalis vasorum ingentium saepe moliatur. Nec desunt exempla deficientis omnino cujusvis vitii aut abnormitatis in cordes, postquam praegressa esset vera sternodynia. Namque auspicato saepius curatio cessit, cujus exempla Smythius (*Medic. comm. von Edinb.* V. 102), Goodwinius (*Phys. med. journ.* 1802. II. 85. 87), Kriegelsteinius (*Hufel.* Journ. XIX 4. 131) et Wichmannus (*Ideen zur diagn.* II. 150) referunt. Ea vero neutiquam osteogeneses resolvere potest. Accedunt Morgagni (*Ep.* XXV. n. 6),

Percivalii (*Medic. comment. Edinb.* III. 192). Testae (*Von den krankh. des herz.* 334) aliorumque observationes de oppido naturali cordis indole, hepatis tamen tumoribus aliisve vitiis post mortem inventis. Multo minus cum Buttero (*On the disease, commonly called angina pectoris.* Lond. 1731) in diaphragmate, neque cum Brera (*Della stenocardia* nelle *Mem. della società ital.* tom. XV) in coarctato corde sedes morbi quaerenda est.

Passionem enim habemus, eadem symptomatum congerie conspicuam, haud tamen ab eodem vitio interno ortam, etiamsi, organa spiritibus ducendis et sanguini circumagendo dicata primario patiantur.

## CAP. V.

### DE CARDIALGIA.

### §. 467.

Dolorem vehementem et continuum ventriculi, cum ardoris et acoris acerrimi sensu ac salivae colluvie junctum, qui facile in animi deliquia abit, eo nomine insignimus. Ructus si acidi accedunt, vomitusque laticis ejusmodi levantes, *pyrosis* vocatur. Nonnunquam dolor adeo ingravescit, ut anhelitus et spirituum difficultas nascantur, aeger cogatur antrorsum flecti et pronus sedere, pallescat et algescat, nervorum distensiones accedant, et urina limpida sit aut intercipiatur, gula constringatur, musculi contremiscant et convellantur, cor pal-

pitet et vehementer angatur aeger, donec anima deficiatur. Solvitur interdum accessus sanguinis fluxu e naribus aut vomitu cruento, aphthis etiam ac aliis exanthematibus.

## §. 468. *Continuatio.*

Nascitur id malum vel ex acribus ventriculum adficientibus, cibis indigestis, acoribus fortibus, vinis hornis, fructibus horaeis austeris, adipis ingestione nimia, remediis drasticis purgantibus: vel, si diuturnum est, ventriculi duritiem (§. 275) excipit ac cartilaginis scutiformis intrusionem: vel per consensum nascitur e graviditate, ex arthritide male perfecta aut atonica (§. 454), e perspiratione suppressa ac exanthematibus repercussis, denique et universali inaequabilitate virium, quae hystericas mulieres et hypochondriacos vexare solet.

# CAP. VI.

## DE DOLORIBUS COLICIS.

## §. 469.

*Colici* dicuntur *dolores*, qui colon intestinum maxime occupant, licet et alia intestina, imo pleraque abdominis viscera iis adfligantur.

Vulgarem autem aegritudinem praecedunt appetitus defectus, oppletio praecordiorum, fastidium, vomituritio et flatuum accumulatio, alvus dura, urina turbida mictusque ardens. Dolor umbilicum praeprimis occupare, per flexa coli loca sursum,

deorsum, quaquaversum discurrere, pungens esse aut lancinans solet. Venter nonnunquam inflatur, subinde umbilicus contrahi aut adduci, obdurescere etiam varia loca abdominis consuescunt. Pulsus duri, concitati, irregulares; spiritus difficulter trahuntur, alvo vel nihil infra transmittitur vel quod dejicitur, spumosum est. Nonnunquam, utique in pueris, testes ad annulum abdominalem spastice attrahuntur: musculi convelluntur, palpitant: facies inflatur et rubescit. Ructus aegerrime emittuntur: cor vehementer movetur: angitur aeger tormentis, vertigine, oculorum caligine, frigore extremarum partium, horroribus, sudoribus frigidiusculis et urinae suppressione.

Periculo addunt singultus, tussis convulsiva, gulae constrictio, rigor penis, cremasterum tensio ipsaque pollutio. Ad haec ventris tensio dolentissima, nervorum distensiones, animi deliquia, pulsus oppido exilis, quibus si accedit stercoris nullius per inferiora dejectio, fastidia adsidua illud sursum cogere consuescunt, unde morbus *passionis iliacae* (χορδαψὸς et εἰλεὸς *Diocli Carystio*) nomen acquirit. Quod dum contingit, intus suscepta, volvulo correpta aut inflammata solent esse intestina sibique commissus morbus in exitium abire (*Path. gen.* §. 222).

## §. 470. *Continuatio.*

Singulares hujus aegritudinis varietates enumerare licet.

a. *Colica pictaviensis, tropica.*

Et prima quidem est endemica in dictione pictaviensi, damnoniensi, matritensi et in insulis Caraibicis. Haec *colicae pictaviensis* tralatitio nomine insignita (*Dry-belly-ach Anglorum*) vini e pomis pyrisque parati aut saccharo plumbi mangonizati, musae etiam paradisiacae fructuum usui, sed multo probabilius vicissitudinibus temperiei celeribus ac perfrigescenti post aestum corpori in locis montosis aut oris maritimis tropicarum regionum, quae post diurnum insignem calorem ventis nocturnis frigidis perflantur, tribuenda est. Namque exploratum habemus, hanc colicam tum symptomatum caterva oppido differre ab ea, quae a plumbi oxydis et salibus cietur, tum etiam citra ullam veneni illius metallici suspicionem populariter grassari, atque cum febribus remittentibus tropicarum regionum adfinitatem quamdam prodere. Id jam a Paullo Aegineta (*lib.* III. c. 18. 43) animadversum confirmatur maxime ab Hillario, Larreio. Droéto et aliis. Huc et pertinet Blanii observatio, frequentius obnoxios esse colicae tropicae, qui linteis vestibus utantur, quam qui laneis. Mulieres in coloniis tropicis minus succumbere huic morbo quam viros, experientia docuit.

## §. 471. *Continuatio.*

Ingruunt autem dolores vel repente, vel praeviis digestionis laesae symptomatibus: obtusi sunt in dextro hypochondrio aut circa umbilicum, pon-

deris sensum adferunt, fastidium, ructus pravos, cardialgiam, anxietatem et vomitum humorum acriter acidorum. Alvus dura esse solet, appetitus nullus, lingua sordida et somnus inquietus. Haec quidem symptomata per aliquot dies ita morantur, ut per breves intercapedines sese remittant: dein vero immaniter tormenta augescunt cum vomituritione et rejectione bilis spissae amarissimae. Vomitum semper praegrediuntur dolores acerbissimi circa umbilicum, versus stomachum et pectus adscendentes. Vehementer angitur aeger, volutatur, gemit, queriturque tensiones atque horrores artuum, sudoribus nonnunquam terminatos. Pulsus interea naturalis esse solet; facies flavescens, lurida; abdomen per magnos cruciatus adducitur versus dorsi spinam. Urina parca redditur, flava est aut lateritia. Alvus eo durior esse consuescit, quo pertinacior vomitus: vires prosternuntur, animus abjicitur, membra demum voluntati non obtemperant, prae doloribus vehementibus immobiles fiunt. Musculi convelluntur, sensus hallucinantur, animo linquuntur attoniti exanimesque, donec apoplectica morte extinguantur. Quanquam febris initio absit saepe tamen accedit ad ultimum morbi stadium, si popularis morbi ingenium id poscit. Tum solet si febris rheumatica est, tumor dolens rheumaticus externas partes obsidere, cessante colico dolore: vel, ni hoc fieri possit, dolenter tumescit abdomen et ardet, torrida fit cutis, urina intercipitur, aeger postremo enteritide mori videtur.

Bono augurio sunt dolores descendentes ver-

sus inguina (1), cum pulsibus acceleratis, urina largius fluente, alvo liquida, scybala atra cum aliis humoribus ferente, silentibus tormentis, quo facto somnus restituitur, et vires redintegrantur. Visum quoque est miliare exanthema corpus obsidere aut erysipelas in pedibus apparere, quod salutem adlaturum erat. Convalescentes recidivis obnoxii sunt, quae nunciantur atrophia musculorum, praesertim pollicis; pedum queruntur languorem, rigorem et fere immobilitatem.

## §. 472. *Continuatio.*

In tropicis Europaeorum coloniis frequens id malum intemperantiae potissimum, frigori a corpore exaestuato excepto et febrium grassantium ingenio tribuitur. Dolor est obtusus ac fixus, abdomen contrahens, tensionibus ab ilibus et hypochondriis versus id punctum progredientibus, quae levantur, molliter abdomine compresso. Sorbitionum meracarum singularis cupiditas, frigoris sensus in cardia, testium attractio spastica ad annulum abdominalem, alvus hactenus dura, ut et halitus oris stercora oleat, pulsus naturales sed durissimi, urina lateraria, vultus torvus et animi abjectio; ea symptomata huic morbo sunt peculiaria. Primi nonnunquam accesus alvi dejectionibus viridibus acerrimis solvuntur: maxime vero, dum

(1) Ὁκόταν ἔῃ κάτωθεν τοῦ ὀμφαλοῦ τὸ στρέφον, βραδὺς καὶ μαλθακὸς ὁ στροφός. Hipp. de humor. 47.

tormenta mitescunt, dolores obtusi scapularum brachia immobilia faciunt demumque resolvunt atque emaciant. Quamvis neque tumor ullus neque dolor in extremis partibus sentiatur, revertuntur tamen etiam post annos ventris tormina, protinus ut manus in calidam aquam mersae aut oleis aethereis fotae sensum recuperant. Vox simul cum musculis extremorum vim suam atque potestatem amittit, rauca fit et debilis, spirationes lentae et imbecillae redduntur: aeger tandem statuae similis procumbit. Apoplexia adjuncta mortem consciscit: epileptici insultus dicuntur mitigare gravitatem aegritudinis (*Mounson Smith* in *Haller.* diss. pract. VII. 680. sq. *Hillary*: *über Barbados*, 221. *Nissaeus*: *de nonnullis in Colonia surinamensi morbis.* Harderov. 1791). Cum rheumatismis, arthritide et febribus popularibus alternare videtur.

In Japonia similis morbus, potui ex oryza parato tributus, testium tumores in fistulas abeuntes, in mulieribus vero tubercula labrorum pudendorum et ani molitur (*Kämpfer: amoen. exot.* 582).

## §. 473. *Continuatio.*

### b. *Colica saturnina.*

Adfinis est priori morbus, a solis tamen plumbi oxydis repetendus. Namque vel vasorum plumbo ferruminatorum (*Path. gen.* §. 145) vel medicamentorum ex eodem metallo paratorum usui (*ib.* §. 154), vel vaporibus metallicis tribuendus, infestus est metallorum fossoribus et opificibus, qui

plumbo utuntur, pictoribus, typothetis etc. Differt autem a colica pictaviensi, tum febre socia, tum dolorum continuitate, tum denique abdominis non contractione, sed inflatione.

Orditur doloribus circa umbilicum et in dorsi spina fixis, cum angore et ardore incredibili viscerum, frigore extremorum, ardore tamen plantarum, et nervorum distensionibus: ad quae sitis valida et siccitas oris, lingua torrida et fusca, vertigines, oculorum caligines, surditas, balbuties, pupulae immobilitas, pulsus spastici, celeres; singultus, tensiones testium ac verendarum partium et deliria accedere solent. Musculi simul manuum pedumve contremiscunt, palpitant, convelluntur, ut choream sancti Viti referant: subito vero immobiles resolvuntur. Aeger mentis abjectione, virium jactura, vitae taedio, stupore sensuum torquetur, donec soporibus vel apoplexia exstinguatur, vel lenta tabe decedat. Unica salus ab alvo liquescente speranda.

Cadavera secta gangraenam ostendunt intestinorum, aut coalitum, vel scirrhos eorum, pancreatis et lienis: vesicam felleam bile atra, picea, venam portarum atro sanguine farctam, glandulas mesenterii et alias lymphaticas tumidas et duras, in cordis denique atriis polypos firmos et cellulosos.

## §. 474. *Continuatio.*

c. *Colica a sordibus, flatibus, vermibus.*

Vulgatissima primum est aegritudo ex alvo diutius obstructa et stercoribus acervatis, inprimis infantibus recens natis infesta, e meconio collecto: soluta alvi dejectionibus et vomitu, interdum et ictero. Si flatus simul coerciti intestina incitant, palpitationes cordis vehementes, oppressio pectoris et dolores fugaces membrorum adjunguntur: solvitur morbus remediis, quae spiritus elidunt aut cohibent, roboratis intestinis. A vermibus nati differunt pro specie vermium diversa: taenia enim motus undabundos circa umbilicum, sensum abdominis acutissimum, praecordia tensa ac quovis tactu dolentia producere solet (*Path. gen.* §. 185). Lumbrici vero cient dolores per totum abdomen discurrentes, terebrantes, cum tumoribus duris singulorum locorum, cum nervorum distensionibus, pulsibus spasticis exilibus, cum pupulae dilatatione, siti validissima, dum jejunus est aeger; cum bulimo et sapore mucido oris atque stramineo. Dolores subito saepe cessant, sine caussa manifesta recurrentes. Nervi semper hac specie vehementer adfliguntur, ut deliria, animi deliquia et epileptici insultus accedant. Forari tamen lumbricis intestina, in superioribus refutatum est (*Path. gen.* §. 185).

## §. 475. *Continuatio.*

d. *Colica inflammatoria haemorrhoïdalis.*

Congestum in intestina sanguinem, qui per menstrua aut haemorrhoïdes non respondet, colicos dolores excire posse, observatio fere quotidiana docet. Magnum habet plerumque casum, cum repente haemorrhoïdum fluxus suppressus est, cum sanguine homo abundant, cum febris adjungitur valida, ardentibus visceribus, rubente et turgente toto corporis ambitu, urina flammeum colorem induente. Tum dolores mire augescunt, pulsus fit celerrimus et magnopere plenus, periculoque additur metu inflammationis, quae satis frequenter adjungitur.

## §. 476. *Continuatio.*

e. *Colica a vitiis organicis aut stimulis peregrinis.*

Frequentior ceteris species est, quae a calculis nascitur biliariis, supra (*Path. gen.* §. 111) jam distincta: rariores, quae a scirrho, ulceribus et coalitu intestinorum (§. 279. 280), a nucleis prunorum aut cerasorum voratis (*Holbroke*: in *Leske's ausz. aus den philos. transact.* I. 124): ab osseis intestinorum insulis (*Sponitzer*: in *Schmuckers schriften* I. 325), a ruptis forte vasis intestinorum, post lapsum (*Scot*: in *Medic. comm: von Edinb.* V. 465); quae a retroverso utero (*Path. gen.* §. 224) nascuntur: vulgatiores denique e psoae inflammatione (§. 297) et renum (§. 299) ex hernia stran-

gulata et calculis renalibus obortae. In his autem rite dignoscendis operam praeprimis navare oportet.

# CAP. VII.

## DE DOLORIBUS, QUOS CALCULI RENALES ET VESICAE CIENT.

### §. 477.

Cum calculorum ortum exponeremus ( *Path. gen.* §. 117, 118 ), adfinitatem jam indicavimus, quae *lithiasin* renalem vesicalemque et haemorrhoïdalem morbum atque arthritidem intercedit. Proditur ea praeprimis adfectibus iis, qui praecurrere solent lithiasis adfectus: namque vel ipse morbus articularis, vel haemorrhoïdes, vel hypocondriaca aegritudo, vel omnia ea mala, quae arthritidem atonicam comitantur, antecedere solent, ut stases abdominales et inaequabilis vis nerveae dispensatio per viscera abdominalia pateat. Super haec vel haemorrhoïdes vesicae, vel interceptus lotii cursus et mucosa urina, turbida ac foetens cum dolore obtuso et ponderis sensu in vesicae renumque regione aegrum diutius vexare solent, priusquam calculi generatio manifesta sit.

### §. 478. *Continuatio.*

Calculus in pelvi renali formatus nunciatur doloribus modo lacerantibus aut pungentibus, modo obtusis juxta spinam dorsi a duodecima costa

ad cristam usque ossis ilium. Cum non continui sint dolores, sed augeantur motu corporis et decubitu in latere adfecto, discrimen patet inter hunc adfectum et inflammationem renum (§. 299); licet psoitidi et ulcerationi renum plura sunt communia cum hec adfectu symptomata (§. 297. 302). Pes enim lateris adfecti obstupescere solet ac sensu privari: testis ejus lateris spastice ad annulum attractus: urina vel plane supprimitur, vel cruenta est aut mucosa filisque innatantibus aut arenulis mixta. Neque tamen, ubicunque arenulae in lotio apparent, haec aegritudo praesto est, cum in febribus nervosis crystalli luridae, arenulas simulantes, matulae parietes obsideant (§. 82): cumque in stasibus abdominalibus non raro e muco formati grumi arenulas referre soleant. Dolor per uretres vesicam adoriri, aut colicos dolores mentiri aut in alterutro seu utroque hypocondrio sedem figere consuescit. Ad haec angores per totum corpus, horrores, pectoris oppressio, gulae constrictio, tremores et convulsiones musculorum; quae symptomata quovis motu ingravescunt, dum quietus est aeger, penitus fere silent. In psoarum vero musculorum inflammatione ac ulceratione nec urinae cursus tam vehementer impeditur, nec ea remissio et exasperatio dolorum per quietem motumque observatur: nec in ulceribus renum id contingit. Quantopere vero interdum fallunt haec ulcera, e variis liquet observationibus, ubi calculo secto nil nisi renes ulceribus exesi invenirentur (*Mursinna:* in *Arnemans's mag.* 1. 239).

Desunt interdum nonnulla dictorum symptomatum, unde latere potest calculus renalis, donec in ureteres et vesicam descenderit. Subinde alios morbos, hepatis nimirum adfectus aut pulmonum seu ventriculi simulat, unde diagnosis magnopere obscuratur. Tolli aut mitigari possunt eae molestiae a calculo renali ortae, dum haemorrhoïdes suppressae restituuntur, aut dum morbus forte articularis perficitur, dum fluor albus in mulieribus promanat, aut dum febris accedit, stases abdominales solvens, quae calculo generando occasionem praebebant. Muci etiam copiosum per urinam profluvium cavere a recursu symptomatum graviorum potest. Namque habet calculus eam cum arthriticis tophis germanitatem, ut subito saepe solvi possit, et lapidea durities (*Path. gen.* §. 117. 118).

## §. 479. *Continuatio.*

Calculus ille, non solutus, sed sibi commissus, augmenta capit, pelvim renalem implet, obturat ductus excretorios, vehementer irritat atque inflammationem renum ciet et suppurationem. Quodsi vasa absorbentia sollecitantur, papillarum substantia solvi et destrui potest: calculus membrana firma vestitur, vel hydatides gignuntur. Interea altero rene secretio lotii perficitur. Nonnunquam calculus ita in infundibula pelvis porrigitur, ut ramosus fiat (*Sandifort: mus. anat. acad. LB.*, tab. 114. f. 10). Vel omnis omnino renum substantia terream aut steatomatosam et pinguem indolem adipiscitur.

Rarissime calculus in renibus sedem figens, ulcera ea ciet, quae foras, secus spinam dorsi, eum protrudunt (*Tulp.* obs. *IV.* 28). Multo frequentius compellitur in ureteres, quibus constrictis dolores acerbissimos, colicorum aemulos (§. 304) excit nervorumque distensiones et urinae interceptionem.

## §. 480. *Continuatio.*

Calculus vesicam obsidens sequentia profert symptomata. Dolores atrocissimi pectinis et perinaei, validissimis sphincteris constrictionibus, tenesmis et glandis pruritu juncti, per motus corporis nascuntur et augescunt. Urinam mittere nequeunt aegri, nisi positu quodam singulari: maxime, si genubus nituntur, aut dum cubant vel proni sedent. Lotii torrens rarius recta fluit; plerumque filo tenuiori versus latera, aut guttatim stillat: vehementissima tormenta cientur novissimis urinae guttis exprimendis. Urina ipsa vel aquosa est, vel mucosa, arenulas deponens, vel turbida, jumentariae similis, foetida, nonnunquam succos plantarum viridi colore tingens. Ubi motus praecessit, sanguis quoque fluere consuescit inter maximos cruciatus qui et nervorum distensiones per totum corpus cient. Solent aegri, praecipue pueri, scalpere colem aut extendere; citra voluntatem etiam ac cum molestia frequenter arrigunt.

In his cunctis notis tamen est, quod fallat. At fidem calculi faciunt digitus in anum demissus et ad vesicam datus, qui tamen et scirrhum vesi-

cae pro calculo habere potest, maxime si hic, quod interdum fit, membrana obvolutus, vel appendicibus vesicae clausus, immobilis sedet. Catheter in vesicam per urinae iter adactus calculum certo prodit, si in eum incidens sonitum edit: namque citra hanc notam, calculus tunica inclusus a scirrho neutiquam dignoscitur. Neque sine difficultate est calculus muco intra vesicam collecto obductus qui sonitum edere nequit. Praeter hanc per catheterem explorationem reliqua signa multo magis fallacia sunt, ut cum vesicae inflammatione et ulceribus commutari possint (*Path. gen.* §. 304).

## §. 481. *Continuatio.*

Mutationes varias calculus in vesica haerens subit. Quodsi enim ab exordio salebrosam haberet superficiem aut radiatam fabricam, e nucleo prodeuntem, planior fit progressu et laevior. Dum haberet asperam superficiem, multo magis irritare vasa pelvis, inflammationes ciere, ulcerationes et mictum cruentum valet. Dum vero muco obducitur et laevior fit, gravioribus cruciatibus exciendis haud amplius par, strata plura accipit, ac in eam molem crescit, ut totam vesicae caveam impleat, ut urina nulla accipiatur, ureteres vero et pelvis renalis vehementer extendantur. Spissescunt tunc vesicae parietes, obdurescunt, ac in spongiosam abeunt massam, aut resolvuntur, unde continuum urinae stillicidium nascitur. Forma calculi mutatur vel a contracto vesicae collo vel a prostata tumida

vel dum lotium ex ureteribus depluens foveolas in eo cavat, vel dum undequaque e superficie sales absorbtos solvit, quo facto superficies calculi porosa fit et spongiosa.

## §. 482. *Continuatio.*

Natura non raro calculus e vesica extunditur, praecipue in mulieribus, quarum urethra amplior est (*Meekren: observ. med. chir.* c. 56): et in pueris etiam, ubi digitis nonnunquam, sine ullo ferramento, excuitur (*Gökel: gallicin.* 100, *Helwig: observ. phys. med.* 70, *Asch* in *Lesche's Ausz aus den philos. transact.* I. 199). Naturae ope solvitur calculus, dum urinae mucosae, turbidae copia fluit, aut cum tartarus ubertim ad dentium radices deponitur, tophi etiam arthritici in articulis existunt, ejusdem fabricae ac calculi, eodemque modo solvendi, aut cum calculis alternantes (§. 455).

## SECT. II.

## *E C L Y S E S.*

## §. 483.

*Eclyses* dicimus morbos, qui suppressam aut abolitam cerebralium nervorum efficaciam complectuntur, superstite organica vita, quae gangliis nervisque gangliosis obtemperat. Eorum morborum informatio nititur vitae vegetativae seu organicae a sensifera discrimine, quod generatim jam (*Phys.*

§. 83. 101. 102) stabilivimus. Quamvis enim gangliorum potestas per nervos communicantes cerebro subdita sit, munere tamen illam gubernandi semet interdum abdicat encephalus, unde vita sola organica pariter superest ac in foetus primordiis et in inferioribus animalium ordinibus. Gravissima eorum omnium morborum nota est, conscientiae obscuratio aut perfecta amissio, sensuum etiam superiorum caligo et motuum arbitrariorum suppressio. Eae enim functiones ab encephali efficacia pendent. Supersunt in his morbis circuitus humorum, spiritus ducendi officium, secretiones denique, quae quidem munera gangliorum sunt. Interdum etiam et haec adeo obscure contingunt, ut percipi fere nequeant, unde asphyxiae ingenium et difficillimum a morte vera discrimen elucet.

## CAP. I.

### APOPLEXIA.

### §. 484.

*Apoplexiam* dicimus aegritudinem, quae perfectam complecitur sensuum omnium et motuum arbitrariorum suppressionem, superstite vita organica. Somni profundissimi et soporis gradum duntaxat summum hic morbus constituit, cum in quolibet somno sensus motusque sileant, superstite circuito humorum, secretionibus iisque motibus intestinis, qui a vita organica pendent. Quidquid igitur cerebri efficaciam cohibet, ut ejus gangliorum-

que mutuum commercium tollatur, apoplexiam moliri potest. Necesse autem est, prius generalem exhibeamus morbi historiam quam ad species ejus et varietates perveniamus.

## §. 485. *Continuatio.*

Cum apoplexia e violentis caussis externis, capitis plaga, mephite aut animi perturbationibus nascitur, prodroma nulla praesto esse possunt. Ubi vero e valetudine adversa oritur, praegredi solent symptomata, quae perturbatam et impeditam encephali efficaciam comprehendunt. Vertigines, oculorum caligines, aut scintillae seu fulgurum flammae subito ob oculos versantes; aures intus sonantes; dolores capitis et temulentia; gravedines pertinaces cum sternutatione et pruritu frontis; somnus tumultuosus, somnia, quibus frequenter expavescit aeger, incubus; lassitudinis et stuporis sensus in membris, aut *μυρμηκισμὸς* et artuum dolores rheumatici; linguae motus impeditus, loquela impedita et blaesa; labrorum tremor, interdum trismus et gulae constrictio spastica; inflatio faciei ruborque hactenus satur, ut vascula minima cerae rubrae injectae videantur; palpebrarum oedemata et resolutio, quae citam elevationem superioris palpebrae impedit. Ad haec algor partium externarum et pulsus tardus, durus et irregularis tum sanguinis impetum versus superiora tum impeditam encephali efficaciam notant.

## §. 486. *Continuatio.*

Ipse insultus subito inchoat dolore capitis pertinaci, angore insolito, μυρμηκισμῷ frontis, tensione cervicis, loquela impedita et linguae motu suspenso. Vidimus homines, manus ad caput movere instinctos, repente attonitos corruere; alios, dum contremisceret aut subito torqueretur caput, dum labra convellerentur, aut oculi rotarentur, illico corripi. Interdum cor vehementer palpitat, pulsus suspenduntur, salivae guttulae aliquot ex ore fluunt.

Postquam corruit aeger, omnium sensuum inet externorum motuumque cunctorum, arbitrio obedientium, orbus est. Habitus est vel inflatus, rubicundus; palpebrae tumescunt; oculorum quod album est, cruorem effusum vel vascula capillaria sanguine turgida habet; oculi prominent, obtutu defixo, truci, fracti nonnunquam aut quasi vitrei apparent; pupula immobilis est. Nonnunquam vero pallet facies et collapsa est, clausis et extenuatis palpebris. Membra semper algent: spirationes lentae sunt et rarae, aut impeditae stertoribus vel singultibus: non raro spuma os apertum cingit. Pulsus plerumque tardi, rari, duri et fortes, aut intermittentes sunt. Interdum sudores frigidiusculi per caput et collum sparguntur, urina etiam citra voluntatem redditur, alvus solvitur.

## §. 487. *Continuatio.*

Moratur accessus vel per brevissimum tempus, ut pauca horae scripula enecent aegrum, vel in longius tempus porrigitur, ut per nychthemera aliquot persistat. Periculo additur, si febris ad insultum accedit, pulsibus concitatis et aestu intestino aucto; febrium enim intermittentium apoplecticarum periculum supra (§. 26 γ) indicavimus (1). Quae de salubritate febris ad apoplexiam accedentis praedicantur (*Coac.* 479. *Aph.* VI. 51) ad opportunitatis seu dispositionis sublationem, ope febris adjunctae, referenda sunt (§. 7). Hinc quoque letalis est quaevis apoplexia, ad febrim acutam accedens (§. 81. 89. 92. 102. 132. 136).

Quo frequentius recurrit insultus, eo magis praecipitat aegrum. Stertores in spiritu ducendo periculum augere, ex antiqua Hippocratis (*Aph.* VI. 51) observatione exploratum habemus, licet non desint exempla sanatae ejus apoplexia, quae stertoribus juncta esset (*Morgagni.* Ep. II. *n.* 13). Sudores frigidi in facie et collo perniciosi sunt. Addunt etiam periculo nervorum distensiones in ipso insultu, vomitus irriti, nervorum distensiones, urinae alvique fluxus citra aegri voluntatem: „vultus denique adductio, ita ut longior nota videatur imago" (*Cael. Aurel.* Acut. III. 5).

---

(1) Τὰ ἐξαίφνης ἀποπληκτικὰ λελυμένως ἐπιπυρετήναντα χρόνῳ, ὀλέθρια. *Coac. praen.* 480.

Utiles vero sunt haemorrhoïdes, si forte e suppressis morbus existeret (*Coac.* 478), aut menstrua iterum fluentia; urina etiam copiosa, e qua, quod subsidit, leve est et salinum; nonnunquam sanguis e naribus profusus cum sudoribus calidis levantibus; vomitus denique aut alvus fusa, si e sordibus orta esset aegritudo.

Abit apoplexia frequentissime in paralyses faciei, linguae, artuum singulorum aut vesicae. Supersunt etiam deliria, memoriae lapsus et animi desponsio diuturna, quae cerebri efficaciam haud penitus restitutam notant.

## §. 488. *Continuatio*.

Cadaverum sectiones subinde nullum morbi praegressi vestigium ostendunt, siquidem e sola nervorum adfectione existit morbi species, quae nulla organica vitia habet adjuncta. Interdum, encephalo nihil morbosi continente, viscera pectoris vel abdominis vitia quaedam patefecerunt, e quibus apoplexiam ortam esse probabile erat.

Quod primum cranii ossa attinet, ea nonnunquam a semet invicem discedisse memoratum est, quod violentissimo sanguinis impetu in sinus et vasa cerebri contigisse, persuasum habemus (*Morgagni.* Ep. III. *n.* 8). Super haec frequenter accidit, ut cranii ossa serra scinduntur, sanguinem copiosum profluere. Ossium ipsorum interna facies foveolas habet vel turgidis vasis vel corpusculis illis lympha incrassata constitutis, quae perperam *glandulae* dicuntur *Pacchionii*, respondentes. Haec

enim corpuscula valde turgida cum lymphae coagulis et polypis sinuum venosorum cohaerent. Meninges vel sanguine turgescunt, vel seri colluviem habent interfluentem, vel osseas insulas, utique in processu falciformi.

Cerebri ipsius massa plerumque mollior est, et fere pultacea: nonnunquam abscessus, steatomata et scirrhi in eo organo inventi sunt (§. 192. 193). Frequenter autem ventriculi cerebri vel cruoris copiam vel seri abundantiam continent, turgidis simul vasis plexus choroïdei: subinde id ita contingit, ut sero in ventriculos effuso, sanguis abundet in meningibus, sero autem has colluente, cruor in ventriculis stagnet. Nec desunt exempla vasorum encephali aëre turgentium (*Morgagni.* Ep. V. *n.* 20).

## §. 489. *Continuatio.*

Quae extra caput inventa sunt, cordis praecipuae vitia comprehendunt, quibus sanguinis arteriosi efficacia in cerebro tollitur hujusque functiones supprimuntur. Enormitas cordis, osteogenesis valvularum cordis praeternaturalis, polypi et aneurysmata aortae, motum cordis et arteriarum haud plane tollunt, licet impediant et irregularem faciant, cerebri actioni eum obicem opponunt, ut stimulum habitualem demant, quem sanguis arteriosus praebet (*Phys.* §. 101. 104), aut impetum sanguinis nimium molitur, quo cerebrum inundatur. Hinc invenimus eorum, qui ex aneurysmate cordis et aortae in apoplexiam inciderant,

encephalum totum sanguine inundatum (*Testa: von krankh. des herzens*, 155). Nonnunquam mala ea conformatio congenita aut hereditate accepta ea tandem aetate apoplexiam ciet, qua venae magis turgent et arterias antecellunt (*Phys.* §. 100. 175). Vidit Morgagnius in apoplectico arteriam vertebralem sinistram protinus ex arcu aortae, neque, ut vulgo, e subclavia sinistra natam (*Morg.* Ep. III. *n.* 20).

Denique et vitia abdominis motum cordis irregularem reddunt, unde sanguinis impetus versus encephalum vel plane impeditur vel nimius redditur. Hinc hepar enorme tumidumque, splenem marcidum et atrum, cor flaccidum sanguinisque orbum invenerunt, qui principis Holsatiae Caroli Augusti, heredis regni Sueciae, corpus secuerunt (*Rossi: über die krankeit und den tod des Kronprinzen von Scweden.* 1812). Hepar magnum, maculis flavescentibus variegatum, totumque intestinum ileum sphacelo correptum Bangius in feminae apoplexia enecatae cadavere observavit (*Diar. nosoc. Hafn.* II. 36).

## §. 490. *Continuatio.*

Jam vero in eas species apoplexiae inquiramus, quae a differentibus caussis ortae diversam exigunt et saepe contrariam curandi rationem.

### a. *Apoplexia nervosa.*

Et prima quidem est, quae, a nullo organico vitio, a nullo humorum impetu nata, vel debili-

tatem supponit, haemorrhagiis superstitem, aut morborum acutorum diuturnorumve pedissequam, vel nervosos adfectus alios, convulsiones inprimis, quibus efficacia encephali prosternitur. Meminimus apoplexiae cum febribus intermittentibus sociatae (§. 26. *γ*) aliarumque, quae scenam febrium acutarum claudere solent (§. 81. 89. 92 sq.). Et hae et aliae, quae in tabe et aliis cachexiis exitium adferunt, huic potius, quam aliis speciebus adnumerandae sunt, cum summa virium jactura, pallore et frigore totius corporis, pulsibus tardis et exilibus, oculorum caligine aliisque signis nunciëntur, quae encephali vim pessumdatam indicant, cumque vasorum inanitas post mortem inventa sit.

Huc et apoplexiae, quae populariter grassantur, vel electricitatis atmosphaericae elementorumque aliorum rationi turbatae, vel magnis popularium morborum circuitibus tribuendae (*Lepecq. De la cloture Aln. zu beobachten*, 412). Tempestate pluviosa vulgarem esse apoplexiam Hippocrates jam monuit (*Aph.* III. 16), alii confirmarunt.

Nec rarae sunt apoplexiae, ex animi perturbationibus violentis (*Path. gen.* §. 165), ex hysterico et hypochondriaco morbo, e spasmis per stases abdominales, calculos biliarios et urinarios citis, ortae: quae nervorum distensionibus, corporis tremoribus, gulae constrictione, urinae interceptione spastica, pupulae coarctatione, angoribus et palpitationibus praecordiorum, doloribus artuum rheumaticis, pulsibus spasticis et irregularibus praesagiuntur.

## §. 491. Continuatio.

### b. *Apoplexia e congestionibus.*

Qui senio confecti aut capitis plagis adflicti in apoplexiam incidunt, aut qui e mala conformatione vel propter victus vitia sanguinis abundantia laborant, qui collo brevi obeso, capiteque largo gaudent; sedili indulgentes, epulis et sorbitionibus meracis, huic potissimum apoplexiae speciei obnoxii sunt, quae impetum sanguinis nimium, stagnantem motum et secessum faciliorem in partes propiores, tanquam caussas, agnoscit. Differentiam, quam olim inter serosam et sanguineam apoplexiam statuerunt, nullius esse momenti, cadaverum saltem sectionibus haudquaquam confirmari, supra (§. 488) monuimus.

Praevia autem sunt symptomata impetum nimium humorum versus superiora indicantia. Rubor saturrimus faciei malarumque is, ut vascula capillaria cera rubra injecta videantur; turgor venarum, frequens guttarum cruentarum e naribus destillatio, aestus capitis cum algore membrorum; hallucinationes sensuum, scintillae flammaeque post pastum, vesperi aut noctu visae; aures intus sonantes, lassitudo membrorum et defatigatio, somnolentia, vertigines crebriores, loquela impedita, spirationes per somnum stertorosae, tardae; pulsus tardi, fortes plenique; ea omnia praecedere solent accessus.

Dum hi invadunt, inflatio faciei adest vel rubicunda vel oedematosa, palpebris maxime tumidis,

tunicae adnatae vasa turgida; pulsus tardi, impediti; rigor totius corporis; spiritus cum stertoribus ducuntur spumaque os obtegitur. Fallitur medicus, cum e solo faciei rubore aut pallore curationis differentiam repetit, atque vel sanguinem e vena mittit, vel omissa venae sectione vesicatoria adhibet.

## §. 492. *Continuatio.*

c. *Apoplexia e consensu.*

Memorabilem encephali cum cute, abdominis visceribus aliisque organis consensum, jam supra (§. 489. 490) probavimus. Hinc ortus apoplexiae e sordibus gastricis (*Mohrenheims Wiener. Beytr.* II. 231), ex ulceribus praepopere siccatis (*Frank: epit.* IV. 59), e vermibus (*Remer:* in *Horns arch.* II. 1050), ex arthritide anomala (*Conradi:* in *Hufelands journ.* VI. 468), e catarrho diuturno (*Frank: epit.* V. 139) et hepatis aliorumque viscerum abdominalium vitiis exponendus est.

# CAP. II.

## DE PARALYSI.

## §. 493.

*Paralysin* vocamus adfectum partis cujusdam, quae sentiendi movendique facultatem penitus amissam, superstitibus tamen et motu sanguinis et calore animali et secretionibus, complectitur. Variat tamen is adfectus gradu: interdum enim cum sublata omni movendi facultate integra tamen est

sentiendi facultas, imo quandoque augetur, dolente membro, quod resolutum est. Id ex antithesi utriusque momenti generatim (*Path. gen.* §. 54. 262) explicuimus. Cum summum vero attingit gradum, non motus solus aut sensus deficit, sed nutritio ipsa, calor animalis et sanguinis circuitus desinunt: quod vitium minus *paralyseos* quam *mortis partialis* appellatione dignum est (*Phys.* §. 101 sq.). Quodsi in vulgari et proprie dicta paralysi superest vegetatio, integram esse gangliorum functionem, cum deperdita nervorum cerebralium potestate, persuasum habemus. Neque tamen satis e subtilioribus anatomicis disquisitionibus liquet, quomodo eae functionum suppressiones seorsim existere possint, cum nervi gangliosi in plerisque partibus, si discesseris ab oculo aureque, in quibus separati sunt, cum nervis cerebralibus confluant (*Phys.* §. 404). Necesse tamen est, et in organis separatio quaedam, ni anatomica, dynamica saltem obvia sit, qua fit, ut persistere possit nutritio et vegetatio, suppressis sensu motuque arbitrario.

Habent autem apoplexia et paralysis id commune, quod in utraque aegritudine sentiendi movendique facultas amittatur, integra vegetatione: discrimen vero morbi universalis et partialis intercedit, unde et paralysis apoplexiam excipere non raro solet (*Path. gen.* §. 29. 30).

## §. 494. *Continuatio.*

Paralysis partium intestinarum, cognitu difficillima, proditur solummodo functione penitus ces-

sante post caussas admissas, quae nervorum efficaciam sufflaminare valent. Nervorum resolutio in externis partibus nunciatur doloribus et spasmis violentis, quae interdum et in membro opposito continuant. Tremores insuper, μυρμηκισμὸς, stuporis sensus aut aquae frigidae parti adfectae instillatae, vel secundum nervorum cursum depluentis antecedunt.

Diuturnus et pertinacissimus est morbus, si caussis vires exhaurientibus tribuitur, si apoplexiam in senibus excipit, si pars calorem amittit et naturale volumen, pallescit etiam et inflatur. Multo minus periculi aut pertinaciae inest, dum a suppressa per sanguinis impetum vi nervosa, aut ex humoribus in nervos abscedentibus nascitur: his enim aliorsum derivatis, sanguinisque impetu mitigato per naturalem ejus cursum aut per venae sectionem restitui potest vis nervea sufflaminata. Exanthematibus quoque et ulceribus, si quae forte repercussa aut perperam siccata eum morbum cierunt, revocatis redintegratur sensus motusque. Dum nutritio adhuc viget, dum calet membrum et naturalem servat colorem, spes est fore, ut convalescat.

## §. 495. *Continuatio.*

In caussis paralysium investigandis, primum ratio habetor encephali spinalisque medullae. Eorum enim organorum laesiones ita agere solent in membra, ut oppositi lateris artus vel convellantur vel resolvantur, quod e chiasmo nervorum in in-

terioribus encephali et medullae spinalis penetralibus supra probavi ( *Phys.* §. 354. 378 ). Vulgaria sunt exempla laesi per plagas capitis cerebri aut concussi ( §. 188 ), abscessuum etiam ( §. 192 ) et obdurescentium cerebri partium ( §. 193 ), quae vitia paralyses membrorum comitatur. Ita etiam medulla spinalis caussam paralysium continet, dum pararthremate vertebrarum ( *Path. gen.* §. 215 ), tumoribus ligamenti denticulati, carie vertebrarum, serosa colluvie inter meninges, aut stagnante sanguine in sinibus venosis, ex menstruis suppressis aut haemorrhoïdibus non respondentibus, comprimitur. Vulgatissima haec caussa restitutis iis sanguinis cursibus tollitur.

Dein ad consensum nervorum consilium transferendum est. Quodsi enim in colica pictaviensi et saturnina ( §. 472. 473 ) in tumoribus pulmonum purulentis aut obdurescentibus ( §. 245. 247 ), e metastasibus lacteis (§. 290) et dysenteria (§. 408), e febribus postremo biliosis et verminosis ( §. 136 ) nervorum resolutiones nascuntur, fieri id e consensu nervorum, quae membra adeunt, cum viscerum nervis, manifestum est.

Denique nervorum ipsorum localis laesio, discissio aut actio venenorum vegetabilium, quae hydrogene carbonico pollentia, proxime sentiendi facultatem adimunt ( *Path. gen.* §. 152 ), perpendenda est, si caussas paralysium rite rimari volueris.

De amaurosi.

## §. 496.

Coecitas a paralysi retinae membranae aut ipsius nervi optici, citra impedimentum in partibus oculi anterioribus orta *amaurosis* appellatur. Sublata ea potestas videndi perturbatam supponit aut amissam nervi principalis et auxiliaris rationem, e cujus integritate sensuum superiorum vigorem explicuimus (*Phys.* §. 90. 404. 434). Hinc praecisio nervi frontalis aut superciliorum palpebrarumque plaga coecitatem adfert (*Morgagni.* Ep. XIII. n. 5). Hinc polypus in antro Highmori (*Sandifort: mus. anat.* II. t. 30), parotis tumida (*Piderit. Annalen des Lazar. in Cassel*, St. II. 10), achores suppressi aut herpetes faciei )*Klein: interpr. clin.* 194) ita ciere amaurosin videntur, ut efficaciam nervi auxiliaris supprimant, adeoque rationem perturbent, quae eum et opticum intercedit.

Retinae ipsius, nervique optici et originis ejusdem vitia accusanda sunt in pertinacissima amaurosi, quae artis omnes eludit conatus. Retinam membranam duram, imo osseam Hallerus. Morgagnius et Portalius viderant. Nervi optici maciem, compagem depravatam, aquosam colluviem, compressionem per tumores aut exostoses: partium denique encephali, e quibus oritur nervus, aut ubi uterque jungitur, illuviem cruentam, serosam, saniosam plures observarunt.

Ad haec sanguinis caput irruentis impetus interdum accusandus est, quippe cum eo supprimi

facultas possit ( *Path. gen.* §. 48 ). Capitis plagae et concussiones, apoplexia praegressa, caloris externi nimii noxa, curatio cataractae, quae ferramentis fit; catarrhi suppressio; ebrietas crebra; frequens et vehemens sternutatio, tussis et vomitus, aliique id genus nisus, qui sanguinem compellunt in vasa retinae. Huc etiam haemorrhoïdum fluxus et narium haemorrhagia suppressa, quibus sanguis congestus versus superiora fertur.

## §. 497. *Continuatio.*

Alia caussarum series versatur in stimulis remotas, sed consensu nexas partes adficientibus, quibus, ni opticus, auxiliaris saltem nervus simul adfligitur, cum paris trigemini, a cujus primo ramo ganglion ophthalmicum formatur, insignis est cum plerisque aliis nervis consortio. Maxime autem ad plexus splanchnicum et mesaraicum consilium transferri oportet, propter nervi sphenopalatini in intercostalem transitum. Itaque stases abdominales, arthritis, vermes, tumores scrofulosi glandularum mesaraicarum saepius accurandi sunt. E colica pictonum aut saturnina ob eamdem rationem amaurosin oriri certum est. Vidimus etiam mulierem, quoties uterum gestaret, ultimo mense oppido coecam fieri nec prius liberari eo vitio quam partum enixa esset. Satis vulgaria sunt exempla amauroseos e retrogressis exanthematibus, herpete, scabie ulceribusque exsiccatis; variolarum etiam, morbillorum et rheumatismi metastasibus.

Denique stimuli nonnulli protinus debilitare et

infringere valent sentiendi facultatem, ut vel mutuum commercium nervi principalis auxiliarisque turbetur, vel ipse opticus infirmetur. Belladonnae efficacia nota est: similem noxam opii ipsiusque theae observavit Richteri nepos (*Diss. de amaurosi*, *p.* 30). Pertinet huc etiam aër mephiticus cloacarum, azotico praegnans. Nimia denique oculorum intentio, lucis solaris diutinus aspectus, praesertim post tenebras longiores, facillime in hunc adfectum praecipitant. Convulsiones quoque gravidarum et nimiae per febrem virium incitationes idem moliuntur.

## §. 498. *Continuatio.*

Bipartito distribuenda mihi videntur amauroseos exordia, nisi repente orta his penitus careat. Nascitur enim vel e nyctalopia (*Path. gen.* §. 278) vel ex amblyopia (§. 280). Quodsi illud accidit, nimia sentiendi facultas cum adsidua lippitudine, doloribus perpetuis terebrantibus in orbita et tensionibus superciliorum ac frontis, cum pupulae constrictione juncta proditur aversatione lucis solaris, tenebrarum aut crepusculi saltem desiderio, scintillis aut flammis frequenter per noctem orsis, coloribus rerum mutatis, sive vacillante earum motu, nonnunquam etiam strabismo. His omnibus per aliquod tempus praegressis repente saepius amaurosis ingruit.

Interdum vero, amblyopia praevia, gradatim visus obnubilatur. Cernuntur cunctae res, quasi nebula circumfluantur aut velo tenuissimo tegan-

tur, unde media pars clarior fere est, ambitus rerum semper obscurior. Maculae atrae, variae sed constantis formae, fixaeque sedis ob oculos versantur. Meliuscule videt, cum apparatius pranserit et meracum biberit; aut dum oculus feritur vel fricatur.

## §. 499. *Continuatio.*

Ipsa amaurosis dum adest, cognoscitur perfecta coecitate, cum pupulae immobilitate seu tardo saltem motu, dum subito tenebrae cum luce mutantur. Quae quidem immobilitas etiamsi et in suffusionis quadam specie obvia est (§. 215), differt tamen haec opacitate lentis, quam pone pupulam animadvertimus; hic vero pupula naturalem servat colorem, ni forte rarius obdurescens retina albido transpareat colore. Neque vitra convexa, quae opitulari in suffusione diximus (§. 215), ullum hic adferunt auxilium. Strabones sunt nonnulli amaurosi conflictati, neque tamen id perpetuum est, neque gravedo, lippitudo et dolores orbitae adsiduo hanc aegritudinem comitantur. Id nonnullis bulbus oculi obdurescit et tumet, maxime, si ante myopes fuerant.

## CAP. III.

### DE SYNCOPE.

### §. 500.

*Syncopen* generatim dicimus eclyseos speciem, qua sensus motusque non solum arbitrarii, sed plerique etiam organici suspenduntur et per aliquod tempus minime percipiuntur. Varios tamen gradus id malum agnoscit: *lipothymia* nimirum seu *animi deliquium* appellatur subitaneus brevisque virium defectus sensuumque abolitio, superstite tamen organica vita: finitima ideo apoplexiae adfectio. *Asphyxia* vero summus vocatur gradus, qui non vitam sensiferam solam, sed omnem etiam organicam hactenus suspendit, ut nulla a morte pateat differentia, ni hujus effectuum ratio habeatur. Cum mors nonnunquam sensim consequatur, vitae organicae vestigio quodam superstite (*Phys.* §. 103); limites certi nulli inter asphyxiam et mortem ipsam ponendi sunt. Atque ita judicandum de partu post mortem feminae perfecto, quod asphyxia laboraverint mulieres, cum vim contractilem uteri vitae organicae partem, viguisse necesse sit, si edendus est partus. Consulto legi, seduloque examinavi plurima ejus modi exempla, inveni autem, feminas, quae mortuae existimarentur, postquam subito extinctae essent, solitudini traditas, nemine invigilante, partum edidisse; unde suspicio mihi nata est, recte me judicare de asphyxia potius earum quam vera morte (*Cf. Sachtleben* in *Starks ar-*

*chiv*, 17. 561. *Börner* in *Loders journ.* 1. 519 *Neumann* in *Hufelands journ.* XXIII. 3. 166 ).

## §. 501. *Continuatio.*

Qui animo linquitur, subito sentit musculos feriari arbitrarios, caput temulentia, vertigine tangi, aures intus sonitare, oculos caligare, aut quaecunque viderit, nebula circumflui: mox contremiscere, angi, pallescere et frigidos sudores profundere e fronte ac collo. Oculi amittunt splendorem, halone livido circumdantur, musculi flaccescunt. Protinus sui conscius non est, nec externas res a semet ipso discernit. Pulsus vacillant, tardi sunt et debiles; similis spiratio.

Cum vero asphyxia corripitur aeger, cum conscientia et sensuum superiorum usus perditur et omnis motus, tum arbitrarius tum organicus, secretiones etiam et excretiones cunctae cessant. Irritabilitatem tamen et sentiendi facultatem haud penitus exstinctas esse liquet tum ex efficacia stimulorum fortiorum, maxime Galvanicorum, tum e secessu humorum non consequente. Diutius morari potest haec suspensio, maxime si solos pulsus cessantes complectitur: namque credibile est, sanguinem per arterias modo venoso posse circumagi citra membranarum eam agitationem, quam *pulsuum* nomine noscimus. Schenkius Siegensis refert, juvenem per dolores cruris cum ardore et siccitate faucium angoribus correptum et sudoribus frigidis in eam incidisse asphyxiam, ut cordis motus parum tremulus vix percipi posset. Per circuitus redierunt a

cessus, antispasticis remediis cedentes (*Hufelands. Journ.* XXVII. 1. 68). In parturiente muliere Morgagnius vidit sesquihoram ante mortem perfectam asphyxiam, licet sanguis e pudendis partibus flueret (*Ep.* XLVIII. *n.* 44). Septem dies ante mortem pulsus omnino cessasse refert Vallisnerius (*Opusc.* III. 278): tres dies ante mortem e dysenteria ortam, Hallerus (*Opusc. path.* obs. 25. *p.* 305). Similem habet observationem. Ramazzinius (*Constit. epid. a* 1692. *n.* 23) ubi vires tamen musculares integrae essent. Mirabile dictu exemplum Berryatus memorat, hominis a partu inde pulsibus defecti, nec ullum cordis arteriarumve motum monstrantis, etiamsi animus perturbaretur (*Hist. de l'acad. de Paris,* an. 1748, *p.* 87).

Solent, qui ex animi deliquio aut asphyxia ad se redeunt, flatus emittere, cordis motum habere parum tremulum, pupulae etiam ostendere palpitationem. Quae si accidunt, vomere aeger aut foetida alvo mittere consuescit: membra convelluntur, oscitationes et pandiculationes consequitur, calor corporis restituitur: postremo redit conscientia et sensuum superiorum usus.

## §. 502. *Continuatio.*

Ut varias hujus aegritudinis species pro variis caussis distinguamus, recens natorum asphyxia primum consideranda est. Tribuitur autem vel funiculo umbilicali collum, circa quod volutus est, constringenti, aut duplicato per os uteri provolu-

to; aut compresso vel torto, priusquam foetus in lucem editus est. Haec potius apoplexia dicenda est, sanguinis missione e funiculo umbilicali tollenda. Satis vulgaris est caussa in partu accelerato vel violento, in praecisione funiculi, antequam vinciretur, in ipsa infirmitate infantis et praematuro partu quaerenda. Tum pallor et livor corporis, laxitas cutis et frigidiuscula indoles judicium nostrum firmant. Nonnunquam et pristinae formationis vestigia in communione utriusque atrii cordis supersunt, ut venosus sanguis simul cum arterioso in aortam irruat; neque pulmonum functio rite peragatur (*Path. gen.* §. 201), unde tandem morbus existit coeruleus.

## §. 503. *Continuatio.*

Animi deliquia et asphyxiae, quibus adulti conflictantur, vel manifestis caussis tribuendae atque transiturae sunt: vel habituales, citra externas caussas existunt et vitium quoddam organorum centralium supponunt, ubi frequenter recurrere atque tandem exitium adferre consuescunt.

Manifestae caussae versantur in iis omnibus rebus, quae infirmare vim vitalem aut opprimere valent. Bipartito igitur dispascendae sunt. Quoties in febribus aliisque morbis, post sanguinis humorumque nimium cursum, cum reliquis infirmitatis notis animo linquitur aeger, exhaustas vires supponit. Quodsi vero subito, cum turgentibus humoribus et congesto sanguine, per spasmos etiam et perturbationes mentis animi deliquium ingruit, op-

pressionem potius quam veram debilitatem accusandam esse persuasum habemus.

## §. 504. *Continuatio.*

Memorabilem cognoscimus asphyxiae caussam, fulguris ictum. Is minorem aut majorem molitur hujus aegritudinis gradum, ut propiora vel remotiora ab homine loca fulmen percutit. Saepius stupor duntaxat inde, aut spasmi, gulae palpebrarumque constrinctiones dolentissimae cum animi deliquiis nascuntur. Quodsi vero ipsum hominem ferit fulguris vis, externas legere potius partes, quam ossa aut viscera consuescit. Cutis velut ambusta est, vesiculis plena: cum loca quaedam confossa, contusa aut depressa apparent, lapsui potius concidentis hominis tribuenda sunt, quam fulguris ipsius vi (*Reimarus: vom blitze*, 220). Asphyxiae simillimus tamen is status, sine omni conscientia sensuumque usu, cum rubore faciei inflatae, cum flacciditate et resolutione musculorum, cum sanguinis fluxibus ex ore, naribus auribusque contingit. Oculorum obtusus fixus; quod albet, cruentum est; lacrimis inundantur. Pulsus deficiunt, vel intermittunt, atque vix percipiuntur: spirationes tardae, rarae, interceptae. Quae cum ita se habent, diutius morari potest asphyxia, citra mortem, unde non detrahenda est fides Benivenii observationi, post octo demum dies ad se rediisse, qui fulminis vi ictus conciderit. Supersunt tamen convalescentibus tremores, nervorum resolutiones et oedemata.

Enecatorum cadavera secantibus obvius est laesionum internarum, ossium conquassatorum, carnis laceratae defectus. Vulgare est, sanguinem in encephalo effusum, vasa turgida et varicosa invenire, pulmones sanguine atro farctos, atrium cordis dextrum magnopere pansum. Hinc conjectura consequimur, fulmine percussos enecari repentina aëris detractatione, electrico etiam torrente violenter irruente, ut subito sufflaminetur vis cordis pulmonumque.

## §. 505. *Continuatio.*

Alia manifesta caussa asphyxiae complectitur aërem mephiticum, spirari nescium. Varius is esse potest, nec eodem modo noxius. Aëris enim species, acidum carbonicum continet, si modo septimam partem aëris, oxygenis dimidiam partem complectentis, constituit, in cellis vinariis et locis ubi cerevisia fermentat, obvia pulmones ita offendit, ut irritabilitatem supprimat, spirationi obsit et oxygenis attractionem impediat (*Phys.* §. 214). Mephitis alia animalia effluvia complectens, azotico, hydrogene et phosphoro etiam composita (*Path. gen.* §. 130), in cloacis coemeteriisque occurrit: differt autem, quam latrinae efflant, pro stercorum vetustate. Recentia enim, lotio praesertim mixta, ammoniacum continent, unde mephitis mordax dolorem frontis acutum, sternutationem, oculorum inflammationem, et lippitudinem ciet: animi deliquia solent convulsionibus sociata esse et vomitu irrito. Quodsi vero jamdiu computruerint

stercora, praeter azoticum fere purum nihil eliciunt, quod nullum fere foetorem producit, nullum peculiarem dolorem, sed subito homines prosternit, postquam atra vomuerint, foetidissimos spiritus per alvum emiserint; inflato, tanquam aëre, abdomine.

## §. 506. *Continuatio.*

Aqua submersi et strangulati homines eodem fere modo enecantur. Asphyxia, qua laborant, exponenda est ex impedita spiratione, unde sanguis, a pulmonibus arctus, venosam servat indolem, atria cordis pandit, cordis musculos laxat et encephali functiones repente supprimit. Hanc existimamus veriorem hujus asphyxiae expositionem, quam dum ad aquam in pulmones irruentem aut ad alias caussas consilium transferimus.

## §. 507. *Continuatio.*

Qui sine manifesta caussa, frequenter nec opinato animo linquuntur, cordis et vasorum turbata ratione laborant: ex improviso eos demum moriri, Hippocratis est effatum (*Aph.* II. 41). Enormitas cordis, vel aortae aneurysmata, inflammationes etiam lentae eorum organorum, quae osseas gignunt insulas (§. 257. 259) aut polypi accusandi sunt, si qui olim sanguinis fluxibus crebrioribus, varicibus etiam et catarrhis pervicacibus conflictati erant, saepius subito concidunt, amissa sentiendi movendique facultate, conscientia perdita, convulsis denique musculis. Quibus si accedunt frequen-

tes cordis palpitationes, suspicionem eorum cordis vitiorum movent (*Testa: von krankheiten des herzens*, 147).

# CAP. VI.

## DE CATALEPSI.

### §. 508.

*Catalepsin* nominamus eclysin eam, qua conscientia, sensus et motus arbitrarii suspenduntur, superstitibus motibus organicis et cerea flexilitate membrorum. *Ecstasis* quidem satis finitimum sistis adfectum, eo tamen differentem, quod sensus interni vigeant in insultu, ejusque postea conscius sit aeger, quidquid sibi imaginatione effinxerat. Nec rigor, qui animi adfectus vehementes comitatur, huc trahendus est, quippe qui ab animi perturbationibus manifestis ortus brevi transit, nec ceream membris impertit flexilitatem.

Solet autem haec aegritudo repente utplurimum hominem invadere, praecurrentibus interdum vertigine, doloribus cervicis, cardialgia, nausea, tremoribus et lassitudine corporis. Subito conscientiam amittit, sensuum et membrorum arbitrarium usum. Eumdem positum servat per insultum, quem ante habuerat: quamvis etiam situm retinet, in quem corpus et membra flectere volueris. Quandoque quidem membra convelluntur, sed hoc nequaquam perpetuum est.

Id vero constantissimum est morbi indicium,

sensum omnem partium perdi, nec stimulos ullos cutim sentire, nec pupulam luce contrahi, nec quidquam cogitari: pulsus vero, motus cordis et spirationem fere naturales esse. Nunquam reminiscitur, qui insultum superavit, eorum, quae acta sunt per insultum: solet autem continuare motus sermonemque, quos coeperat. Supersunt vertigo, lassitudinis sensus, insomnia et tristitia. Abeunt quandoque in melancholiam, hystericos et hypochondriacos adfectus aut epilepsiam.

## §. 509. *Continuatio.*

Qui obnoxii sunt huic morbo, vel pueri sunt, qui dum pubescunt aut adolescunt, nimis celerem patiuntur partium evolutionem, unde inaequabilis oritur vis nerveae dispensatio (*Path. gen.* §. 37): vel juvenes sunt aut puellae, manibus stuprum committentes. Vermes etiam interdum accusandi sunt aut stases abdominales, e menstruis suppressis aut haemorrhoïdibus ortae, aut febribus intermittentibus superstites. Sordes gastricas accusavit Behrendsius (*Baldingers: neues mag.* IX. 201), qui tantum torporem ventriculi in hac aegritudine observavit, ut largissimae doses tartari stibiati irritae essent. Nonnunquam Tissotus vidit in sordium gastricarum turgore catalepsin nasci, vomitu solutam.

Manifesta haec eclysis id habet singulare, quod artuum cerea flexilitas ad suppressionem sensuum motuumque arbitrariorum accedat: mira certe musculorum interna mutatione, quam exponere non ausim.

## Sect. III.

### *Morbi Spastici.*

## CAP. I.

## DE ASTHMATE.

### §. 510.

Cum summatim jam ( *Path. gen.* §. 259. 261) spasmorum ortum et differentias perstrinxerimus, protinus ad singula eorum genera morborum veniendum est, qui spasmis nituntur aut nervorum distensionibus. Quorum primum est *asthma*, diuturnus nimirum musculorum spirationi inservientium spasmus, per vices recurrens, atque spiritus ducendi officium impediens. Distinguimus autem spirituum difficultatem eam, quae pulmonum labem comitatur, eamque, quae febribus acutis familiaris est, a diuturna spasmisque solis tribuenda. Haec quidem proprie huc pertinet, diversa in infantibus ab ea, quae adultos corripit.

a. *Asthma Millari.*

### §. 511.

Cum anginae polyposae historiam traderemus, spastici adfectus etiam memorati sunt, qui accedere ad eam inflammationem solent ( §. 227. 228 ). Quae quidem spastica forma seorsim nonnunquam occurrit, vel sparsim, ut Wichmannus perhibet,

vel epidemice etiam, dum angina polyposa simul populariter grassaretur (*Michaelis* in *Hufelands journ.* 1808. *Jun.*; *Wolf über die luftröhren-bräune der kinder*, Altona, 1808). Adfinitas igitur quaedam utriusque morbi non neganda est, licet tanta non sit, quantam Autenriethius et Heckerus faciunt.

Primum enim repente nec opinato invadere morbus solet infantes, qui ante vel optime valerent vel levissimum duntaxat catarrhum quererentur. Id nunquam in angina polyposa contingit, quae per plures dies ingravescere solet, priusquam notas constantes adipiscitur. Noctu plerumque uterque morbus accessiones facit (§. 2-5). In hoc tamen nullus dolor est, nulla febris, tussis nulla, nec deglutiendi difficultas; sed subitam strangulationem expavet, quasi a metallicis vaporibus coarctetur pectus: ut expergiscitur, ejulatu terrifico, voce clangosa obscuraque in angores summos incidit: continuo anhelat, nec tamen aëris capax est pectus: pulsus etiam desinere, excretiones omnes supprimi, nervorum distensiones terrere: facies inflari, turgere venae et livescere. Cum erecti sedent aegri, parumper levari solent: urinam mittunt limpidam et aquosam, cum flammea sit in angina polyposa. Ructibus dein, postquam adfectus per quadrantem horae unum aut alterum moratus fuerit, aut sternutationibus ad intercapedinem perducitur.

## §. 512. *Continuatio.*

Perfectas has intercapedines format haec aegritudo, qua optimum statuitur discrimen ab angina polyposa, quippe quae leves duntaxat remissiones facit (§. 225). In iis intermissionum temporibus languere solet infans, moerere atque singularem eam pati sensus organici sollicitationem, ut magnetismo fere animali adfectos infantes Wolfius viderit (*Hufelands: journ.* XVIII. 1. 45); alii deliria, nervorum distensiones et carphologiam observaverint. Cupiditas ciborum in intermissionibus deest, vomitus interdum irriti, urinae interceptio, gulae contrictio accedunt. Quae spasmum sedant, remedia, opem adferre solent.

Recurrit accessus post duodecim vel octodecim horas iisdem symptomatibus, sed gravioribus. Strangulationis metus major: pulsus penitus deficit, conscientia amittitur; vox miro modo convertitur, quasi crociat corvus; sudor frigidus circa faciem collumque provenit; facies pallet, oculi cavantur splendoremque amittunt, donec subito infans exstinguatur. Post mortem nihil reperitur vel inflammatum vel praeternaturale in viis aëriferis (*Wichmanns.* Ideen, 1. 121).

Perniciosus hic morbus rarius debellatur praesidiis iis, quae spasmos mitigare valent, noxiis omnibus, quae, sanguine misso aut motu ejus deminuto inflammationem amovere possunt. Manifesta caussa fere nulla: tenerae solummodo constitutionis infantum atque dispositionis ad nervorum adfectus ratio est habenda.

### b. Asthma adultorum.

## §. 513.

Qui spastica hac spirandi difficultate, per circuitus recurrente, corripiuntur, nervosis utplurimum adfectibus obnoxii sunt. Accessus autem solent easdem periodos servare, quas in lunae phasibus observamus: exasperatur praeterea morbus aëris vicissitudinibus, calore nimio, humore aëris, vel vestium madore, ebrietate, animi perturbationibus, corporis exercitatione nimia, vociferatione, cantu, cursu aliisque id genus incitamentis, quae vel proxime bronchia et pulmones vel totum corpus adficiunt.

Noctu maxime solet insultus accidere, praeviis doloribus cervicis, animi desponsione, nausea, ventris inflatione, alvi obstructione, oppletione praecordiorum, urina limpida et sensuum hallucinationibus. Postquam quiete obdormit aeger, subito expergiscitur angoribus pectoris et constrictionis sensu immani, quo spiritus omnino intercipiuntur. Anhelat aeger continuo, atque ut aëris plus hauriat, scapulas intendere solet et brachia. Cor palpitat vehementer: pulsus intermittunt, durescunt et deprimuntur: venae faciei turgent, oculi prominent, os fere semper hiat, ut eo majorem aëris, praesertim externi, copiam aspirare possit. Nullus interim dolor aegrum torquet: nec ultra horae quadrantem unum aut alterum morari solet insultus: transit enim pulsibus mollitis et ad regularitatem perduc-

tis, spiratione liberiore, urina cocta et sputis facilius ejectis.

## §. 514. *Continuatio.*

Intercapedines sine ulla fere molestia sunt, ni jam inveterascat morbus. Ingravescunt enim symptomata circuitibus sequentibus. Angores augescunt cum oppressione pectoris: algent membra: anima deficiuntur; pulsus vix percipi potest; humeri quovis conatu aspirandi aërem tolluntur: inflatur abdomen quasi spiritibus: gula constringitur: vomitus existunt irriti aut porracei: ne verbum quidem edere potest aeger, neque tussi sputa emittere. Post subito cessantem accessum sputa tandem contingunt mucosa, purulenta, cruore mixta, aut mucus per nares emungitur.

Quo crebriores fiunt accessus, eo magis abire in aliam formam solet. Stridores enim in spirituum ductione aut stertores, tussis humida, sputa saniosa aut cruenta, dolores fixi in pectoris quadam parte, febris etiam accedens, quae ante nulla esset, indoles morbi magis continua quam intermittens aut periodica transitum in tabem pulmonum signant. Cum autem nondum inveteravit morbus, hactenus formam mutat, ut cum aliis nervosis adfectibus, hypochondriacis praesertim et hystericis alternet.

# CAP. II.

## DE TUSSI CONVULSIVA.

### §. 515.

*Tussim* dicimus *convulsivam* aut *ferinam*, si, nervorum distensionibus juncta, vocem ita mutat, ut cum asinorum rudore componi possit. Est morbus infantum, utplurimum popularis, asthmati Millari ipsique fere anginae polyposae quadantenus similis, a quibus tamen oppido differt tum inflammationis defectu, tum quod in asthmate Millari nec tussis ulla nec sputa praesto sunt.

Ita autem incedit morbus, ut protinus ab exordio catarrhum aemuletur per hebdomadam unam aut alteram morantem. Cum capitis doloribus, temulentia, gravedine, lippitudine sternutant frequenter infantes, raucitate vocis laborant, tussiunt, crebro sed impedite; languent, inquiete dormiunt et appetitum amittunt. Febre tenentur miti: vulgaria autem adversus catarrhum praesidia nihil opitulantur, sed tussis indies vehementior fit.

### §. 516. *Continuatio.*

Ipsius morbi praesentia notatur nervorum distensionibus et voce illa singulari, quasi asinorum rudentium. Plerumque instinctu quodam singulari praesagitur accessus: vel *μυρμηκισμὸν* frontis, vel ponderis sensum et oppressionis in fistula spiritali, vel horrores cervicisque dolores, vel demum ango-

rem mirabilem habent, quo, ut manibus pedibusque corpus suffulciant, coguntur. Tum subito anhelare et ruditu illo singulari aërem aspirare: respirare autem convulsis et obrigescentibus musculis fere omnibus, algentibus pedibus manibusque, oculi prominentibus, lippientibus, facie livescente, venis turgentibus, pulsibus intermittentibus vel tremulis. Nonnunquam sanguis e naribus excutitur: interdum sudores frigidi prorumpunt: alvus et urina, inscio aegro, mittuntur. Tussi demum ejicitur mucus tenacissimus, in fila ductilis, ori firmiter adhaerens. Tandem vel vomere eumdem mucum, vel vehementer sternutare solent. Per scripulum horae primarium continuare solet accessus, frequenter repetitis nervorum distensionibus et tussiendi conatibus, donec major muci copia ubertim ejecta fuerit. Tum silere angores, nervorum distensiones, liberius aspirare aërem solent: rubor saturrimus et faciei et venarum turgores decrescunt: pulsus quietior fit et magis regularis. Quo facto per aliquod tempus plorare infans solet: mox vero ad ludos et crepundia reverti, cibos avere ac animos recipere solent.

## §. 517. *Continuatio.*

Recurrit autem accessus post quodvis victus vitium, ubi iracundia aeger exarsit, aut plus justo ciborum ingessit, aut frigus corpore excepit: nonnunquam tamen sine omni manifesta occasione, ut periodica duntaxat indoles aegritudinis accusari possit. Vidimus enim tertianarium typum servari. Dum intercapedines adsunt, facillime indignari,

excandescere, adsiduo languere et pallescere consuescit. Nonnulli etiam vehementer appetere cibos, inquiete dormire, stertere, dum aërem aspirant, urinam limpidam mittere, alvum habere vel citam vel duram.

Per hebdomadas ac menses moratur morbus, sine graviore sanitatis noxa. Solet tamen, quo crebrius recurrit, eo magis prosternere vires, pervertere functiones ventriculi et pulmonum, et impetum sanguinis versus encephalum cogere: maxime si infantes gibberosi sunt aut aliis morbis jam debilitati. E gravissimis corporis nisibus sequuntur non raro sanguinis fluxus, praesertim haemoptysis, aut inflammationes pectoris, in tabem pulmonum transeuntes; cordis quoque enormitas, aortae aneurysmata, herniae abdominales, procidentiae, pararthremata ipsarum vertebrarum lumbalium et strumae ex eadem caussa nasci possunt. Nonnunquam et encephali perturbatio, memoriae lapsus, epilepsia et fatuitas sequi visa sunt morbum hunc nervis eorumque origini infestum. Malus exitus praeprimis extimescendus, si cum aliis morbis complicatur, cum scarlatina, morbillis aut dysenteria, aut si infantes invadit, qui, dum dentiunt, celerem patiuntur corporis evolutionem.

Consanescunt infantes, ante sani et robusti, quibus sanguis e naribus currit, aut dum accedunt exanthemata pustulosa ad labra, dum miliaria apparent cum sudoribus calidis, urina cocta et pulsibus mollioribus, regularibus.

## §. 518. *Continuatio.*

Populariter grassatur hic morbus, verno inprimis tempore aut autumnali, cum morbillis et catarrhalibus aliis adfectibus. Scilicet Hufelandius observavit, rheumaticas molestias, maxime cardialgiam adultos corripere, cum infantes tussi convulsiva conflictarentur. Si qui tinea capitis, scabie aut variolis haberentur, cautum esse ab hoc morbo observatur. Contagio propagari creditur nec, refragatur aliorum morborum popularium indoles contagiosa, elicita, ubi maxime viget epidemica constitutio (*Path. gen.* §. 39). His etiam respondet observatio, semel tantummodo iidem morbo obnoxios esse infantes.

Si indoles morbi nervis infesta per phaenomenorum naturam probata est, plexibus maxime pulmonali et gastrico noxium esse virus contagiosum credibile est. His irritatis convelluntur musculi per circuitus, mucique copia in ventriculo congeritur, unde non sine ratione Hufelandius cum febre intermittente hunc morbum comparavit.

# CAP. III.

## DE TETANO.

## §. 519.

*Tetanum* diximus (*Path. gen.* §. 261) spasmum tonicum, qui plerosque majores vel totius corporis vel membrorum musculos corripit, immunibus interdum flexoribus singulis. Varias accipit is

morbus formas, varia nomina. Modo enim caput scapulis, modo mentum pectoris annectit, modo rectam et immobilem cervicem intendit. Priorem Graeci ὀπισθότονον, insequentem ἐμπροσθότονον, ultimum *tetanum* speciatim appellant. Rigor mandibulae cum oris immobilitate *trismus* vocatur.

## §. 520. *Continuatio.*

Calidiori zonae magis familiaris est morbus, quam temperatae aut frigidiori. In nostratibus enim vulneratos inprimis exercere solet, dum tempestas humida, aër pravus aut victus vitia accedunt.

Quodsi plaga adest, haec prima initia signat sicca indole et suppurationis defectu, tensionibus etiam et doloribus a loco vulnerato per nervos discurrentibus, tendinibus palpitantibus et musculis convulsis. Rarius accidit, plagam haud male se habere, sed bonam faciem servare, dum tetanus instat. Cum homo non vulneratus est, minime dolores membrorum praecurrunt, sed repente plerumque tensiones cervicis et dorsi, cardialgiam, vertigines, et singularem frontis μυρμηκισμὸν conqueritur. Frequenter etiam oculi caligant, aures intra se ipsae sonitant, pectus angitur et opprimitur, pulsus vacillat, cor palpitat, horrores vagi sentiuntur.

Tum subito rigescit vel totum corpus, ut rectum situm servet, vel antrorsum curvatur, mento in pectus inclinato, vel postrorsum, cervice ad scapulas verso et toto dorso arcum repraesentante,

ut nonnisi cervici et calci aeger nitatur. Memorabile est, dum membra tota obrigescunt, flecti tamen posse digitos: quod ex antithesi quadam truncorum et ramulorum eorumdem nervorum cum Rittero explicandum esset (*Phys.* §. 72), ni huic commento firmiora deessent argumenta, nisique facilius posset ex actione separata et nutritione nervorum seorsim contingente, exponi (*Phys.* §. 362). Immobilitatem musculorum et rigorem vel participant organa loquelae inservientia, ut omnino aeger obmutescat, vel incolumia sunt. Nec temperies corporis mutatur, quippe quae, a gangliosis nervis recta (*Phys.* §. 306), immunis esse potest ab ea noxa, quae nervorum encephalicorum truncos corripit. Nec pulsus a statu naturali semper deflectit: plerumque enim sanus est, nonnunquam vacillat aut intermittit. Habitus vel omnino naturalis est, vel facies inflata et livida, sudoribus frigidiusculis madida. Spirationes difficiles, anhelantes, singularis spasmus sub sterno quovis fere horae quadrante recurrit, retracta simul cervice: alvus et urina incipiuntur: hae enim functiones partim nervis encephalicis et spinalibus subditae sunt. Conscientia incolumis est, maxime dum plaga praecessit: perturbatio enim duntaxat versatur in ea encephali functione, quae reagit per nervos in musculorum compagem: quodsi vero, citra plagas, a vitio encephali nascitur, desipientia quoque accedere potest. Somnus semper interpellatur aut tumultuosus est. In viris rigor penis et pollutiones occurrunt.

## §. 521. *Continuatio.*

Trismus etiam, seu rigor oris spasticus, et plagas excipit et in infantibus recens natis occurrit. Quodsi in vulneratis accidit, nullum fere praevium symptoma ciet, nisi sensum circa os ingratum aut etiam titillationem in plexu, quem nervus facialis in angulo mandibulae inferioris facit, aut risum sardoum. Neque alius musculorum ordo adficitur, quam qui mandibulam atque os movent gulamque constringunt. Cetero spirationes naturales, pulsus naturales, cunctaque reliqua integra esse videntur. Hinc igitur Larreyo adsentiri nequeo, qui trismum traumaticum rarius seorsim existere, fere semper tetanum universalem sequi perhibet.

Quodsi vero citra plagas in recens natis oritur, cum variis aliis nervorum agitationibus junctus esse solet. Vomunt enim antea infantes bilem porraceam, urinam habent limpidam aut interceptam, nec vorare possunt saepius, sed continuo ejulantur, voce clangosa. Tum musculi mandibulae inferioris obrigescunt: zygomatico, massetere, temporali et pterygoideis valide contractis et tumentibus: mandibula inferior ad superiorem attrahitur, labia ita coarctantur, ut nec haec nec maxillam diducere queat. Interdum et os immobiliter apertum servatur musculis mastoideis, sterno et mylohyoideis valide contractis. Obrigescit etiam lingua, pharynx constringitur, ut nullo modo vel salivam deglutire possit. Respuit igitur infans ubera; initio ejulatur,

sed, cum ingravescit malum, ne vocem quidem edere potest, sed quandoque duntaxat lugubria lamenta reddit, planctus gemitusque, membra etiam distorquet violentissime; musculi faciei palpitant et convelluntur; spirant vehementer et anxie; colorem corporis obtinent lividum: pupillam habent dilatatam; oculos prominulos; alvum durissimam.

Quae quidem symptomata interdum semet remittere solent, ut quovis horae quadrante recurrant: nonnunquam tamen continuo pergunt. Brevi tempore summa accedit debilitas et apoplecticus insultus, quo exstinguitur infans.

## §. 522. *Continuatio.*

Capitalem hunc morbum, sive tetanus fuerit traumaticus, sive trismus recens natorum, ab Hippocratis inde temporibus omnes fere medici pronunciant: etiamsi terminus mortis, a Coo sene ad quartum diem praestitutus (*Aph.* V. 2), non serioribus duntaxat observationibus refutetur, sed ipsius etiam alio effato: febre accedente solvi solere tetanum (*Aph.* IV. 57. *Coac.* 354). Id tamen persuasum habemus, eo magis et certius praecipitari aegrum hoc morbo, quo major climatis aestus, quoque fortior fuit vis frigoris corpore excepti (*Moseley: von den krankh. zwischen den wendekr.* 397, *Rodschied: uber Essequebo* 286). Eo magis letalis est exitus, quo magis contraria est nervorum dissolutio in quibusdam partibus pergenti distensioni aliarum: hinc exponendum est Hippocratis praeceptum: in tetanis et opisthotonis maxillam re-

solutam perniciem portendere (*Coac.* 361). Id saepius confirmatum vidimus. Non raro tamen diutius porrigitur morbus: ut tandem quarta hebdomada letalis fiat (*Steegmeyer*: in *Abhandl. der Josephs-Akad.* II. 418). Chalmersius vidit aegrum, qui post sex tandem hebdomadas morbum eluctabatur.

Febre accedente solvi tetanum, quod Coi posuerunt, ita intelligendum esse duco, ut diathesin potius amoveri, quam morbum ipsum curari statuam. Etenim exploratum habemus, mortem accelerari febre ad insultum adjuncta, pulsibus concitatis, rubore faciei, aestu, doloribus vehementibus. Haec enim probant, non motorios solum nervos, sed gangliosos etiam corripi, qui vasis provident.

Periculum hujus morbi minime complectitur plagae praegressae amplitudinem vel gravitatem. Vidimus enim tetanum, vulneri sclopetis illata excipientem, tolli praecisis arte membris. Augetur autem periculum maxime aëre pravo, humido, quo nutritio nervorum et imponderabilium conductio perverti videtur. Id enim observatio docuit, nosodochia, quibus saucius miles servatur, alia tetano favere, alia ab eo fere cavere. Illa plerumque humida sunt, aëri e paludibus fluviisque emananti pervia, aut adeo angusta, ut sauciorum numerum nimium contineant.

## §. 523. *Continuatio.*

Quae modo dicta sunt, viam nobis ad caussas tetani trismique eruendas muniunt. Plagae quidem vulgo accusantur, neque immerito, cum omnino iis nervi adeo irritentur, ut imponderabilium cursus per eosdem ad musculos turbetur. Neque tamen soli huic caussae immorandum est, siquidem leviora vulnera interdum multo magis tetano favent, quam amplae plagae: consanescere etiam solet aeger, dummodo levis forte plaga ad suppurationem spectat. In tropicis climatibus tetano saepe Aethiopes enecantur, cum spinam aut clavum calcando in pedes impulsum gerunt, aut dum vespa feriuntur, vel capillos praecidunt. Frankius vidit tetanum a ponderis gravissimi bajulatione, qua forte nervi dorsales laederentur.

Aëris autem insignes sunt partes in morbo hoc efficiendo. Humidus, pravus, vicissitudinibus temperiei crebris obnoxius plerumque accusandus est. Quo humiliores enim tropicae insulae, eo magis hoc malo incolae laborant: quin infantum in Cayenna natorum vix tertia pars hunc morbum eluctatur. Oris inprimis maritimis infestus tetanus, arctus esse a colonia quadam fertur ope sylvae, quae cum caesa esset, omnes fere ejus coloniae infantes hoc morbo succubuerunt (*Bajon: über Cayenne*, 2. 118). Quantopere aëris aestus nervos sollicitet, dum humidus simul est, vel inde etiam patet, quod domestica animalia, equi et psittaci, iidem adfectui obnoxii sunt (*Bajon: ib.*). Hinc

etiam credo Larreyi observationem exponendam esse, quod post ingentem illam pugnam, Gallis fatalem, quae ad Eylaviam commissa est, nullos fere saucios milites tetano succubuisse, post proelium vero ad pagos Aspern et Esslingen actum plerosque referat Larreyus. Ad Eylaviam pugnatum est mense februario: gelu rigentia militum corpora aedibus commissa haud pariter obnoxia fuerunt tetani caussis, ac post pugnam illam, ad Aspern aestate factam, ubi inundans prata humilia Danubius aërem magnopere humidum redderet. Copiis Gallorum ad Lipsiam die duodevigesimo octobris praeteriti anni perditis, sacius miles frequentissime tetano succubuit: congesta enim sunt in Halam urbem plusquam octomillia militum: commeatuum penuria medentium haud sufficiens numerus haud tantam culpam gerunt, quam vicuum aediumque minus idonea indoles, utique vero pluviosa et autumnalis tempestas. Hinc tum in India utraque, tum in ipsa Moravia, tum in Insulis jonicis, citra ullam plagam, creber est tetanus post frigus corpore exaestuante exceptum.

## §. 524. *Continuatio.*

Neque negligenda sunt incitamenta gastrica, quae maxime in infantibus recens natis, a meconio non purgatis, trismo copiam dant: unde et Hamiltonius quandoque alvum citam salubrem esse et evacuantia utilia esse jure suo perhibet. In eam enim sententiam descendere noluerim, quae vitium quoddam in subligando funiculo umbilicali com-

missum arguit: scilicet aëris potius accessus ad recens vinctum umbilicum si praevertitur, cavetur ab hoc adfectu. Ratio quoque habenda est aëris in aedibus puerperarum aut in tictodochiis depravati, quo trismum praeprimis cieri persuasum habeo.

Itaque non dubito tetani caussam quaerere in turbata ratione inter copiam advectorum per nervos imponderabilium et a musculari fibra consumtorum; quod Stützius jam perspiciens oxygenis abundantiam in fibra musculari paullo praecipitantius justo commentus est, maxime cum inde curationis rationem, quae alcalinis niteretur, repeteret. Non inficiamur, vel nutritionem nervorum vel commeatum imponderabilium per nervos subvectorum a norma aberrare, cum et Larreyi sectionibus doceamur, nervorum velamenta per hunc morbum inflammari et rubere. Hinc nervorum circa tendines et phalanges digitorum laesio et medicamenti cujusdam ad nervum aut tendinem applicationem Hippocraticus auctor jam in Navarchi cujusdam et Thrinonis exemplo accusavit (*Epidem.* V. *p.* 1159): tendinem et articulorum in pedibus manibusve laesionem in culpa esse confirmarunt Larreyus, Elserus (*Salzb. med. zeit.* 1807. I. 18), Sieboldius (*Chiron* I. 340. 345): et Oderius (*Samml. für prakt. aerzte*, *XXII.* 106). Nervorum irritationem per osteogenesin praeternaturalem in caussis praecipuis numerarunt Meyerus (*Samml. med. beobacht*, 676) et Vetterus (*Aphorism. aus der path. anat.* 131). Huc etiam pertinet Michaëlis observatio, gangraenam aut sphacelum, ad vulnera accedentes nervo-

rum velamenta corripere eoque modo tetanum producere (*Arnemanns.* Magaz. I. 387).

Cum vero musculorum motus regularis ab idonea pendeat antithesi inter nervos musculosque sive a congrua ratione inter advectionem per nervos et consumtionem per musculos, necesse est, secretio, quae in quovis motu, intra fibram muscularem contingit, atque a qua pendet robur et fortitudo musculorum, labascat (*Phys.* § 314). Hinc augeatur sentiendi facultas et receptivitas oportet, quod non sine contractionibus violentis accidere potest (*Path. gen.* §. 54. 259). Quodsi secretio, proinde ut novus commeatus advehitur, augeretur, posset quidem, ex antithesi inter nervos musculosque oxygenis penus increscere, sed azotici etiam copia abundaret; robur etiam inde augesceret potius quam minueretur.

Hanc vis motricis debilitatem, seu incongruam rationem, effici praeprimis aestu aëris et humiditate ac crebris temperiei vicissitudinibus, patet (*Path. gen.* §. 125. 127). Hinc frigidae aquae adfusio post Hippocraticum auctorem (*De intern. adfect.* 491) a plerisque auctoribus, cinchonae etiam usus a Rushio aliisque commendatur. Mercurium dulcem utilem puto, ubi inflammata nervorum velamenta transitum in gangraenam minantur; opium autem irritabilitatem et robur nervorum firmare, deminuta sentiendi facultate, persuasum habeo.

# CAP. IV.

## DE EPILEPSIA.

### §. 525.

*Epilepsiam* dicimus nervorum distensiones cum sensuum internorum externorumque suppressione: *eclampsiam* autem, si brevi transeunt ejusmodi spasmi.

Discrimen statuimus epilepsiae, quae totius systematis nervosi adfectionem, eamque, quae partis singularis laesionem aut aegritudinem supponit.

Illa nunciatur variis hallucinationibus, sensuumque et motuum vitiis. Somnia tumultuosa, dolores capitis et temulentia, anxietas, ventris inflatio, cardialgia, urina limpida aut intercepta (1) loquela balbutiens, palpebrarum trepidatio, oculorum obtutus trux aut torvus cum vultu peregrino et lacrimarum effusione: maxime cum musculorum faciei palpitatione et tendinum reliqui corporis subsultibus: haec utplurimum praecedunt insultus. Interdum ita visus hallucinatur, ut flamma ipsis ob oculos versetur: simul fragores audire sibi viden-

---

(1) Ἐπιληπτικοῖς οὖρα λεπτὰ καὶ ἄπεπτα παρὰ τὸ ἔθος, ἄνευ πλησμονῆς, ἐπίληψιν σημαίνει. ἄλλως τε κῆν τις ἐς ἀκρώμιον ἢ τράχηλον. ἢ μετάφρενον πόνος ἢ σπασμὸς ἐμπεπτώκῃ, ἢ νάρκη περιγένηται τοῦ σώματος, ἢ ταραχῶδες ἐνύπνιον ἑωράκῃ. Coac. 599.

tur aut strepitum fluminis torrentis. Nonnunquam moestitia et singularis animi abjectio praegrediuntur: aut cum horroribus fluit urina brevi ante accessum.

E membro quodam aut parte vel vulnerata vel peregrina corpora nervis insidentia continente ita inchoat morbus, ut aura quaedam vel flatus calidus aut frigidiusculus, formicarum etiam reptatus aut electricus ictus per nervos discurrere aut ascendere ad origines eorum in encephalo, plexu solari aut medulla spinali videantur. Adscensum eum, quo insultus provocatur, impedire possumus, subligato nervo, per quem adscendit aura, aut membro ipso: sed multo majores inde sequuntur cruciatus, quam dum insultus ipse eruperit.

## §. 526. *Continuatio.*

In ipso insultu subito cessant sensus omnes et conscientia et motuum arbitrium. Vel humi procumbit, vel per breve spatium procurrit, vel rotat corpus, priusquam concidat. Vidimus etiam animi deliquio levi corripi, ut reclinent corpus ad sellam aut lectulum, aures intra se sonare querantur et conscientiam haud omnino perdere Delentur autem semper sensuum facultates, ut nec tactum nec irritationem membrorum violentam percipiant. Nervorum distensiones vel omnes omnino corporis musculos, vel partium singularum duntaxat occupant. Musculorum utique faciei convulsiones, palpitationes et distorsiones adeo tetrae, ut terrorem adspicientibus injiciant, instinguant etiam,

qui teneritate nervorum et dispositione ad similem morbum laborant, ut easdem aemulentur convulsiones. Supercilia corrugantur, frontis musculi adducuntur, rotantur oculi, pupilla valide constringitur. Mandibularum contractio stridorem dentium afficit, vel linguae morsum, vel luxationem etiam articulorum. Pectoris et laryngis musculi convulsi, spirationes vehementes creberrimasque, stertores, ronchos et singultus, vociferationes et ejulatus producunt, quarum vocum peregrinam indolem superstitio rudium nationum pro oraculis habet.

Gulae constrictio spastica deglutitionem impedit; nonnunquam vomitus accedit, aut ructibus ejicitur aër foetidus. Pulsus vel suppressus vel intermittens atque sine ordine concitatus. Abdominis musculi obrigescunt: riget etiam penis: polluitur aeger: testes ad annulum violenter attrahuntur. Fortissimae autem nervorum distensiones in extremis partibus observantur: flexores digitorum, incitabilitate majore gaudentes (*Phys.* §. 322), magis semper contrahuntur extensoribus: hinc pollux utique in volam manus flexus laxari nequit: quod perperam olim constantissimum epilepsiae signum habitum fuit. Deesse enim potest, cum parte singulares tantummodo morbus occupat. Saepius cum tetano junctus est accessus.

## §. 527. *Continuatio.*

Mora insultus varia est, vel per quadrantem horae, vel per longius etiam temporis spatium. Gradatim mitescunt distensiones, quietior fit spi-

ratio, cum gemitibus cedit sensim conscientia. Ubi penitus silent convulsiones, nihil eorum recordatur, quae in insultu acta erant: magnopere languet, totum corpus contremiscit: animum despondet atque tandem sudor foetidus per totum corpus funditur: simul flatus mittuntur eodem foetore conspicui, aut in lipothymiam concidit homo. Supersunt nonnunquam gulae constrictio, oculorum distorsio, balbuties aut coecitas, cum effuso in quassis membris sanguine.

Redit paroxysmus, dum dispositio adest, fixis circuitibus aut non stato ordine. Vidimus enim menstruos epilepsiae insultus aut tertio quovis die recurrentes. Quo crebrius jam rediit, eo difficilior est curatu : teneritas totius corporis tum potest, citra caussam externam, novos insultus moliri: plerumque tamen occasionem praebent animi perturbationes, terror praeprimis et angor: victus etiam vitia, ciborum concoctu difficilium nimia copia : frigus denique corpore exceptum. Quo saepius redit epilepsia, eo magis obest animi integritati : solet enim memoria labi, intellectus minui, ut fatuitas etiam sequatur. Animi desponsio frequenter excipit crebriores insultus, unde melancholia sociatur. Tandem nervorum resolutio, apoplexia aut tabes cum oedematibus membrorum et exanthematibus adjungi solent

Perniciem adfert epilepsia, si ad alios morbos accedit, utique ad diuturnos : in hydrope praeprimis letalem observavit Hippocrates (*Coac.* 454. 459). Idem statuit, quibus accidat epilepsia viginti-

quinque annos natis, eos commori ( *Aph.* V. 7 ). Letalis etiam est, si totum jam habitum depravaverit, accedentibus melancholia, tabe aut apoplecticis insultibus.

Melioris notae praesagia formanda sunt in epilepsia ante pubertatem, a manifesta caussa, turgore humorum in morbis acutis ( §. 326 ), a concitata evolutione corporis, dum dentiunt infantes, aut vermibus laborant. Nec periculosa est, quae praegnantes mulieres infestat; ab hac enim partu et lactatione liberantur.

## §. 528. *Continuatio.*

Cadavera secta varia vitia adesse probarunt, pro varia epilepsiae indole. Etenim vel formae vitia in encephalo et nervis observantur, vel nulla omnino labes, sub sensus cadens, unde ad subtiliora vitia nervorum consilium transferendum est.

Quodsi epilepsia per totam vitam morata tandem mortem attulerat, cranii ipsius vitia, obliquitas totius calvariae, qua foramina magna vasa nervosque emittentia alterutro latere coarctarentur; aut ossa nimis crassa, exostoses etiam, spinae vel calcea indumenta faciei internae ossium inventa sunt ( *Gredings: verm. schriften*, II. 81. 282 ). Nonnunquam foveas singulares aut foramina calvariae apparent, maxime in regione processus falciformis, ubi corpuscula a Pacchionio dicta, turgida videntur eas foveas effecisse. Interdum ossa cranii a se invicem secesserunt, urgente colluvie sanguinis aut seri in ventriculis cerebri et inter meninges.

Meningem duram invenimus magnopere firmam, siccam, osseis insulis, tuberculis fungosis, maxime vero corpusculis illis a Pacchionio dictis, conspersam; meningem piam spissam, mucosam et quasi lardaceam; utramque vel coalitam vel lympha coagulata interstinctam: vasa membranarum semper turgida, abundans etiam cruore cerebrum, effusum eumdem in ventriculos cerebri. Impetu enim sanguinis irruentis singulos accessus morbi cieri, probabile est, unde praevertendos esse compressis vasis insultus Parryus docuit (*Samml. für prakt. aerzte*, XVI. 303).

Quod cerebrum ipsum attinet, Josepho Wenzelio debemus egregiam observationem de glandula pituitaria plerumque in epilepticorum cadaveribus vel inflammata, vel suppurata vel materie fragili flavida farcta (*Jos. Wenzel: über den hirnanhang fallsüchtiger personen* Mainz, 1810). Tubercula cerebrum prementia, apostemata cum carie calvariae; steatoma glandulae pinealis; hydatides plexus choroidei et serosa colluvies cum cerebri mollitie praeternaturali (1): medulla denique oblongata fere cartilaginea frequentius vel rarius inventa fuerunt.

Nonnunquam cum integerrimo cerebro nervi singuli comprimuntur aut irritantur nodulo cartilagineo, tumore cystico aut concrementis lapideis vel osseis, vel plaga quadam lacerati sunt: quae ma-

---

(1) *Διεσθίεται γὰρ ὁ ἐγκέφαλος ὑπὸ τοῦ φλέγματος καὶ τήκεται.* Hipp. *De morb. sacr.* 307.

nifesta vitia aurae epilepticae surgenti aut nervos percurrenti occasionem praebent. Neque tamen rara est aegritudo, absque his manifestis pravitatibus orta, quae vitium sensibus non patens in nervis obvium supponit.

## §. 529. *Continuatio.*

Dispositio ad hunc morbum, saepius jam commemorata, vel congenita est vel acquisita. A matre cum infante communicari, experientiae haud repugnat, etiamsi materiei cujusdam aut veneni etiam contagiosi transitus statuendus non sit. Namque qui contagiosam dixerunt hanc aegritudinem, opinionem firmare studuerunt observatione propagati morbi per intuitum alius: quod cum magnetismi animalis transitu comparare voluit Bachius. Neque tamen aliam video caussam praeter imaginationis efficaciam. Quodsi a matre ad foetum transit epilepsia, tenerrimae id tribuendum costitutioni, quam necesse est participet infans. Congenita vero epilepsia potissimum ex animi perturbationibus violentis, quibus mater est obnoxia, repetenda est. Acquiritur denique dispositio iis omnibus, quae debilitatem systematis nervosi et inaequabilem caussantur virium dispensationem. Hinc, quam dicimus hystericam constitutionem, vel infarctibus juncta, vel menstruis irregularibus feminas reddit huic morbo obnoxias. Hinc, qui in lustris vitam consumunt aut stuprum manibus commiserunt, obnoxii esse huic morbo solent.

## §. 530. *Continuatio.*

Occasionem praebent vitia calvariae et encephali nervorumque, quae supra e cadaverum sectionibus posui (§. 528). Eo etiam pertinent calculi vel urinarii vel bilarii, hernia strangulata aut vulnera, quibus nervi lacerantur. Huc etiam vermes intestinales et infarctus pituitosi aut atrabilarii, ex haemorrhoïdibus interceptis et arthritide anomala orti. Incitamenta nervorum praebent et vitia cutis, achores et scabies, ulcera aliaque exanthemata praepopere exsiccata: tum etiam sordes biliosae aut nimia ciborum dyspeptorum copia. Animi perturbationes pariter occasionem praebent ac lunae conversiones, quippe quae exasperare morbum consuescunt.

Adfinitas tetani et epilepsiae confirmatur eo, quod uterque morbus nervis sensuum superiorum et musculorum arbitrariorum infestus, incolumes mittit nervos organicos: licet et hi demum occupari soleant, si corpus tabescit, aut si febris in tetano accenditur (§. 524). Sed plura sunt etiamnum dubia et obscura in epilepsiae expositione. Quid enim est, quod continuum rigorem musculorum in tetano, alternas vero contractiones et remissiones in epilepsia efficit? Cur conscientia integra est in tetano, penitus amissa in epilepsia? Minime id a partiali musculorum adfectione in tetano, magis universali in epilepsia pendet: namque et haec saepe membrum quoddam singulare corripit. Cur tetanus plerumque perniciem brevi adfert, epilep-

sia vero per totam vitam tolerari potest? Quid denique est, quod glandula pituitaria in hoc morbo vitiata sit, in tetano vero nervorum sola velamenta?

# CAP. V.

## DE HYGROPHOBIA.

### §. 531.

*Hygrophobiam* aut *rabiem caninam* vocamus nervorum distensiones circuitibus recurrentes cum furore, aversatione fluidorum et constrictione gulae spastica junctas. Plerumque nascitur a morsu rabidi aut furiosi canis vel alius animalis domestici: rarius potest etiam existere ab iracundia (*Andry: von der wuth*, 7): haud tamen commutanda est cum hygrophobia ea, quae ad febres accedit (§. 81. 114. 187. sq.), neque per circuitus recurrit.

### §. 532. *Continuatio.*

Quodsi morsus praecesserit, temporis spatium intercedit plurium hebdomadum aut mensium etiam, quo nihil omnino praeter locales morsi membri adfectiones sentitur. Licet fabulis adnumeranda sint exempla morbi aetate provecta apparentis, si puer aut adolescens morsus esset, singularis tamen est relatio Grysleyi de exasperata plaga quovis vere per septemdecim annos, donec duodevigesmo demum morbus ipse erumperet. Simile aliquid observatur, quoties locales morsi membri adfectus virus molitur.

Plaga plerumque cito consanescit; quoque minus sanguinem fundit aut ulceratur, eo certius est morbi praesagium. Loca dein vulnerata dolere, cutis quae supra est, rubere et ardere, partes, quae junctae sunt, turgescere solent: cicatrice reaperta ulcus prorumpit malignum, sanguine farctum, oris inversis, textu celluloso spongioso, ichore manante pravo foetidoque Dum apertum est ulcus, nullae aliae solent molestiae consequi. Protinus vero ut clauditur, tensiones, horrores et dolores singulares per nervos adscendunt, in spina dorsi terminati. Simul obstupescere, resolvi aut leviter convelli solent partes. Vasa vero absorbentia et glandulae, ad quas haec coëunt, minus turgere aut inflammari consuescunt.

Interea valetudo adversa nascitur, plerumque aliis caussis tributa. Nausea frequens, ponderis sensus in praecordiis, alvus dura, tensiones cervicis dorsique, somnus inquietus, somnia terrifica, solitudinis amor, meticulositas, moestitia, levis etiam interdum desipientia, vertigo, temulentia, aurium sonitus, oculorum caligines et maculae obversantes aversatio lucis meridianae, ipsaque animi deliquia imminentem morbum adnunciant. Ad haec pulsus duri, spastici, intermittentes; spirationes anxiae, gemitu singultuque interceptae; angores peculiares qui et vultu et oculorum obtutu peregrino, truculento et feroci exprimuntur; vox rauca et clangosa; pupilla contracta; albuginea ruberrima; cutis arida, pallida; algida membra; urina limpida; denique vomitus irritus porraceus.

## §. 533. *Continuatio.*

Proxime instat morbi insultus, dum e parte morsa aestus cum horroribus alterni adscendunt, febris sociatur cum ardore intestino et siti valida. Explere hanc nequit propter gulae constrictionem violentam, quam cum vincere satagit, musculis pluribus intentis, capitis sequitur convulsiva nictitatio et tremor musculorum colli vehemens, cum distorsione faciei.

Simul sensus omnium organorum tantopere acuitur, ut oculi lucem aversentur, flammas adsiduo videat aeger, aures intus sonitent, expavescat adspectum aquae, potuum omnium, sanguinis e vena missi, splendidarum etiam rerum, ut vitri, parietis dealbati, torrentis etiam fluvii aut venti strepitum. Quinetiam urina missa pavores excit et nervorum distensiones. Cutis sensus adeo acuitur, ut aëris levissimum flamen angores et convulsiones efficiat. Semper meticulosus est et pessima quaeque aeger ominatur. Proxime insultum praecurrunt vultus distorsio, oculorum torva et truculenta rotatio, cruenta adnatae indoles, praecordiorum palpitatio, urina limpida aut intercepta, vomitus irritus, pulsus spasticus ac intermittens, spiratio convulsiva, palpitatio cordis et angores terribiles.

## §. 534. *Continuatio.*

Protinus ut vorare potus aut salivam etiam conatur, ut splendida videt, furere incipit nervisque distendi. Complectuntur autem spasmi maxi-

me musculos colli, qui adsiduo convulsi caput oblique inclinari jubent, vehementer turgent et obrigescunt. Totum saepe corpus tetano corripitur: trismus accedit cum praecordiorum et ventris tensa indole. Saliva continuo effluit et spumam ante os format. Mox violentissima jactatio exercet aegrum; vociferatur, ejulatur; exsilit e lecto, dirumpit, quidquid occurrit, ut et mordere et latratum canis imitari olim crederetur. Superstitioni tamen potius haec tribuenda quam verae observationi, quippe cum mordere e quadringentis hominibus septem duntaxat meminerimus. Vomere vero prasinam bilem atramve, singultibus torqueri, si viri sint, penem rigere et semen effundi; musculi denique adeo fortiter contrahi solent ut vincula compedesque lacerent et dirumpant.

Postquam per horae quadrantem unum aut alterum perstiterit accessus, quies gradatim sequitur: plangoribus, lamentationibus, stertoribus terrent, animam despondent hactenus, ut et mortem sibi consciscere cupiant. Infractas penitus vires sentiunt, nonnunquam et nervorum resolutiones; pulsibus tremulis, debilissimis. Superest sensus acutissimus totius corporis, maximeque pharyngis, qui, etsi solidos cibos possit deglutire, valide tamen constrictus aversatur potus omnes, aut aquam solam; aliis sorbitionibus minus aegrum adficientibus. Denuo recurrit paroxysmus, simulac animus perturbatur aut victus quoddam vitium committitur.

Capitalis est morbus, nec unquam natura sa-

natus. Primis fere octo diebus perniciem adfert vel inflammationibus sociatis, vel nervorum resolutionibus vel apoplexia.

## §. 535. *Continuatio.*

Cadaveribus sectis plerumque similia nervorum vitia observantur, ac quae post epilepsiam et tetanum animadvertuntur. Nervorum enim incendii appellatio, qua hanc aegritudinem jam Democritus insignisse dicitur (*Cael. Aurel.* Abut. III. 14), confirmatur Sallini et Rossii nuperis observationibus de inflammatis nervorum gangliis atque de marcida nervorum indole, inflammationi sine dubbio tribuenda. Cerebri ceterum vitia eadem fere sunt, quae in epilepticis notantur: inflammatae praeterea meninges, vasa encephali turgidissima, serum inter meninges effusum.

Nonnunquam et in corde abnormitates deprehenduntur: pericardium siccum, cum corde coalitum, inflammatum; ventriculi cordis sanguinis expertes, polypis referti. Interdum et pulmonum inflammatio et cum pleura concretio: ventriculi denique et intestinorum inflammationes gangraenosae. Quae omnia sequelae potius sunt labis eae, qua nervi corripiuntur. Hanc autem a veneno contagioso excitam velamenta nervorum ita infestare autumo, ut et secretio plane aliena fiat et impetus abnormis imponderabilis substantiae, et gangliorum potestas cum cerebri efficientia commutetur eamque pervertat.

## §. 536. *Continuatio.*

In exponendo hoc morbo primum est ratio virus contagiosi habenda, quod cum animale sit, a reliquis tamen ejusmodi contagiis differt, quod cum transeat in aliam speciem, multiplicandi vim amittat. Namque et Rossii insitionibus et Gorryi observationibus constat, humores hominis morsi rabieque cruciati expertes fere esse contagiosae indolis. Cetero hydrogeneae est naturae, sicut et alia venena animalia (*Path. gen.* §. 153) et contagia (*ib.* §. 156). His igitur, hydrogene scatentibus, antithesis illa necessaria polarium elementorum in musculis et nervis destruitur, energia pessumdata, sentiendi facultate nimis aucta Gangliosis nervis vero inprimis infestum est contagium, propter hydrogenes in iis praevalens (*Phys.* §. 92. 362). Nec absonum est, nervum accessorium Willisii, qui, musculo trapezio et πλατύσματι μυώδει providet, quique plures jungit encephali nervos cum ganglioso systemate, praeprimis pati in hoc morbo; cum capitis inclinatio convulsiva id indicare videatur.

Unde vero oriatur id venenum in rabidis canibus, ambigitur. Coëundi aviditas cohibita non sine culpa esse videtur: siquidem in Oriente et Aegypto canes catenis non coërciti, sibi commissi, mansueti sunt, nec morbo huic obnoxii. Accedit spermatis masculi volatilis nidorosa et hydrogenea indoles, qua, dum abundat illud, ganglia eorumque nervi facile inundantur, eoque modo secretione

alienata substantiam virosam producunt. Salivam ingenti copia effluere exponitur e connubio nervorum, qui glandulis salivalibus provident, cum plerisque aliis ( *Phys.* §. 117 ).

Nervos autem solos adfici in hoc morbo, nec primitus sorberi virus per vasa lymphatica, patet tum e Portalii observatione, quod nec sanguis nec lympha inficiantur, tum ex usu eorum remediorum, quae nervorum vim augere et alienare valent, tum e defectu tumorum in vasis glandulisque lymphaticis, tum ex imaginationis vi, quae morbo producendo par est, etiamsi plagam minime canis infixerit. Tetano igitur similis morbus, differt gangliorum primaria passione, qua encephali actio normalis pervertitur et efficaciae gangliorum subditur ( *Path. gen.* §. 287 ). Diutius autem in loco morso haerere potest virus, quod ganglia separationem efficiunt et morbos locales ( *Path. gen.* §. 30 ).

# CAP. VI.

## DE CONVULSIONE CEREALI.

### §. 537.

Ita appellamus nervorum distensiones, a rei frumentariae depravatione ortas, et formicationis sensu junctas. Μυρμηκίασις nomen, quo morbum Suediauerus insignit, magis idoneum est quam *Raphaniae* appellatio, Linnaeo usitata, qui immerito raphani raphanistri admixtioni ad frumenta

eum tribuit, cum haec quidem herba, hordei potius et avenae segetibus infesta, secale non inficit, cuius tamen depravatio vel maxime accusanda est. *Necrosis ustilaginea* Sauvagesii, quam Suediauerus cum aliis auctoribus huc trahit, quamque olim cum Wichmanno plane diversam habui, est mera varietas, quippe quae in ditione Galliae soloniensi, inter Ligerim et Cerum flumina sita, inflammatione et sphacelo membrorum terminatur: iidem certe vitio frumenti tribuenda, quod et animalia, secundum Tesserii experimenta, eodem modo enecat. Est id vitium secalis cornuti vel abortus nomine cognitum (*Path. gen.* §. 140). Neque in Gallia sola necrosin, in Germania vero convulsiones has singulares, formicationis sensu junctas, efficit: namque ulcerum et pustularum malignarum in membris erumpentium, velut symptomatum convulsionis cerealis meminerunt in Germania Frid. Hoffmannus (*Opp.* III 34. et medici silesiaci Scrincius et Burgartus (*Satir. med. siles. spec.* III. p. 35. 37). In Lombardia etiam necrosis gallica endemica apparuit (*Ginanni. Delle malattie del grano in erba.* Pesaro 1759. 4) et in Helvetia (*Lang Beschr. des schädl. Genusses der kornzapfen im brote.* Lucern, 1717. 8). Itaque non dubito transitum statuere a necrosi gallica ad convulsionem germanicam cerealem.

## §. 538.

### a. *Forma ἀπύρετος.*

Diuturna est febrisque expers forma, quae populariter quandoque per Germania grassatur. Rarius sine prodromis subito homines corripuit. Dum laborarent, maxime dum pranderent, repente angores, pectoris oppressiones, animi deliquia sentiebant, apoplecticorum more humi procumbebant tum cum *μυρμηκισμῷ* membrorum convulsiones accedebant, soporabantur aegri. Expergefacti capitis dolores querebantur immanes et debilitatem summam; cum paullo magis ad se rediissent, bulimo adfici, omnia sine discrimine vorare, bene digerere et alvum deponere, perpauci sitire. Accessus recurrere per circuitus tertianarios, vel sine ordine: in quibusdam membra haud obrigescere, sed miris motibus torqueri, agitari, ut *choreae sancti Viti* speciem prae se ferrent: nonnulli etiam furere In intercapedinibus stupor animi, memoriae judiciique lapsus, fatuitas observabantur; continua esuries eos cruciabat. Sic continuavit morbus per aliquot hebdomadas aut menses: dum mitesceret superfuit fatuitas. Saepe accesserunt exanthemata, anthracibus similia, dolentissima · nonnunquam abscessus glandularum axillarium et inguinalium interdum etiam gangraenosi decubitus ( *Leidenfrost.* Opusc. 1. *Brunner:* in *Ephem. nat. cur.* dec. III. *ann.* 2. *p.* 348 ).

Plerumque tamen prodromis nunciata aliter progrediebatur. Membra defessa, tracta atque velut lacerata, formicarum quasi reptatum sentiebant doloresque rheumaticorum similes: his magnopere inquietari aeger, per somnum pavoribus exciri. Tum convulsiones mirae accedebant, quibus membra omnia miro modo dispellebantur. Pulsus interea naturales: febris fere nulla nisi aestus intestinus, algor dorsi, temulentia capitis cum siti exstingui nescia huc trahantur. Vomitus plerumque, quo pituitae tenacis copia et trichocephali (*Path. gen.* §. 182) ejicerentur, parum levaminis attulit. Ut se remittit accessus, esuries immanis observatur, cum pyrosi, ructibus acidis et cardialgia; superest in membris languor summus, stupor, resolutio: vel contractio ea, ut solis digitis pedum incedere cogantur. Animi ad haec desponsio, fatuitas: loquela balbutiens: vox debilis: facies livida, collapsa, quasi arida: pupula dilatata. Accessus dein crebriores post aliquot hebdomadas nervorum resolutiones, virium jacturam et anthraces membrorum adducunt, quibus mors acceleratur. Super haec in longum protrahitur morbus, dum in epilepsiam abit pertinacissimam aut fatuitatem, in suffusionem etiam lentis et membrorum singulorum resolutionem. Saluti fuerunt vomitus, quo trichocephali ejicerentur, exanthemata scabiem referentia, abscessus aut ptyalismus (*Taube. Gesch. der kriebelkrankheit.* Götting. 1782).

## §. 539.

### b. *Forma acuta.*

Haec est febrilis ea aegritudo, quae *sphacelo sicco* seu *necrosi* sociatur, rarius in Germania, in Galliae provincia soloniensi frequentius observata. Praegressis per aliquot dies capitis ventriculique doloribus febris accendebatur, cum aestu intestino validissimo, formicarum reptantium languorisque sensu in membris; tum convulsiones accedere, membra intumescere, sensum amittere, livescere, algere, vesicis obtegi; quae ichorem serosum foetidum funderent aut atri cruoris guttas. Sphacelus demum circumscriptus membrorum partem sejungit: primum digiti, tum majores articuli penitus secedunt sine ulla sanguinis profusione.

## §. 540. *Continuatio.*

Quaenam sit remotior caussa mali hujus, licet dimorphi, tamen ejusdem generis valde dubium non est, etiamsi experimentorum contrariorum copia judicium fere confundat. Namque, quae Taubius, Schlegerus, R. A. Vogelius, Eschenbachius aliique congesserunt argumenta, de innoxia secalis cornuti indole, usti aginem potius spectant quam verum secale cornutum (*Path. gen.* §. 140). Hoc enim, quam perniciosum sit non cohortalibus duntaxat pullis, sed suibus etiam aliisque animalibus, Tesserius egregie probavit (*Lindemanns.*

*Abhandl. aus den scriften der med. soc zu Paris*, II. 420). Eadem nascuntur symptomata, eodem modo mors consequitur, ac in necrosi hominum. Itaque etiam nec ῥοάδα accusare licet, quippe quae, oleribus infesta et variis fructibus horaeis, dysenteriam quidem gignere potest, sed nunquam convulsionem cerealem. Quid autem sit, quod secales pravitas tetrum hunc morbum dirasque convulsiones efficiat, sive sint vibriones, sive caustica quaedam substantia farri insita, aegerrime dici potest.

## CAP. VII.

### DE CHOREA SANCTI VITI.

### §. 541.

Convulsiones mirae membrorum, quae tripudia aemulantur, viribus animi incolumibus aut excitatis etiam, hoc nomine, seu *scelotyrbes* Sauvagesio, *ballismi* Swediauero veniunt. Simulat quidem haec aegritudo convulsionem cerealem, sed sporadica est nunquam popularis, nec μυρμηκισμῷ illo juncta, nec in gangraenam abiens, per circuitus recurrens, diuturna. Nomen sancti Viti originem habet in superstitione medii aevi: cum enim saeculo XIV. grassaretur vel haec vel cerealis convulsio, a sancto Vito Corvejensi monasterii patrono opem petere religio jussit (*Bzovii et Raynald. Annal. eccles.* ann. 1374. n. 13). Gregor Horstius tamen a sacello sancti Viti in ditione ulmensi nomen deri-

vat, quod petere saeculo XVI. soleret plebs furore saltandi correpta (*Ep. med.* sect. VII. p. 119).

## §. 542. *Continuatio.*

Praevii accessuum sunt varii nervorum adfectus: vertigines, capitis dolores et temulentia, oculorum caligo, oris spastica diductio; oppressio pectoris, gulae constrictio; angores praecipue et cordis palpitationes cum pulsibus suppressis et spasticis: membrorum dolores, stupores et sensus, quasi formicae ea perreptarent. Vidi etiam in puellis praecedere hilaritatem singularem, quae et vultu est gestibus miro modo agilibus et garrulitate prodebatur. Tum tripudiare incipit aeger, pedibus trepidare, aut, dum crura et genua rigent, continuo pedum digitos motitare: nonnunquam brachia et manus solummodo agitantur, ut si quae capessere voluerit, flexis et distortis id fiat brachiis. Simul loquela impedita est, gula constringitur, pupula coarctatur, singultus accedit et pectoris spastica oppressio. Mens interea sui conscia quidem est, sed vehementer perturbata anxietate et meticulositate, aut timorum vicissitudine et hilaritatis, ut modo rideat aeger cachinnosve edat, modo ploret et gemat. Quandoque, integra conscientiae parte sibi tamen temperare nequeunt, quin inepta quaeque et noxia etiam sibi aut aliis agitent; mordeant, lectis exsultent, feriant, qui adstant, dirumpant supellectilem, lintea dilacerent. Cupiditas ciborum vel nulla, vel praeternaturalis,

ut peregrinas res et quae alere nequeunt, appetant.

## §. 543. *Continuatio.*

Accessus post breviorem vel longiorem moram abit in somnolentiam aut lassitudinis sensum, cum sudoribus profusis. Dein vero ad se redeunt, recordantur eorum, quae in accessionibus fecerint aut perpessi fuerint, nonnulli vero nihil eorum meminerunt. Recurrit paroxysmus vel certo quodam ordine, vel absque eodem, ut nulla interdum caussa praesto esse, nonnunquam tamen quodvis diaetae vitium revocare accessiones videatur. Ubi inveterascit morbus, sociari solet somnambulismo (*Phys.* §. 398), vel epilepsiae, vel hystericis adfectibus, paralysi etiam et mentis erroribus diuturnis et pervicacibus. Cum praeterea varia sit chorea, prout singula membra occupat vel pleraque, multifariam induere potest formam, quam optime anumeravit Berntius (*Monogr. choreae sancti Viti.* Prag. 1816). Perniciem non adfert, nisi graviores nervorum adfectus accesserint, nisique diuturnitate vires consumserit.

## §. 544. *Continuatio.*

Somnambulismo perquam adfinis morbus, ab eadem nascitur dispositione vel hereditaria vel acquisita. Etenim vidi filiabus familiarem, quarum mater, ab incunabulis inde, prave educata, delicatam haberet constitutionem, spasmisque vexaretur, quoties parturiret. Mollissima educatione ef-

feminati pueri puellaeque, ubi celeriter pubescunt et adolescunt, huic praeprimis morbo obnoxii fiunt, praesertim dum Veneris cupiditas praecocius justo excitatur, manibus etiam stupro commisso. Neganda insuper non est caussa in stasibus abdominalibus latitans: puellas enim vidimus plures, abdomine turgido et menstruorum fluxu frequenter intercepto laborantes, in hunc incidere morbum.

Occasionem praebent, quaecunque nervos teneros atque irregulari virium dispensationi obnoxios irritare et sollicitare valent. Animi igitur perturbationes, terror inprimis et iracundia; cibi digestu difficiles ac nimia copia ingesti; vermes et menstruorum fluxus intercaptus: dein vitia cutanea achores et herpetes exsiccati, ulcera repressa: laesiones denique nervorum, maxime circa tendines pedum manuumve. Haec omnia ita lacessere nervos valent, ut abundet impetus imponderabilium et perversi musculorum motus existant.

Similis morbus, *Berry-berry* dictus, Indiae orientalis incolis infestus, rheumaticis doloribus et oppressione pectoris incipit: tripudiare coguntur aegri, tum oedemata pedum accedunt. Tribuitur frigori subito corpus adfligenti et largo potui liquoris e cocoïs nucibus parati. Simulatum morbum, *tarantismum* dictum, jam alibi tetigimus (*Path. gen.* §. 190).

# CAP. VIII.

## DE HYPOCHONDRIASI ET HYSTERICO MORBO.

### §. 545.

Non dubitamus eumdem habere utrumque morbum, cum in feminis ea solummodo accedant symptomata, quae corporis feminini constitutio efficit. Itaque adsentimur Swediauero, qui nuper utriusque morbi communem appellationem Ὑπερκινήσεως statuens, sentiendi facultatem mobilitatemque musculorum nimiam stabilivit ut morbi essentiam. Si qui enim hypocondriacum morbum *dyspepsiam* vocant *diuturnam*, negligunt hanc systematis nervosi agilitatem, eamdemque digestionis labem nonnunquam in feminis praesentem, negligunt etiam hanc aegritudinem multo magis generalem esse, atque praecurrere tum arthritidis tum haemorrhoïdum formationem.

Voco igitur *hypocondriacum* et *hystericum morbum* eum diuturnum statum, quo organicus sensus continuis sed maxime variis erroribus obnoxius sit, ut nec suam ipsius valetudinem recte vereque judicet, nec externis rebus idoneo modo adficiatur. Multifaria ea ac variabilis sensus organici hallucinatio cum essentiam morbi constituat, *Protei* nomen haec aegritudo meretur. Namque tum aliorum morborum speciem prae se ferre, tum cito evanescere haec simulata forma solet, ut alia induatur, adjuncta semper agilitate singulari mu-

sculorum et nervorum sensu perverso. Neutiquam igitur mentis morbis adnumeranda est aegritudo, scilicet solius sensus organici vitia complectens: neque alii ulli nervorum morbo similis est, quippe omnes fixam habent ac peculiarem formam, hypochondriaci autem adfectus nulli adstricti sunt. Oportet igitur, describamus praecipuas abnormitates, quibus is morbus conspicuus est.

## §. 546. *Continuatio.*

Et primum quidem, quod habitum attinet, is maxime varius est. Pallet plerumque facies, nonnunquam tamen et floret, interdum lurida est, halonibus luridis oculos cingentibus. Si paroxysmi instant aut urgent, vario modo distorti sunt musculi faciei, ut angorem, moestitiam, suspicionem, meticulositatem exprimant, quibus homo torquetur. Interdum lacrimas fundit absque manifesta caussa. Temperies pariter variabilis est; manus pedesque algent plerumque et stupent, incensa facie: maxime idem frigoris circumscripti in occipite sensus, quin febre lenta nervosa est (§. 79). Vicissitudines frigoris calorisque: aestum inprimis aegerrime aeger tolerat, angitur, anima deficitur et nervorum distensiones patitur. Praecordia utplurimum tensa sunt et turgida, abdomen intumescit.

## §. 574. *Continuatio.*

Gravissima est organici sensus hallucinatio. Fallitur autem, dum virium rationem corporisque ipsum statum haud rite percipit: summam sentit

virium jacturam, dum functiones ad sanitatis normam peraguntur: quamvis corporis vicissitudinem anxie et circumspectissime obsèrvat: si tantillum muci linguam obtegit, si pulsus paullisper aberrat, pessima quaeque ominantur. Hinc victus regulis sedulo et anxie studet; libros, qui de victus ratione et morbis cognoscendis tractant, diligenter legit; modo hoc, modo illo morbo, cujus descriptionem legerit, se haberi opinatur. Qua organici sensus fallacia cum judicium decipiatur, nequit errorem deponere: a quo si quis eum avellere vult, suspicio nascitur in hypocondriaco erga amicum, quem alioquin dilexerat. Hinc constantia amicitiae nulla: fugit hodie quem heri amore deperibat. Angores inquietudinem efficiunt, qua cruciatus consilia adsiduo et studia mutat. Animum inducere solet, sibi licere, ut modo hoc modo illud tractet, nulli studio continenter inhaereat.

Anxietas incredibilis et explicatu difficillima corpus et mentem exercet, e praecordiis plerumque orsa, in sudores frigidiusculos abitura, saepe etiam omnem conscientiam animumque suppressura. Nonnunquam mens huic resistere potis est anxietati, dum valide vires intendit, plerumque tamen majore vehementia, post brevem remissionem recurrit. Accedunt dolores varii, e perverso organico sensu ita nati, ut aliae corporis adfectiones iis minime respondeant. Dolores capitis atroces, cum frigoris circumscripti sensu in occipite, temulentiae et vertigines: praecordiorum frequentissima oppressio, ipsa cardialgia cum fastidio ciborum et vo-

initibus: nullo cruditatum aut sordium testimonio: hypochondrii alterutrius dolores pungentes, dolores colici, flatibus forte tributi, cum pulsibus contractis, duris, exilibus, urinaque limpida; dolores etiam renum aut vesicae, qui cum urinam spasmis intercipiant, colorem calculorum faciunt: sed urina limpida et intercepta personam his adfectibus adimunt. Dolores articulorum suspicionem movent, ab arthritide oriri; neque tamen unquam inflammatio aut tumor articulorum accedunt. Dolores dorsi cervicisque tensiones praegrediuntur accessus. Nonnunquam formicarum reptantium sensus et prurigo exercent cutim, in qua et efflorescere exanthemata consuescunt, mox iterum evanida. Varia interdum loca corporis singulari sentiendi facultatis augmento laborant, ut ne tangi levissime quidem possint, quin accessus erumpant.

## §. 548. *Continuatio.*

Super hos organici sensus errores praesto sunt vitia sensuum nobiliorum. Ob oculos versantur maculae atrae aut nebulosae quae locum mutant fixo, evanescunt clauso oculo, augentur praeprimis, dum jejunus est aut dum fulgentes lumine res conspexerit (*Path. gen.* §. 280): interdum oculorum caligo ea, quae coecitatem minatur. Aures matutino tempore intra se ipsae sonitant, quin obsurdescit non raro aeger (*Path. gen.* §. 281). Variae res odorae singulari modo eum adficere solent, ut vel animi deliquia vel in nervorum distensiones incidat.

Somnus est saepe turbulentus, somniis terrificis interpellatus: expergefacti recreatos se somno haudquaquam sentiunt: ad multum diem usque dormiunt; somnolentia et segnitie perpetuo laborant. Interdum post insomnem noctem conscientia privati in fatuitatem et animi desponsionem incidunt.

## §. 549. *Continuatio.*

Ad haec varia accedunt motus muscularis vitia. Plerique corpus motu curiose instituto, ambulationibus, equitatu, laboribus exercent. Legem, quam sibimetipsis statuerunt, ut negligunt, angoribus corripiuntur, quasi in equuleum conjiciantur. Palpitatio cordis accedit violentissima: sed brevi transitura: musculorum tremores, nervorum distensiones; gulae constrictiones, maxime in mulieribus, quae globo quodam pharyngem sibi occludi conqueruntur, tumente interea collo, venisque turgentibus. Pectus spasmis constringitur, ut asthmatis convulsivi species nascatur; gemitus frequentes, singultus, tussis spastica, quasi aliquid in laryngem illapsum sit: oscitatio frequens et pandiculatio oriuntur. Vox in accessibus stridula est et tremula, interdum rauca et clangosa: urina spasmis intercipitur: nonnunquam epileptici insultus aut aliae nervosorum adfectuum formae socientur.

Sanguinis motus non potest non vario modo sollicitari, turbari, perverti. Pulsus variabiles sunt, vel duri et exiles vel pleni, concitati, vel tardi

et rari. Sanguis impetu quodam in caput ac pectus irruens aestum ciet et varias molestias: qui vero naturaliter per menstrua fluebat, reprimitur.

## §. 550. *Continuatio.*

Adsimilationis functiones deflecti a norma sanitatis necesse est, si organici nervi, iis providentes, laborant. Ciborum cupiditas modo penitus amittitur, jam nimia est et in bulimum abit. Sitis fere semper homines exercet, nonnunquam hactenus valida, ut nihil ciborum vorare possint, quin siti iterum torqueantur. Digestio interdum minus labascit: nonnunquam cibi singulares, pingues, acidive inprimis, molestias faciunt et ructus pravos cient, aut minime mutati secedunt. Alvus utplurimum dura est: abdomen continuo tensum flatibusque pansum. Dum alvus colliquescit, summa saepius virium jactura sentitur. Pyrosis insuper et acor in stomacho residens perpetuo fere exercet aegrum, ructibus acidis, fastidio, cardialgia, vomitu humorum acidorum mucosorum aut foetidorum. Urinam esse plerumque in accessibus limpidam, aquosam aut interceptam, jam monuimus. Non raro tamen magis turbida est, ut jumentariae similis sit: interdum summa copia fluit, ut diabeten aemuletur. Perspiratio cutanea suppressa esse solet, neque sudant, tametsi corpus vehementer exercuerint. Quodsi sudores erumpunt, ad caput et collum, ad volas etiam manuum pedumve plantas observantur. Acidum odorem, interdum et mordacem indolem sudorum animadvertimus. Saliva

quandoque nimis abundat, qua fluente digestio turbatur. Denique Veneris cupiditas aucta est in utroque sexu: frequentes per somnia voluptuosa erectione et pollutiones emaciant aegrum.

## §. 551. *Continuatio.*

En pleraque hujus morbi symptomata, quorum nonnulla semper praesto sunt, aliis deficientibus. Ex iis autem si hunc morbum adesse rite efficere volueris, ad variabilem maxime indolem ad caussas praegressas et corporis constitutionem consilium transferre debes. Eadem profecto est valetudo, arthritidi et haemorrhoïdibus praevia, quae et huic fundamenta ponit. Quae de debilitatis notione generatim (*Path. gen.* §. 52 — 63) posui, hanc aegritudinem praecipue illustrare valent. Est potius nervorum organicorum dispositio ea, ut inaequabili modo vires dispensentur, quo sensus organicus fallitur, et motus, ab ejus efficacia pendentes, vario modo pervertuntur. Cum de stasium abdominalium ortu et effectibus disputaremus (*Path. gen.* § 81. 82), caussas quoque indicavimus, quibus diuturnus ille viscerum abdominalium status originem debet. Gravissimis certe caussis adnumeranda sunt studia nimia, taediosa aut adsidua unicaque contentione noxia (*Path. gen.* §. 171. 172). Haec enim animi potestatem, qua organicum sensum gubernat et regit, infirmant. Animi etiam perturbationes frequentes, quibus vis animi frustra incitatur, ut indignatio, invidentia et moeror (*Path. gen.* §. 167. 169) simili ratione tandem in hunc

morbum praecipitant. Qui sedili indulgent, motumque omnem et aëris liberi usum anxie vitant, corpus quoque nimio calore fovent, obnoxii esse huic morbo consuescunt (*Path. gen.* §. 180). Qui complexus venereos nimis amant, nervis abdominalibus eam conciliant dispositionem, ut fluctuare et inaequabiliter distribui vim nerveam necesse sit (*Path. gen.* §. 177). Denique arthritidis et haemorrhoïdalis morbi haec est noxa, ut diuturnum hunc statum, ni perficiantur, producant (§. 389. 392. 395. 457).

Itaque organici sensus id est in hoc morbo vitium, ut nimis sollicitatus perverse percipiat motusque abnormes cieat. Cum in statu normali encephali vis conscientia et sensuum superiorum efficacia claras distinctasque perceptiones producat, elato et praevalente organico sensu, cujus perceptiones confusae sunt et obscurae, encephali efficacia supprimitur ac ita debilitatur, ut gangliorum, quorum vis concitata est, functionem imitetur. Quae expositio sicut idonea est ad declaranda hujus morbi symptomata, ita viam communit ad veros mentis morbos.

SECT. IV.

*DE MENTIS MORBIS.*

# CAP. I.

## GENERATIM.

### §. 552.

*Mentis alienationes* vocamus morbus, qui in functionibus a consilio naturae ac fine aberrantibus, nec arbitrio subjectis, versantur, sive complectantur facultatum singularum infirmitatem, sive rationem earum laesam. Animi mores perversi alieni sunt a morbis, quod illi arbitrio et rationis idoneo usu abigendi sunt et emendandi. in morbis vero nil valet judicium, ratio nihil. Male moratus homo sceleri inhaeret et crimini, quia iis adsuevit, nec ratione idoneo modo uti vult. Qui vero mente captus est, nequit libere agere, arbitrio uti et ratione, sed compedibus sensus organici perversi vinctus necessitate compellitur ad perversas actiones.

Limites autem hujus status eo difficilius definiuntur, quo propiores sunt animi perturbationes ab ea impotentia (*Path. gen.* §. 163). *Vecordiam* ἔκστασιν cum Hippocrate dicimus brevem illum ac transiturum furorem, quo corripitur, qui iracundia exardescens, sui non compos est.

### §. 553. *Continuatio.*

Alio loco jam (*Path. gen.* §. 287) tetigimus transitum hallucinationum, quibus sensus laborant,

in veram mentis alienationem. Quodsi vel ex imaginatione vel e sensuum vitio phantasmata nascuntur, mens sana manet, dum sui conscia est et res externas a se distinguit. Sed si superiores sensus, quos Kantius *objectivos* dicere consuevit (*Phys.* §. 403), continuis fallaciis perturbantur, necesse est, encephalus ipse πλεονέκτημα suum, conscientiam, amittat, quippe quae comparatis sensuum superiorum objectis nititur (*Pyhs.* §. 93). Transitus igitur patet ex iis fallaciis in ipsam desipientiam, quem in febre nervosa acuta saepius animadvertimus (§. 90). Similis hallucinationum transitus in desipientiam in ebrietate contingit: nec dispar est somniantium ratio, quippe quorum internae sensationes et perceptiones sine ordine citraque suetam legem secum junguntur, cum sensuum externorum functio comparativa desit: hinc nulla conscientia existere potest. Quae cum bipartito distribuatur, altera semetipsum cognoscens, altera res externas a se discernens: utriusque congrua actio sanam potissimum mentem constituit: namque, qui sui quidem conscius est, sed hactenus intra se ipsum mergitur, ut externarum rerum obliviscatur, is haud longe abest a mentis erroribus. Neque sana est mens, diffusa atque dispersa per rerum externarum animadversionem. Cum denique conscientia exigat recordationem, siquidem reminisci oportet eum esse memet, qui ante hos viginti annos fueram, atque res, quas video, ad idem genus pertinere, quod jam ante cognovi; efficitur, sine recordatione esse conscientiam non posse. Qua fa-

cultate cum careant infantes juxta ac senes decrepiti, utraque aetas sanae mentis minime esse potest: et fatui fiunt aut stolidi senes propter hanc ipsam caussam.

Haec sufficiunt ad mentis humanae errores e conscientiae defectu eruendas.

## §. 554. *Continuatio.*

Quibus positis et probatis intelligitur, mentis alienationes versari in functionum, quas encephalus exercet, perversione. Cum vero obscuritas sensus defectusque conscientiae gangliis eorumque nervis inprimis tribuenda sit (*Phys.* §. 89. 93), a veritate recedere haud timemus, si primariam mentis alienatae caussam in gangliosi systematis centro quaerimus. Confirmatur id angoribus et aestu intestino, e plexu splanchnico ortis furorique utplurimum praeviis: insanientes plerumque queruntur constrictionem, angentem praecordiorum sensum, ciborum aversationem et fastidium. Quodsi hypochondriacus morbus iisdem adfectibus conspicuus est, interest inter eum et mentis morbos, quod conscientia et libertas, integrae in hypochondriasi, subdantur perverso organico sensui in mentis alienationibus: abire tamen illam aegritudinem saepius in hos morbos, supra jam monuimus (§. 551). Congruit cum hac expositione periodica horum morborum indoles: solent enim, qui versantur in plexuum abdominalium vitiis morbi nervosi per circuitus redire (*Phys.* §. 66. 76., *Path. gen.* §. 35., *Path. spec.* §. 39. 41).

Variis locis jam tetigimus rationem gangliosi systematis ad encephalum: partim enim suae spontis sunt ganglia atque praesertim in embryonibus, priusquam organa superiora sensuum agere possunt, seorsim suis muneribus funguntur; partim subdita sunt cerebro, ope nervorum communicantium, quorum principes fere sunt nervus vagus, Vidianus etiam et abducens. Itaque potest etiam status quidam intermedius mentis nasci, quo conscientia vacillat quasi ac fluctuat, ut modo clarissime noscamus rationes nostras rerumque externarum, jam vero haud ita luculenter eas dignoscamus. Dein patet ex hac ratione, in mentis perturbationibus existere lucida quaedam intervalla, ubi encephalus liberatus ab impetu sensus organici, suae iterum spontis est atque optimo judicio fruitur. Neque latet singularis illius phaenomeni caussa, quod desipientes saepe mirabili celeritate perceptiones conjungant, et ex iis suo modo ratiocinia deducant. Incitatus enim encephalus impetu sensus organici haud semper a norma deflectitur, sed potest subinde secundum consilia naturae agere.

## §. 555. *Continuatio*.

Quae jam (*Path. gen.* §. 287) obiter tractavimus de differentiis eorum morborum, paullo uberius hic libet perstringere. Nituntur autem mentis morbi vel impotentia facultatum vel ratione turbata atque perversa.

### a. Adynamia mentis.

*Fatuitas*, quae nostratibus *blödsinn*, Graecis εὐήθεια seu μώρωσις, Gallis *idiotisme, imbécillité* audit, est ea mentis aegritudo, quae in defectu plerarumque facultatum, maxime judicii, versatur. Fatuus imaginibus haud fallitur, sed perceptiones male jungit, ratiocinari nequit, nec de universalibus rebus veram habere informationem, nec memoria, sed solis sensibus viget.

### b. Ratio facultatum laesa.

*α Respectu rerum, quae animum advertunt.*

*Melancholia*, quam et *athymiam* Swediauerus dicit, est diuturna mentis aberratio, qua unica potissimum series perceptionum cogitationumque animum occupat, omnibus aliis rebus leviter acceptis vel vix animum advertentibus. Plerumque ex animi violentis orta perturbationibus cum tristitia juncta est, cui tamen libenter se homo dedit, cum unica haec series exci et animi vires labefactatas. Hinc, quae dicitur *idea fixa*, necessario pertinet ad melancholicum statum: illa sola animum occupat, omnes aliae vel ad illam trahuntur, vel minime hominem adficiunt. Libertas ac conscientia infirmantur aut penitus abolentur: dira igitur necessitate cogitur aeger ad eam cogitationum seriem. Si taedium vitae adest, μισοψυχίαν; si aversatio consortionis humanae, ἀπανθρωπίαν; si patrie desiderium, νοσταλγίαν, si amasiae aut amasii desiderium, ἐρωτομανίαν Swediauerus ap-

pellat; varietates tamen, nec veras species has esse existimo.

*β. Respectu sensuum et imaginationis.*

*Insania*, quam Graeci παράνοιαν, Germani *wahnfinn*, Galli *aliénation*, Angli *frenzy* vocant, est id animi vitium, quo imaginationis effectus pro veris sensuum impulsibus habentur, unde patet, caussam insaniae complecti sublatam imaginationis et sensuum rationem, quo facto etiam conscientia tollitur. Qui insanit, vere credit spectra adesse, si aut hallucinationes sensuum eum exercent, aut vivax imaginationis excitatio ea spectra ipsi ob oculos ponit. Triplex autem est ejus speciei varietas. Modo enim brevi transit, ut furorem interdum exprimat, modo diutius moratur et habitum pervertit: modo denique in voluntatem agit eamque penitus depravat.

aa. *Vecordia*, seu brevis insania, vernacule dicitur *unsinn*, graece ἄνοια, Hippocrati etiam ἔκστασις, gallice *transport*: haec comitatur exanimationem, quae violentis mentis perturbationibus efficitur: hinc *unsinnig* nostratibus dicitur, quem vehemens adfectus ita percellit, ut imaginationis effectus pro veris habeat rebus. Quae aegritudo cum etiam instinctus organici sensus et ipsam voluntatem corrumpat, in tertiam speciem facillime abire liquet (1).

---

(1) Quanquam vecordia generatim fere pro quavis insaniae specie apud bonos auctores habetur, duo ta-

bb. *Vesania* aut *amentia* dicitur diuturna insania, *verrücktheit* Germanis (male hoc nomen ad delirium febrile transferente Swediauero), qua correptus continuo vigili somno premi videtur ut omnia vera habeat, quae imaginatio perversa ipsi ob aciem mentis collocat. Errore aliquo peculiari interdum amens adficitur, ut in iis rebus duntaxat hallucinetur, quae hunc errorem attingunt, in aliis omnibus vero sui compos sit.

cc. *Furor*, cujus vehementissimus gradus *rabies*, μανία Graecis, nostratibus *tollheit*, *raserey*, *wuth*, Gallis *rage* et *fureur* dicitur, est insaniae species violentissima, qua instinctus ita pervertitur, ut voluntas ii submissa dira quaevis ac noxia tentet et patret etiam, ni impediatur. Fallacia enim judiciorum et ipsarum imaginum, dum fortius mutat animum, omnes secum rapit mentis facultatis, hinc quoque arbitrium: id more instinctus brutorum pervertitur, atque, ut sibi aliisque noceat, intenditur. Solent in furore musculorum vires insigniter augeri, nervorum etiam facultates ita excitari, ut vulgares res debiliter agant, aëris temperies mutata fere non sentiatur, cogitationes autem perversae et quidquid cum his vel levissime jun-

---

men potissimum sunt hujus significatus firmamenta: 1) *Cic.* De harusp. respons. 1. »Sed vecors repente sine suo vultu, sine colore, sine voce constitit.« 2) Sallust. *Catil.* 15. »Igitur colos exsanguis, foedi oculi; citus modo, modo tardus incessus; prorsus in facie vultuque vecordia inerat.«

gitur, effectus vehementissimos producant. Ἀγριοθυμίαν hanc ferociam animi a mania perperam Swediauerus distinguit.

*γ. Respectu ordinis perceptionum cogitationumve.*

*Desipientia*, Graecis παραφροσύνη, nostratibus *irrereden* seu *faseln*, Gallis *la rêverie*, Italis *farnetica* dicitur id vitium, ubi, salvis sensibus, rapida adest idearum fuga, nullo aequabili ordine semet excipientium, turbulentus fluxus et reditus variorum animi adfectuum. Desipere igitur dicitur, cujus cogitationes sermonesque nexu rationali carent, quaeque ea celeritate semet invicem sequuntur, ut, qui rationis suae compos est, sequi eam fugam nequeat. Finitimum id vitium est vertigini (*Path. gen.* §. 286), differenti propter judicii incolumitatem. Desipientia febribus acutis, aestuique febrili vulgaris, ubi per somnum occurrit, παράκρουσις etiam Hippocrati dicitur.

aa. *Deliratio*, λῆρος aut λήρημα Graecis, nostratibus *wahnwitz*, Gallis *délire*, Italis *vaneggiamento*, dicta est diuturna desipientiae varietas, quae continuum fluxum cogitationum haud cohaerentium complectitur, adsiduam garrulitatem: neque tamen necessaria est imaginum fallacia. Adsiduo aliquid agitat, molitur; consortionem hominum quaerit, sed omnia, quae agit, sine ordine sunt et nexu interno. Si delirus continuas judicii fallacias patitur, inde id proficiscitur, quod nexus normalis facultatum et actionum animi sublatus est, quod ratio inter vires animi laesa est, unde etiam intellectus labascit.

bb. *Insipientia* aut *stoliditas*, vernacule *albernheit* et *aberwitz*, graece *ἀβελτερία*, gallice *niaiserie*, anglice, *silliness*, italice *scempiataggine*, vocatur minor delirationis gradus, citra animi perturbationes ortus, cum infantili judicii debilitate. Garruli esse ejusmodi homines solent, agitant aliquid et moliuntur, sed inepte ac sinistre: res externae in eos agunt, sed perverse iis adficiuntur, perverse judicant, quo nexus facultatum animi turbatus est.

cc. *Stultitia*, Graecis *μωρία*, nostratibus *narrheit*, Gallis *folie*, Italis *sciocchezza* dicta, est id mentis vitium, ubi desipientia diuturna innoxia est et plerumque ridicula, quoniam inepta oppositio inter finem actionum et actiones ipsas animadvertitur (1).

His vitiis ita distributis, ea duntaxat perstringenda esse arbitror, quae veros morbos corporis mentisque constituunt: namque stultitia et stoliditas minus nostra referunt, quoniam cum corporis valetudine secunda juncta esse possunt.

---

(1) Quam caute boni auctores haec vitia discreverint, patet e *Livio* (25, 19): »Id magis stolide quam stulte creditum, « et *Cicerone*: »Stultum me existimo fatuum non esse existimo. «

# CAP. II.

## DE FATUITATE.

### §. 556.

*Fatuum* diximus, qui caret facultate, functiones plerasque animi exercere. Diuturni hujus mali minorem gradum, qui haud morbosus est, *imbecillitatem* vocare consuevimus. Sed major ille gradus, de quo sermo est, cognoscitur jam adspectu hominis, obtutu oculorum fixo et stupido, musculorum faciei laxa indole, faciei etiam pallore et inflatione, loquela difficili et voce rauca, capite membrisque pendulis, pulsu interdum tardo et excretionibus impeditis. Sensuum facultas vel integra est, vel impedita, ut fortiores duntaxat et rudiores impulsus organa sensuum feriant, subtilia vero discrimina fugiant. Recordatio haud juxta ac imaginatio labascit: ita plerumque incolumis est; eorum saltem perpetuo reminiscitur fatuus, quae fortiter sensus perculerant: imaginationis vero nulla fere vis est, hinc ingenium tenue, tarda intelligentia, judicium puerile. Instinctus fere brutales sunt, cum sensus rudiori duntaxat modo feriantur, neque delectentur voluptatum genere, quod altioris est indaginis. Libidinosus igitur et salax, gulo etiam et bibulus esse consuescit. Mores his respondent: amat brutorum more eos, qui vel cupedias vel alia sensuum oblectamenta largiti sunt: odit, qui unquam obstiterint illi, aut qui, exponi nequit, quanam ratione contrarii sunt. Animi per-

turbationibus exercetur raro, sed violentissimis, ubi aliquis ipsi refragatur. Aerumnarum, poenitentiae aliarumque commotionum, quae moralem partem animi complectuntur, expers fere est. Hinc etiam minime religiosus est, nisi usus quosdam religionum imitando personam religiosi induat.

## §. 557. *Continuatio.*

Solet utplurimum fatuitas diuturna esse et per omnem vitam morari, si a congenita encephali labe nascitur: sed longaevi esse et immanes consuerunt fatui a morbis popularibus, ut tandem apoplexia decedant. Vitia encephali organica maxime varia sunt, ex ictu capitis nonnunquam suborta: hydrocephalus etiam aut effusus cruor aut abscessus et tumores cerebrum aliqua parte comprimentes (§. 192. 193). Dein etiam ebrietas matris aut patris non immerito accusatur, si infans a nativitate inde hac animi imbecillitate patitur: narcotica etiam, praesertim opium et sorbitiones spirituosae, infantibus propinatae, in hunc morbum praecipitant. Denique et senium et morbi, qui enervant vires, fatuitatem producere possunt.

## §. 558. *Continuatio.*

Teterrima et gravissima fatuitatis forma ea est, quae, cum strumis sociata et in cachexiam abitura, incolis vallium alpinarum profundis infesta est, *cretinismi* nomine nostris demum temporibus divulgata. Helvetii primum, maxime qui confinia Martinaci, Agauni Sioniique habitant.

dein qui alpes rhaeticas et noricas incolunt raro etiam montis Bructeri accolae, quinetiam Andium in America meridionali, summarumque alpium in tibetano regno et ipsius Sumatrae habitatores obnoxii sunt huic malo et strumis. Accusatus est potus aquae nivalis, cujus opinionis argumenta petita sunt tum e strumarum decremento per hiemem, cum aqua nulla e nive colliquescens bibitur, tum etiam ex ortu ejusmodi tumorum, cum Cookii comites, polum antarcticum circumnavigantes, aquam e glacie deliquescente ortam potarent. Sed contraria est strumarum frequentia in Sumatra, ubi nulli montes glacie tecti occurrunt (*Path. gen.* §. 142). Majori igitur jure culpa infertur in nebulosum et haud innovatum aërem vallium, qui electricitate negativa abundans vires corporis animique emollit (*Path. gen.* §. 132) id enim vel exemplis a memetipso in Hercynia nostra visis compertum habeo, cretinismi quamdam speciem leviorem, familiae infestam, quae in valle profunda habitarat, evanescere, protinus ut migraret in montosa et aprica loca. Id etiam observavimus strumarum et cretinismi connubium, ut strumosi parentes infantes gignerent cretinismos affectos: atque mox post partum strumis incipere dispositionem ad hunc morbum. Hereditate propagari id malum, certum est; saepius tamen sani parentes cretinos generant, cretini vero sanos infantes. Nec genti cuidam aut hominum generi solummodo infestum est malum, cum opulenti juxta ac egeni eo laborent. Memoratu tamen dignum est, liberos fere esse ab hoc

morbo infantes fulva coma oculisque caesiis gaudentes.

## §. 559. *Continuatio.*

Vario modo se habet hoc malum pro varia aetate. Infantes recens nati, qui propensi in id sunt, vel strumis laborant, vel rachitide aut hydrocephalo: alii vero, etiamsi forma non valde declinat, nec flere, more sanorum infantum, nec sumere mammas possunt, quod vulgus frenulo linguae nimis arcto tribuere solet: discinditur igitur, unde carunculam ex hoc frenuli vulnere natam Wenzelius uterque in cretinis invenit. Dentiunt difficulter, dentibus frequenter carie corruptis; cum posteriores proveniunt, priores non elabuntur, sed duplex non raro series eorum conspicitur. Nec sermocinari discunt, vocales literas quidem pronunciant, sed consonantes impedite. Nec incessus facilis est et normalis: alii pedibus uti plane nequeunt, alii vacillant et pedes distorquent, dum gradiuntur; semper recta tendunt neque deflectunt sese de via. Digitorum brevitas singularis apparet ratione proceritatis brachiorum pedumque. Caput praeprimis deforme, vel parvitate vel etiam nimia mole, posticae inprimis partis directione sursum recta. Facies prope quadrata; pallida etiam, aut lurida, inflata; crines oculique atri: pupula tarde mobilis; oculorum anguli subobliqui, velut in mongolica hominum varietate: oculi vel cavi vel nimis prominentes; obtutus fixus, stupidus, ingrate comis: labra tumida, inferius maxime propendulum, os plerumque apertum, saliva effluente.

Somniculosus est plerorumque adspectus; somnos etiam ducere per magnam diei partem consuerunt. Torpor insignis est omnium functionum, pulsus, alvi (ut mire pandatur anus, priusquam alvus deponatur) secretionum plurimarum. Urina tamen sat abundat: in feminis menstruus sanguinis cursus praecocius justo ingruit, saepe nimius. Uterque sexus libidinosus esse, marium genitales partes mole excedere solent: manibus stuprum committere frequenter visi sunt.

## §. 560. *Continuatio.*

Craniorum mirabilis est plerumque deformitas, maxime ea obliquitas, ut foramen lacerum et condyloidea alterutrius lateris nimis compressa coarctarent vasa et nervos per ea prodeuntes. Os occipitis fere adamussim sursum tendit, rectumque angulum cum osse basilari format: hinc spatium deest pro ponte Varolii: os basilare etiam eam habet declivitatem, ut crista laminae cribrosae ossis ethmoidei profundiorem justo habeat positum. Necesse est, hac deformatione functiones encephali nervorumque gravissime impediantur et turbentur: sed, quomodo nascatur id vitium ex aëre nebuloso et electricitate negativa abundante, haud liquet.

# CAP. III.

## DE MELANCHOLIA.

### §. 561.

Melancholiae sive athymiae definitionem supra (§. 555) exhibuimus, e qua et differentiae ejus et hypochondriaci mali et maniae elucent. Namque idea fixa totum animum occupans, quae essentiam hujus morbi constituit, deest in hypochondriaco morbo, qui summe variabilis, ex organici sensus hallucinationibus imaginationis fallacias maxime varias producit: in mania contra, ferocia actionum brutalium adest.

Prima ejus mali initia cognitu difficillima sunt, quippe cum nimium studium et animi commotiones violentae idearum eam perpetuitatem quandoque efficiant, ut, nisi libertatem voluntatis integram observaveris, haud possis hunc statum a melancholia discernere. Interdum etiam lucida, quae praesto sunt, intervalla, judicium medentis pervertunt, ut sanam mentem statuat, quae tamen sui non constanter compos est. Oportet igitur mores hominis consideres, qui insuetum aliquid mansueti aut ferocis prodentes, melancholicam dispositionem exhibent.

### §. 562. *Continuatio.*

Summa tamen rei versatur in imaginibus perversis, quas idea fixa parit, cognoscendis. Nascuntur eae ex organico sensu adfecto, quo haud

variae, ut in hypochondriaco morbo, sed fixae et eaedem semper opinationes et perversa judicia producuntur. Vitia corporis sentit quidem aeger, sed, deceptus organici sensus hallucinationibus, pro varia animi cultura, imagines sibi fingit perversas. Hinc in Arcadia veteri rudis pastorum gens, superstitionibus dedita, et lupos maxime metuens, de transmutatione hominum in lupos fabulas commenta est. Melancholici, Jesu Christi temporibus, sepulcra habitabant, daemonibus obsessos se esse credebant. Scytharum gens, Hippocratis et Herodotis temporibus, morbo muliebri obnoxia, ἀνάνδριες aut ἐναρέες dictos nutriebat, qui et in hodiernis Sibiriae populis inveniuntur. Superbus et adrogans regem se esse fingit, avarus ditissimum, qui forte mystici insudavit libris, similes etiam habet imagines: alii egestate se oppressum iri, aliis insidiari sibi hostes metuunt. Nonnulli etiam sine cogitatione ulla, tanquam meditabundi, obtumescunt, nil interrogant, nil respondent. Plerique moesti sunt, quod unica cogitationum series nequit liberam et gratam idearum vicissitudinem ipsis repraesentare: nonnulli tamen hilares sunt, quia figmentum, quod sibi mens struxit, sufficit ut tollatur judicium facultatesque mentis continuo agitentur.

## §. 563. *Continuatio.*

Fastigium rei ponendum est in pertinacia, qua, qui mente captus est, commentis suis et falsis opinationibus adhaeret: quivis enim conatus aver-

tere eum ab hoc errore, indignationem efficit ac simultatem suscitat cum eo, qui refragatur his fallaciis. Singularis est prudentiae, errores hos ex animo excutere, quin irascatur et furere incipiat aeger.

Id etiam singulare est, mentem talem rectam sequi perceptionum seriem, tum quoad ideam fixam, tum etiam respectu aliarum rerum. Si fallax praemissum judicium conceditur, necesse est largiamur etiam ratiocinii veritatem: exercitatio mentis ac consuetudo hactenus ciet atque sollicitat mentem, ut facillime sequatur cogitationum suetum ordinem. Mira inde non solum loquacitas, sed facundia ipsa, flumen orationis effundens, recordatio optima, ingenii acumen summum, linguarum peregrinarum, quarum usus haud penitus exoluit, ingens facilitas: haec omnia nos in admirationem subinde rapiunt, hominibusque, qui animi cultu expertes sunt, Dei aut daemonis dona esse videntur.

Cum melancholicus maxime liberam sentiat animi activitatem, dum in unicam ideam fixam animum intendit, veretur ut in ea serie sibi grata interpelletur: solitudinem igitur amat, hominum societatem fugit, meticulosus est et suspicionum plenus. De quibus suspicatur sibi adversarios esse, eos necesse est oderit atque a se removere studeat. Quod cum organici sensus erroribus contingat, brutalia etiam nocendi aliis studia existunt. Angores denique perpetui, quibus cruciatur, taedium vitae pariunt, quo motus et sibi mortem consciscere cupit.

## §. 564. *Continuatio.*

Haec animum complectuntur: veniamus ad corporis detrimenta. Quorum primum est tarditas singularis sentiendi et motricis facultatis. Pariter perfert frigus ac aestum: interdum tamen Pinelius vidit frigus melancholicis valde noxium esse. Contagii et impulsus morborum popularium parum capaces sunt: remedia fortiora et incitamenta alia facillime tolerant. Nonnunquam oculi caligant; alii obsurdescunt, odoratusque infirmitate laborant. Huic sensuum superiorum torpori contraria est organici sensus excitatio, quae manifestatur tum somno turbulento, pavoribus et somniis terrificis interpellato, tum doloribus capitis vehementissimis, fixis, interdum in furorem abituris, tum motibus musculorum abnormibus, concitatis, unde tremores, pavores e levissima quaque caussa, constrictiones gulae et vesicae, palpitationes cordis et impetus sanguinis versus organa quaedam peculiaria. Pulsus sunt duri, irregulares, tardi interdum, nonnunquam accelerati spirationes vehementes, gemitibus interceptae: vox debilis, clangosa: loquela impedita.

Ad haec habitus, dum inveteravit morbus, singulari modo vitiatur. Pallor cutis aut luridus color: oculorum obtutus turbidus, inquietus, meticulosus: vel truculentus aut torvus: vultus peregrinus aut depravatus tremoribus ac palpitationibus musculorum, levi etiam inflatione locorum profundiorum faciei: lingua sordida; cutis obrigescens,

arida, nec perspirabili pervia; praecordia tensa ac dura, venter continuo durus; membra algida, torpida sensu motuque: haec, habitus melancholici notae, tum suspicionem adferunt morbi praesentis, cum animi errores, propter lucida forte intervalla, cognosci nequeunt.

Denique secretiones excretionesque considerandae sunt. Cupiditas ciborum saepe nimia, ut ingerantur etiam foeda et nutrire nescia, cum pyrosi, cardialgia, ructibus tetris et angoribus praecordiorum. Alvus plerumque durissima, nec fortissimis purgantibus movenda: flatus copiosi. Urina turbida, cruda, jumentariae aemula. Perspiratio suppressa, aut ex angoribus sudores circa caput collumque frigidi. Interdum et salivae fluxus: salacitas nonnunquam brutalis cum tentigine et pollutionibus: haec sunt vitia secretionum et excretionum.

## §. 565. *Continuatio.*

Mora morbi plerumque diutina est, utique dum ex organicis natus est vitiis aut e caussis moralibus haud facile tollendis. Dum e stasibus abdominalibus ortus est, saluti sunt haemorrhoïdum fluxus, menstruus sanguinis cursus, fluor etiam albus. Febris accedens, maxime intermittens, saluberrima esse consuevit: ut et puerperali visae sint mulieres melancholia liberari (*Lentins. Beob. einiger krankh. am Oberharz*, 110). Salivae cursum et scabiem solvere hunc morbum observarunt Perfectus et Schmuckerus. Denique salubres fue-

runt animi perturbationes contrariae iis, quae morbum cierant, praeprimis haud opinatum gaudium et venerei complexus, qui diu defecerant.

Memorabile est, melancholiam haud in declivem usque senectutem porrigi: Haslamius enim et Pinelius observarunt, ultra septuagesimum aetatis annum haud morari. Transit autem frequenter in alios morbos, dum vi coërcentur aegri molimina, dum fortiora incitamenta adhibentur, aut dum privatur stimulo sanguinis habituali. Abit autem in apoplexiam, paralyses, epilepsiam et catalepsin. Vulgare est, ex habitu pravo et nutritione labefactata cachexias consequi: icterus igitur, hydropes et exanthemata pertinacia ad gradus morbo superiores accedere consuerunt, quibus tandem corpus conficitur.

## §. 566. *Continuatio.*

Cadavera secta similia solent encephali vitia prodere, ac quae in apoplexiae et epilepsia adesse invenimus. Calvariae ossa vel obliqua, vel nimis crassa exostosibus variis foeda, aut interiore facie excavata, qua corpuscula, quae Pacchionii nomen ferunt, dura et tumida sedent. Horum enim vitium cum lympha coagulata inter meninges aut in ventriculis stagnante fere semper junctum est. Meninges vel secum vel cum encephalo aut cranii ossibus coalitae: piae meningis lardacea indoles: vasa meningum et cerebri turgida, varicosa: sanguis etiam in cerebrum effusus: osseae insulae processus falciformis. encephalus ipse vel fluidior justo ac

velut pultaceus, cum sero in ventriculis abundante; vel aridus ac levior justo. Scirrhis etiam, abscessibus, steatomatibus nonnunquam occupatur: hydatides in plexu choroideo, glandulae pituitariae turgor quasi inflammatorius, pinealis autem durities lapidea: haec sunt vitia varia encephali ipsius.

Frequentia sunt cordis vitia, quae melancholiam et vitae taedium caussantur. Enormitatem ejus organi, concretiones cum pericardio, osteogenesin praeternaturalem tum in pericardio tum in valvulis magnorum vasorum Gredingius, Testa aliique in corporibus eorum, qui melancholia enecati fuerant, observarunt.

Denique in abdomine satis vulgares sunt caussae hujus morbi. Omenti ac pancreatis tumores, hepatis durities et apostemata, venae portarum varices insignes: nonnunquam calculi biliarii et in mulieribus ovaria obdurescentia nervorum abdominalium intemperantiam producere atque eo modo melancholiam, probabile est.

## §. 567. *Continuatio.*

In caussis indagandis primaria ratio habenda est opportunitatis, quae et hereditate propagatur. Temperamentum rigidum descripsimus (*Phys.* §. 376) in melancholiam proclive, dum vel stases accedunt in abdominis vasis vel vitia cordis encephalique organica, vel dum aerumnae, desideria inexpleta, indignatio crebra aut frequentes e terrore aliisque animi commotionibus exanimationes hominem exercent (*Path. gen.* §. 165. 167).

Nimia etiam et taediosa studia (*Path. gen.* §. 172); religionis denique ea perversitas, ut DEI iram, peccatis, quibus nunquam ignoscatur, excitatam, inexpiabilem repraesentat.

Quibus caussis magnopere efficacibus cum semet adjungit aër pulvius, frigidus et nebulosus, occlusus etiam et vaporibus animalibus corruptus, facilius nascitur hic morbus. In Anglia novembris mense, apud opifices nostros in aëre cubiculorum depravato degentes, vulgaris est melancholia. Insuper venena narcotica, potuum spirituosorum abusus, ciborum dyspeptorum, mercurialium etiam remediorum (*Perfect.*), haud immerito accusantur. Communicatis imaginibus falsis in imbecilli mente posse similem melancholiam nasci, historia rudium populorum docuit: quippe cum lycantrhopia, daemoniaci morbi, *θήλεια νοῦσος*, visi sint populariter grassari.

Denique aliorum morborum praegressorum ratio est habenda. Debilitas e sanguinis fluxibus aut e seminis profusione orta: hypochondriacus morbus et hystericus: haemorrhoïdes suppressae: ulcera, scabies ac alia exanthemata repulsa; arthritis: verminosa colluvies et variae cachexiae, leprae exemplo et trichomatis polonici, in hunc morbum praecipitant.

# CAP. IV.

## DE MANIA.

### §. 568.

Diximus furorem seu maniam esse insaniae speciem violentissimam, qua et voluntas pervertitur et vehementissimi musculorum motus, et sibi et aliis noxii efficiuntur (§. 555).

Oritur autem potissimum e melancholia, dum conatibus resistitur aut cum sanguis e vena secta copiosus mittitur, vel etiam, cum nimia incitamenta adhibentur. Nonnunquam sine his manifestis caussis per circuitus redire solent maniaci insultus, aut lunae imperio obtemperare.

Transit autem melancholia in maniam, cum insomnia longa hominem exercet, dolores accedunt capitis pertinaces, vertigo, sensuum hallucinationes, horrores, tremores totius corporis, palpitationes cordis musculorumque, pulsus concitati, irregulares, spirationes crebrae, impeditae, vultus torvitas, oculorum ferocia et rotatio terribilis.

Qui furit, rationem exuisse omnino videtur Ejulatur, vociferatur, garrit, jactat sese, exsultat, sibi aliisque nocere studet. Simul incredibilis est musculorum vis, ut fortissimis compedibus vinciri nequeat. Ferocia tamen haec quandoque mitescit, ut singularem aliquid impulsum in aegrum fuerit, unde et pueri et imbecilles feminae domare possunt furibundum. Simul vero solet sensuum incolumis esse facultas, ut noscat adstantes, sed falsis-

sime visa judicet. Post insultum vel plane non recordantur eorum, quae gesserint, vel meminerunt eorum, additis fallaciis. Nonnunquam in ipsis insultibus mirabile est et prope divinum virium animi augmentum, ut linguas callere peregrinas, rapidum edere flumen orationis et futura praesagire videantur. E velocitate combinationum et magnopere incitata encephali efficacia haec exponenda sunt.

Exitus vero et caussae cum melancholiae sequelis et ortu congruunt.

# LIBER VI.

# DE CACHEXIIS.

## CAP. I.

### SUMMATIM.

§. 569.

Cum vis vegetativae debilitatem exponeremus (*Path. gen.* §. 61 — 63), primum nervorum imperium, dein nutrientis materiei defectum, postremo ablationem nimis auctam ope vasorum absorbentium, ut caussas gravissimas indicavimus. Quodsi igitur diuturni sunt morbi, quorum essentia nutritioni defectum complectitur, maciem corporis et varia habitus vitia, quosque *cachexias* appellamus, necesse est tria illa momenta ad distribuenda morborum eorum genera adhibeamus. Alii enim e vasorum absorbentium universali vitio, alii e laesa per virus quoddam specificum ratione absorbentis systematis ad systema nervosum, alii denique e penu materiei nutrientis depravato aut deficiente nascuntur. Haec ad fatim copiose in ulterioribus exponentur.

# CAP. II.

## DE ICTERO.

### §. 570.

Frequens morborum acutorum symptoma, *auriginem* seu *morbum arcuatum*, pluribus jam locis (§. 103. 112. 114. 118. 134. 264) memoravimus, ubi vel pigmenti biliosi abundantiam in sanguine et vicariam in cute secretionem, vel hepatis inflammationem signaret. Jam vero oportet, eumdem morbum arcuatum tanquam primariam considerare cachexiam, ejusque historiam et varietates pro variis caussis referre.

### §. 571. *Continuatio.*

Cui imminet hic morbus, languidus est et somniculosus, morosus, nullamque sentit ciborum cupiditatem, sed nondum ad fatim satiatus praecordia habet plena, tensa et oppressa, fastidium ciborum et conatus vomendi. Nulla interea sordium gastricarum indicia. Horrores et frigus frequenter recurrunt, pulsibus multo tardioribus quam in statu naturali. Saepius spiritus difficultas et angores pectoris sociantur: meliuscule se habet, dum erectus sedet, quam dum ambulat. Urina parce fluit, turbida est et fusca: alvus dura, venter inflatus et satis patibilis. Cutis arida est et tensa, interdum prurigine et rosionibus cutis torquetur.

Quae dum per aliquot dies morata sunt, quod naturaliter album est in oculis, flavescit: is color

mox per faciem reliquumque corpus latescit. Sudor etiam et saliva, ipsa etiam ossa et crines interdum eum colorem obtinuisse feruntur: exceptis fere lacte et spermate virili. Rarius etiam humor aqueus oculorum flavide tinctus eo colore imbuit res omnes, quae conspiciuntur. Nec tamen per totum corpus idem est ac aeque satur ejusmodi color; in aliis partibus magis pallescit, in aliis viridescit, in nonnullis etiam nigrescit, unde *μέλανα ἴκτερον* veteres nuncuparunt.

Interea augescunt languor, lassitudo et praecordiorum turgor; dolores quoque colici, vomituritio continua, rejectio bilis acerrimae prasinae. Perpetuo adest sapor oris amarus, ructus amari, sitis valida, somnus inquietus et sensuum hallucinationes. Urina indies turbidior fit et magis fuscescit, firmiter adhaeret matulae parietibus: spuma, qua superficiem petit, flavida est, lintea injecta flavo colore tinguntur. Alvus si redditur, stercora albida sunt et argillam referunt; interdum fusco colore roob prunorum aut sambuci aemulantur. Nonnunquam tenesmo et torminibus ventris aeger cruciatur, quasi dysenteria adflictus. Pulsus plerumque tardus, vesperi nonnunquam concitatur, horroribus aestuque accedentibus ac in sudores debilitantes abeuntibus.

## §. 572. *Continuatio.*

Fastigium morbi proditur impotentia ventriculi tantillum retinere aut digerere, cum omnia rejiciantur: infirmitate etiam virium magis ma-

gisque aucta: pulsibus indies durioribus, magis contractis et debilibus; spiratione magis anxia: hectica febris validior attrahit nervorum distensiones, gulae constrictiones, sensuum hallucinationes, oculorum caliginem, soporem, deliria et apoplexiam.

Icteros varios, praecipue qui febres intermittentes sequuntur, per circuitus redire, supra (§. 33. b.) monuimus. Solvi autem consuescunt vel sudoribus fortioribus, vel exanthematibus miliare referentibus, vel salivae cursu, haemorrhoïdibus etiam fluentibus. Interdum erysipelas saluti contulit.

## §. 573. *Continuatio.*

Quodsi cadaverum sectiones investigantur, jocinoris vitia frequentissima sunt. Durities scirrhosa, vel steatomatibus effecta, calculi in hepate, vesica fellea et ductibus choledochis sedentes; abscessus hepatis aut exesa sanie substantia frequenter reperiuntur. Rara est 'sGraeuwenii observatio de cartilaginea tunicarum vesicae felleae et velut calcarea indole; rara etiam Cruikshankii animadversio de glandulis tumidis ductus biliferos comprimentibus.

Haec quidem vitia olim habita fuerunt ita icterum ciere, ut bilis secreta, quae per ductus compressos aut coarctatos profluere prohiberetur, in sanguinem transeat, qui igitur bile abundans eam per omnem corporis ambitum diffundat. Sed saepius ductus ii patuli sunt ac pervii: nonnun-

quam jecur ita comparatum est, ut nulla bilis secretio contingere possit. Itaque oportet, variam habere icteri originem; quodsi bilis nulla, hepate penitus corrupto aut impervio, secernitur, superest tamen pigmentum, quo serum sanguinis scatet: hoc igitur abundans in cute auriginem efficere potis est. Alia hepatis vitia ita agunt, ut licet haud penitus impediant bilis secretionem, ita tamen stimulent illud, ut communicata incitatio cum aliis organis, pigmenti copiosi secretio per cutim nascatur.

Ejusmodi caussa contingit in icteris, qui torridae zonae incolis familiares sunt: aestus enim orgasmum sanguinis hactenus ciere valet, ut particulae sanguinis emineant, et pigmenti etiam biliosi, quod serum habet, abundantia nascatur, unde tandem in hepatitide tropica et febre flava putredo humorum existit. Simili modo agunt animi commotiones, imprimis terror et iracundia: dein etiam vermes visi sunt stimulis similibus icterum producere. Venena animalia pari ratione ictero occasionem praebere supra (*Path. gen.* §. 153) posuimus. Vulnera etiam et variae hepatis laesiones eodem modo nocent. Per potuum spirituosorum abusum congruam incitationem jocinoris produci exploratum habemus (*Path. gen.* §. 143). Et per consensum agunt capitis plagae atque exanthemata haud satis perfecta.

Deinde persuasum habemus, praeter organica vitia posse etiam naturalem bilis secretionem supprimi per sanguinis penuriam subito in hepate,

post funiculi umbilicalis deligationem, subortam, e qua Autenriethius haud sine veri speciem icterum recens natorum exponit: quanquam et spasmi interdum accusandi sint; in hystericis quoque mulieribus et hypochondriacis bilis secretionem opprimentes.

# CAP. III.

## DE HYDROPIBUS.

### A. Generatim.

### §. 574.

*Hydropem* dicimus cachexiam, quae in collectione seri aut lymphae intra caveas naturales et telam cellularem versatur. Ex hac colluvie seri aut lymphae haud ubique cachexiam sequi, patet ex oedematibus, quae tam saepe ad morbos accedunt, neque nutritioni totius corporis officiunt.

Vulgaris autem materia, quae in hydrope accumulatur, serum est, vel lympha gelatina aut albumine abundans, nihil vero partis fibrosae continens, in omnibus corporis caveis vaporis ad instar praesens (*Phys.* §. 49. 22). Quod ubi accumulatur, pars nutritura, quae fibrosa plerumque est, secedere nequit: seri excretio impeditur per lotium et perspirabilem materiem, unde urina turbida est et parce fluit, cutisque arescit. Pars etiam, quae colluviem patitur, quod rite parte fibrosa

haud incitatur, flaccescit et iners sit, pallescit et frigescit.

Cautissime circumspiciendum est, ne, quoties colluviem aquosam in cavea quadam post mortem invenimus, toties hydropem adfuisse atque morbi caussam constituisse pronunciemus. Id enim vulgare est, agonem mortis torpore partium omnium secessum particularum nutrientium turbare atque serum potius quam particulam fibrosam accumulare ( *Path. gen.* §. 62. 63 ). Hinc ad symptomata praegressa potius consilium transferendum est, priusquam de hoc morbi genere aliquid statuamus.

## §. 575. *Continuatio.*

Est generale quoddam hydropum discrimen, quod versatur in libera seri lymphaeque colluvie intra telam cellularem, vel occlusione eorum humorum intra saccum naturalem aut praeter naturam formatum. Naturales utres formant camerae oculi, ventriculi cerebri, pericardium, stomachus, peritonaei duplicata membrana pone ventriculum, ad quam e dextro latere fossa Winslowii viam aperit, uterus, ovaria et manticulae articulorum. Praeter naturam formatur uter, coalitis viscerum parietibus, vel hydatidibus turgentibus ( *Path. gen.* §. 187. 188. ). Differt autem libera ab occlusa seri lymphaeve colluvie, quod illa, subito plerumque, e suppressa lotii vel perspirationis cutaneae excretione, orta, quaquaversum possit moveri: concus-

so igitur corpore fluctuat et in declivem locum inclinat tumor; aucta perspiratione et lotii fluxu restituto minuitur. Secius accidit in tumoribus cysticis, qui, lentissime orti e viscerum depravatione, nutritione alienata, minus mutantur excretionibus auctis; nec humores in iis stagnantes fluctuant nec facile corrumpuntur.

Mutationem autem subeunt humores vel serosi vel lymphatici, ut absorbtis tenuioribus supersint spissiores particulae, unde flocci saepius in sero natantes observantur. Salsum saporem plerique, odorem urinosum quoque nonnulli in hoc latice animadverterunt. Quandoque et aliae humorum particulae, pigmenti biliosi exemplo, una excernuntur, ut icterus accedere possit ad hydropem, mali plerumque ominis, quod proclivitatem humorum in putredinem signat. Nonnunquam sanguis simul secedit, unde lotarum carnium aquae similis fit latex, aut ipse sanguinis fluxus adjungitur.

Gravissima est mutatio humorum stagnantium, qua in remotiora abeunt elementa, in putredinem igitur propensiores (*Path. gen.* §. 94). Tum solet ambitus tumoris incalescere, rubere, ulcerari, maculis lividis conseri: dolores accedunt, horrores, febris valida cum siti ingenti, insomnia angoribus, vertigine, symptomatibus demum nervosis et gangraenae signis. Ulcera haec succedentia externas partes exedere, in internis visceribus tabem attrahere consuescunt. Rarissime autem consanescunt. Medulla ossium gelatinosa est, oleosarum particularum expers in hydropicis.

## §. 576. *Continuatio*.

Nonnunquam humores stagnantes naturae ope parietes tumoris perrumpunt aut alio modo sibi viam ad exteriora sternunt. Per circuitus meminimus provenire aquae fluxum ex umbilico, atque iterum in utribus colligi. Salubre habemus id naturae conamen, ni jam depravati sint humores. Saluti conferunt quoque aliae excretiones serosae per lotium, perspirationem, per alvum citam et salivae cursum, cum nondum labem humores aut viscera contraxerunt, cum nondum inveteravit aegritudo, sed orta fuit e suppressis iis excretionibus: maxime vero cum haemorrhoïdes et menstruus sanguinis fluxus restituuntur, aut scabies et erysipelas repercussa iterum revocantur.

## §. 577. *Continuatio.*

In caussis hydropum generalibus indagandis ratio praeprimis habenda est absorbtionis impeditae, quae nititur saepissime viscerum adsimilationi inservientium labi, atoniae aut vitiis organicis. Hepatis, mesenterii inprimis tumores et abscessus: stases sanguinis in vena portarum, quibus vasa lymphatica comprimuntur, frequentem praebent caussam, qua hydrops cietur (*Path. gen.* §. 81). Haec igitur vitia, et quidquid iis generandis par est, hydropibus occasionem exhibet. E potuum spirituosorum abusu eam colluviem explicuimus (*Path. gen.* §. 143). Obesi homines qui adipe abundant, proclives sunt in hydropem, quod, dige-

stione labefactata, azoticum deficit in humoribus secretis, facilis igitur transitus adipis in gelatinam et lympham patet (*Phys.* §. 43. 77. 81). Hinc post mortem hydropicorum non rarum est, bilem glutinosam inveniri, albumini similem atque inertem. Digestio igitur et adsimilatio deficiens saepius sufficit ad hydropem gignendum; quod luculenter etiam patet tum ex Haenii observatione, qui duritiem stomachi, ut caussam hydropis cognovit, tum e Scherbii rarissima animadversione de calculo ductus thoracici, chyli progressum penitus impediente (*Haller.* Diss. pract. *col.* III. p. 537). Adsimilationis functio prohibetur morbo arthritico, nervosisque adfectibus, qui in longum porrecti sunt, sanguinis etiam largis profusionibus et aliis caussis, quas (*Path. gen.* §. 61. 62. 101) enumeravimus. Cum, quod ibi probatum fuit, nervorum imperium exigatur ad moderandam formationis normam, ex illo sublato aut perturbato in febribus ardentibus et morbis nervosis, rite repetenda est hydropica colluvies.

## §. 578. *Continuatio.*

Impeditur absorbtio per turgorem venarum vasa lymphatica comitantium (*Path. gen.* §. 83. 205). Hinc plethoricus existit hydrops, frequens in mulieribus, a menstruo sanguinis cursu defectis, curatus saepe haemorrhagia narium, aliis sanguinis fluxibus et ipsa venae sectione. Quae dum secius cedunt, apoplexia interimitur aeger. Nec desunt interdum organica vasorum vitia, quibus san-

guinis circuitus impeditus stases seri lymphaeque producit. Enormitas cordis, aneurysmata aortae, ossea valvularum durities, osseae aortae insulae frequenter in corporibus hydropicorum reperiuntur quibus partim caussa ejus morbi tribuenda est. Alia insuper adsunt obstacula progredientis per vasa absorbentia lymphae. Gravido utero comprimi vasa absorbentia, eoque modo oedemata pedum nasci, frequenter accidit. Dum ulceribus aut furunculis obsidetur pars, vasa lymphatica turgere et oedema oriri consuescit. Scirrhi et calculi, steatomata et alii tumores vasa lymphatica comprimentes saepe post mortem in variis partibus inveniuntur.

## §. 579. *Continuatio.*

Contingere interdum hydropem culpa spasmorum, quibus vasa absorbentia constringuntur, ut lympham avehere nequeant, exploratum habemus. Meminimus enim in hystericis et hypochondriacis, inflationem aquosam saepe subito nasci cum spasmis, repente quoque iterum evanescere ut natura vel arte spasmi semet remiserint. Ubi corpus subito perfrigescit, vel gelidae aquae potu vel frigore excepto, hydropem nasci aut oedemata saltem vidimus, quae e spastica vasorum capillarium absorbentiumque coarctatione facile exponere possumus. Nonnunquam perturbatam rationem vasorum absorbentium intestinorum et cutaneorum accusandam esse existimamus, ut illis contractis haec ad uberiorem vaporum aëreorum absorbtionem solliciten-

tur (*Path. gen.* §. 62). Hinc, ubi humidus est aër et pluvius, augeri solent hydropes, decrescere autem sicca tempestate.

Tandem consilium transferri oportet ad atoniam et resolutionem vasorum absorbentium. Namque quotidie videmus membra resoluta oedematibus obsideri: saepius observavimus post vehementes morbos, sanguinis etiam profusiones uberrimas nasci hydropicam colluviem, quae similem admitteret expositionem: exemplo oedematum, quae excipere rheumatismos et exanthemata consuescunt (§. 68.) Hinc, quae valide incitant vasa, frictiones, remedia quoque purgantia, proficua esse, ni ad tollendum, ad levandum saltem hydropem solent.

His generatim expositis, via patet ad singulas hydropis species.

### B. De hydrocephalo.

### §. 580.

Alibi (§. 190. 191) encephalitidis formam eam perstrinximus, quae, infantibus infesta, in colluviem serosam transit. Jam *hydrocephalum* proprie dictum considerare libet, qui utplurimum congenitus, e pristina embryonis forma ac compage exponendus est. Quodsi etiam collectio ea aquae aliquot annos post partum apparet, dispositio tamen diastasi ossium, quae calvariam constituunt, in ipso foetu, ut in lucem editur, cognosci potest. Ad pristinam embryonis formam reducendum esse

hoc vitium et inde liquet, quod cum aliis formationis pristinae vestigiis, cum labio leporino et spina bifida, cum exomphalo et atresia ani, sociatus esse solet. Quodsi intra meninges, sive inter eas et encephalum aqua stagnat, cum Meckelio tertio (*Handb. der path. anat.* I, 264) recordatio piscarii encephali, qui circumfluitur latice seroso vel oleoso, subit. Hunc enim imitatur encephalus embryonis recens concepti, qui, a basi inde formatus magis in secretionem quam in configurationem aut molitionem tendit. Itaque non mirum est, si Wrisbergius in infante quinque annos nato ventriculos cerebri vesicarum mora aqua pansas et cerebri substantiam adeo fibrosam et uniformem absque corticis differentia, invenit (*Salzb. med. zeit*, 1805. I. 89), qualem Malpighius in cerebro piscium describit (*Opp.* II. 116.) (1). Hinc etiam vero simillimum est, colluviem hanc aquosam, statim ab exordio foetus ortam, pristinae formationis vestigium esse, neque cerebri molem ab ea exedi, aut medullam, ut nonnulli statuerunt, solvi:

---

(1) Quid quod Christianus Vaterus hemisphaeria hydrocephalici cerebri conspexit ab aqua adeo pansa et brassicae capitatae ad instar cavata, ut nulli ventriculi, nulli anfractus, sed fibrae albicantes, sero turgidae, a basi encephali ac trunco medullae oblongatae, velut vasa lactea per mesenterium, per encephali compagem densissime ad corticem usque distributae et complicatae apparerent (*Eph. nat. cur.* dec. 3. *ann.* 9. obs. 166.).

quoniam parietes ventriculorum vel incolumes vel magis incrassati etiam inveniuntur. Glandula pinealis et pituitaria utplurimum tumidae sunt hactenusque imperviae, vasa etiam absorbentia adeo tumida, ut inde colluviem aquosam haud sine negotio exponere possis. Exploratum tamen habemus pressione et pansione quam aqua in cerebrum exercet, sulcos et gyros cerebri evanescere, superficiem ob turgorem vasorum marmoream indolem adipisci (*Wenzel: über Hirnwassersuct*, 18). Ex eadem pressione coalitus contingit piae membranae cum cerebro: atque cerebri moles adeo exigua ut pomum mediocre aequaret, aut adeo pansum, ut philyras quasdam chartae bibulae emporeticae referret. Ceterum alio loco (*Phys*. §. 362) cerebri defectum ex hac caussa nequaquam oriri probavi. Nervos opticos Hartellius Alefeldensis medicus (*Salzb. med. zeit*. 1805, I. 94) adeo crassos observavit, ut pristinam embryonis formationem in memoriam revocaret.

Memorabile etiam est, in ossibus calvariae, quae enormem ambitum habent, centra ea, e quibus ossea materies formatur, magnopere prominere, praesertim in fronte, tum quoque in sincipite et occipite. Hinc nec caput nec facies normalem formam obtinet, sed versus latera panditur, saepe etiam obliquitatem adipiscitur. Radiatim insuper solent particulae, quae in osseam indolem abeunt, procedere, sicut id in pristina embryonis formatione contingit. Nec aequabiliter ossea fit calvaria, sed magnopere extenuata apparent ossa

aut osseae naturae plane expertia: alia etiam miro modo incrassata ut et Molyneusius potuerit pro gigantum ossibus habere (*Philos. transact. n.* 68).

## §. 581. *Continuatio.*

Insignis ea deformitas, quomodo vitae ac ejus functionibus noceat, dictu haud facile est. Vitam quidem diutius protrahi posse, liquet exemplis hydrocephalorum congenitorum, qui in virilem usque aetatem perstiterunt (*Sahneider*: in *Annal. der wetter. Gesellsch.* I. 258., *Galls*: *anat. und phys. des nervensyst.* 599). Admirationem vero majorem habet sensuum plerumque integritas, memoriae etiam et intelligentiae: licet haec in Schneideri exemplo valde imbecilles esset. Cupiditas etiam ciborum et nutritio haud plane desunt, etiam si corpus reliquum nutriri pariter ac caput nequeat.

## §. 582. *Continuatio.*

Super hanc congenitam hydrocephali indolem haud arbitror eum frequenter aliunde oriri, quam ex inflammatione, de qua, ut in hydrocephalum abit, supra (§. 191) uberius loquuti sumus. Temere autem eos judicare existimo, qui quamlibet aquae in ventriculis cerebri accumulationem morbi etiam praegressi caussam habent. Namque alibi (*Phys.* §. 91) jam monui, aquam eam ventriculos implentem colligi potius post mortem aut in agone saltem, quam quod ad statum sanum vel morbosum vivi hominis pertineat. Hinc persuasum

habeo, febrem, quae *verminosa* dicitur (§. 137) et typhum ipsum non raro ea symptomata producere, quae hydrocephalo tribuuntur. Neque tamen inficior, fieri omnino posse, ut e fortuita caussa, et in adultis aqua e vapore ventriculos cerebri irrigante colligatur, eoque modo nascatur hydrocephalus. Ecquis enim negaverit, tum hydropis universalis participari etiam encephalum, tum ad alios morbos meningum aut cerebri et hanc accedere posse colluviem? Hanc omnino ante mortem jam adfuisse morbumque effecisse conjicio, cum corpuscula, quae a Pacchonio vocantur, simul tumida et dura, turgentes glandulas pinealem aut pituitarium, plexum quoque choroideum hydatidibus obsessum animadverto. Siquis vero ex me sciscitaretur, quaenam sint signa veri hydrocephali, qui citra inflammationem nascatur, equidem, et ipse ab usu ac exercitatione non alienus et in lectione scriptorum probabiliter versatus, plane id nescire ingenue fateor. Etenim ut a proximis ejus colluviei effectibus ordiar, depressio bulbi palpebrarumque aut strabismus, quibus nonnulli maxime fidunt, saepius tamen deficiunt, ubi post mortem haud ambigi potest, praecessisse mortem colluviem eam hydrocephalicam. Pupillae dilatatio saepius omnino adest, sed vidi tamen nullo modo mutatum uveae motum, cum post mortem verus hydrocephalus in conspectum prodiret. Somnolentos meminimus homines, dolorem acerbum in parte quadem capitis querentes, nonnunquam convulsos, trismo aut tetano correptos, tarde et impedite spirantes subito

exstingui: quorum cadavera secta praeter alia encephali vitia et colluviem aquosam in ventriculis monstrarunt. Vultus et faciei habitus, in quo fiduciam Oderius collocat, quod peregrini, torvi et meticulosi aliquid exprimit aut quod terroris semper aliquid habet, tum in aliis morbis adest, tum colluviem vidimus citra eam vultus foeditatem. Idem judico de vacillante gressu, de pallore et inflatione faciei, de nervorum resolutionibus et distensionibus: quorum quidem, partim supra (§. 191) jam judicatorum, cum plurima praesto sunt, probabilis est conjectura, hydrocephalo adfectum esse aegrum: singula tamen fallunt medentem.

## §. 583. *Continuatio.*

Posse hunc e fortuitis caussis ortum hydrocephalum sanari, haud nego, tametsi raro contingat. Etenim remota haec a manu medentis adspectuque colluvies, depravata aquae indoles et cerebri ipsius corruptio difficillimam reddunt curationem, ni omnia plane artis molimina eludant. Ipse quidem perfecte curatum hunc morbum non vidi, sed fidem habeo medico eximio vindobonensi (*Portenschlag-Ledermayer*) et Anglis (*Dobson*, *Mier*, *Rush*), qui persanasse eum adseverant. Si cerebri hydrops cum universali junctus in hunc transit; si ex erysipelate repercusso ortus hydrocephalus, illo revocato, desinit, sanatio perfecta contingit. Nec desunt exempla debellati ope mercurialium remediorum morbi. Quodsi Serao, medico neapolitano, fides habenda est, qui Morgagnio narrabat

(*En.* 10, 8), se puerum vesicatoriis emplastris suturae sagittali impositis ad sanitatem perduxisse, per annum unum aut alterum epilepticis insultibus et crurum resolutionibus confectum, inde effici potest, nec diuturnum hunc morbum semper curationi resistere, nec febrem adeo necessariam esse, ut sanescat aeger, ac vulgo creditur.

Perniciem portendunt strabismus, depressus bulbi positus aut divaricatus; rubor etiam saturrimus oculorum, ac λημία aut gramiae in canthis; dein exanthema miliare ad collum et faciem erumpens; algor extremarum partium et inflatio abdominis.

### C. De hydrorrhachi.

### §. 584.

Colluvies aquosa intra caveam medullae spinalis, tecta vel solis meningibus vel externis etiam velamentis, hoc nomine venit. Congenitum plerumque est vitium spina bifida aut fissa junctum, cujus tres potissimum formas aut gradus Fleischmannus (*De vitiis congenitis circa thoracem et abdomen.* Erlang. 1810) recenset. Vel enim totum corpus quasi diductum in duas partes, spinam etiam dorsi ita fissam habet adjunctam, ut amplum illud spatium intermedium solo peritonaeo tegatur. Ea deformitas omnino vestigium est pristinae formationis, ubi in vertebris duo seorsim constituta puncta osteogeneseos disjunctam ostendunt dorsi spinam, quae separatio manifestior etiam in sterno

est ( *Meckels. Handb. der path. anat. I. 360* ). Vel is gradus deformitatis est, quo arcus duntaxat laterales vertebrarum deficiunt: vel denique foramen solummodo adest in vertebris, per quod tumor prodit. Quae quidem vitia minus a pressione et positu foetus abnormi, quam a retardata evolutione et perseverantia formationis in inferioribus gradibus originem ducere, elucet e simul junctis similibus vitiis, exomphalo, atresia ani et fissa aliarum partium indole.

## §. 585. *Continuatio.*

Plerumque occupat regionem lumbarem, a secunda ad quintam usque vertebram, quia hic in statu normali medulla desinit, ligamentum quoque denticulatum cessans in chordam abit, coccyge tenus productam; quia insuper processus spinosi in hac regione magis distant, processus articulares spissiores habent cartilagines, atque ideo facilius cedunt. In ipso vero fine ossis sacri et coccygis accervari aquosam hanc colluviem haud sine exemplo est: rarius contingunt tumores in dorso ipso aut denique in collo.

Est tumor botuli forma aut pomi pyrive, pedunculatus, mole auctus, dum infans ejulatur aut alvum cum nisu deponit. Est mollior aut magis tensus, colore aquoso, vel vasis sanguiferis perreptatur. Dum comprimitur, aut dum dorso incumbit infans, nervorum distensiones existunt et resolutiones, hydrocephalus quoque nascitur a tumore diutius presso, quod cavitas medullae per calamum

scriptorium cum ventriculo quarto communionem habet, aut quia eaedem membranae sunt medullam spinalem encephalumque velantes ( *Phys.* §. 348 ). Ruptus quoque tumor aut punctus periculum adferre et ipsam subitaneam mortem visus est. Posse in exulcerationem et sphacelum abire, Hochstetterus (*Haller. diss. pract.* vol. *VIII. p.* 497) et Bidloous ( *Exercit. anat. chirurg.* dec. *II. ann.* 7. *p.* 190 ) observarunt.

Qui exitus etiamsi non sequitur, nervorum tamen resolutiones tum in pedibus, tum in vesica et ano vulgares sunt. Nonnunquam eae alternant cum nervorum distensionibus: interdum pustulae et ulcera sphacelosa extremas partes obsident; macies etiam eos consumit. Plerumque paullo post partum infantes enecantur: exstant tamen exempla protractae ad plures annos vitae.

## §. 586. *Continuatio*.

Sedes mali est utplurimum intra membranas medullae ipsius quaerenda: pari enim modo, ut cerebrum hydropem patitur, si secretioni humorum magis vacat quam formationi ( §. 580 ), et medulla spinalis, retardata formatione, secretione uberrima laborare potest: maxime dum ossa spinae haud coalita sunt. Hinc nec externae violentiae, quae foetum forte adflixerint, nec gravidae alii morbi accusari debent.

## D. De hydrothorace.

### §. 587.

Quodsi colluvies aquosa intra pulmonum compagem aut in pleurae cavea est, vel dum hydatides in thorace colliguntur, diuturna aegritudo nascitur, vel tabi pulmonum vel asthmati etiam simillima, curioseque ab his distinguenda. Cautione tamen est opus, ne eum morbum praecessisse statuamus, quoties post mortem aquam intra pleuram observamus. Etenim et hoc vulgare est in cadaveribus, si diutius morbo conflictati sunt, vel cum animam etiam per longum tempus egerunt, vel cum cadavera sero secantur.

### §. 588. *Continuatio.*

Circumspicienda sunt morbi initia, quae lenta esse et cognitu difficilia solent. Spiritus difficultas, adscensu scalarum et acclivium locorum auctus, ingravescit praeprimis, dum aër nebulosus est et frigidus, dum corpus perfrigescit, utique vero, dum ad somnum proficiscitur. Tum enim repente expavescit, incubum sentit et anhelat, donec tandem obdormiscat. Interdum et augescit spiritus difficultas post ingestionem potuum spirituosorum et ciborum validorum. Studiose quoque observandus est decubitus facilior in alterutro latere, cum suffocationis metus nascatur, si alteri lateri incumbit.

Accedunt tussis breviuscula, arida, aut cru-

dam ejiciens pituitam vel aquosam: raucitas vocis infirmitasque: strepitus inter spirandum, quasi humores coquantur. Nulli interea dolores peculiarem locum occupant, sed rheumatici, lacerantes in humeris, brachiis et cervice praesto sunt, qui pectoris rheumaticam (§. 248) aut pleurae inflammationem (§. 255) mentiuntur; sed febris omnino abest.

## §. 589. *Continuatio.*

Lente exasperatur morbus, maxime dum tempestas pluvia et frigida est. Noctes inquietae, quodvis enim in somnum eundi conamen anhelationem caussatur et suffocationis metum. Cum gravior fit aegritudo, neutri lateri incumbere potest aeger, sed spiritus solummodo ducit, cum erectus aut pronus sedet. Siti torquetur nocturna: urinam mittit turbidam, opacam, aut cuticula versicolore tectam. Habitus foedatur pallore, lurido colore, livido etiam ad nasum et labra, tumoribus aquosis profundiorum partium: ad aquae et scroti et labiorum vulvae inflationes accedere solent: nonnunquam et intra costas tumores surgunt. Maxime vero extremae partes oedematibus corripiuntur, algescunt. In ipso pectore horrores et frigoris sensus adsunt, cum doloribus humerorum, brachiorum et sterni indies ingravescentibus.

Fluctuantem in pectore aquam, si qui audire meminerint, falsi esse aqua in ventriculo collecta videntur, propterea quod, quae in pulmonum compage aut in hydatidibus inclusa aut inter pleu-

ram pulmonumque superficiem est aqua, neutiquam sonitum edere potest. Nec, quem thorax manibus percussus edit, sonitus tutum praebet signum, cum et alia pulmonum vitia adesse possint.

## §. 590. *Continuatio.*

Malum portendit eventum febris hectica cum nocturna siti, ardore pectoris et horripilationibus et doloribus pungentibus juncta, quae quietem omnem aegro adimit et in sudores profusos debilitantes, alvi etiam fluxus abit. Tum tussis exasperari solet, nonnunquam saniem aut sanguinem ejicere, interdum repente supprimi, unde strangulationis metus nascitur. Macies corporis cum oedematibus membrorum et hydrope ἀνὰ σάρκα: stupor et resolutio artuum cum nervorum distensionibus alternant: tandem animi deliquia, catarrhus suffocans et apoplexia in exitium praecipitant.

Desperanda est salus, si homo declinatae aetatis aliis jam ante pulmonum morbis confectus, in hunc incidit: si nervorum adfectiones accedunt, paralyses brachiorum, vocis defectus et sputorum suppressio. Praecipitatur aeger, dum doloribus pectoris acutis adjungitur febris inflammatoria, ardore intestino, halitui oris torrido et pulsui accelerato nupta.

Boni tamen augurii sunt sudores profusi in initio aegritudinis, quae ex frigido aëre corpore excepto nata est: sputa copiosa et cocta: urinae largus fluxus et restitutae excretiones, quae suppressae erant.

## §. 591. *Continuatio.*

Cadavera secta praeter aquosam colluviem in pulmonibus aut inter ipsos pleuramque, aut in sacco peculiari, aut denique in hydatidibus collectam pulmones ostendunt densae hepatis compagi similes, tumoribus duris consitos aut sanie exsesos. Coalitus praeterea frequentes sunt vel pulmonum pleuraeque, vel sacci aquam continentis cum diaphragmate et pleura. Haec membrana spissior conspicitur et lympha tenaci obducta; glandulae lymphaticae turgidae, turgidae etiam bronchiales: fistulae spiritalis rami latice spumoso fusco farcti. Si quae adessent osseae insulae in tunicis aortae, aut valvulae magnorum vasorum osseae essent indolis, exponi haec possunt e secessu particularum sanguinis propiorum alienato (*Path. gen.* §. 101), ad quem generatim culpa colluviei hydropicae referenda est, quique post inflammationem saepe cum eadem oritur (*Path. spec.* §. 159). Steatoma, aortam et fistulam spiritalem comprimens, a Lettsomio observatum (*Samml. für prakt. aerzte*, XII. 604), aneurysmata, polypi et cordis enormitas caussis generalibus hydropis jam supra (§. 578) adnumerabantur.

Frequentissimus hujus morbi ortus ex inflammationibus pectoris, maxime rheumaticis, variis locis (§. 159. 247. 248) expositus est. Naturales sanguinis fluxus suppressis, haemorrhoïdum exemplo, ciendo hydrothoraci pares sunt (§. 578): sic et suppressa perspiratio cutanea et exanthemata re-

percussa, et haemorrhagiae praegressae quomodo agant, ut hydrothorax nascatur, e generali expositione (§. 577 — 579) liquet.

### E. De hydrope pericardii.

## §. 592.

Abstrusum morbi genus cognituque difficillimum, tum quod sacco naturali inclusus latex raro signa externa exhibet, tum quod saepissime cum aliis cordis, pericardii vasorumque magnorum pravitatibus sociata aegritudo, aut ad pulmonum labem diutinam accedens, ab his dignosci fere nequit. Id enim observatione plurimorum auctorum firmatur, pericardium aquosa colluvie turgidum vel cum inflammatione et ulceratione cordis diutina, vel cum polypis magnorum vasorum vel cum osseis eorum insulis junctum esse, ut ortus hujus hydropis inde pateat. Cum vero naturaliter uter is vaporem aquosum contineat, post mortem protinus auctum, quaerendum est, quanta aquae copia hydropem hunc constituat? Ad quam quaestionem Corvisartus et Sömmerringius respondent, guttas duntaxat aliquot in statu vivo sanoque adesse, morbum autem praegressum esse, si ad aliquot uncias is latex post mortem reperiatur. Addendum vero esse autumo, tum statuendum esse hunc hydropem, cum sociata sunt alia vitia, praecesserunt etiam varia symptomata, e quibus is morbus judicari potuit.

## §. 593. *Continuatio.*

Symptomata constantiora et necessaria esse existimo: ponderis sensum sub sterno quasi ingens saxum cordi incumbat, qui quovis motu, quovis conatu loquendi, maxime decubitu in dextro latere et supino magnopere augetur, junctus etiam angore incredibili, spiritus difficultate et specie sensus, quasi cor in aqua nataret. Senacus addit, fluctuantem tumorem inter costam tertiam et quintam visui semet et tactui exhibere: quod vero signum in maxima duntaxat colluvie praesens esse potest. Sed alia nota probe tenenda est, motum nempe cordis multo latius propagari facileque locum mutare et in tremorem insolitum abire, a palpitatione longe diversum: haec enim non raro deficit in ejusmodi aegritudine. Eae autem molestiae nonnunquam in animi deliquia abeunt et in suffocationis metum.

Dolores desunt plerumque: quamlibet ponderis sensum sterno incumbentis cum dolore nonnulli aegri commutent. Tussis nulla adest, vel si quando accedit, strangulationem comitatur, ut spasticus adfectus, vel a pressione cordis in pulmones nascitur, nulla sputa educens, nulloque screatu juncta. Nec febris accenditur, nec sitis, ut in aliis hydropibus, aegrum cruciat, nec pulsus acceleratur, sed hic esse solet tardus plerumque impeditus, mollior initio, dein vero durior, plerumque intermittens.

Habitus corporis nullo modo mutatur: cum

inveteravit malum, inflari solent facies, maxime palpebrae et labia, quae et livere consuescunt. Extremae partes rarius tumescunt; tumescunt tamen levae partes magis dextri, cumque pulsus etiam sinistri lateris exilior esse soleat ac magis irregularis, id inde explicat Testa, quod nervi cardiaci ad laevam arteriam coronariam uberiores sunt, phrenici quoque nervi ramus sinister propius ad pericardium accedit quam dexter; algent autem manus plerumque in accessibus morbi gravioribus. Corpus macie conficitur; vox rauca est et debilis, loquela impedita: tandem nervorum distensiones, strangulatio et sanguinis cursus aegrum torquere solent. Cum ad extrema ventum est, soporibus aeger opprimitur, tumores vero membrorum decrescunt, quod Testa e deminuta pressione vasorum sanguiferorum in vasa lymphatica, propter aëreas substantias, spiratione impedita, a sanguine abactas, exponit.

## §. 594. *Continuatio.*

Oritur hydrops pericardii post inflammationem ejus velamenti ac cordis diutinam (§. 257), maxime eam, quae puerperas exercere ob praegressam uteri gravidi pressionem in thoracis viscera solet (*Testa: von den krankh. des herz.* 286). Frequenter etiam adjungitur post pectoris inflammationem hydrothoraci. Tum sequitur cordis pravitates alias, enormitatem, osteogenesin praeternaturalem, polypos et apostemata: nascitur denique e metastasi externorum tumorum.

## F. De hydrope saccato abdominis.

### §. 595.

Aquosa colluvies frequenter in peritonaeo sedet, sacco aut membranis ejus duplicatis, aut cellulis turgidis, aut hydatidibus formato. Solet autem plerumque is saccus hactenus exteriorem peritonaei faciem occupare ut proximus musculis sit abdominalibus: unde viscera abdominalia immunia esse a labe solent.

Lente inchoat morbus cum habitus, cupiditatis ciborum et digestionis integritate, menstruo etiam mulierum sanguine bene respondente. Ponderis adest, tensionis et pressionis sensus in loco peculiari abdominis cum lassitudine pedum et sensu, quasi ingens pondus iis appensum sit. Saepius flatus molesti sunt, alvus dura est et urina turbida ac lateraria. Pressionis sensus interea in dolorum colicorum speciem abit: tumore surgente haud dolente, sed frigido, tenso, nec fluctuante, nec dum concutitur abdomen aut in alterum latus vertitur, eo demerso. Lentissime increscit tumor: si ad umbilicum sedet, hunc in herniae formam protrudit: si ad alias partes, inter musculos protuberat. Denique vero universum abdominis ambitum pandit, ut distingui ab hydrope ascite nequeat, ni ad fluctuationis defectum consilium transtuleris.

## §. 596. *Continuatio.*

Interea solent etiamsi maximam partem abdominis occupet tumor, et faciei color et appetitus atque digestio naturales esse. Brachia haud valde extenuantur, nec protinus intumescunt, licet tumores partium verendarum, scroti et labiorum vulvae adesse soleant. Nec siti torquetur aeger, nec spiritus difficultate, nisi auctus impendio tumor, dum cubat aeger, diaphragma et thoracem premat.

In longum tempus haec aegritudo porrigitur: exempla enim exstant, per quadraginta annos traxisse aegrum. Nonnunquam naturae ope rumpitur saccus, aqua prope ab umbilico effluente: aut ita intus rumpitur, ut liber ascites inde existat. Nec vulgaria remedia hydragoga, nec paracentesis auxilium adferunt, quoniam clausus est saccus, latex etiam in eo stagnans adeo spissescit, ut nec effluere per acum triquetram nec praesidiis iis, quae urinam sudoresque cient, eliminari possit. Tandem e depravato latice ulceratio et bectica febris nascuntur, quae vires consumunt noctemque accelerant.

### G. De hydrope ascite.

## §. 597.

*Ascites* vocatur hydrops, si aquosa colluvies in cavea abdominis, vel peritonaeo toto inclusa, colligitur. Quod quidem accidere nequit absque viscerum

abdominalium praegressa labe, stasibus saltem e suppressione haemorrhoïdum et menstruorum ortis, digestionis infirmitate et vasorum absorbentium torpore. Itaque incidunt in eam aegritudinem, qui febres intermittentes superarunt (§. 33. *a. c.*) qui loca paludosa incolunt (*Path. gen.* §. 129), qui diu jam hepatis pravitatibus, ulceribus, duritie, tumoribus, aut ictero conflictati sunt (§. 268. 269).

## §. 598. *Continuatio.*

Post longam igitur malorum seriem, e digestione labefactata ortorum, dolores nascuntur rheumaticis similes, maxime crurum surarumque, qui e jocinoris adfectibus nati in tumorem abeunt, mox latescentem, ab exordio tensum et duriusculum, dein vero molliorem et fluctuantem, citius increscentem, quam dum hydrops saccatus est, atque tum totum abdomen tum membra etiam occupantem. Qui tumor moto corpore ita movetur, ut impetus ejus conspici possit; compressus digito, hujus vestigium per aliquod tempus retinet; in id etiam latus semper demergitur, in quo aeger decumbit; vesperi denique semper ingravescit, sudoribus antelucanis parum levatus. Dum scrotum occupat, penis corrugatur et extenuatur: dum membra, lassitudo motus et torpor inde existunt. Habitus quoque depravatur, pallescente facie et inflata. Sitis adsiduo aegrum torquet, alvus etiam dura; urina est turbida et lutosa: spirandi difficultas summa, maxime dum supinus cubat. Haec dein indies magis ingravescit, noctibus semper inquietis

et angoribus magnopere aegrum cruciantibus: Memorabile tamen est vitae desiderium, etiam si anxietas et spiritus difficultas summae sint, macie corpus extenuatum sit et nihil fere digeratur.

Cum ad ultima ventum est, febris accedere solet hectica, cum ardore intestino, pulsibus concitatis, urina intercepta, cum nervorum distensionibus et strangulationis metu. Meteorismus abdominis, alvus liquida et ulcera e depravato latice stagnante orta mortem annunciare solent.

Salus haud facile consequi potest, ni diutina viscerum abdominalium labes curetur, ni in initio morbi restituantur suppressi sanguinis fluxus. Quodsi vero labes viscerum jam inveteravit, si ulcera accesserint, metus est, in praecipiti esse aegrum.

### II. De hydrope uteri.

## §. 599.

Uterus, qui non gravidus est, colligere aquam nequit, nisi peculiari sacco inclusam aut cum os uteri praeter naturam clausum fuerit.

Incipit autem id malum variis molestiis, quae graviditatem mentiuntur. Menstruus sanguinis cursus plerumque intercipitur, nonnunquam vero, ubi aqua sacco inhaeret, aut ubi e sola vagina stillat per totum morbi decursum bene respondet. Nascitur tumor frigidus duriusculus uteri regionem occupans, plerumque subfluctuans, qui per circui-

tus augetur et decrescit, maxime menstruis periodis. Hac quidem ratione, tum etiam aequabilitate tumoris, frigida indole, citiori incremento, decremento etiam periodico differt a graviditate. Cum insigniter auctus tumor totum abdomen occupat, ab ascite fere nullum discrimen est, nisi ortus e regione pubis, habitus naturalis, functionesque incolumes, cum contraria in ascite observentur. Undabundus motus aquae stagnantis motus embryonis simulare nonnunquam fertur; sed differt omnino, quod multo minus regularis est. Os etiam uteri tenue fit, tensum et contractum, cum in gravidis molliusculum sit et salebrosum. Ubera insuper flaccescunt et collabuntur in hydrope uteri, cum gravidarum soleant turgescere et vasis subcoeruleis insigniri.

## §. 600. *Continuatio.*

Ad haec functiones pleraeque integrae et habitus fere naturalis esse solent: somnus praecipue et animi hilaritas et ciborum appetentia nullo modo a sano statu deflectere. Quodsi vero tumor totum abdomen occupat, necesse est diaphragma eo sursum pellatur, spiritus igitur difficultas, angores tussis et palpitationes cordis nascantur; e presso insuper stomacho cupiditas ciborum et digerendi vis labascant, vomitus oriatur, ciborum fastidium, colicis doloribus, alvi obstipatione et flatibus copiosis adjunctis. Tandem hectica febris cum macie totius corporis, extremarum partium tumoribus frigidis, sudoribus profusis et insultibus apoplecticis exitium portendere solent.

Nonnunquam naturae adminiculo, aqua per vaginam effluit, praecedentibus angoribus, cordis palpitationibus, doloribus etiam iis, qui partum adnunciant. Tum aqua, postquam effluxit, intus iterum colligitur, ut periodicum inde incrementum et decrementum morbi exponi possit. Interdum hoc aquae effluxu adeo debilitantur partes, ut uterus cum vagina provolvatur, ut anima deficiatur aegra. Nonnunquam post aquae effluvium sanguis, ad instar lochiorum, promanat. Rariores sunt casus Muralti (*Eph. nat. cur.* dec. *II. ann.* 1 obs. 114), ubi per ulcus externum sponte obortum aqua deflueret, et Fabrii (*Held's Ausz. aus franz. scriften*, I. 288.), ubi salivae fluxus totum hunc morbum solveret.

## §. 601. *Continuatio.*

Gravior est et difficilior cognitu *graviditas spuria*, quae e degeneratione placentae in hydatides nascitur. Haec quidem adeo similis est graviditati, ut, ni cautissime omnia circumspiciantur, facillime commutetur. Postquam enim menstruus desiit sanguinis cursus, pyrosis nascitur cum fastidio ciborum, vomituritione et cardialgia: tum venter imus celerius intumescere, quam dum praegnans est, ut post binos menses ambitum habeat, qualem gravidus mense nono: pedes etiam inflantur et sanguis e verendis partibus fertur, quod alienum est a vera graviditate. Nonnunquam dolores sentiunt quasi abortionem passurae, motus quoque irregulares intra uterum, qui cum motibus embryonis haud commutandi sunt.

Nunquam fere ultra sextum mensem moratur ea valetudo. Tertio, quarto aut quinto mense sanguis cum doloribus vehementibus et spasmis ex utero fertur: sequitur excretio vesicularum pedunculis uvarum more cohaerentium, sive sacco communi inclusarum, sive ope massae e placenta residuae nexarum, aquam limpidam, vel parum opacam aut subcruentam continentium, vasisque sanguiferis percursarum (*Sandifort: observ. anat. path. lib. II. c. 3. p. 83*). Eas hydatides autem tantum non semper e dilatatis vasis chorii ortum ducere, equidem ante duodeviginti annos probavi (*Gregorini: de hydrope uteri*, 64. 65); etiamsi largiar, rarioribus exemplis taeniam hydatigenam nidulari in placenta hydatidosa (*Goeze: von eingeweidewürmern*, 196).

Citra vero graviditatem, a sola laxitate uteri hydatides eas oriri, aegerrime concedimus. Plerumque vulgaris inde hydrops originem ducit, unde is post fluorem album diuturnum, atque uteri lentam inflammationem nasci visus est.

## §. 602. *Continuatio.*

In ipsa graviditate colluvies aquosa ita existere potest, ut vel placentae pars in hydatides degeneret, quod cognosci fere nequit, nisi tandem dum enixa est mulier, foetum conspiciamus mole minimum, degenerem ac hydatidum insigni congerie inclusum. Dein potest liquoris amnii copia abundare, quo facto pariter nutritio foetus labascit: aut lymphae coagulabili, in membranam vasculosam

mollissime villosam abeunti, quae *tunica Hunteri decidua* vocatur, superfluae; aut exudantibus e tela cellulari flocculenta tunicae amnii tribuenda est haec colluvies; aut demum sacco peculiari chorio adhaerente includitur. Quae dum contingunt, quamdiu partum gestat mulier, cognosci fere nequeunt, nisi e majori ventris volumine, pedum inflatione et diuturnis variis molestiis: dum partus editur, macie fere confectus et degener esse solet.

### J. De hydrope ovariorum.

### §. 603.

Hydrops est plerumque saccatus, laevum latus occupans, ubi incipit dolore obtuso supra marginem cristae ossis ilium, tumore etiam, ovum anserinum initio referente. Crus sinistrum stupere solet: lassitudine membrorum, menstruorum suppressione, fastidio et vomitu crebro laborant aegrae. Quae dum accidunt, praegnantes se esse autumant mulieres, maxime cum tumor ventrem imum mox occupet. Suspicionem vero diluit oris uterini haud mutata indoles, mammarum etiam collapsus: tum varia vitia, malam nutritionem et cachexiam notantia. Namque fluor albus pervicax comitari solet malum: coïtum aversantur: foedo pallore et algore per totum corpus occupantur. Cupiditas ciborum ammissa, fastidium aut perversa appetentia, ructus mucidi, flatus copiosi, alvus dura exercere aegram consuescunt. Urina sem-

per est turbida, lutosa. Animus marcet et languet: tandem hydrops universalis accedit et macies totius corporis.

## §. 604. *Continuatio.*

Cadavera secta ostendunt ingentem tumorem, qui totum fere implet abdomen, ovario alterutro constitutum, qui continere ad centum libras aquae potest. Ovarii pars obduruit, pars in cellulas mutata est, quae melleum humorem habent, aut cartilagineam obtinent indolem, vasis tamen perreptatae: unde credibile est, cellulas naturales hujus organi in tantam molem excrescere posse. Nutritionem alienatam posse in generationis quamdam speciem, hic potissimum loci, ubi vis plastica viget, abire, mirum est: namque in massa adiposa saepius crinium complexorum glomera, dentium molarium, massa vitrea obductorum, ossium etiam congeries inveniuntur, citra ullam conceptionis praegressae suspicionem (*Baillie et Sömmerring. Anat. des krankh. Baues*, 230. 231). Ea autem vitia variis locis (*Phys.* §. 270. 496. 532., *Path. gen.* §. 100) jam perstrinximus.

Caussae, quae vel remotius vel proprius in id vitium agunt, versantur praeprimis in impetu humorum nimio et crebro versus ovaria per coïtum frequentem, stupra manibus commissa et imaginationem alienatam concitato: unde prostibula et vestales virgines, sanctimoniam male simulantes huic vitio obnoxiae sunt. Externae etiam violen-

tiae, ponderum graviorum gestatio et abortiones frequentes occasionem huic morbo praebent. Semel visa est venae spermaticae sinistrae angustia nimia recursum sanguinis adeo retardare, ut aquosa colluvies oriretur (*Douglas:* in *Leske's Ausz. aus den philos. transact. I.* 229).

## K. De hydrocele.

### §. 605.

Scroti tumorem aquosum, tanquam metastasin anginae parotideae (§. 223), tum ut symptoma aliorum hydropum (§. 589. 598) consideravimus. Sequitur etiam id vitium hydroceles tunicae vaginalis curationem, quae manu fit, ubi e plaga tunicae vaginalis aqua promanans in telam scroti cellularem instillat. Interdum et glandularum morbus, scrofularum exemplo, et fistula uriuaria ansam praebent. Rarius est exemplum a Gredingio (*Verm. scriften*, I. 264) observatum, ubi peculiari sacco aqua inhaereret, inter tunicam dartron et cremasterem, nullamque haberet communionem cum tunica vaginali vel cum funiculo spermatico. Favet quoque huic vitio hernia, maxime si coarctato anulo vasa lymphatica comprimuntur.

Est autem id vulgare in hoc scroti tumore, rugas tunicae externae evanescere et tensum omnino esse scrotum, tumescere quoque simul praeputium et regionem inguinalem, quae cum deficiant in vera hydrocele, discrimen egregium statuunt.

## §. 606. *Continuatio.*

Vulgaris hydroceles vera sedes est inter tunicam vaginalem et imam testiculi, qui locus naturaliter clausus et vapore aquoso madidus est (*Phys.* § 500). Hic autem humorem abundare, indiciis sequentibus cognoscitur. Tumor est frigidus, non dolens, molliusculus, plerumque ante testem, ut hic pone eum initio tangi possit; ubi malum vere increvit, testiculus neque visu neque tactu sentitur; tumor renititur, remotoque digito, subito attollitur: candela pone eum accensa lumen traslucere sinit. Secius contingit, dum malum inveteravit, humor vero est fàeculentus et percrassus. Sursum ac per anulum abdominalem nunquam exprimitur humor, quod occluso sacco tenetur. Nonnunquam per circuitus augescit et minuitur tumor, ut cum catarrhis et aliis fluxibus alternet. Cum vetustus jam est morbus, tumor durus fit, totum scrotum occupat, rugis tamen semper superstitibus; doloribus etiam et tensionibus in osse sacro, dorso et lumbis valde molestis. Tum accedere dolores fugaces in ipso testiculo solent, ut a sarcocele distingui plane nequeat. Tum macie confici testis, aut obdurescere aut ulcerari consuescit.

Rarius contingit, cum hernia congenita hydrocelen hanc esse sociatam, ubi per anulum abdominalem humor sursum cogi potest. Accidit etiam, duplicem tumorem, tum in tunica testiculi vaginali, tum in funiculo spermatico haerere, ut alter

alteri superpositus sit, neuter tamen exprimi possit. Interdum et hydatides albugineae adnatae peculiarem constituunt speciem.

## §. 607. *Continuatio.*

In funiculo spermatico haeret tumor, dum naturale velamentum, quod ad trigesimum usque annum coalescere non solet, illum continet. Hinc dispositio ad hunc tumorem fere semper congenita est. Apparet autem tumor in dextro latere, media parte et ante funiculum, ita ut testis inferior sit, probeque tactui semet exhibeat. Tumor est frigidus, vel molliusculus, vel parum renitens, perlucens etiam initio, quo a cirsocele (*Path. gen.* §. 200) distinguitur. Dum ingravescit malum, extendi solet per omne scrotum, obdurescere etiam tunicae, ut nec testis tangi possit, magna diagnoseos difficultate. Sursum autem humor per anulum abdominalem vulgo exprimitur, cum congenitam supponit opportunitatem. Quodsi vero forte hydatides eum constituunt idem accidit, sed peculiaris quaedam contractilitas animadvertitur, admotis incitamentis (*Schreger*: in *Abhandl. der phys. med. gefellsch. in Erlangen*, *I.* 351., *Larrey's. Denkwürd.* 593).

### L. De tumore articulorum.

## §. 608.

Manticulae articulorum bursaeque mucosae, inter tendines musculorum collocatae, abundantes

nonnunquam humore naturali tumores sistunt frigidos, fluctuantes; dolentes ubi artus moventur, atque cum verso articulo huc illucve motos; cedentes etiam digito atque tubera ossis tactui praebentes. Inde nonnunquam manticula adeo laxatur, ut vel pararthrema vel luxatio lenta nascatur (*Path. gen.* §. 213. 219). Corruptus humor exedere potest ossa et cariem producere. Ubi vero stagnat et spissescit in bursis mucosis genu ac ligamentis manticulae, diuturnum existit malum adeoque pertinax, ut omnes fere medicorum conatus eludat.

## §. 609. *Continuatio.*

*Gononcus* dici potest cum Swediauero *synovialis*, vel *fungus articulorum* tumor frigidus, dolens, non fluctuans, sed inaequaliter durus articuli, genu constituentis, in ligamentis, tendinibus et bursis mucosis sedens. Cum scrofulosa adest dispositio aut rhachitica vel alia cachectica, quaevis laesio et contusio tumorem eum ciere potest. Incipit debilitatis sensu, doloreque obtuso et immobilitate genu, tumore etiam initio emphysematico, similemque, si tangitur, strepitum edente. Rheumatismo vulgo tribuitur ob dolores saepe subito ortos, qui vero cum nequaquam calore lectorum minuantur, cum glandulae femorales et inguinales tumescant, venae etiam, quae juxta sunt, turgeant, tumor quoque inflexura genu et tubercula varia in ambitu articuli accedant, metus est, longissimum hunc et fere incurabilem adesse morbum.

Dum malum ingravescit, durior indies et rigidior fit tumor, etiamsi cutis, quae supra est, nec nimis calida sit nec valde patibilis: motus magis magisque impeditur, stridore adsiduo in quovis motum conamine. Flexum fere semper est genu: nec in ingressu extendi potest, sed digitorum apices terrae innituntur. Gononcus magis latescit, sursum praesertim progreditur, ut et musculos cruris occupet atque patellam secum attrahat. Quodsi extremae ossium partes ipsae dislocantur, aut tubercula latus alterutrum occupant, obliquitas in genu observatur.

## §. 610. *Continuatio.*

Potest autem aegritudo per plures annos porrigi, priusquam mutetur. Dolores interea exasperantur quandoque, vel noctu, vel dum frigus corpore excipitur, vel cum intendit membrum; sed desinunt rursus, sine mutata tumoris indole. Nonnunquam per circuitus ingravescit et minuitur tumor. Tandem vero tormenta ingenita existunt, venae varicum ad instar inflantur: incalescunt partes, rubescunt et in ulcera maligna abeunt. Forum ulcerum sanies est utplurimum viscida, melleae aut lacteae compagis, faeculenta etiam, atque interdum tenuior et acrior, quo facto dolores et inflammatio exacerbantur. Tubercula etiam nascuntur fungosa et sinus, quibus finitimae partes exeduntur: osteosteatomata, hydatides, corpora sebacea et cartilaginum aemula: his tandem caries adjungitur.

Quodsi studiose partes adfectae examinantur, ligamenta invenimus spissa, tumida et spongiosa, cartilaginea et velut sebacea materie velata: nec aquosi aliquid aut serosi in saccis peculiaribus vel inter ligamenta fluctuat: coalita sunt ligamenta ope viscidae faeculentae materiei, atque in carneam fere massam degenerarunt. Bursarum mucosarum parietes spissi et cartilaginei sunt, periostium spissius et durius. Cartilagines articulorum videntur in muco soluti esse, ut fibras ossium possis translucentes conspicere. Ossis cruris ima pars spongiosa et inflammata apparet, ut saniosum laticem possis exprimere. Nonnunquam corticis quaedam species a cellulis penitioribus ossis separari potest. Simili modo depravata esse tibiae fibulaeque ossa meminimus. Maximam partem faeculentae, melleae substantiae supra genu, inter fasciam latam et musculos subjacentes deprehendimus.

# CAP. IV.

## DE TYMPANITE.

### §. 611.

*Timpaniten* dicimus diuturnam abdominis per aëris species inflationem, quae nutritione alienata et vera cachexia sociatur. Cum meteorismum jam (*Path. gen.* §. 242.) et flatus (*ib.* §. 248.) ceu symptomata tetigimus, ortus etiam hujus morbi luculentior fit, si, quae de ortu vitiorum, quibus

humores occupantur posuimus (*Path. gen.* §. 47. 95), memorantur. Namque, etiamsi Testae haud facile largiar, in vivi hominis sanguine circumfluo evolvi posse elementa ea, quae aëris species constituant, id tamen exploratum habeo, secretos humores et qui in tela cellulari stagnant, frequenter elementa ea evolvere, quibus fluida aërea existunt emphysematum exemplo, quae ad sphacelum accedere consuescunt (§. 182); physometrae etiam, seu inflati uteri propter putrescentem foetum (*Heuslin*: in *eph. nat. cur.* cert. *VII. obs.* 20. Haec est prima tympanitis caussa, quae in peritonitide puerperali, ob sphacelum paeritonei, obvia est (§. 298) quaeque ad intestinorum gangraenam, praesertim ortam a venenis, accedere solet.

## §. 612. *Continuatio.*

Sed diuturnus ipse tympanites aliter explicandus est. Corripit plerumque homines, jamdiu ictero et hydrope ascite confectos, aut eos, qui e vermibus, hypochondriacis et hystericis adfectibus vel e repercussis exanthematibus spasticam sibi dispositionem conciliarunt. Alibi vero ac in ipsis intestinis colligi aëris species haud existimo, unde expositio flatuum, quam supra posui (*Path. gen.* §. 248), huc etiam trahenda est. Namque, quam in cavea abdominis observarunt aëris collectionem, sphacelo potius et laesioni intestinorum tribuenda esse videtur (*P. Camper*: in *samml. für praktische aerzte*, *XVI.* 558). Ceterum eadem fere symptomata tympaniten comitantur, quae in ascite signa-

vi. Colici enim dolores, cum hepatis tumore et tuberculis intestinorum juncti, angores continui, jactationes, spiratio difficillima, quae nonnisi erecta cervice fit (1); urinae suppressio; alvus dura vel plane obstructa; sitis extingui nescia; ardor intestinus; pulsus languidi, exiles irregulares; somnus turbulentus; languor summus, cum singulari vitae desiderio, tandem hectica febris et consumtio corporis communia sunt utriusque morbi symptomata.

## CAP. V.

### DE PHTHISI PULMONALI.

### §. 613.

Gravissimus est variaeque indolis morbus, e pulmonum tabe et impedita spiratione ortus, cujus vulgaria initia jam supra (§. 246. 247), perstrinximus, quique asthmati et hydrothoraci satis adfinis, studiose tamen distinguendus est. Propter variam ejus vero naturam circumspectissime opus est species varias distinguamus, quae etiamsi conjunctae in eodem homine esse possint, plerumque tamen seorsim adsunt.

---

(1) Τὰ ὀρθοπνοϊκὰ ποιέει ὑδρωπιώδεα σκληρά. Coac. 424. Hydropem durum hic significare tympaniten, cum Foësio et Campero intelligo.

A. PHTHISIS ULCEROSA.

§. 614.

Quae labem pulmonum ex ulceribus excipit aegritudo vel catarrhum sequitur diutinum, pulmonibus infestum (§. 56) vel vomicam intus ruptam (§. 246), vel haemoptysin (§. 377), vel asthma (§. 513) etiam et hydrothoracem (§. 591). Initia vero haec sunt: tussis arida, matutina aegrum cruciat, cum oppressione pectoris et dolore obtuso in variis partibus, maxime in dextro pulmone, qua dorsum spectat. Vesperi adsunt horrores fugaces, ex iis locis nati cum ardore alternantes; noctes fiunt inquietae, siti turbatae et angoribus obdormiscere cupientis: nonnunquam junguntur dolores fugaces rheumatici artuum: sed omnia ea parvi penduntur ab aegro, cum animus sit integer, incolumis etiam ciborum appetentia et digestio.

Maximi vero momenti sunt symptomata inflammatoria et plethoram mentientia (*Path. gen.* §. 73) quae *floridae consumtionis* nomen Anglis mereri videntur. Rubor genarum circumscriptus, saturrimus etiam caruncularum lacrimalium; orgasmus sanguinis cum pulsibus concitatis, ardore intestino, et turgore venarum, maxime jugularium, quae, propter impeditum sanguinis per pulmones transitum, dum valide aspiratur, haud collabi solent. Augentur haec orgasmi signa post esum acrium rerum, post sorbitiones spirituosas et motum cor-

poris; ingravescit cum iis pectoris oppressio, tussis arida aut qua mucus salsus educitur.

## §. 615. *Continuatio.*

Haec quidem per hebdomadas plures et menses morari possunt, sine ullo virium muscularium detrimento citraque animi abjectionem. Namque cupiditas ciborum et digestio integrae erigunt animos aegrotorum spemque faciunt, saluti fore, quaecunque acciderint. Sudores antelucani profusi videntur aegro, qui ad frigus corpore exceptum forte symptomata refert, levamini plurimum adducere, quanquam vires infringant. Tussis matutina ejicit sputa cruenta, saniosa, faeculenta, male olentia et nauseam aegro conciliantia, quae pariter parvi aestimat aeger, etiamsi pectoris oppressio et pulsus celeritas et parvitas augescant. Vox gracilis fit, aut rauca et debilis: oculorum adspectus languidus; macies totum fere corpus extenuat: urina turbida est et cuticula versicolore obducta. Haec omnia per circuitus fere ingravescere et minui solent, ut plures interponantur hebdomades aut menses, ubi non meliuscule solum, sed optime se valere aeger contendit, superstite levi tantummodo pectoris oppressione et dolore circumscripto. Juniores vero adeo praecipitare solet morbus, ut paucissimis hebdomadibus morte terminetur.

## §. 616. *Continuatio.*

Capitalis est morbus, alvo liquida junctus, qua cibi vel haud mutati educuntur, vel torminibus accedentibus sanies et cruor secedunt. Ardor intestinus tum desinit; sed insomniae, jactatio, angores et spirationis difficultas ingravescunt. Quamlibet lassitudo saepe in animi deliquia abeat, nec surgere e lecto prae debilitate aeger possit, est tamen in magna spe atque fiducia, vitam non solum se diutius protracturum, sed salutem etiam recuperaturum esse. Sputa vel penitus supprimuntur, vel magnopere foedantur, ut caruncu las etiam referant aut saniem copiosam cruentam. Destructis pulmonibus mirum est, vasa adrosa sanguinem non profundere, quod vel velamentis vomicarum firmioribus (§. 245), vel obstructis per incrassatum ichorem vasis tribuendum est. Nonnunquam tamen sanguinis profusiones inanes accedere et in praeceps dare aegrum consuescunt.

His demum accedunt oedemata pedum manuumque, exanthemata varia, maxime aphthae; macies ea, ut ossibus inhaerere cutis videatur; capillorum defluxus; curvatio unguium; animi deliquia crebriora; angores ingentes, utique dum sputa supprimuntur. Postremo a se exire, desipere solent aut nervorum distensionibus corripi. Plerumque placidissima mors malo finem imponit, ut soporati ad se redeant, lentius lentiusque spirent, donec, conscii sibi, animam, sine gravioribus cruentis, efflent. Nonnunquam singularem animi

praesentiam ac magnitudinem observamus, qua divini ingenii judiciique igniculi inserti menti esse videntur, ut coelestium rerum defunctorumque amicorum imagines obversentur, ut hilaris animus, carceribus corporis solutus, in sedem coelestem ac domum velocius pervolare videatur. Nec desunt interdum futurorum praesagia, recordationes rerum, quae oblivioni traditae erant: nec somnia jucundissima, quibus animus magnopere recreatur. Unde autem haec organici sensus hallucinatio contingat, arduum est dictu ac difficillimum. Etenim, qui e sensu pulmonum obtusiori et nervorum penuria exposuerunt, haud videntur observasse aliorum viscerum, minore forte nervorum copia praeditorum, tabem haudquaquam eam adferre animi hilaritatem. Forte gracilitas partium extenuatarum, ac liber sanguinis circuitus liberum etiam virium exercitium sensui organico repraesentat, unde semper jucunditas gignitur (*Phys.* §. 64. *Path. gen.* §. 192). Paullo aptior videtur expositio, quae nititur observatione, quod sensus valetudinis adversae praesertim in ganglioso systemate, ejusque centro abdominali, sedem habeat, unde pectoris morbi plerumque alieni ab eo sensu sunt. Dein quoque conductio nervorum impedita consideranda est, cui et tribuenda esse videtur dolorum cessatio in sphacelo.

## §. 617. *Continuatio.*

Alius est morbi decursus, ubi exanthematum, maxime scabiei, repulsionem excipit (§. 362).

Alius etiam, dum thoracis pravitas et labes pulmonum praecesserunt: tum enim multo citius praecipitare solet. Alius denique, cum ex obdurescentibus glandulis bronchialibus orditur.

*Phthisis trachealis* nomine haec aegritudo venit. Homines ceteroquin sani, sedili tamen indulgentes, diutius jam dolore obtuso circumscripto laryngis et fistulae spiritalis conflictati, graviorem indies eum dolorem sentiunt, auctum, dum flectitur collum, dum vociferatur aeger aut offas grandiores vorat. Deglutitio enim semper impeditur propter glandulas turgidas ab antica parte pharyngem comprimentes (*cf.* §. 236). Raucitas vocis ingens est, tussisque matutinis horis aegrum exercet, quae mucum fuscum, solidaque nonnunquam corpuscula, striis cruentis mixta, ejicit. Spiritus difficulter et cum sibilo quodam ac stridore trahuntur, ut ex hoc solo sonitu possis anginam membranaceam divinare. Sed diuturnus est morbus, initio febris expers ac tempora accessionibus interponens, ubi liber fere ab omni molestia aeger videtur, ni dolorem laryngis fistulaeque spiritalis obtusum consideraveris. Post longum dein temporis spatium, febris hectica cum ulceratione et gulae et glandularum ipsarum turgentium accedit; tussi vehementissima ejicitur sanies cruenta, macies corpus conficit, postremo suffocatione vitae terminum imponente.

Singulare est et in hac et in aliis phthiseos speciebus, quod vere autumnoque ingravescere ac tandem mortem adducere soleant.

## §. 618. *Continuatio.*

Fxpositio morbi nititur tum iis, quae de caussis febris (§. 142) hecticae tum iis, quae ad illustrandam pulmonum ulcerationem (§. 244 sq.), dicta fuerunt. Si quis autem, Beddoesii exemplo, oxygenis abundantiam in sanguine voluerit velut caussam huius aegritudinis primariam statuere, is symptomatum explicationi soli studens negligit ortum morbi ex iis pulmonum vitiis, quae oxygenis attractionem plane impediunt. Orgasmus enim sanguinis, volumen auctum et floridus color aliam explicationem admittunt (*Path. gen.* §. 76). Quodsi vero azotici pulmonibus absorbti partes haud plane negligimus (*Phys.* §. 216), ejus penuria aut defectus videtur morbosam oxygenis abundantiam efficere, quae et in diabete manifesta est.

### B. Phthisis pituitosa.

## §. 619.

Pulmonum labes interdum minus ulcera complectitur, quam laxitatem eam, qua muci tenacis copia, jugiter adlicita, exscreatur. Febris pituitosa praecedere solet (§. 83.) vel rheumatica diuturna, aut totius corporis ea debilitas, ut vel fluorem album in feminis, vel alvum liquidam mucosam in utroque sexu diutius perstitisse observemus. Tum sine febre ac spiritus difficultate peculiari, ponderis sensus in pectore et oppressionis sentitur, cum doloribus membrorum rheumaticis. Tussis habet

aegrum humecta, qua ejicit pituitam crudam, sero mixtam, interdum adeo vitiatam, ut cum sanie ulcerosa commutari possit. Lingua perpetuo sordida est et muco obducta: sapor in ore mucidus: praecordia oppleta sunt et dolor obtusus in stomacho sentitur. Pulsus vesperi utplurimum concitati, duri et spastici esse consuescunt, doloribus interea auctis et pectoris partem modo hanc modo illam occupantibus.

Sputa interea copiosiora fiunt, lassitudine ingravescente: spirationibus tamen liberis, ut et altius ducere spiritus possint. Pulsus durities et spastica indoles cum urina limpida congruit, signatque spasmis partem aliam infestantibus versus aliam partem magis laxatam humores congeri. Tandem, dum id quod corpus nutriturum est, cum muco ejicitur, virium jactura increscit, macie corpus conficitur, oedematibus membra occupantur ac algore: febris hectica postremo praecipitare aegrum solet.

Haec quidem species, senibus et cachecticis hominibus familiaris, hydrothoracem aemulatur (§. 589), signis quae supra posita sunt, tamen diversum.

### C. Phthisis tuberculosa.

### §. 620.

Ita vocatur tabes pulmonum ex obdurescentibus glandulis ejus visceris orta (§. 247). Ex hereditario systematis lymphatici aut congenito vitio

originem ducit, infantibus et adultis infesta, qui scrofuloso morbo et arthritide laborarunt. Catarrhi vulgaris initio speciem prae se fert (§. 56), tussi continua, sed arida et nullo modo levante, decubitu etiam difficili in alterutro latere. Ad haec tumores glandularum axillarium seu inguinalium, tarsi etiam et lippitudines. Angores pectoris, praecipue nocturni, dolores pectoris pungentes, peculiaribus locis circumscripti, cum stupore et quasi resolutione brachii alterutrius praecipue aegrum exercent. Tussi vel omnino nihil ejicitur, etiamsi vehementissima fuerit vel spissius aliquid cum admixtis granulis, vel cruor etiam et post eum, contentione violenta, arenulae seu lapilli, pisorum aut lenticularum mole, qui calce phosphorea constituti ejusdem originis cum calculo urinario et tophis arthriticis esse videntur. Eorum saepe ingens copia ejecta dum remanet, vel angores immanes nascuntur, vel per alia loca, in articulis aut ad dentium radices simili modo secedunt. Quae ubi per longum tempus vicissitudinibus abire aegrum exercuerunt, tandem in ulcera abire haec tubercula solent accedentibus febre hectica et sputis saniosis, foetidis, faeculentis: aut citra hunc exitum asthmate et nervorum adfectibus aegri consumuntur.

## §. 621. *Continuatio.*

Post mortem haec tubercula vel pulmones ipsos vel glandulas lymphaticas obsidentia in conspectum veniunt: simul vero et mesenterii et pancreatis et

aliorum locorum glandulae idem vitium contraxisse videntur. Scatent autem ea tubercula vel massa caseosa, quae pressa in granula minima secedit, vel cretacea substantia, e lympha inspissata orta et cartilagineo aut osseo velamento obducta. Interdum pulmones ipsi massa lymphatica adeo tenaci et velati et farcti sunt, ut coriaceam naturam induisse videantur.

Quae quidem in cadaveribus sectis visa ortum morbi ex atonia systematis lymphatici declarant. Namque lympha stagnans, attracto oxygene ex atmosphaera, facillime in massam eam solidam et calculorum ad instar duram abit (*Path. gen.* §. 118) Hinc scrofulosus morbus, arthritis, stases abdominales praecipue occasionem praebent. Ex impedito hepatis munere oritur, dum penuria carbonici et hydrogenis in sanguine venoso existit (§. 618).

# CAP. VI.

## DE SCROFULIS.

### §. 622.

*Scrofulosum morbum* dicimus cachexiam, in tumoribus glandularum et atonia vasorum lymphaticorum versantem. Itaque *tumores* eos vocamus *scrofulosos*, qui haud seorsim et singuli subsistunt, sed per magnam systematis lymphatici partem diffusi sunt. Mole varii sunt, modo pisa modo nuces juglandes aequant. Molliusculi initio, duriores dein

fiunt, sed ad suppurationem haud facile spectant. Per circuitus augescunt et decrescunt, quod lunae efficaciae tribuitur. Abeunt interdum in ulcera, quae supra (§. 180) descripsi.

## §. 623. *Continuatio.*

Diathesis scrofulosa, hereditate saepe transiens, in infantibus recens natis cognoscitur ophthalmia, quam supra posui (§. 196, seq.), quaeque reverti in aetate declinata solet; dein prurigine, stropho, intertrigine (*Path. gen.* §. 267) aliisque exanthematibus, quae ad certum quoddam genus reduci fere nequeunt. Cognoscitur habitus laxitate, spongiosa musculorum indole, labii superioris turgore qui glandularum mesaraicarum plerumque tumores signat; pupillae tarda mobilitate; halitu oris mucido, alliaceo; abdominis inflatione et urina turbida ac mucosa (*Path. gen.* §. 114). Variae accedunt molestiae; cupiditas ciborum alienata, bulimus nonnunquam et acor stomachi, in pyrosin abiens: catarrhus saepe recurrens, vulgaribus remediis haud debellandus; saburra mucosa et flatus copiosi: vermes etiam et tormina, tum his tum flatibus tribuenda: dentitio difficilis, dentium etiam facillima corruptio. Ossium compages haud facile solidescit, spongiosa manet et epiphyses aegerrime coalescunt. Pruritus singularis partium genitalium frictionem ciet, unde stupra manu commissa huic saepius caussae adjudicanda sunt (*Path. gen.* §. 177). Quin non raro vidimus blennorhoeam, dum pubescerent pueri puellaeque, diutius vigere,

cum a laxitate sola glandularum lacunarumque nascatur.

## §. 624. *Continuatio.*

Haec aegritudo, cum partem quamdam seorsim adficit, plurimas ciere formas potest, quas cum multis jam locis enumeravimus, supersedere earum illustrationi possumus. Sic hydrocephalus, apoplexia et epilepsia e tumoribus encephalum comprimentibus, pulmonum lenta inflammatio et ulceratio, hydrothorax et asthma; maxime vero tabes ex obdurescente mesenterio; arthritis e stasibus abdominalibus, laxitatem scrofulosam excipientibus; rhachitis etiam, gononcus; herpetes et exanthemata alia frequenter recurrentia comitantur morbum, ubi perficitur.

## §. 625. *Continuatio.*

Scrofularum caussae omnes versantur in iis rebus, quae motum lymphae tardare, debilitare vasa lymphatica et glandulas possunt. Congenita est ea glandularum atonia iis infantibus, quorum parentes eadem aut alia cachexia laborarunt: facile vero acquiritur, dum aëre degunt cubiculorum pravo, dum sordibus situque squalent, dum culcitis plumeis continuo tenentur; dum validis rebus, carnibus, pistrinarum operibus, cerevisia nutriuntur; dum sorbitiones spirituosae adduntur, aut, ut minus gerulas mulieres turbent, narcotica etiam. Quae cum perversa contingit educatio, glandulis totique systemati lymphatico conciliatur

laxitas ea ac inertia, quae huic morbo gignendo par est.

Superflua est quaevis acrimonia, vel e residuo acido phosphorico vel aliunde petita, torpore eo glandularum ad expositionem sufficiente.

# CAP. VII.

## DE RHACHITIDE.

### §. 626.

Satis finitima est scrofulis haec aegritudo, cum iis saepius originem debeat, addita duntaxat ossium prava nutritione. Dicimus autem rhachitidem cachexiam infantilem, perfectam macie et ossium mollitie pravaque configuratione. Veteribus omnino incognita aegritudo a Barthol. Reusnero 1582 fertur primum descripta fuisse (*Diss. de tabe infantum* Basil.). Melius distinguitur ab Arnoldo de Boot, anglici exercitus medico in Hibernia, 1648, *tabis pictavae* nomine (*Obs. de adfect. omissis ad calc.* Petr. Borelli *observ. med.*) et Franc. Glissonio (*De rhachitide.* Hag. Com. 1682. 12). Quanquam nomen rhachitidis minus recte confictum spinam dorsi primitus adfecta signat, quae saepe integra est. Infantibus infestus morbus vel congenitus est, vel, dum dentiunt, raro post tertium aut quartum annum, semet prodit. Juvenem septemdecim Portalius, alium, duodeviginti annos natum Thomassinius (*Journ. de médec.* tom. 43. p. 222) morbo correptum esse ferunt.

## §. 627. Continuatio.

Infantes huic morbo obnoxii austeros mores ostendunt, lassitudinem sentiunt et animi morositatem, ut ludis suetis haud delectentur, nec recte ac firmiter pedibus nitantur. Quodsi, ut fieri solet, caput gravius semper inclinatur, facie inflata et pallescente, obtutu oculorum torvo et pupilla dilatata, hydrocephalum divinaveris forte (§. 583), qui et sociari solet. Interea aliter dein morbus perficitur, organis digestioni et adsimilationi inservientibus maxime adfectus.

Id enim vulgare est in hoc morbo, cupiditatem ciborum nimis augeri, maxime appeti valida, carnes, caseum, pistrinarum opera: semper autem acore stomachi conflictari ructibusque acidis: acidum etiam sudoris urinaeque odorem esse. Quae insunt urinae turbidae et lacteae fere acida, vegetabilia sunt, benzoicum et oxalicum (*Phys.* §. 292. *Path. gen.* §. 114). Abdomen continuo tensum est et inflatum, alvus dura. Macie sensim membra consumuntur, e cute flaccida exprimuntur fila, quae vermiculorum forma *comedones* appellantur. Dentes, qui provenerunt, mox vacillant, nigrescunt et carie corripiuntur.

## §. 628. Continuatio.

Haec quidem morbi initia ita progrediuntur ut capitis ossibus magis prominentibus, ambituque aucto, suturae nonnunquam discedant; imo usibus tamen animi facultatibus, imo auctis ingenio et

intellectu, austerioribus tamen moribus. Tum lente tumescunt glandulae, ossibus etiam aliis foedatis: in quibus prima fere sunt clavicularum, quae mollita curvantur, prominulis humeris, collo contracto, unde caput pectori ipsi nonnunquam insidere videtur. Epiphyses omnium ossium intumescunt, quod dum in carpo et metacarpo, in tarso et metatarso contingit, duplices fere articuli apparent. Nec ingressum nec manuum motum libere fieri ex his patet.

Sternum mollitum atque in partes, e quibus conferruminatur, secedens, extrorsum curvatur: cartilago xiphoidea eodem vertitur, quod stomachus plenus et hepar tumidum eam protrudunt. Spina dorsi ita flectitur, ut cartilagines interpositae solvantur, corpora vertebrarum collabantur, nonnunquam quoque, sine carie, consumantur. Non rari sunt tumores in fascia longa columnae vertebrarum, quibus, accedente musculorum haud aequabili tractione, spina vario modo torquetur (*Path. gen.* §. 215). Accedit et caries interdum, ex ulcere juxta lumborum vertebras orto, unde extremarum partium resolutio sequitur.

## §. 629. *Continuatio.*

Quae vitia pariter praecipitare ac in longum producere morbum possunt. Illud contingit, dum caries vertebras magis magisque exedit, accedente hectica febre; aut dum nutritio omnis deletur, tumoribus glandularum magis obdurescentibus, ut nullum tandem supersit glandularum officium; ner-

vi etiam, qui juxta sunt, comprimuntur. Hinc stupor membrorum et resolutio, etiam citra cariem, habitus pravitas et flaccida indoles mortem brevi sequuturam nunciant: quae animi deliquiis, nervorum distensionibus et oculorum caligine praesagitur.

In longum protrahitur aegritudo, dum intra ossa persistit. Haec enim foedata, etiamsi omnino functiones quadantenus turbent, nequaquam tamen vitae perniciem minantur. Per omnem aetatem superest ea pravitas, ut longiora appareant membrorum ossa, dum cum trunco comparantur; ut, vacillante et semoto propter spinam curvatam gravitatis centro, incedendo brachia postrorsum librentur; ut angustato thorace spiritus difficulter et cum sibilo quodam ducantur; ut vox retineat gracilitatem quamdam, ut pectoris inflammationibus et tabi pulmonum obnoxii sint. Cordis vitia varia ex hac aegritudine contrahi, Testa uberius docuit. Animi vires illaesae sunt, quin saepius multo magis auctae. Digestio et adsimilatio saepe integrae sunt: nonnunquam id solummodo vitium superest, ut cibos nimia aviditate appetant, ut cupedias et mellita bellaria aegerrime ferant, alvo dura et flatibus saepissime adficiantur. Mulieribus etiam noxia est obliquitas pelvis et angustia ea, quae graviditatem molestam facit et partum impedit.

Neque tamen rarum est, aegritudinem hanc, ubi nondum inveteravit, vel arte vel natura sanari: maxime dum pubescit corpus. Etenim, cum

spina dorsi nondum magnopere curvata est, dentes firmi sanique sunt, neque dolores membra adficiunt, neque habitus valde pravus est, spem concipere licet, fore, ut mutato plane victu et vitae genere, provenientibus etiam exanthematibus sensim morbus tollatur.

## §. 630. *Continuatio.*

Infantum hoc morbo interemtorum cadavera diutius servant caloris et flexilitatis quamdam speciem. Ubi penitius rimatus fueris, glandulae apparent ubique tumidae et massa saepe, qua ossa firmanda erant, farctae: ossa medullam habent fluidam et serosam, spongiosa saepius sunt, ut possis laticem exprimere. Pulmones sunt undique cum pleura coaliti, tumoribus durioribus pleni: encephalus fluidior justo, ventriculi aqua scatentes, corpuscula, quae a Pacchionio vocantur, turgida. Vesica fellea, loco bilis, laticem albuminosum continet: thymus dura et tumida reperitur.

## §. 631. *Continuatio.*

Quibus positis intelligitur, principalem aegritudinis caussam versari in osteogeneseos vitio eo, ut calx phosphorica, quae firmatura est ossium compagem, praeter naturam absorbeatur, superstite gelatina et albumine (*Path. gen.* §. 110). Hinc, qui acutissime de hoc vitio scripsit, Joannes Malfatti regressum adesse ad embryonis statum et praedominium vegetationis contendit; a qua qui-

dem opinione alieni sumus, quod cerebri vires magis perficiantur in hoc morbo: quodque minus defectus materiei solidioris, qua ossa firmantur, quam absorbtio praeternaturalis aegritudinem constituit. Quod vero oppositum existimat morbum scrofulosum rhachitico, rationi observationique juxta contrarium est.

Caussae autem remotae fere omnes sunt, quas in scrofuloso morbo posuimus.

# CAP. VIII.

## DE SYPHILIDE.

### A. De ortu et propagatione.

### §. 632.

Hoc nomine insignitur cachexia contagiosa, adfectibus partium genitalium inchoans et in pravitates ac destructiones ossium partiumque corpus abeuntium abiens.

Mira est malorum sibi valde adfinium caterva quae intra tropicos regnant, framboesiae aut thymioseos exemplo, quam utique differre a sycosi seu *Yaws* morbo arbitror. Hujus varietatem norunt mediterraneae Africae incolae, cum mercatorum cohors e Darfur in regnum Fezzan eam apportant: fertur autem cavere a vera syphilide: haec etiam in iis provinciis semel duntaxat eumdem hominem corripit (*Hornemanns.* Reise, 122). In India dicitur syphilis male curata in leprae quamdam spe-

ciem transire, paronychiis et ulceribus rodentibus adjunctis, quod mali genus *ignis persici* nomine venit. Idem adserit Larreyus de syphilide aegyptiaca, quae, dum in lepram abiit, sine mercurio, aliis cedit artis praesidiis. Interesse statuunt plerique inter syphilidem et adfinia mala, quod leprae quaedam species et sycosis natura sanescant, syphilis vero nunquam. Sed refragatur observatio Brownii, Leonis Afri et Hornemanni, qui in torrida zona syphilidem omnino natura sanari perhibent: refragatur Abernethii animadversio, in Anglia ipsa symptomata manifesta syphilitica, absque hydrargyri usu, consanescere.

Varias esse formas hujus morbi, ad finitimas morborum species propius accedentes, manifesto quoque elucet e *thymiosi scotica*, quam *Sibbens* aut *Siwens* appellant. E contagio syphilitico orta ulcera producit cum carunculis fungosis et pustulas per totum corpus, ossibus tamen immunibus. Ad sinum Pauli canadensem syphilidis grassatur forma, herpetibus et ulceribus, ossium etiam adfectibus insignis, quae haud semper coïtu aut contactu proxime propagatur. Jansenius vidit syphilidem plebi italicae ita infestam, ut, immunibus partibus verendis, tota cutis herpetibus et ulceribus foedaretur. Sycoseos forma apparuit syphilis, cum primum per Europam grassaretur, unde et nomen variolae magnae (*la grande vérole*) natum est. Eadem forma et nostris temporibus observarunt Pattuna (*Dell' erpete*, p. 63) et Thierrius (*Beobacht. in Spanien. II.* 226).

Itaque intelligitur, syphilidem minus esse ge-

nus morbi, per omnem climatis et hominum differentiam constanter idem, quam varietatem morbi universalis foedi, qui cutem ossaque, partes etiam genitales et oris ambitum miro modo depravat.

## §. 633. *Continuatio.*

Ingens est opinionum commentorumque discidium de origine ejus luis, quam a fine inde saeculi decimiquinti per orbem terrarum observavimus. Hanc enim luem, coïtus impuri progeniem, veteribus fuisse incognitam, plerique consentiunt. Si quae autem symptomata in superiorum scriptorum monumentis traduntur, localia fere sunt vitia, haud immerito ad thymiosin aut sycosin aut lepram denique referenda.

Ex America per primos invectores haudquaquam apportatam esse, alibi uberius probavi (*Hist. med. II.* 646 sq.). Creditum est, e lepra degenerasse aut e sycosi etiam et thymiosi, quae medio aevo impendio frequentiores fuerunt, quam antea. Quinetiam credibile est, leprae eas formas, populari morbo accedente, in hanc varietatem abiisse, cum simili modo et nostris temporibus obedire ingenio morborum popularium videatur (*Hecker*: in *Hufelands* journ. *XXVI.* 4 *p.* 16).

Ex animalibus simili morbo laborantibus forte ortam esse suspicati sunt nonnulli. Id nescio an confirmetur mira ea historia, quam memoriae tradidit Ruggerius: feminae nimirum, quae irrumari se a cane siverant, blennorrhoeam, ulcera venerea

et bubones inde obtinuerint ( *Hufelands* Journ. 1810. *nov.* ). Dubius tamen est transitus luis in animalia, etiamsi Zelleri a Zellenberg experimenta in cuniculis instituta id docere videantur ( *Ueber die ersten erscheinungen venerischer localkrankheits-formen.* Wien. 1810 ).

Schaufusii opinio ( *Neueste entdeckungen über das vaterland und die verbreitung der pocken und der lustseuche.* Leipz. 1805 ) ex effrenata libidine tribus infimae indicae, quae *Parias* dicitur et salaci Priapi cultu ortam luem per zingaros saeculo XV in totam Europam divulgatam fuisse, satis probabilis est. In India saltem priorem esse luis originem quam in Europa, Swediauero et Beckmanno placuit: testimonio maxime Ludovici de Barthema, peregrinatoris, id confirmante, qui 1480 jam Calicuti regnasse asseverat. At, cum ambigua ea omnia sint, valeat tota haec quaestio.

## §. 634. *Continuatio.*

Contagii ingenium proximum aliis est. Negativam aquae formam in eo praevalere, probatur acidorum efficacia, quae innocuum id reddere possunt *Path. gen.* §. 156) Peculiarem tamen habet indolem, quod, alienum a volatili aliorum natura, fixa est ejus sedes in organis mucum et serum secernentibus, unde glandulas praeprimis eo adfici jam Franc. Pacius et M. A. Severinus statuerunt. Nunquam saltem musculos, cor, encephalum aut nervos destruit, sed corripit potissimum membranas mucosas, cutim, ossa et externas partes. Fixa ejus

indoles firmatur propagatione per contactum eorum membrorum, quae nudata aut exesa mucum infectum et saniem secernunt; necesse autem est, locus inficiendus ipse cuticula tenerrima tectus aut ejus plane expers sit. Nec sanguini, nec sudori, nec aliis, praeter mucum, humoribus contagium communicatur. Adhaeret tamen fomitibus, vestimentis, lodicibus et stragulis, quibus infectio propagatur, dum loca contingunt cuticula tenerrima obducta aut denudata. Coïtus, lactatio, suavia libidinosa frequentissime contagium propagant.

Possitne per generationem et nutritionem foetus transire, ambigitur. Haud ignoro, plura esse exempla syphiliticorum infantum, quorum matres eadem lue laborarint: ipse saepius vidi infantes herpetibus et ulceribus venereis consumtos, quorum pater syphilide correptus esset, mater nullum haberet saltem ulcus genitalium. Etiamsi Vassalii observationibus (*Sur la transmission du virus vénérien de la mère à l'enfant.* Paris, 1807) fides detrahenda, quae ipse expertus sum, firmant eam opinionem, haud necessariam esse infectionem infantis, dum per vaginam, ulceribus forte obsitam, in partu transit, sed posse etiam, licet minime proxime, ac per adsimilationem, syphilidem a matre ad infantem transire (*Cf. Phys.* §. 529. 539. *Path. gen.* §. 42): Cum contagium, quoad nobis notum est, nullum cum sanguine communicatur, actio in distans et multiplicatio, quae contagiorum proprietates diximus (*Path. gen.* §. 157), etiam in hoc cadit.

Namque si virus e partibus genitalibus protinus vias aëriferas petit, e communione sola membranarum mucosarum, nec e proximo transitu aut adsimilatione id exponendum est: simili etiam modo a matre ad foetum transire posse id virus, statuimus.

## §. 635. *Continuatio.*

Proximum est, ut inquiramus in modum, quo virus venereum corpus adficit. Specificam ciere in partibus vivis incitationem, quam specifica sequatur inflammatio, ulceratio etiam specifica, Jo. Hunteri est opinio, quae vero nil nisi obscuram rem obscuris verbis exprimit. Equidem satius duco, observationibus credere, quod contagium istud vasa lymphatica protinus adficiat, efficaciam eorum adeo augeat, ut sentiendi facultas aut receptivitas, ipsis non deneganda, suscitetur, ut igitur nervorum modo agant, pessumdata primaria sorbendi facultate. Itaque correptae sentiendi facultati resistere conatur irritabilitas vasorum, unde inflammatio oritur, qua vasa lymphatica et membranae mucosae adfectae muci copiam, contagio infecti, effundunt. Hinc igitur reliquum corpus incolume est, si localis haec adfectio praevalet: simile aliquid contingit, ubi glandulae adficiuntur: reagente enim vasorum sanguiferorum irritabilitate, sentiendi facultas aucta communicari cum aliis vasis lymphaticis nequit. Quodsi vero sensim reactio minuitur, veneni actio in remotas partes augescit, praesertim in eas, quae sensu acutiori gaudentes

cum primitus adfectis consentiunt. Solet autem et hanc propagationem febris comitari, catarrhalem aemulans, cum viarum aëriferarum lymphatica vasa praeprimis adficiantur Deinde veneni actio alterna exseritur in periostium et cutim, ita ut dolores osteocopi, e sensu membranae illius magnopere aucto in cariem abeant, aut ulcera et exanthemata foeda cutim deturpent.

Possitne virus venereum latere in aliqua corporis parte, absque ullo effectu praeternaturali, ambigitur. Res quidem ipsa haud refragatur, namque separatae omnino sunt partes quaedam ope gangliorum, ut sensum cum aliis haud communicent: vasorum insuper sanguiferorum actio reniti adeo potest, ut per aliquod tempus efficaciam virus amittat. Sed per annos integros penitus latere posse, ut sanissimi homines tamen favillam sub cineribus occultam gerant, mulieresque sanae venereum contagium cum foetibus communicent, fabulosum puto.

### B. De prodromis topicis.

#### a. *Blennorrhoea.*

## §. 636.

Urethrae virilis et vaginae muliebris membrana mucosa cum lacunis glandulisque variis mucum naturaliter secernens, ut contagio hoc irritatur, post auctam vasorum lymphaticorum sentiendi facultatem, copiose profundit mucum, contagii

multiplicati vehiculum. Is vero prodromus, ex anno 1520 inde ad luem accedens, multo leniorem eam reddidit: frequentior in Aethiopibus, rarior in Scotia, Canada et aliis borealibus terris.

Cum fossa navicularis principalis sit sedes blennorrhoeae, virus vel primitus in coïtu glandem adficit, ex ea dein in urethrae introitum prorepens vel proxime ita in fossam pervenit navicularem, ut retracta, dum sperma ejaculatur, urethra muci aut alius humoris contagium vehentis guttulam sorbeat.

Nullo modo vero iis adsentamur, qui virus, quod blennorhoeam ciet, diversum arbitrantur a syphilitico, cum satis compertum habeamus, ulcera venerea oriri e blennorrhoea, hanc autem ex illis.

## §. 637. *Continuatio.*

Decursus autem morbi hic est: nychthemero uno aut altero aut pluribus etiam diebus post coïtum pruritus oritur, tensiones et pungentes dolores in urethra virili et vagina muliebri, quae ex orificio inchoantes intus procedunt. In viris accedunt coëundi desiderium, erectio penis, nonnunquam et pollutio: intumescente praeputio et glande, rubescente orificio urethrae et dolente. In feminis quoque labia vulvae, carunculae myrtiformes et ipsa urethra tumescunt adeoque dolent, ut coïtus dolores cieat. Maxime vero mictus dolores facit et ardores vehementes, ut stranguria et ischuria accedant.

Quibus praegressis promanat latex initio serosus, post magis spissescens, flavescens aut viridescens: in mulieribus copiosior fluit atque partes verendas crurumque internam faciem adrodit. Ingressus et sessio molestias creant, praesertim cupiditatem mejendi et spasmum vesicae.

## §. 638. *Continuatio.*

Interest inter virilem morbum et muliebrem, quod ille vehementior esse et magis inflammatorius solet: praesertim dum frequentes accedunt erectiones, in quibus curvatur etiam et obrigescit coles; Dolores perinaei, lumborum, funiculi spermatici, testiculorum et crurum sociantur: qui cum ingravescunt, supprimitur fere effluxus, minuitur saltem. Praesertim vero huc faciunt corporis exercitationes nimiae, equitatio, saltatio, frigus corpore exceptum, abusus acrium aut exaestuantium rerum, purgantium etiam et ipse coïtus. Quibus omnibus adeo augetur inflammatio, ut suppresso fluxu noxiae plurimae sequelae nascantur. Ischuria frequentissima est, de qua cum jam supra (§. 444) sermo fuerit, alias enumerare licet. Quarum prima est hernia humoralis, seu dolentissimus testium, funiculi spermatici et epididymidis alterutrius tumor: doloribus ad urethram, ad inguen, crura et lumbos progredientibus. Is tumor si diutius moratur, potest in sarcocelen terminari. De ophthalmia hujus adfectus sequela, jam supra disputavimus (§. 204).

## §. 639. *Continuatio.*

Diuturnae excipiunt blennorrhoeam praegressam valetudines, quae, interposito satis lungo temporis spatio, tandem sequuntur. Eo pertinent, praeter bubones, urinae ea interceptio, quae ex incrassatis post inflammationem urethrae parietibus nascitur. Cognoscitur autem haec strictura sive *stenochoria urethrae* sequentibus notis: sensim sensimque malignius fluit lotium, necessario semper vehementi nisu: flumen seu radius urinae gracilis est aut divisus, cum pluribus locis obtumuit urethra. Cereolus in urethram compulsus obicem invenit, quem transire nequit. Cum ulceratio simul adest, guttula saniei simul effluit. Augescit autem malum tempestate frigida, aut post vitia victus commissa. Cum penitus impeditur lotii fluxus, urethra miram in molem panditur, apostema ortum in fistulam abit.

Nec immunis est vesica urinaria ab iis vitiis, quae blennorrhoeam excipiunt. Obdurescit aut carnibus obsidetur, quae, quantas noxas adferant, supra posui ( §. 306 ).

## §. 640. *Continuatio.*

*Prostatae tumor* vel comitatur blennorrhoeam, vel diutius post eam nascitur. Quod ubi contingit vitium, lentissime increscere solet. Initio ardor et dolores pungentes in perinaeo sentiuntur, cum alvum mittit aut sperma ejaculatur; commutatur interdum cum haemorrhoïdum sequelis aut cum adfectibus calculosis. Quodsi vero magis magisque

intumescit ac durescit, comprimitur vesicae cervix, comprimuntur etiam vesiculae seminales et ipse anus. Hinc cupiditas meiendi et alvum deponendi frequentior, molesta tamen, cum ardeat et gracilescat rivulus lotii: cum alvum deponit, obicem sentit in ano; videtur etiam semper stercoris aliquid remansisse. Digito in anum misso tangit in anteriori pariete tumor dolens: idem sentitur cathetere per urethram adacto. Ingravescente malo, e compressa vesicae cervice ischuria: e compressis vasis haemorrhoïdalibus tubercula et nodi ad anum existunt. Tandem potest in ulcus abire sinuosum, quod urinam per perinaeum transmittit.

Ex haec pravitate prostatae blennorrhoea sequitur secundaria, dum liquor prostaticus effluit. Probe igitur in diuturno eo et non dolente fluxu inquirenda est prostatae conditio. Namque vulgatius est vitium laxitas et torpor membranae mucosae, fossae navicularis et glandularum, quod facile dignoscitur, dum aeger ipse sentit torpere continuo penem et flaccescere: minui etiam fluxum, ubi irritantur eae partes.

b. *Ulcera*.

## §. 641.

Ulcuscula primaria coïtum impurum aeque fere frequenter, sed paullo citius sequuntur, quam blennorrhoea. In viris obsident praeputium, frenulum glandemque, in mulieribus partes pudendas omnes. Ubi in alias partes egerit virus, et hae

possunt corripi iisdem ulcusculis, unde frequens est eorum ortus ad labia infantum lactantium, aut ad mammas nutricum, si hae ab infantibus habent infectionem.

Ita autem se habent: dolorem sentit initio ardentem, quam macula sequitur rubicunda et vesicula exigua, increscens post aliquot horas et latice seroso impleta, ardores summos ciens: atque ubi rumpitur, cuticulam exedens. Forte vas lymphaticum sedem constituit: rupto eo, excoriatio haec sequitur. Plerumque vero loco vesiculae tuberculum exile nascitur durum et rubicundum. Id ruptum post aliquot dies ulcusculum sistit dolentissimum, oris duris callosisque, fundo lardaceo, saniem effundens, quae quaqua fluit, similia producit ulcuscula, quibus partes adfectae destruuntur, accedente interdum inflammatione ad gangraenam spectante.

## §. 642. *Continuatio.*

Maxime vero is exitus metuendus est, si praeputium ante os contractum intumescit, inflammaturque, ut nudari glans nequeat. *Phimosis* dicitur id vitium, quo saepe ulcuscula sub praeputio latentia coguntur in gangraenam abire. Vidimus etiam coalescere praeputium cum glande. Contraria ejus vitii pravitas est, tumor is glandis inflammatae, ut praeputium pone eam contractum protrahi ante eam nequeat: *paraphimosis* dicitur, quo circuitus sanguinis plane impeditus gangraenam minatur. Nonnunquam utramque vitium solam blennorrhoeam

comitatur, si glandulae Morgagnianae primitus adfectae sunt.

## §. 643. *Continuatio.*

Ulcera excipiunt *carunculae* et verrucae variae formae, quae vel supra cutim feruntur, vel intra eam haerent, vel etiam rimas occupant, ulceribus formatas. Quae supra cutim feruntur, *condylomata* dicuntur, *cristae* aut *mora*, *fici* vel *mariscae*. Obsident omnia ea loca, quae occupaverat ulcus, praesertim ani ambitum: humectam habent et salebrosam superficiem, quae saniei guttulas stillare solet, aut sanguinis profusionem excitant. Quae intra cutim haerent, durae sunt *verrucae*, sed pisorum fere forma, aridae nec dolentes: sola mole molestae. Interdum per omnem vitam persistunt. Quae denique rimas occupant, *rhagades* dictae, callosas habent oras et saniem fundunt venenatam.

### c. *Bubones.*

## §. 644.

Ulcera pariter ac blennorrhoeam excipit tumor glandularum lymphaticarum, quae supra tendinem musculi obliqui externi sitae proxime virus e superficie glandis urethraeque accipiunt, unde interdum manifestus transitus veneni e parte adfecta per vasa lymphatica in glandulas vicinas conspicitur. Locus is circumscriptus optime indicat naturam syphiliticam: bubones enim pestilentes inferiorem sedem habent (§. 121), scrofulosi multo plures glandulas simul invadunt (§. 624).

Est autem tumor initio tensus, cutis colore haud mutato, dein magis tenditur et dolet, crure simul stupido. Desidere solet, cum blennorrhoea aut ulcera, quae excitarant, consanescunt. Tum omnino, ope reagentium vasorum sanguiferorum, actio veneni in vasa lymphatica obtunditur et amovetur (§. 636).

Cum vero dolores pulsantes in glandulis oriuntur, tumore ad suppurationem spectante, metus est, in syphilidem universalem abiturum esse.

### C. Perfecta syphilis.

### §. 645.

Sic vocatur syphilis, cum, vulgo praegressis his prodromis, remotas partes corripit. Solet autem, maxime post bubones suppuratos aut post ulcera sequi primum febris lenta, horroribus et calore volarum arido, atque gravedo cum lippitudine, ardore faucium et deglutitione impedita, vocis demum raucitate eaque mutatione, quae palatum esse tumidum choanasque adfectas docet. Inspectae partes ostendunt tumorem rubicundum tonsillarum, uvulae palatique: vel maculae proveniunt, quae mox ulcerantur oris callosis fundoque lardaceo. Inchoant hae maculae a faucium introitu, anterius proserpentes, cum maculae scorbuticae soleant primum gingivas occupare, oras habeant flaccidas et livescentes, carnes etiam facile gignant luxuriantes. Continuo ulcera haec exedunt partes, quae juxta sunt, ipsaque ossa, unde *ozaena venerea* oritur, si

conchae narium adficiuntur: doloribus ossium nocturnis ingravescentibus, effluente sanie foetida, voceque et loquela valde impeditis. Habent haec vitia id singulare, ut diuturna sint, facileque alternent cum aliis adfectibus, praesertim doloribus osteocopis et ophthalmiis.

Dolores ossium noctu praeprimis aegrum torquent, somnum omnem adimunt, sensum gignunt quasi ossa urerentur aut exederentur: occupant frontem, sternum membrorumque ossa. Transeunt in exostoses, quae tumores periostii sunt inflammatorii, aut gummata, tumores molliusculos, aut cariem ipsam, quae saniem fundit pravissimam, atrisque punctulis mixtam.

Ophthalmia syphilitica jam supra posita fuit (§. 204). Itaque indicanda sunt exanthemata maculaeque cutaneae, cum quibus alternare dolores osteocopos et cariem ipsam hactenus meminimus, ut exostosis inchoans mox subsidat, nec in cariem vertatur, si maculae eae efflorescunt: subsidentibus vero his iterum surgunt. Maculae eae sunt luridae vel lividae, albidae etiam, monetae mediocris ambitu, intra cutim haerentes, haud dolentes, nec cuti sensum adimentes, in sterno primum, dein quoque in facie proveniunt; cuticula plerumque secedit aut crustulis desquamatur sanie stillante. Per menses nonnunquam integros haud mutatae supersunt.

Macularum loco scabiosae pustulae surgunt, maxime in facie, latice acri farctae, tum arescentes macula rubra superstite. Cum inter tempora fron-

tem, vittae ad instar, occupant, *coronae venereae* nomine insigniuntur, frequenter cum doloribus frontis osteocopis et carie ejus ossis alternantes. Solet autem et haec scabies in ulcera abire, oris callosis et lardaceo fundo conspicua.

Tandem hectica febris accedit, maciem et foeditatem totius corporis adferens. Faciei color ante naturalis, interdum floridior naturali, jam pallere incipit, cuti rugosa, furfuribus et squamulis obtecta: oculi cavantur, nasus gracilescit, ossa jugalia protuberant; capilli defluunt. Torquetur aeger continuis doloribus nocturnis, carie et animi ea desponsione ut vitae taedeat. Sanguinis fluxus alvus colliquescens et depastio partium mollium ossiumque consumere vires et precipitare aegrum solent.

## D. Varietates et complicationes.

## §. 646.

Cum jam tetigerimus (§. 632) syphilidis varias formas, e climatis differentiis ortas, superest eas perstringamus, quae ab hominum discrimine et curationis ratione pendent.

Infantum recens natorum aegritudo alia est ac adultorum. Maciei confecti infantes saepe in lucem eduntur, cute corrugata, maculis lividis obsita. Oculi fracti videntur, cornea turbida: palpebrae tumidae: vasa adnatae varicosa. Maculae eae, quas supra descripsi, oris ambitum, linguam, palatum obsident, deglutitioni obsunt Tota corporis superficies ma-

culis, rhagadibus, pustulis, verrucis occupatur, quae foedam saniem stillantes corpus conficiunt (*Mahon:* in *Samml. für prakt. aerzte*, *XIX.* 400).

Alia est varietas, quae inepto hydrargyri usu producitur. Accedere solet salivatio, ulcera saniem limpidam vel cruentam profundunt: dentes vacillant: dolores augentur post minimam hydrargyri portionem; citissime aegri consumuntur.

Cum scorbuto complicatur lues venerea tum in agro Fluminali (*Heusteloup*: in *Salzb. med. zeit.* 1812. *IV.* 90) tum in Scotia, ubi *sibbens* morbus inde nascitur (*Hill's: chir. beob.* 153) tum in Norvegia, ubi leprae species, *radesyge* incolis dicta, inde exsistit (*Mangor om radesygen*, 25). Ossa plerumque et partes genitales minus adficiuntur in hac complicatione, Virium jactura est ab initio insignis; gingivae tumescunt et sanguinem profundunt: ulcera undique proveniunt dolentissima, carnibus moriformibus cruentis consita.

Arthritis quoque accedens memorabilem constituit complicationem, doloribus ad articulos circumscriptis, per circuitus redeuntibus.

## CAP. IX.

## DE SCORBUTO.

### §. 647.

Cachexia, polaribus litoribus familiaris et nautis, si longe per altum mare cursum continuant infesta, quae lassitudine et virium jactura, gingivarum tumore, rigore genuum, lividis maculis et ulceri-

bus flaccidis fungosis perficitur, hoc nomine venit. Veteribus incognita fuit, cum μεγάλοι σπλῆνες Hippocraticae scholae longe differant (§. 313). Ab eo inde tempore, cum navigationes longae, acu magnetica adhibita, instituerentur, vulgaris, a mediterraneis regionibus fere aliena est, ni forte in urbibus obsessis, solo salibus marinis scatente, similes obveniant conditiones, quae morbo occasionem praebere possunt. Facillime commutatur cum morbo maculoso haemorrhagico aut ipsa putrida febre, dum inchoat: melius dignoscitur, cum jam inveteravit.

## §. 648. *Continuatio.*

Initia vero morbi haec sunt. Insuetam lassitudinem conqueritur aeger et pigritiam; spirituum difficultatem, utique cum corpus exercitat aut aëra frigidum spirat; animi marcorem et desponsionem. Tum accedit ponderis sensus et rigor genuum, cute tensa et livida, aut anfractibus serpentinis squamarum et furfurum consita, pedibus stupentibus. Facies pallet, livet, halone circa oculos viridi-flavescente. Cum inviti corpus exercitant, facies tota rubescit, oculis prominentibus et quasi inflammatis. Oculorum caligo et amblyopia; cupiditas ciborum amissa, plerumque acidorum herbarumque recentium aucta, halitu oris ingrato, aegrum exercent. Tum gingivae tument, flaccescunt, sanguinem profundunt, dum manduntur cibi aut gingivae tanguntur. Maculae proveniunt rubicundae aut lividae ad suras, lentium, monetarum aut volarum etiam mole, ambitu

lurido aut nigrescente. eae per crura et ipsum abdomen proserpunt, integra facie. Ubi in calidis climatibus scorbutus grassatur, desunt maculae, eorum loco tumentibus membris hactenus ut digiti impressi vestigium diu supersit. Tubercula etiam plerumque cutim obsident. in quorum apice vesicula est: desidentibus postea succedunt maculae purpurascentes. Sanguis e vena missus ater est et spissus, cuticula viridescente tectus, sub quo seri copia limpidi adest.

## §. 649. *Continuatio.*

Post decem circiter dies aut aliquot hebdomadas rheumatici urgent dolores, tensiones etiam in abdomine, quasi constringatur: deinde ad genua magis sedent, ut fungum etiam articulorum producant. Rigor is prius obvenire quam gingivarum adfectiones in calidis, sequi eas in frigidis regionibus solet. Simul surae sanguinem variis locis effusum ostendunt: ulcerum etiam oris lividis, flaccidis, cruentis aut oedematosis et carnibus spongiosis sanguinem pravum saniemque flavam fundentibus. Si quid laesum fuerit, id facillime ulceratur.

Accedit spirituum summa difficultas, cum doloribus pectoris pungentibus, pulsibus torpidis et debilibus, urina turbida. Colici dolores saepius vehementer torquent aegrum, colicae pictaviensi similes, membrorum etiam resolutione. Tum sanguinis rejectio per tussim et vomitum vires magis infringere corpusque consumere solet. Gingivae non-

nunquam sphacelum concipiunt, cariem dentes, sanguine effuso facillime in grumos abeunte. Cicatrices plagarum diutius sanatarum recrudescunt, fracta ossa, quae e longo tempore jam coaluerunt, iterum discedunt; sanescunt tamen, dum idonea adversus scorbutum praesidia adhibentur.

Nonnunquam singulas partes duntaxat scorbutus adfligit: subito saepe nascuntur ulcera pedum in hominibus, qui alieni a scorbuto videntur.

Memorabile etiam est, immunes esse scorbuticos e febribus remittentibus calidorum climatum, nec, qui his conflictantur, scorbuto obnoxios esse.

## §. 650. *Continuatio.*

Ad extrema ventum est, cum membra algent et nigrescunt, sanguine continuo undique effuso, pulsu magis magisque desidente, spiritus difficultate summa, ut aërem etiam liberum ferre nequeant. Tum nervorum resolutiones et sphacelus mortem solent annunciare.

Cadavera secta sanguinis dissolutionem et depravationem universalem ostendunt: substantia viridescens, polyporum forma, e truncis magnorum vasorum, cordi vicinorum, extrahi potest. Pulmones farcti ac hepatis more duri, gelatina aut sero spissescente obducti, vel cum pleura coaliti sunt. Cor musculique cuncti flaccidi, pallidi sunt, spatiis quae intersunt, seri copiam continentibus. Serosa colluvies quoque in cavitatibus corporis obvia est.

## §. 651. *Continuatio*.

Ut caussas hujus morbi enumeremus, primum est aëris indoles consideranda. Quodsi exploratum habemus, nebulas algidas boreales huic aegritudini maxime favere, aërem etiam clausum tabulatorum navis; deserenda est eorum opinio, qui aërem oxygene ditiorem, qualis marinus sit, in culpa esse arbitrantur. Incolae insularum graecarum a pristinis inde temporibus aërem marinum inhalarunt, neque unquam scorbuto conflictati sunt. Sed humida aëris et frigida indoles ita nocet, ut minus sanguis oxydari possit. Ita etiam pravitas aëris agit: cum ignavissimus quisque nautarum, qui semper in tabulatis degit, multo citius et gravius scorbuto adfligitur, quam sedulus et laboriosus, qui maximam temporis partem in navigiorum tectis degit.

Altera caussa in victu quaerenda est. Vulgatissimum est, recentium nutrimentorum defectum accusandum esse, ubi scorbutus dominatur. Nec salitae carnes propter salis copiam, quam continent, nocere videntur, sed quia sale nutrientes carnium partes consumuntur. Itaque nutrimentorum defectus recentium et infirmare vires et sanguinis depravationi favere propter oxygenis defectum debet. Simili modo et ignavia et animi perturbationes deprimentes agere solent.

# CAP. X.

## DE LEPRA.

### §. 652.

Cachexia contagiosa, quae vel maculis sensu destitutis vel herpetibus urentibus incipit, perficitur autem ulceribus malignis vel foeda cutis per squamas deturpatione vel tuberibus etiam membrorum durissimis sensuque omni carentibus, *lepra* vocatur. Contagii naturam ignoramus: humores tamen, qui illud vehunt, peculiarem hircinum odorem exhalant. Singularis corruptio humorum partiumque solidarum, quae hic contingit, calidis climatibus familiaris: in zonis temperatis duntaxat rarius occurrit, ubi caussas peculiares, stases abdominales praesertim et diutinam nutritionis labem supponit. Cum orarum maritimarum incolas praecipue corripiat, piscium esus frequenter accusatus est, de quo tamen ambigendum est.

## A. Prodromi leprae.

### §. 653.

Lepra alba et nodosa, quas infra uberius distincturi sumus, annunciantur maculis vel albis vel bruneis, sensu destitutis, quae vel ad partes genitales, vel in fronte aut manibus proveniunt, intra cutim demersae videntur et pilorum colorem mutant. Per plures annos morantur, incolumi corpore, donec varia accedant symptomata gastrica et

nervosa ; sapor amarus , vomitus , capitis dolores , vertigo , desidia et moestitia. Membranae cutis mucosae , nec corio substrato , infestum est vitium , *vitiligo* Romanis , ἀλφὸς Graecis ( in λευκὴν s. album et φακὸν , seu lenticulam bruneam diducta ) *Bahereth* et *Bohar* Mosi , Arabibus *Barasch* , et Latinobarbaris *Morphea* dicta.

## §. 654. Continuatio.

Lepram squamosam seu graecam antecedunt *impetigines* seu *pityriasis* , quae deturpant cutim , solutam in furfures aut squamas crassas , quasi corneas , magnopere rodentes , urentes et prurientes. *Alopeciae* forma nonnunquam oritur haec impetigo, dum ab occipite inde capilli defluunt , finduntur et gracilescunt, fusco cutis colore et rodentibus magnopere doloribus. *Ophiasis* dicebatur veteribus alopecia , dum serpentino modo proserpens , bulbos capillorum et epidermidem eroderet. Cum haec diutius persistunt , ortae , dum pubescerent, quovis vere recurrentes , glandulis simul tumidis, suspicio est , leprae prodromos esse. Totam cutim devastare consuescunt eae impetigines , ut continuo cutis magnis squamis subcorneis decedat , sudoribus profusis hircinum odorem exhalantibus.

## §. 655. Continuatio.

Nec tamen necessaria leprae perfectae successio , etiamsi suspecta sint haec prodroma. Salubres ipsae maculae a Mosis inde temporibus observatae fuerunt , si , quae sensu destitutae ante essent ,

prurire coeperunt, aut in exanthema rodens abire, si circumscriptos limites adipiscuntur, colore saturiori, si menstruus fluxus aut haemorrhoïdes, ante interceptae, restituuntur. Impetigines etiam, si humectae sunt et latius proserpunt, ex urina desidente nubecula critica, spes est, criticas esse. Quo quidem praecepto, observationibus suffulto, certissime refutatur Schnurreri adsertum, nihil critici esse in lepra.

Quodsi vero vel maculis vel impetiginibus praegressis succedunt varia partium verendarum symptomata: blennorrhoea, ulcera, coïtus desiderium immane, glandularum inguinalium tumores, metus est, in lepram perfectam abitura esse. Augetur metus cum febris accedit vel tertiana vel quartana, aut horripilationes crebrae, μυρμηκισμὸς, lassitudo artuum, oculorum caligines, vocis raucitas, vertigo et varia nervosi systematis pathemata, dum animus marcet, alvus obstipatur, et urina turbida fit.

### B. Lepra perfecta.

## §. 656.

Febris autem lepram ipsam praecedens, magni momenti est. Intermittere semper, atque vel tertianarium typum servare, dum lepra squamosa imminet, vel quartanarium, si nodosa in promptu est, insolitam etiam lassitudinem, animi desponsionem, suspicionem perpetuas et meticulositatem gignere consuescit. Ad haec pulsus exiles, debiles

et chordae ad instar tensi ; urina turbida et jumentaria aut lateritia ; sanguis e vena missus ater crassusque ac granulis nonnunquam albidis, quae lymphae coagulabilis vitium sistunt, mixtus est. Aeger praeter brutale coïtus desiderium, inquietissime transigit noctes, somniis turbulentis expavescit, spirationibus anxiis magnopere impeditis et spasmo creberrimo interceptis conflictatur. Halitus oris et sudoris odor hircini aliquid habent.

Tum habitus, sive haec sequatur sive illa leprae forma, sequenti modo deturpatur. Facies pallet ac intumescit: palpebrae tumoribus aquosis aut duris turgent, oculi lippiunt continuo, opaca et turbida cornea. Nasus gracilescit, intus adeo arescit, ut nihil emungi possit. Sternutatio adsidua maxime in limine leprae squamosae observatur. Venae colli, frontis et quae sub lingua sunt, varicibus intumescunt. Capilli decolorantur, gracilescunt, finduntur et defluunt. Vox semper rauca est et debilis. Haec symptomata quamvis praecedunt leprae formam, recurrit etiam, quoties vere autumnove recurrit aegritudo.

## §. 657. *Continuatio.*

Ternae vero sunt leprae perfectae formae, quarum prima, *mosaica* vel *alba*, nostris temporibus rarissima est, ex alpho alba orta, si praesertim sensus omnis expers est, nullae impetigines accedunt, sed ipsa macula, latius proserpens, nivem refert colore, et oedemata candida omnium membrorum, quae lympha coagulata caussatur, produ-

cit. Interdum rhagades existunt in cute et escharae albae, quibus cutis secedit. Hydropibus demum et sensuum omnium inertia consumuntur aegri.

## §. 658. *Continuatio.*

Multo frequentior, et a me ipso et a Reuschio nuperrime (*Hufelands*: journ. 1810. *Jan.*) observata forma est *squamosa* seu *graeca*, quod in Graecia popularis est. Nascitur autem post impetigines rodentes, aut alopeciam et ophiasin, dum febris tertiana accessit. Cutis desquamatur frustis subcorneis, quae mole ungues digitorum referunt, interpositis furfuribus, et cute, quae infra est, rubersima, inflammata et, noctu praesertim, ardentissima. Rhagades adjunguntur et ulcera, quibus insident maculae albae lardaceae. Ungues incrassantur: pili finduntur et defluunt: odore perspirationis pariter hircino: glandulis magnopere tumentibus et obdurescentibus. Spirituum difficultas strangulationem minatur, tussi sociata spastica et vehementissima, quae a quolibet aëris liberi, frigidiusculi accessu exasperatur. Cupiditas ciborum immanis est, sitis ingens, vox debilis et rauca: tandem animi deliquia accedunt, cum nervorum distensionibus alterna, quae praecipitare aegrum consuescunt.

Interdum ita occurrit haec forma, maxime in oriente, ut dolores membrorum rheumaticos et ponderis sensum animi etiam desponsionem sequantur pustulae lividae, apice ruguloso et acervis

majoribus coagmentatae. Gluteos frequentissime musculos obsident, poplitem quoque et faciem, rarius pectus et abdomen. Quibus arescentibus escharae nigriusculae supersunt, sub quibus promanat latex flavicundus, foetidus. Tum spirationes impediuntur, pulsus exilis fit, cutis rugosa et flavida. Sensus cutis deletur: exanthema nec pruritum nec sensum alium ciet: muco narium et lacrimis interea adeo acribus, ut malae exedantur. Tandem pustulae abeunt in ulcera rodentia, partibus quae juxta sunt, tuberculosis et lardum referentibus, quibus demum artus integri destruuntur.

## §. 659. *Continuatio.*

*Lepra nodosa* seu *Elephantiasis*, tertia leprae forma vel ad secundam, quam modo posui, vel ad praegressam alphum fuscam seu morpheam accedit. Febris autem ante accenditur quartana, animi desponsionem et summam tristitiam adferens, glandulis interea obdurescentibus. Faciei color fuscus fit aut luridus, utri similis inflatio adest, palpebris inprimis turgidis, tubercula habentibus, inversis: oculo angulis destituto, globoso, aut distracto et torvo, adsiduo lippiente, caligante etiam. Ad aures, malas, labra, mentum, ad omnem denique corporis ambitum tubera sistunt, nucum juglandium aut ovorum etiam anserinorum mole, quibus et rhagadibus labrorum cruentis facies horridior morte ipsa redditur.

Huic turpitudini accedit melancholia vel ve-

sania, quae brutis similes facit homines: sensibus omnibus adeo obtusis, ut et infra bruta demergi videantur. Vox debilis, loquela blaesa aut penitus abolita: sensus totius cutis adeo deletus est, ut tubera incidi possint absque ullo sensu. Cupiditas ciborum et coïtus effrenata est: macies tandem accedit, qua cutis adeo adficitur, ut in plicas contrahi possit.

In praeceps datur aeger, cum tubera ulcerantur: sunt autem maxime maligna haec ulcera, oris duris et callosis superficie fungosa aut carnibus spongiosis, moriformibus obsita. Quin venereorum nonnunquam, ubi partes muci secretioni dicatae sunt faciem induere ulcera Pearsonius vidit, solo sensus acuti defectu differentia. Cutis, quae juxta est rumpitur, effluente sanie cadaverosa, cruenta, orisque rhagadum callosis. Tandem ossium vitia et caries sociantur, quibus tota membra vastantur.

Ad Rhodani ostia frequens est varietas hujus species, quae inchoat rigore tendinis Achillei, tumore cruris haud oedematoso, venarum turgore: tum sequuntur tubercula et plicae per totum fere corpus. Quae omnia per plures annos morantur, incolumibus functionibus: tum vero rauca fit vox, halitus oris teter, gingivae putrescunt, dentes corrumpuntur, ulceribus malignis membra vastantur. Hereditarium esse hunc morbum, nec contagiosum, Joannisii observatione constat.

## §. 660. *Continuatio.*

Cadavera post mortem secta telam cellularem habent ubique spissam et cartilaginum ad instar

duram, glandulas scirrhosas, musculos indumento lardaceo vestitos: idem tegmen tam firmiter adhaeret ossibus, ut separari facilius fibrae ossium quam lardaceum illud tegmen possint. Nullum ideo periostium reperitur: tota ossium compages spongiosa est, mollis, carieque exesa. Nullus medullae tubus, sed farctum os est et uniforme. Viscera omnia, maxime hepar et splen, tuberculis et calculis obsidentur, pariter etiam mesenterium et pancreas.

## §. 661. *Continuatio.*

Non raro elephantiasis topica est, aut in pede brachiove alterutro terminata. Febre quartana praegressa intumescunt glandulae axillares vel inguinales: vasa lymphatica partis rubescunt: accedente nonnunquam hydrocele vel testis alterutrius duritie. Tum membrum tumescit, durescitque ita, ut nullam digiti impressi vestigium supersit: nec sensus ullus in tumore est, nec motus articulorum qui magnopere turgent, tendinibus simul contractis et rigentibus. Ungues spissescunt finduntur et avium rapacium angulis similes fiunt. Integrum interea est reliquum corpus, atque per totam vitam tolerabilis est valetudo, utique dum venae membri varicosae fiunt, quibus durities minuitur.

C. Varietates leprae et complicationes.

§. 662.

a. *Leucaethiopum morbus.*

Alphum album universalem cum Swediauero nuncupare licet *morbum leucaethiopum*, quibus incolae torridissimarum et humidissimarum regionum, praesertim isthmi darici, litorum Africae occidentalium et insularum australium conflictantur. Corii totius pigmentum, ex hydrogene et carbonico conflatum, deest, una cum uveae pigmento (*Phys.* §. 262). Hinc totus corporis ambitus pallescit, tumidus est et rugulosus. Crines caprinis similes aut ambusti apparent: in tota cute plumulae candidae e umpunt aut furfures. Simul nyctalopia adest, pigmento uveae deficiente, quod radiorum lucis vehementiam mitigat, unde roseum uvea colorem adipiscitur: continuo igitur nictitant palpebrae, quae et inversae et curvatae esse solent: ciliis er superciliis pariter candidis ac reliqui crines: oscillat continuo pupilla. Haec est vera leprae albae varietas, etiamsi pigmenti defectus in uvea et nyctalopia Germaniae incolas quandoque corripiant.

§. 663.

b. *Lepra rubra vel cayennensis.*

Medio aevo jam occurrit varietas leprae, *alopecia* Vitali de Furno dicta, quae magnas cie-

ret pustulas rubras aut vesicas in facie, gingivarum tumore cruento ac ulceribus malignis accedentibus, quae praeter cutim etiam carnes et ossa exederent. Similes aegritudines Bayonius Cayennae, Forsterus uterque in Insulis amicorum, ac Pallas inter Calmuccos observarunt. Maculae rubrae flavis mixtae, finibus circumscriptis, sensu destitutae in facie, ad aures et collum nascuntur: quae mox latius proserpunt, desquamantur et cutim furfuraceo pulvere implent. Tum incrassatur cutis, maxime faciei: tubercula crassa deformia ad aures et labia oriuntur, pariter tetra aspectu ac in elephantiasi. Accedunt impetigines per totum corpus in ulcera foeda, spongiosa abeuntes, quibus etiam ossa exeduntur. Complicatio forte leprae cum scorbuto subest: in calidis regionibus se tali modo manifestans.

## §. 664.

c. *Lepra norvegica e taurica.*

Quodsi vero in frigidis et nebulosis oris Norvegiae, Insularum orcadum, Islandiae, Lapponiaeque ad lepram scorbutus accedit, faventibus inprimis variis victus vitiis; inchoare solet doloribus rheumaticis symptomatibusque catarrhalibus, cum gravedine, capitis doloribus et temulentia, appetentiae defectu et tumoribus uvulae, palati tonsillarumque. Ad haec peregrinus faciei rubor, maculaeque ruberrimae ad nasum et malas per plures menses continuant, donec in impetigines abeant, squamas albidas aut furfures propellentes. Maculae

dein in facie fuscae aut lividae oriuntur, sensu destitutae, in ulcera pessima abeuntes. Tubera quoque cuprea, pisorum mole per corporis ambitum nascuntur, sensu privata, laticem cruentum fundentia ac demum in mala ulcera abitura. Quae dum faciem occupant, nobilissimas vastant partes; oris erosis, duris et sordidis aut impetiginosis, venis etiam, quae juxta sunt, valde turgentibus. Differunt ab iis, quae scorbutus ciet, quod duriores habent oras; a leprosis, quod carent escharis crassis, quibus haec teguntur.

In taurica chersoneso vulgare est malum, leprae norvegicae adfine, quod vero differt crustis crassis ulcerum, quibus norvegica forma caret: differt etiam, quod tot partes haud destruere soleat: immunes enim volae manuum, axillae, glutei musculi, poples et capillata capitis pars sunt.

## §. 665.

### d. *Lepra aleppica et asturica.*

Omnibus fere, qui Aleppum habitant aut ad eam urbem devertunt, familiaris est nota seu pustula rubra, in facie nata, parum dolens sed pruriens, et in unguis molem crescens. Post plures menses crusta oritur in impetigine farinosa, quae tandem, sine ulceratione, secedit, cicatrice foeda superstite. Nulla interea sanitati noxa inde adfertur: et eos infestat haec nota qui jamdiu Aleppum deseruerunt. Aqua ejus urbis accusatur, sed ne-

scio quanam ratione ( *Schultz. Leitungen des Höchsten*, *V.* 230. *Ferriere-Sauveeboeuf. Reisen in die Türkei*, 511 ).

Similis nota incolas convallium Cantabricae et Asturiae quovis fere vere corripit, maculam similem relinquens: sed dorso soli manuum pedumve communis. Ad hanc accedit impetigo, vinculi collaris forma, quod oedemata brachiorum adfert tantamque virium jacturam, ut erecti stare nequeant, sed continuo contremiscant aegri. Tum etiam vesiculae, aphtharum more, oris ambitum et linguam occupant: noctu vero ardor per totum corpus et insomnia; denique melancholia, vesania, fatuitas, sensuum caligo ac sopor, quibus postremo consumitur corpus ( *Thierry. Recueil d'observ. de médec. II.* 337.

## §. 666.

### e. *Lepra mediolanensis.*

*Pellagrae* nomine grassatur per plebem insubricam in agro mediolanensi, ticinensi et tridentino foeda lues, parcens iis regionibus, ubi febres intermittentes regnant. Dicitur inopiae plebis, pravo victui et stasibus abdominalibus originem debere: hereditate etiam transire, sed minime contagio.

Praecedunt symptomata diuturnae atoniae viscerum abdominalium; colici dolores, lassitudo, desidia, stupor, animi marcor, vertigo et pulsus lenti debilesque. Plurium mensium spatio interpo-

sito, plerumque vere, dum apricatione incaluit homo, nascuntur dolor tensivus et ardor in dorso manuum pedumve aut in pectore, qua vestibus nudum est. Rubor existit et tumor, erysipelati non dissimilis. Ad haec dolores capitis pungentes, formicatio etiam, fulguris ad instar spinam dorsi percurrens. Pedes doloribus rheumaticis cruciati ita infirmantur, ut ingressus impediatur, continuoque vacillet: nervorum distensiones quoque cum resolutionibus membrorum alternant. Mirabilis est odor perspirabilis cutanei et sudorum: aemulatur bombycum textum: saporem queruntur salsum, oculorum caliginem, dittopiam, marmarygas, tinnitum aurium.

## §. 667. *Continuatio.*

Quodsi vero non apricaretur homo, vel protinus ut prima sentiret, symptomata, umbram domesticam quaereret, peculiari sua forma haud provenit exanthema, quod etiam salubre non est, cum symptomata nervosa etiam ingravescant post eruptionem. Erysipelas jam magis latescit, finibus haud circumscriptis: vesiculae nascuntur sanie farctae: cutis fissa rimas sistit in manibus vel articulis: tum demum desquamatur (*si pela* Italis, unde *pellagrae* barbarum nomen) furfuribus vel exiguis fragmentis. Cutis interea iterum sanescit ita, ut versus autumnum integra sit. Vere autem sequenti recrudescit: quoque crebrius revertitur, eo magis corpus conficere viresque extenuare solet. Ardor partium adfectarum noctu adeo exa-

speratur, ut quietem omnem adimat: accedit vitae taedium et insuperabilis animi abjectio. Aliis nunquam insidiantur: sibi solis nocituri, ni continuo in speculis sis. In aquam et puteos se conjicere student, remanente simul salacitate brutali, qualis in leprosis vulgaris est. Tandem vel febribus nervosis vel phthisi, hydrope et marasmo interimuntur.

Cadaveribus sectis viscerum abdominalium inflammationes, pulmonum durities coriacea, cordis flacciditas: vasorum lymphaticorum encephalo providentium turgor, ventriculorum colluvies aquosa aut meningum inflammationes in conspectum venerunt.

# CAP. XI.

## DE TRICHOMATE.

### §. 668.

Dicitur *trichoma* seu *plica polonica* singularis cachexia, quae capillitii contortuplicatione inextricabili perficitur. Ad ripas Vistulae Borysthenisque vulgaris, et in Dacia et apud Insubres occurrere fertur, quinetiam in Germaniae regionibus udis observata est. Contagio propagari exploratum habemus, maxime vittis aut pileis aliisque capitis velamentis, quibus usus est trichomaticus: coïtu etiam et lactatione. Qualem vero originem habeat, merito ambigitur: Wolframii Larreyique opinio, syphilidis formam esse, aliena a veritate est, quoniam lues ea Poloniam etiam infestat suetis suis symptomatibus stipata. Ceterum eamdem opinio-

nem jam ante ducentos annos proposuerunt Luc. Laetius (*De sarmatica lue.* Ferrar. 1600) et Eustach. Rudius (*De morbo gallico.* Venet. 1604) refutati ab Andr. Posthumo (*Septem morborum ad Sarmatas dialogus.* Vient. 160). Immundities certe plebis sarmaticae et mongolicae sufficere videtur ad pravitatem eam humoris, quo capilli nutriuntur, peculiarem producendam, cum similis caussa in aliis regionibus, maxime in Saxonia inferiore (*Vogler*: in *Hufelands* journ. *XI.*), similem effectum caussetur.

## §. 669. *Continuatio.*

Plerumque morbus in ambitu prius non provenit, quam singularia praecesserint symptomata universi corporis adfecti. Per plures hebdomadas aut menses lassitudinem queruntnr, animi marcorem, somnum inquietum, somnia turbulenta, dolores artuum rheumaticos, cupiditatem ciborum perversam, ut aveant potissimum sorbitiones spirituosas. Gravissimi sunt capitis dolores, praesertim in orbita et superciliis: adsidua fere vertigo, oculorum caligo, tinnitus aurium: frequentes ophthalmiae, in suffusionem quoque abiturae: crebrae palpitationes cordis, cardialgiae, colici dolores cum alvo durissima et membrorum resolutionibus Mulieres a menstruo sanguinis cursu destituuntur: viri saepius symptomata haemorrhoïdalia conqueruntur. Ad haec hypochondriaci aut hysterici adfectus, cum gulae spasmis et ipsa hygrophobia.

## §. 670. *Continuatio.*

Quodsi capillitium non derasum est aut non defluxit, vere plerumque perfici morbus incipit ita ut formicarum repentium, dolorum pungentium et horripilationum sensus in fronte et capite toto oriatur: tum sudores viscidi aut oleosi et foetidi per caput et ceruminis insolita copia ex auribus profunduntur. Bulbi capillorum tument: ipsi pili spissescunt, pinguedine obsidentur atque tam arcte conglutinantur, ut, pexi sint autem impexi, calamistris ornati, cincinnati vel coma longa defluentes, semper eamdem formam servent. Digitos, quibus tanguntur, imbuunt pinguedine, foetore atque nonnunquam pruritum et pungentes dolores cient. Crescunt interea implexi et complicati capilli, neque queritur aeger quidquam praegressorum adfectuum, postquam in capillos intravit id vitium. Quodsi vero plica haec deraditur aut praeciditur, metastases periculosae, inflammationes viscerum, amaurosis, epilepsia, apoplexia et alii morbi nervosi sequi consuescunt. Potest tamen impune praecidi plica, dummodo exspectatur novus capillorum proventus, sub plica accidens, qui si digitis magis magisque tollitur, praeciditur plica citra noxam.

Cum non sufficiunt crines, aut cum virium jactura adest, febris hectica oritur, ulceribus et carie syphilidem aemulantibus stipata. Cum deraso capite vires tamen sufficiunt, intrat virus un-

gues, qui miro modo spissescunt, finduntur, ulceribus demum destruuntur: solent quoque sudores glutinosi saluti conferre.

# CAP. XII.

## DE SYCOSI ET THYMIOSI.

### §. 671.

*Sycosin* (*Yaws* morbum, *Safath* Arabum, variolam magnam medii aevi) vocamus foedum morbum contagiosum, Africae Asiaeque tropicae familiarem, qui post dolores osteocopos pustulis variolas aemulantibus collumque maxime obsidentibus perficitur.

*Thymiosin* vero (*Pians*, *Framboesiam* Sauvagesii) appellamus vitium pariter contagiosum, quod post pruriginem et rosionem cutis impetiginibus et ulceribus perficitur, quae carnes habent luxuriantes moriformes partibus verendis praeprimis familiares. Aethiopibus pariter infestus, originem habet morbus in ora occidentali Guineae, utique in provincia Sanguin, unde in Indiam occidentalem servi aethiopes adferunt. Itaque, quod negarunt nonnulli, discrimen est constans inter utrumque morbum: tum leprae tum syphilidi uterque finitimus est, ut formam pristinam forte illius luis in hoc morbo quaerere liceat (§. 632). Coïtu enim uterque morbus propagatur, sub utriusque specie etiamnum variis regionibus lues venerea occurrit, eademque artis praesidia, utique hydrargyrum, ad sanationem expediunt. Differt

tamen sycosis a syphilide, quod natura sanescat, quod partes genitales minus adficiat, quod infantibus praecipue infesta sit. Thymiosis differt dolorum osteocoporum defectu et ulceribus scorbutica potius aemulantibus quam syphilitica.

## §. 672. *Continuatio.*

Itaque sycosis nunciatur similibus passionibus, quae et leprae quasdam species praegrediuntur. Febris hectica hominem exercet, pulsibus tardis, jactura virium et doloribus osteocopis, somniis etiam terrificis. Ad haec cupiditas ciborum perversa, ut nauseosa appetat; animi desponsio et melancholia, quae in taedium vitae mutatur. Interea caput tumet et deformatur, pustulis variolas referentibus ad collum existentibus, quae furfuribus tectae mox latius proserpunt. Lente progreditur eruptio: qua perfecta symptomata nervosa praegressa quidem desinunt, persistentibus doloribus osteocopis, in cariem terminatis. Quodsi pustulae per aliquod tempus adfuerunt, pili qui juxta sunt, albescunt; ipsae pustulae sanie spissa tenaci implentur, quae vicinas partes devastat et corrosis venis sanguinis profusiones ciet. Ipsae vero nec graviores excitant dolores, nec sensu omni destitutae sunt.

Ulcera ex his nata oras habent furfuraceas, saniemque profundunt tenacem albidam. Ad articulos grandescunt, atque rigorem aut ancylosin efficiunt. In plantis pedum nascuntur ulcera callosa, carnibus obsita et varicosis venis

cincta: quibus ingressus penitus impeditur. Ulcerum eorum progressus febrim hecticam attrahit, macie, alvo colliquescente et hydropibus corpus conficientem: unde post mortem Schillingius viscerum suppurationes observavit. Nonnunquam in lepram impetiginosam abire is morbus visus est.

## §. 673. *Continuatio.*

Thymiosin contra praecedunt prurigines et impetigines partium verendarum, cum hectica febre. Eae impetigines etiam in axillis et inguinibus aut ad plagas et ulcera, quae ante exstiterunt, obviae sunt. Insunt iis pustulae exiguae rubicundae, dein albescentes, quae ruptae acrem laticem flavicundum, sed nequaquam pus profundunt. Ad volae ambitum panduntur ulcera, partes verendas exedunt, habent carnes perpetuo spongiosas, flavescentes, ruborum aut mororum forma, quibus accedunt rhagades oris impetiginosis, saniem acerrimam stillantes. Capilli partesque vicinae flavescere solent. Abeunt autem, maxime in pedibus, in carcinomata et cariem. Haec etiam et ossium mollities sequuntur, dum eruptio haud perficitur: alioquin salubris est: cum ossium morbi praevii tollantur.

Nunquam vero sponte sua sanescit, qui thymiosi conflictatur: accedunt tandem macies, nervorum resolutiones adfectionesque. Cum syphilide non raro complicatur.

*Finis voluminis septimi.*

# INDEX

## VOLUMINIS SEPTIMI.

### LIBER III. DE EXANTHEMATIBUS.

LIB. IV. DE EXCRETIONIBUS ABNORMIBUS.

LIBER VI. DE CACHEXIIS.

ALMANACCO

MILITARE

TEDESCO-ITALIANO

*per l'anno 1817.*

*Con 24 Figure.*

MILANO
PER GIOVANNI SILVESTRI
STAMPATORE-LIBRAJO
*agli scalini del Duomo, n.° 994.*



## Unstäte Feste.

| | |
|---|---|
| Septuagesima . . . . . . . . | 2 Febr |
| Aschermitwoch . . . . . . . . . | 19 Febr |
| Ostertag . . . . . . . . . . . | 6 Apr. |
| Himmelfahrt Christi . . . . . . . | 15 May |
| Pfingsten . . . . . . . . . . | 25 Ma |
| Heilige Dreyfaltigkeit . . . . . | 1 Jun |
| Fronleichnamsfest . . . . . . . | 5 Jun |
| Advent . . . . . . . . . . . . | 30 N[illegible] |

Frank. De curandis hominum morbis. Epitome, etc. Venetiis 1816, vol. 8 in 8. lir. 18 00

Gasparin. Manuel d'art Vétérinaire à l'usage des officiers de Cavalerie, des agriculteurs et des artistes vétérinaires. Paris 1817, in 8. » 10 00

Geromini. Sulla genesi e cura dell' Idrope. Cremona 1816, in 8. » 3 75

Giannini. Della natura delle febbri e dei metodi di curarle. Napoli 1817, vol. 2 in 8. » 11 00

L'Italia nel corrente secolo ha avuto evidenti ri prove della ignoranza nella quale i precedenti Secoli l'avevano lasciata sulla vera indole delle febbri e dei danni che ad alcune sue popolazioni ne risultarono. L'Opera del sig. Giannini, ha per prima base alcuni fatti relativi alle febbri che eccitarono la considerazione del medico napoletano D. Niccola Cirillo, e di alcuni medici inglesi conosciuti da pochi: e conduce ad' interessantissimi risultati. Oltre le Febbri sono in essa esaminate altre malattie che egli ha trovato avere con esse rapporto, e vi si danno ottime istruzioni per la guarigione. Tra queste si contano le *Convulsioni* e la *Gotta*. Sono oramai dieci anni che gode ella il favore del pubblico, a segno che si era resa necessaria una nuova edizione.

Giornale di tutti gli Atti, discussioni e determinazioni della Soprantendenza generale e supremo Magistrato di Sanità del Regno di Napoli, in occasione del morbo contagioso sviluppato nella città di Noja dal novembre 1815 a giugno 1816. Napoli 1816, fascicoli 24 in sette volumi in 4 con tabelle. » 36 00

—— di Scienze ed Arti. Firenze 1817, in 8. *Si pubblica un fascicolo al mese.* Prezzo annuo. » 20 00

Libes. Trattato completo ed elementare di Fisica. Napoli 1816, vol. 3 in 8. » 10 00

Mascagni, Paolo. Istoria completa dei Vasi linfatici, traduzione di G. B. Bellini con annotazioni. Colle 1816, in 8, volume 1.° (e continua). » 3 00

Mirbel. Élémens de Physiologie végétale et de Botanique. Paris 1815, vol. 3 in 8 avec fig. » 36 00

Mulino Raspa, o sia macchina per ottenere prontamente la separazione della fecula dalle patate e degli usi di essa nel Pane. Pistoja 1817, in 8. fig. » 2 00

Perla, Luigi. Memoria su la Petecchia. Lodi 1817, in 8. » — 75